

HAYATİ TAHSİN YILMAZ

**YOKSULLUKTAN
VARSILLIĞA
-İSVEÇ-**

İÇİNDEKİLER

- BOLLUK ÜLKESİ** 7
(Emekliler, Ölenin Yakınları, Hastalar, Uzun Hasta ve Sakatlar, İş Kazaları, Çocuklu Aileler, Öğrenciler)
- YOKSULLUK ÇAĞLARI** 27
(Açlık, Dayanıklı Ekmek, Ağaç Kabuklarından Ekmek, Gözyaşı ve Kan Lapası, Böyle Yaşadık, Yoksulların İsveç'i, Amerika'ya Göç, Başbakan Carlsson, Sınıf Ayrımı)
- YOKSULLUKTAN VARSILLIĞA** 43
(Demir, Orman Ürünleri, Yabancı Etkisi, Yeni Buluşlar, Sosyal Demokratlar Geliyor, Partiler, Sendikalar, Vergi Ülkesi, Hoşgörü, Kadınların Toplumdaki Yeri, İşçi Arkadaşlarım, Bir İşyeri Düzeni, Makineler)
- PATATES** 77
(Jonas Alströmer, Patatese Direniş, Direniş Kırılıyor, Üçüncü Dünya Ülkeleri, Ekmek Yerine Patates, Şekerli Ekmek, Sandviç, Kahve ve Süt, Ürün Bolluğu, Toprak İşleyenin, Günümüzde, Et Tabağında Reçel, Tarımın Geçmişi, Toprak Reformu, Kooperatifler, Tüketici Kooperatifleri, Pazarlama)
- EĞLENCE, DİNLENCE...** 112
(Havalar, Yazlıklar ve Geziler, Av Hayvanları ve Trafik, Kış, Ulusal Gün, Norveç Güldürüleri, Soğukkanlılık Örnekleri, İçki ve Uyuşturucu, Kendi Eliyle Yaşamına Son Verenler, Dövme - Gözdağı Verme, Hırsızlık, Aile ve Kolut, Din Bağları)
- EĞİTİM, ARAŞTIRMA VE ÖRGÜTLER** 149
(Yaşlıların Eğitimi, Kitaplar - Kitaplıklar, Gazeteler, Araştırma, Güney Kutbunda Üs, Örgütler, Spor)
- DEMİRBAŞ ŞARL** 171
(Vikinger, Sınıflar, Kalmar Birliği, Gustav Vasa, Karışıklıklar, Kuzey Avrupa'nın Güçlü Ülkesi, Soyluların Etkisi, Demirbaş Şarl, Türkiye Yılları, Kral Ülkesine Dönüyor, Türkçe Sözcükler, Özgürlük Çağı, Partiler Doğuyor, İsveç'in Son Savaşları, Yeni Sınıflar)
- ULUSLARARASI İLİŞKİLER** 205
(Kuzey Konseyi, EFTA ve Ortak Pazar, Barış Gücü, Güçsüz Ülkelere Yardım, İsveç'e Göç, Laponlar, İsveç Yurttaşlığı)

BOLLUK ÜLKESİ

On beş yıldır İsveç'te oturan birini tanırım. Toplam ancak iki yıl çalışan bu arkadaş "gül gibi" geçiniyor. Arada bir "iş pazarı okulu"na(*) gidiyor. Öğrenilebilecek iş dalı çok. Birini bitirip ötekine başlama olanağı da var. Eylendi: şimdi iki çocukları var. Eşi de çalışmıyor. Bu arkadaşın evine giren para, olağan bir işçinin kazancından çok. İşçiye göre kimi ayrıcalıkları da var: Dişlerini parasız yaptırabiliyor, gözlüğünü parasız edinebiliyor. Noel'lerde "yakınlarına armağan verebilme" ödencesi alıyor.

İSVEÇ		SVERIGE
Ülkenin İsveççe adı		8,4 milyon
Ülkede oturanların sayısı		449,7 bin
Ülkenin alanı (kilometrekare)		
Toprak alanı	411,3 bin km'kare	%91,3
Orman alanı	234,9 bin km'kare	%52,5
Tarım alanı	44,5 bin km'kare	%9,9
Göller/akarsular	38,4 bin km'kare	%8,5
Kıyı uzunluğu		15 bin km
Suyolu uzunluğu		60 bin km
En yüksek dağ (Kebnekaise)		2.117 m
En uzun akarsu (Klarälven--Göte älv)		720 km
En büyük göl (Vänern)		5.585 km'kare
En büyük ada (Gotland)		3.000 km'kare

Bir süre önce bu arkadaş az bir para yitirmişti. Durumu "sosyal büro"ya bildirince, kendisine yitirdiği para karşılığı "yiyecek satınalma kuponu" verildi.

* İş pazarı okulu (Arbetsmarknadsutbildning-center = AMU-center), iş bulmakta güçlük çeken işsizlere (okudukları sürece) çalışıyorlarmış gibi para öder.

1987'de bir sorunu çıktı arkadaşın: Bitirdiği son iş pazarı okulu. "iş bulabilmesine yardımcı dokunur" gerekçesiyle, (okulunun giderlerini de karşılayarak) kendisine sürücülük belgesi sağlamıştı. Bu sürücülük belgesi arkadaşı dürttü. Bir araba satın almak istedi. Yeterli parası vardı araba için. Ama sosyal büro, "senin gelirin araba edinmeye yetmez" diyordu. Bunun üzerine arkadaş, "gerçekten" iş arama peşine düşünce; benim çalıştığım kâğıt fabrikası kendisine iş verdi.

İSVEÇ'İN EKONOMİSİ

İsveç bir ekonomik çelişkidir: Gelişmiş ülkeler içinde en büyük kamu kesimi; en yüksek vergisi; en verimli kalkınması; en eşit ücret siyaseti ve güçlü işçi sendikaları (oradadır). Günümüzün geçerli kurallarına göre, dağınık bir endüstri ağı ve esnekliğini yitirmiş bir iş pazarı ile, ekonomik bir kargaşa içinde bulunması gerekirdi. Oysa İsveç bugün, büyük ve güçlü birçok kuruluşuyla, Avrupa'da işsizliğin en az olduğu ülkelerden biridir.

(The Economist (İngiltere), 7 Mart 1987)

Dönerliydi (vardiya) aldığı iş: Sekizer saatten üç gün öğleden önce; üç gün öğleden sonra ve üç gün de gece çalışacak; altı gün izinli olacaktı. Vardiya pazardan başlıyordu ama, işe yeni girdiğinden, pazartesi başlayacaktı. Ben, pazarın yüzde yüz çok paralı olduğumu anıtarak, pazardan başlayabilmesi için başvuruda bulunmasını önerdim. Aldığım yanıt şu oldu:

YAŞAM DÜZEYİ YÜKSELDİ

İsveç halkının yaşam düzeyi, son on yılda yeni bir sıçrama göstererek, sınıflararasındaki ayrılık azaldı.

... 1975'te konutların %5'inde telefon yoktu. Bugün bu oran %1'dir. Konutların %82'sinde bulaşık makinesi; %10'unda çamaşır makinesi yoktu. Bugün bu oranlar %62 ve %2'dir. (O zaman) konutların %13'ü modern değildi (bugün %4). Villalarda oturanların oranı, on yıl öncekinden %8 çaktır.

(Göteborgs Posten, 20 Mayıs 1987)

"- Hiç değişmez! İşe ayın ortasında başlayacağımdan, sosyal bürodan aldığım çoklukta kazanamayacağım. Ve de üzerini sosyal büro tamamlayacak!"

Çalışmayan, iki çocuklu bir karı-kocanın eline, bir işçinin kazancından çok para geçiyor. Çocuk sayısı altı-yediyi bulunca, durum daha da çalışmayandan yana: Ele geçen para, ikisi de çalışan karı-kocanınkinden çok. Altı-yedi çocuklu karı-kocadan biri çalışacak olsa, ellerine geçecek para, aşağı yukarı hiç değişmeyecek.

KİMİ ÜLKELERİN
KİMİ KONULARDA KARŞILAŞTIRILMASI
(1986 Verileri)

	ORTALAMA YAŞAM		HER 1.000 KİŞİYE DÜŞEN		
	Erkek	Kadın	Tv	Telefon	Motorlu Taşıt
İSVEÇ	74,0	80,0	390	890	405
Danimarka	71,6	77,5	386	749	346
Norveç	72,9	79,7	330	622	424
ABD	71,0	78,3	798	760	702
B Almanya	70,8	77,4	373	599	450
Japonya	74,5	80,1	261	535	381
Avustralya	72,5	79,0	446	536	545
Fransa	70,4	78,3	329	600	438
İngiltere	64,0	74,0	333	524	355
İsviçre	72,7	79,6	349	810	436
Hollanda	72,9	79,5	320	590	365
İtalya	70,6	77,1	253	426	425

(Kaynak: Statistisk årsbok, Stokholm 1989)

İsveç'te yardıma gerek duyan (geçinemeyen) kişi, belediyelerdeki sosyal büroya başvurarak, geçimi için gerekli parayı sağlayabilir. "Sosyal Yardım" ya da "Sosyal Destek" olarak çevirebileceğimiz bir broşürde (Socialbidrag), yardımın kapsamı belirtiliyor: Her tür yiyecek. Temizlik ve kişisel bakım. Her tür giysi (spor ve dinlenme giysileri de). Günlük gazete. Elektrik, telefon ve tv giderleri. Evin döşenmesi. Doktor, dişçi ve ilaç giderleri. Belediye içinde geçerli yolculuk bileti.

Her belediye (İsveç'te "köy" birimi yok), yukardaki gereksinimleri karşılayabilecek çoklukta bir değer belirler. Bu para (değer), her başvuran kişiye verilir. Konut yardımı,

(oturduğu konuta göre) ayrıca verilir. Verilen yardımlar karşılıksızdır (sonradan geriye ödenmez). Kişinin, çocuk parası dışında bir geliri varsa, bu gelir(ler) verilecek paradan düşülür.

Verilen yardımın yetmediği öne sürülerek, daha çoğunun istenebileceği, Sosyal Yardım broşürünün sonuna eklenmiştir.

BATI AVRUPA'DA İŞSİZLİK %11, İSVEÇ'TE İŞSİZLİK. %2

Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda sağcı hükümetler var. Onların işsizliğe bakış açısı bizimkinden (çok) başkadır.

Onlar işsizliği, fiyat yükselmelerini dizginlemede bir yöntem olarak kullanırlar. İş az olunca, işverenler işçileri düşük parayla çalışmaya zorlar. Ve fiyatlar düşer.

Bir sosyal demokrat hükümet, kesinlikle böyle siyasa uygulamaz. Bizim için iş, ekonomik siyasanın en önemli amacıdır. Bu bakımdan, fiyatları aşağı çekmek için işsizliği artırma yoluna gitmeyiz.

(...) Ama biz, dış dünyamıza da bağımlıyız. Orada işsizlik çok, paranın değer yitirmesi az. Eğer biz (de) fiyatları aşağı çekmezsek, dışarıdan aldıklarımız İsveç'tekilerden ucuz olur. İçerde ve dışarda yarışmamız zor olur. İsveç kuruluşları kapanma durumunda kalır. Ve halk işsiz kalır. Onun için, fiyatların da aşağı çekilmesi önemlidir (...).

İsveç ekonomi politikası, dış dünyada büyük ilgi uyandırdı. Biz, hem fiyat artışlarını, hem de işsizliği azaltarak, kimsenin beklemediği (biçimde) bolluğu çoğalttık.

Dünyayı şaşırtmayı sürdürmemize izin verin. İnsancıl ekonomi politikasının yalnızca olanaklı değil; kazançlı da olduğunu göstermemize izin verin.

SOSYAL DEMOKRAT PARTİ

(Haziran 1987'de gazetelerdeki duvurdan)

1987'de bir kadın, kızının geceleri yatağını ıslattığını söyleyerek, kurutmalı bir çamaşır makinesi ister. Sosyal büronun yanıtı, "sen makineyi seç, biz parasını ödeyelim" olur. Kadın gider, pazarlanan en iyi makineyi seçer. Sosyal büronun bir çamaşır makinesi için 15 bin kron(*) ödemesi, bir tv programına konu olur.

* Paramızın sık sık değer yitirmesi nedeniyle, İsveç kronunun TL olarak karşılığını veremiyoruz. Okudularımız, İsveç kronunu TL'na çevirmek isterlerse, şimdilerde ülkemizde çok iyi bilinen Batı Alman markının (DM) aracılığına başvurabilirler. İsveç para birimi "kron"; kronun yüzde biri "öre"dir.

100 DM = 342 Kron
100 Kron = 29 DM

Yine 1987'de Uddevalla'da, villasının taksitlerini ödemedede zorluk çeken biri, sosyal büroya başvurur. Konu, "sosyal işler kurulu"na götürülür. Kuruldan olumlu karar çıkar ve villası olan kişiye her üç ayda bir 20 bin kron (olağan bir çalışanın net kazancına denk) ve de karşılıksız olarak ödenmeye başlanır.

ÖZGÜRLÜĞÜNÜ GERİ ALDI

Daha 1981'de Peter, aradığını bulmuştu: Malmö'deki "özürlüler fuarı"nda, Kanadâ yapımı, engelibeli yerlerde de sürülebilen bir araba gördü.

Peter, hemen orada, bu arabanın kendisine, olmayan ayaklarını verebileceğini anladı. Ve savaşım başladı.

Başlangıçta, sosyal kurumlar ve hastane, özürlüler sporu gibi uğraşlar öneriyorlardı.

... Dört yıllık uğraşı sonucu, Peter arabasına kavuştu. Hem karada, hem de suda sürülebilen aracıyla istediği yere gidebilecekti. Tırtıl ayaklarla (tekerlek) kar ve buz üzerinde (de) yürüyebilirdi.

Daha deneme sürüşünde Peter, yiten özgürlüğünün büyük bir bölümünü kazandığını gördü.

Ama bürokrasiyi unutmamıştı: Ağız birliği etmişlercesine, "İl" ve "Doğa Güzelliklerini Koruma" ilgilileri, bu ülkede, (hem karada, hem de suda sürülebileninden de olsa) araba üzerinden av yapılamayacağını söylüyorlardı...

Bu (da) yengiyile sonuçlandı. İl yönetimi, Peter'in tam özürlülüğünün ayrımına varamadıklarını öne sürerek özür diledi.

... Bu Kanada taşıtının İsveç'e getirilmesi 100 bin kronu buldu.

(GT: 31 Ekim 1988)

Sosyal yardım üzerine bilgiler içeren bir duyuruda şöyle deniliyor: "Sosyal büro çalışanları, senin kişisel durumun üzerine kimseye bilgi veremezler. Senin için belgelere neler yazıldığını görmeye her zaman yetkin vardır."

SOSYAL GÖREV YASASINDAN

Gereksinimi başka yolla karşılanamayan kişinin, geçim ve öteki yaşam biçimleri için "sosyal işler kurulu"ndan yardım alma hakkı vardır...

Kişi, bu yardımla, akla uygun bir yaşam düzeyi güvencesine kavuşacaktır. Yardım, kişinin bir başına ayakta durabilmesi için, kaynaklarının güçlenmesini sağlayacaktır.

(Socialtjänstlagen)

1985'te bir başına yaşayanların %62'si (bir başına ve çocukluların %18'i); karı-koca yaşayanların %6'sı (karı-koca ve çocukluların %18'i); çocuklu ailelerin %32'si sosyal yardım aldı.

Sosyal büro, yalnızca gereksinimi olanlara para veren bir kuruluş değildir. Para dışında da gereksinimi olanlara yönelik, otuzdan çok dalda görev yapar. Bunların en önemlileri arasında aşırı alkol alanlara yönelik bakımevi; dövülen ya da korkutulan kadınlar için sığınma evi; anası (ve babası) hasta ya da başka bir sorunu olan çocuklar için çocuk evi ve evsiz kalanların konaklayabilecekleri "sosyal otel" (ya da konutlar) sayılabilir. Bu sayılanlar, kişilerin sıkışık durumlarındaki "şok"u atlatabilmeleri için düşünülmüştür. Ayrıca sosyal büronun kapalı olduğu zamanlarda da hizmet veren (24 saat açık) bir "nöbetçi büro" bulunur.

SOSYAL YARDIM ALAN İLK İSVEÇ KEDİSİ

Malmö'de, yaşı bilinmeyen kedi Nisse, İsveç'in (kimbilir dünyanın da) sosyal yardım alan ilk kedisidir. Geçenlerde Ann Kristin, bankaya giderek, (kedisinin baytarlık gideri olan) 1.411 kronu çekti ve Nisse'nin bakım giderlerini ödedi.

Olay, iki yıl önce, Nisse'nin (çok) hastalanmasıyla başladı. Ama Kristin, zavallı Nisse'yi Malmö'deki hayvan hastanesine bırakmaya kıyamadı...

Nisse bir süre ölüm-kalım savaşımı verdi. Ama baytarların dört günlük yoğun bakımları sonunda taburcu edildi.

Bakım gideri 1.411 krondu. Ann Kristin işsiz olduğundan, parasal durumu iyi değildi. Bu yüzden, Sosyal Bürodan yardım istedi.

Yanıt olumsuzdu. Ann Kristin, bir üst kuruluşa (İl Yönetim Yargılığı) başvurdu. Yanıt yine olumsuzdu. Sıra Sayıştay'a gelince, karar olumlu çıktı. En yüksek yargı organı Danıştay da Sayıştay'ın kararını onaylayınca, Nisse, İsveç'in sosyal yardım alan ilk kedisi oldu.

(Hänt i veckan, 18 Haziran 1987)

1932'de Sosyal Demokratların işbaşına gelmesiyle "herkese iş", "sosyal güvence", "eşitlik" ... savsözleriyle "bol-luk ülkesi" kurulmaya başlandı. 1940'larda İsveç, "örnek ülke"ydi. 1950 ve 1960'larda tüm dünyanın ilgisini çekti.

1970 başlarında kişi başına düşen ulusal gelirden ve işçi ücretleri çokluğunda Avrupa'da birinciydi.

İskandinavya ölkeleri arasında kalkınma Danimarka dan başlar. 1920'lerde Danimarka "örnek öлке"ydi. En son kalkınan İskandinavya ölkesi Finlandiya'dır. Ama nedense Türkiye'de Finlandiya örnek öлке olarak işlenmiştir (*).

*) Beyaz Rus yazarı Grigoriy Petrov'un 1925'te Bulgaristan'da yayımlanan "Beyaz Zambaklar Memleketinde-Finlandiya" adlı yapıtı, 1928'de Türkiye'de de yayımlandı (A Haydar Taner çevirisi). Yapıtta, "Finlandiya gibi küçük ve geri kalmış bir ölkenin, nasıl Avrupa'nın bir bayındır yeri" durumuna getirildiği anlatılmaktadır.

Hilmi Kitabevince yayımlanan yapıt büyük ilgi görür. Devletçe satın alınıp Harp Okulu ve öğretmen okullarını bitirenlere armağan edilir. "İlköğretim Dergisi" için 25 bin basılır. 1964'e dek tam on bir kez basılır.

Yapıt, 1968'de, yine Bulgarcadan, M Türker Acaroğlu'nun "tam olarak" çevirisi ve "Ak Zambaklar Ülkesinde-Finlandiya" adıyla yayımlanarak "aydınlara armağan" edilir (Tekin Yayınevi-İstanbul).

Ben bu yapıtı 1950'den önceki öğrencilik yıllarımda "çoşkuyla"; İsveç'e geldiğim yıllarda da (1970'ten önce) "kuşkuyla" okudum. İskandinavya ölkeleri üzerine bilgilerime koşut olarak, kuşkularım da artıyordu.

Türk okuruna neden İsveç (ya da Danimarka) değil de Finlandiya örnek gösterilmişti? Ekonomik açıdan Finlandiya, İskandinavya ölkeleri arasında hiç bir zaman sonunculuktan kurtulamamıştı. Yapıtta siyasal bağımsızlık savaşını da verilmiyor. Yapıtın yayımlandığı yıl (1925) Finlandiya, (1917'den beri) bağımsız bir ölkedir. Bu durumun, yapıtın iki yerinde belirtilmesine karşın, bağımsızlık savaşını üzerine tek sözcüğe bile rastlanmıyor. Tersine, yapıt boyunca Finlandiya'yı Rus yönetimi altında görüyoruz. İsveç yönetimindeki (1808 öncesi) devlet görevlileri yerilerek, Rus yönetimi övülür.

Snellman başta olmak üzere, ünleri öлке sınırlarını aşan kişiler olarak gösterilen Tatlıcı Kralı Yarvinen, Ayakkabı Kralı Okunen, Yumurta Kralı Tomas Gulbe ve Papaz Luka Makdonald'ın adlarını alt alta yazıp, çalıştığım fabrikadaki Finli arkadaşlarıma (sonra da yaklaşılabildiğim her Finliye) göstererek, bu adlardan ne anlam çıkardıklarını sordum. Başvurduğum elli kadar Finliden hiçbirisi, bir bakışta bu adlardan bir anlam çıkaramadı. Anlam çıkaramayan kişilerin içinde Finlandiya'da on beş yıl öğrenim görmüş olanlar da vardı. Ünlü kişiler üzerine ipuçları verince, üç-dördü "Snellman" adını anımsayabildi. Kahramanımız Snellman'ın doğum yeri (Kuopio) belirtilmemiş olsaydı, bu kişilerin anımsadığı, Finlandiya tarihinin ünlü Johan Vilhelm Snellman'ını (doğumu Stockholm, 1806), yapıtta anlatılan Snellman sanacaktım.

"Ak Zambaklar Ülkesinde-Finlandiya" yapıtının Fince baskısını (Valkoliljojen maa-Suomi, 1978) Finlandiya'dan getirttim. Yapıt Türkçeden (Türkçe baskıdan elli yıl sonra) çevrilmişti ve öteki Batı dillerinde çevirisi yoktu. Acaroğlu'nun önsözü yerine konan Rae Murhu'nun önsözü, yapıt üzerine düşündüklerimi (yapıtın düş ürünü olduğunu) doğruluyordu (HTY).

SMÅLAND'TA İŞGÜCÜ AÇIĞI VAR

Batı Småland'taki Gislaved ve çevresinde en az 700 işgücü açığı var. Yapımlar hızlanarak sürüyor. Kuruluşlar milyonlar yatırıyor.

Bu, küçük kuruluşların mekkesi, işçi bulabilmek için tüm ülkede özendirci önerilerde bulunuyor.

(Göteborgs Posten, 18 Şubat 1988)

1973'te başlayan akaryakıt bunalımı İsveç'i de büyük ölçüde etkiledi. Buna, 1976-82 arasında sağcı partilerin işbaşında bulunması; teknolojinin, işgücü ucuz Güneydoğu Asya ülkelerine sıçraması gibi nedenleri de eklemek gerekir. Özellikle 1980'le 1983 arasında ekonomik büyüme durdu. 1981 ve 1982'de kronun değeri toplam %26 düşürüldü. Çalışanların gerçek gelirleri geriledi. Elli yıl önceki bunalımlı yıllar (1930'lar) geri gelmiş gibiydi. Kentlerde bitpazarları kuruluyordu. Parlamentoda bile, az gelirlilerin durumlarının ele alındığı "yeni yoksulluk" tartışmaları yapıldı. Başbakan Palme, "gerçekler bizim en acımasız düşmanımızdır" diyordu.

Bu Yaz İşçiye Gereksinim Çok:

DİNLENCE ÇİZELGENİ DEĞİŞTİR

6.500 KRON AL

... Öneri, Värmland İl Genel Kurulundan (meclis) "yaz paketi" olarak geliyor.

"Biz bu yazı bunalımsız atlatabamayız. Bu nedenle kendi çalışanlarımıza bir dizi öneride bulunuyoruz" diyor İl Genel Kurulu Sözcüsü.

Bundan en kârlı çıkacaklar, dinlencelerini temmuz ve ağustos dışına kaydıranlar olacaktır. Dinlencelerini bu süre dışına bir hafta kaydıranlar 1.000; iki hafta kaydıranlar 3.000; üç hafta kaydıranlar 4.500... kron alacaklar. Tüm dinlencelerini temmuz-ağustos dışında kullanacaklara da 6.500 kron (dinlence parasına ek olarak) ödenecek.

Yarım süre çalışanlar, temmuz ve ağustosta tam olarak çalışırlarsa, ücretlerine ek olarak ayda 2.500 kron alacaklar.

(Göteborgs Posten, 13 Şubat 1987)

Bunalım çabucak ve başarıyla atlatıldı. 1983'te büyüme başladı. Karşı seçeneklerden de yararlanılarak, akaryakıt tüketi-

DIŞARDAN İŞÇİ ALMAMIZ GEREK

Tüm İsveç'i adım adım dolaşıp işçi arayan Småland'lı işletme sahipleri, üretimin aksamaması için yabancı ülkelerden işçi alınması gerektiğini söylüyor(lar). Şu anda Gislaved, Anderstorp, Värnamo ve Gnosjö'de 1.200 açık iş var. Ancak, bir tek işsiz yok...

(Aylık Türkçe "Enformasyon" gazetesi, Aralık 1987)

mi on yılda (1979-88) üçte bir oranında azaltıldı(*). 1989-90 yılı ulusal devlet bütçesi (1962'den beri ilk kez) "artık" olarak bağlandı. İşsizlik %1,1'e düştü (bugün İsveç, kadınları da sayınca, çalışan oranının en yüksek olduğu Batı ülkesidir. Kadınların %80'den çoğu, evi dışında bir işte çalışır). 1989'a yeni vergi reformlarıyla girildi. Birçok uzman 1990'lı yıllarda, 1960'lı yıllar gibi, İsveç ekonomisinin yeni bir altın devri yaşayacağı görüşündeler.

SKARABORG'TA UYGUN İŞLER VAR

İşini ve konutunu nerede istersen (orada) seçebilirsin. İki kişiyseniz, ikinize de iş ve konut seçmede yardımcı oluruz.

Skaraborg'ta yerler (Göteborg'a göre) birbirine daha yakın; hava daha temiz; hastalık oranı daha düşük; ortalama ömür daha uzun; serbest zaman daha çok; serbest zaman etkinlikleri sonsuzdur. Bunlara koşut olarak, ekinsel etkinlikler de çok yönlüdür...

Taşınmaya değmez mi?

(14 Ekim 1988 tarihli Göteborgs Posten'deki duyurudan)

İsveçli olmanın ve İsveç'te bulunmanın verdiği kimi olanaqlara bakın:

BİR AYDA 47 BİN KRON KAZANDI

Mora Hastanesinde çalışan bir hastabakıcı, Temmuz ayında 47 bin kron kazandı. Bunun 35 bin kronu, çok çalışma ödencesiydi.

İşgücü gereksinimini (dinlenme aylarında) karşılayabilmek için, il yönetimi (sendikayla) ayrıcalıklı bir anlaşma yapmıştı...

Rekoru, Mora Hastanesinde çalışan bir erkek hastabakıcı kırdı: O, Haziranda 33.396 kron; Temmuzda 46.936 kron ve Ağustosta da 27.535 kron kazandı.

(Aftonbladet, 3 Kasım 1988)

* 1979'da akaryakıtta, toplam dışalımın %33'ü (otuz üç) ayrılıyordu. 1988'de bu oran %3'e (üç) düştü. Bu, 2. Dünya Savaşından sonra akaryakıtta ayrılan en düşük paydır.

EMEKLİLER

65 yaşını dolduran herkes "halk emekliliği" aylığı alır. Halk emekliliği, her yıl belirlenen bir "temel değer" (*) üzerinden ödenir. Kişi çalışmamışsa, bu gelir geçimine yetmez. Kişi en az üç yıl çalışmışsa, çalıştığı süre ve kazancı oranında "genel ek emekliliği" (ATP) de alır. Tam ATP emekliliği için otuz yıl çalışılması gerekiyor. ATP emeklilik parası, en iyi on beş yıllık kazanç ortalamasının %60'ıdır (**).

Kadınlar, evi dışında tam gün çalışmaya özellikle 1960' larda başladı. Bu nedenle tam ATP emeklilerinin %95'i erkek-tir (1988).

Emekli isterse kendi evinde; emeklilere özel bir konutta; ya da yaşlılar yurdunda kalabilir. Emeklilere özel konutta ve yaşlılar yurdunda herkese özel oda ayrılmıştır, bakımları gözetim altındadır.

*) Emeklilik paralarının saptanmasında "temel değer" (basbelop) yöntemi uygulanır. Temel değer, İstatistik Merkez Bürosunun (Statistiska centralbyrån) verilerine göre, her yılın aralık ayında, bir sonraki yıl boyunca geçerli olmak üzere belirlenir (para değerinin olağandan çok düşmesi durumunda, yıl içinde de temel değer belirlenmesine gidilebilir). Temel değer, bir konutun kirasını zor karşılar. ATP (almänna tillägs pensionen) dışında tüm emeklilik hesapları bu temel değer üzerinden yapılır. Bir başına yaşayan emekli, temel değer %96'sını; karı-koca yaşayanlar (toplam) %157'sini alır.

**) ATP emekliliği olmayan ya da yetersiz olan kişilere "ek emeklilik yardımı" verilir. En çok yardım (hiç ATP'si olmayan kişiye), temel değer %48'idir. Bir de emeklinin gelirin ve oturduğu konuta bakılarak "kira yardımı" yapılır. Kişi, toplu konutta oturuyorsa, kiradan başka, merdiven temizliği; merkez anten; kar kürümesi; (varsa) araba park yeri ya da garaj parası vb giderlerin de hesaplanması zorunludur. Kişi kendi evinde oturuyorsa, borçların faizi; ısıtma düzeni; sigorta; temizlik; onarım vb giderler de hesaplanır.

Emekliler az vergi öder. Örneğin ek gelirleri, emeklilikten (temel değer) aldığı parayı geçmeyen kişiler hiç vergi ödemazler.

Eşlerden erkek emekli olmuş; kadın da 60'ını doldurmuş ve emekliliğini istememişse (beş yıl beraber oturmuş olmaları ya da ortak çocukları bulunması koşuluyla) "karı eki" yardımı yapılır. Bu ek, erkeğin gelirin göre, temel değerden de çok olabilir.

65 yaşını dolduran emeklinin, evde 16 yaşından küçük çocuğu varsa, (çocuk parasından ayrı olarak) "çocuk eki" alır. ATP çoğaldıkça bu ek düşer. Çocuğun hem anası, hem de bahası emekliyse, ekin kime verileceği aralarında belirlenir. Yoksa, bölüştürülür.

Emeklilik parası aylık olarak ödenir. Emekli ölünce, bir sonraki aylığı da (yakınlarına) ödenir ki, ölüsü ortada kalmaz!

Kendi evinde oturanlardan, isteyenler (durumlarına göre) her gün ya da haftanın belirli günlerinde evi temizlemeye; yemek pişirmeye; alışveriş yapmaya yardımcı (hizmetçi) isteyebilirler. Gündüzleri bir araya gelip arkadaşlık edebilecekleri, yemek yiyebilecekleri bir buluşma yeri sağlama, tüm belediyelerin görevleri arasındadır. Sağlık hizmetleri için de bu buluşma yerinden yararlanır.

SAYILARLA EMEKLİLER (1988)

	Toplam Sayı	Halkın Yüzdesi
Yaşlılık Emeklileri	1.531.916	18,2
Hastalık Emeklileri (Erken Emekli)	346.931	4,1
Toplam Emekliler	1.878.847	22,4

(Kaynak: Expressen, 3 Mart 1989)

Yaşlılık ya da hastalık nedeniyle davranışları ağır olanlar, yolculukları için otobüs; tramvay ve tren yerine taksi ya da durumlarına uygun özel araçlardan yararlanır ve yalnızca otobüs; tramvay ya da tren bileti parası öderler.

ONUN PARAYA GEREKSİNİMİ YOK

Ann Marie Cammer, 1982'de geçirdiği ağır trafik kazası sonucu, Nacka Hastanesinin "uzun bakım" bölümünde yatmaktadır. Ann Marie başını oynatabilir; bakar ama etki-tepki gösteremez. Bilincini kaybetmiştir.

Ann Marie'nin kocası, kazadan sonra, özel sigortalı oldukları "Skandia"ya başvurarak 220 bin kron ödence ister. Bir yıl kadar sonra sigorta yalnızca 5 bin kron ve bir mektup yollar:

"- Ann Marie Cammer gibi ağır yaralı bir kişi, herhangi bir kişiye bir kuruş (öre) bile ödeme gereksinimi duymaz..."

Sigorta, Ann Marie'nin paraya gereksinimi olmayacağı gerekçesiyle ödence vermek istemez. Bu uygulamanın doğru olduğunu öne sürer. Ama ailenin savunmasına göre, paranın nasıl kullanılacağını belirlemek sigortanın görevi değildir.

Kazadan üç yıl sonra (dün), sigorta tutumunu değiştirerek, duruşmaya çıkma yerine, istenen ödencenin tümüne yakınına (190 bin kron) öder...

(26 Ekim 1985 tarihli Expressen'den özetlendi)

65 yaşından önce (en genç 60) ya da sonra da emekli olunabilir. Erken emeklilikte her ay için %0,5 indirim; geç emeklilikte %0,6 ek uygulanır. Örneğin kişi 63 yaşında emekliliğini isterse, (65 yaşına göre) %12 daha az; 67 yaşında emekli olursa %14,4 daha çok para alır.

ÇOCUKLU AİLELERE UCUZ EV KREDİSİ

Kiralık ev kuyruğu uzun. Ama en az iki çocuğu bulunan aileler, kuyrukta bekleyeceklerine, kendilerine bir ev satınalabilecekler. ... Konut yardımı alan, az gelirlili tüm iki çocuklu ailelerin (ev satınalabilmeleri için) düşük faizle para alma hakları var...

İki çocuklu bir aile, 600 bin kronluk bir ev almak isterse, devletten %5,9 faizle 570 bin kron alabilir. Bunun yıllık faiz tutarı 33 bin kronur ve de vergi indirimine girer (ki 17 bin krona düşer)... Ya da ayda 1.400 kron olur. Buna yılda 500 de (ayda 42 kron kadar) anapara ödemesi eklenir.

(Göteborgs Posten, 22 Ağustos 1987)

ÖLENİN YAKINLARI

Kocasının ölümüyle dul kalan kadının, evde 16 yaşından küçük çocuğu varsa, çocuk 16 yaşını doldurana dek, halk emekliliğinden tam para (dulluk emekliliği) alır. Koca çalışmışsa ATP'den de (%35-40) emeklilik alır. Kadının yaşı ve gelirin bakılmaz (kadın ölürse, kocaya aylık bağlanmaz).

Kocasının ölümünde, kadın 36 yaşını doldurmuşsa (36 yaşında başlayıp her yıl 1/15 artarak 50 yaşında tam) halk emeklisi olur. Koca çalışmışsa ATP'den de (%35-40) emeklilik alır (16 yaşından küçük çocuk emekliliği alan kadın da, çocuk 16 yaşını doldurunca, bu emeklilikten yararlanır).

KENDİ ÇOCUĞUNA BAKIM İŞİ VERİLDİ

Küçük Johan, dünyaya üç ay erken geldi. 31 cm boyunda ve 677 gram ağırlığındaydı.

(...) Üç aylık özel bakım sonunda, Sundsvall'daki evine götürülerek, bakımı orada sürdürülmeye başlandı...

Ve Sundsvall Hastanesinden günün en sevindirici haberi duyuldu: İl Genel Kurulu, Britt Inger'e (ana), "erken doğanlara bakım" bölümünde, yarım iş olarak "kendi çocuğunun bakımı" işini verdi.

(Expressen, 28 Mayıs 1987)

Dul kadın, gelir durumuna göre "kira yardımı"ndan da yararlanır. Bu emeklilik için koşul, evliliğin en az beş yıl sürmüş olması ya da ortak çocukları bulunmasıdır. Yasal evli olmayan kadınlar, daha önce evlenip boşanmışlarsa ya da ortak çocukları varsa bu emeklilikten (ATP dışında) yararlanırlar.

Ana ve babası ölen 18 yaşından küçük çocuklara (18 yaşına dek) "öksüzlük emekliliği" verilir. Bu emeklilikte, ana ve babadan birini yitirenlere, temel değerın %26'sı; ikisini de yitirenlere %52'si ödenir. Ölenin ATP'si varsa, ATP emekliliği de alır (ölen babaysa ve de ana da babadan ATP alıyorsa, çocuk ATP'nin %15'ini alır. Ana ATP almıyorsa, bu oran %40'tır).

H A S T A L A R

İsveç'te herkes, doktora gitmeksizin "hastayım" diyerek, bir hafta dinlenme olanağı sağlar. Kendi işinde çalışanlar da bu olanaktan yararlanırlar. Doktor raporu olmaksızın yapılan bu hastalıklarda yalnızca çalışma günleri için ve de kazancın %90'ı oranında hastalık parası alınır. Bir haftadan uzun hastalıklar için doktor raporu gereklidir. Doktor raporuyla yapılan hastalıklarda çalışılmayan günler için de ödeme yapıldığından, kazancın %100'ünü geçer, Hiç çalışmayanlar da hastalık parası alır.

HER 5 ÇALIŞANDAN 1'İ HASTA

Kramfors'taki Nordin'de 275 kişi çalışıyor. Bu (sayı), işletme gereksiniminin çok üzerinde. Ama her gün, (yaklaşık) 55 kişi hastalığa çıkar. Eğer her çalışan işe gelecek olsa, hepsine birden verilebilecek iş bulamaz!

(Dagens Industri, 24 Ocak 1989)

Doktora (hastaneye ya da hastalık kasasıyla anlaşmalı özel doktora) ödenen para, yaklaşık bir saatlik (brüt) kazanç karşılığıdır (*). En çok o kadar da ilaç parası verilir. Yılda toplam on beş kez doktor ve ilaç parası veren kişi, yılın kalan bölümünde para ödemez.

*) Kimi verilerin yıllar sonra da güncelliğini koruyabilmesi için, gerçek sayılar yerine "bir saatlik kazanç"; "bir aylık ev kirası" gibi yuvarlak değerlerle göstermeyi yeğledik. Doktor ya da ilaç için ödenen bir saatlik kazanç, sıradan bir işçinin bir saatlik "brüt" (dönerli çalışanın "net") kazancıdır.

Kadınlar, koruyucu vb konularda ilgili kuruluşların parasız yol göstericiliğinden yararlanır. Yazılacak reçete için de para ödenmez. Reçete ile eczaneden alınacak üç ay yeterli koruyucu için yalnızca olağan ilaç parası (bir saatlik kazanç karşılığı) verilir. Kimi koruyucular parasızdır.

**"TOPLUMUN SAKAT ÇOCUKLARA
YÖNELİK YARDIMLARI"
ADLI ELKİTABINDAN**

- Kira yardımından başka, sakat çocuğuna uygun bir konut seçebilirsiniz! Ya da konutuna, sakat çocuğunun gereksinimlerini karşılayabilecek denli onarım yardımı alabilirsiniz. Sosyal büroya başvuru!

- Bakımevi ya da hastanede kalmayan sakat çocuğuna özel bakım gerekiyorsa, sosyal büroya başvuru! Haftada birkaç kez, ya da gereksinim duyulunca, eve bakıcı gelecektir.

- Az gelişmiş ve sakat çocukların özel eğitim ve araç-gereçlere gereksinimleri vardır. Sosyal büroya başvurarak, çocuğunun, gereksinimlerine göre eğitilmesini; (parasız) araç-gereç edinmesini sağla!

Çocuğunun sakatlığı, olağan araçlarla yolculuk etmesini engelliyorsa, sosyal büroya başvurarak, taksi ya da özel donanımlı araçlarla yolculuk etmesini sağla!

(Statens handikapråd Allmänna Barnhuset)

Hastanede yatan kişi, her gün için (yemekler de içinde) "bir saatlik kazanç karşılığı" para öder (alacağı hastalık ödencesinden kesilir). Hiç geliri olmayanlar da bir saatlik kazancın az üzerinde hastalık ödencesi aldıklarından, hastahıklarında parasal kayıpları olmaz.

**GELİRİ İŞ SÖZLEŞMESİNİN
ALTINA DÜŞÜĞÜNDEN
SOSYAL YARDIM ALDI**

21 yaşındaki Varberg'li bir kadın, yaşam düzeyini koruyabilmek için sosyal yardım istedi.

(...) Geliri, sözleşmenin altındaydı ve kadın sendikalı değildi.

Sosyal Büroya başvuru dilekçesinde, "sendikaya üye olma yüküklüğünü gösteremiyorum. Beni işten atabilirler" diyordu.

(...) Ve 21 yaşındaki (kişi), gelirinin gereğinden (sözleşmeden) düşük olması nedeniyle yardım almaya başladı.

(GT, 15 Mayıs 1987)

Hastane uzaksa, yolculuğun belirli uzaklıktan çoğunu hastalık kasası öder. Özel arabayla gidiliyorsa, km başına öder. Gidilecek yer 350 km'den uzaksa, uçakla da yolculuk edilebilir.

İSVEÇLİ NEDEN DAHA AZ PARA BİRİKTİRİR?

Japonlar gelirlerinin yaklaşık beşte birini biriktiriyor. Batı Almanyalı sekizde birini biriktiriyor. Ama İsveçli hemen hemen hiç biriktirmiyor. ... Japon ekonomisinde büyüme hızlı oldu. Tüketim, hızlı büyümeye yetişemedi. Japonya'da borç para bulmak da zor. Kişi, yaşlılık için; hastalık ya da işsizlik için para biriktirir.

(In- & Utrikes, 1988, Sayı 1)

UZUN HASTA VE SAKATLAR

Uzun süre hasta olanlar ya da çalışamayacak denli sakatlar "erken emeklilik" ya da "sakatlık" ödencesi alırlar (*). Hasta olanlardan, (doktor raporuna göre) iyileşenler, emekliliklerini yitirirler. 60 yaşını dolduran işsizler "erken emeklilik"ten; çalışanlar da "yarım emeklilik"ten yararlanabilirler.

İŞ KAZALARINDA YILLIK ÖLÜM SAYISI

1970	272
1975	190
1980	126
1985	92
1987	98

(Kaynak: Arbetarskyd, Sayı 7/1988):

İŞ KAZALARI

İşyerinde ya da işe gidip gelirken kaza geçirenler, "iş kazası" sigortasından yararlanırlar. Kaza geçirenlerin iş

*) Sakatlık ödencesi, doğumdan 16 yaşın dolmasına dek sakatın ailesine; 16 yaşından sonra kendisine ödenir. Ödence, sakatlığın durumuna göre "tam" ya da "yarım"dır. Tam ödence, tam halk emekliliği (temel değer %96'sı) ve "ek emeklilik"tir. Yarım ödence de yarısı. Kimi durumlarda (sakatın çok giysi eskitmesi, özel yiyecekler gereksinimi vb) ödencenin bir bölümünden (%17; %34; %50 ya da %65) vergi alınmaz (ya da ucuzlatılmış olarak satın alınır). Ayrı yaşayan ana-baba, çocuğun bakımını ortaklaşa üstleniyorsa, yardım bölüştürülür.

kayıpları üç aydan kısa sürerse, olağan hastalık parası alırlar. Çalışılan yerin neden olduğu kimi hastalıklar (bel ağrısı, tek yanlı çalışma sonucu bedeninin bir yanının düzensizliği, gürültülü yerde çalışma sonucu işitme bozukluğu, çalışma koşullarının neden olduğu kanser vb) da iş kazası kapsamına girer.

İş kazalarının neden olduğu sakatlık ve hastalıkların bakımı parasızdır. İşgücünü çok kaybedenlere "tam"; az kay-

İSVEÇ'TE İLK İZLENİMLER

(1987'de İsveç'e gelen Hüseyin Özkan'ın, Türkiye'deki arkadaşı Yaşar Karakaya'ya, gelişinden birkaç ay sonra yazdığı mektuptan):

...İş Bulma Kurumu çok iyi çalışıyor. Ben okuldan sonra bir işte çalışmak istiyordum. Sonra İş Bulma Kurumuna gittim. Orada durumumu incelediler ve bana bilgisayarda bir sürü iş gösterdiler. Ama dil sorunun olduğundan, her işe girebilme olanağım yoktu. Sonunda Mölndal Hastanesinin mutfağında işbaşı yaptım. İşe girmeden önce sürdürdüğüm dil okulu bana saatte 13 kron veriyordu. İşe girince bu para, işten kazandığım çokluğa çıkarıldı. Çalışan yabancıların sürdürdükleri dil okulunda, işten kazandıklarına eşit para alma hakları varmış...

Buranın trafik düzeni de çok iyi. Yediden yetmişe herkes kullarına uyuyor. Bir bakıma uyma zorunluluğu da var. Cezalar çok ağır: Yanlış yere park yapana 250 kron ceza kesiliyor. Belirlenen hızdan 30 km/saat çok sürenin sürücülük belgesi geçersiz sayılıyor.

İkincil yollardaki trafik lambaları otomatik olarak açılıyor: İkincil yoldan araba gelmedikçe, anayol trafiği sürekli olarak açık duruyor (lambalar yeşil yanıyor). İkincil yoldan anayola bir araba girecek olursa, yol otomatik olarak açılıyor (yolun altına yerleştirilmiş görünmeyen aygıt, üzerinden geçen arabadan etkilenerek yeşil lambayı yakıyor). Anayolda araba yoksa, yeşil lamba, arabanın durmasına gerek kalmayacak çabuklukta yanıyor. Araba varsa, biraz bekleme oluyor. Böyle otomatik trafik kavşaklarında yayalar da, direklerdeki düğmelere basarak, yeşil lambanın yanmasını sağlıyor...

Satınaldığın bir şey eve gelince bozuk çıkarsa, ya da istediğin gibi değilse onu değiştirebiliyorsun. Bu konudaki bir anımı anlatayım. Geldiğim ilk haftasında bir çift futbol ayakkabısı almıştım. Yaklaşık on kez bu ayakkabılarla oyuna çıktım. Ve bir gün bu ayakkabıları yıkadım. Sonra ayakkabılar kurumadan (ıslak olarak) giyip oyuna çıkınca bir tanesi içinden yırtıldı. İyice üzülüm. Satın alalı bir ayı geçmişti. Üstelik ödenti belgesini de yitirmiştim. Ama yine de şansımı denemek istedim ve ayakkabıları satın aldığım mağazaya gittim. Satıcı ayakkabıları inceledi ve "yapım yanlışından olmalı" diyerek, bana yenilerini verdi. Bu olayın beni ne denli sevindirdiğini anlatamam...

bedenlere "yarım" hastalık (sakatlık) ödencesi verilir. Kişi, hastalığına neden olan işi sürdürmek istemezse, "iş pazarı okulu"na giderek, başka bir "iş" öğrenebilir. Bu okulda okuduğu sürece hastalık ödencesi alır. Aldığı ödence, kazadan önceki gelirini karşılamazsa, "yaşam parası" (livränta) da alır. İş kazalarında ölenlerin yakınlarına da yaşam parası verilir.

DEĞERİN ŞU

29 Aralık 1986 tarihli GT, "Değerin Şu" başlığı altında, iş kazalarındaki organ yitirmelerinde, 28 yaşında bir kişinin alacağı en az parayı (İsveç kronu olarak) şöyle sıralıyor:

Ayak başparmağı	23.220
Bir kulağın sağırlığı	58.460
Tam sağırlık	273.410
Sol baldır (kaval) kemikleri	85.100
Sağ uyluk	142.120
Bir göz körlüğü	147.075
Tam körlük	342.380
Sol el	160.548
Sağ el	196.840
Sol kol kemikleri	174.990
Sağ kol kemikleri	218.690

ÇOCUKLU AİLELER

Doğum yapan her kadın, çalışıyorsa iş güvencesiyle (ve 270 günü tam hastalık parası ödencesiyle) 360 gün izinli

MONA,
KENDİ ÇOCUKLARINA
BAKIM YARDIMI ALIYOR

Altı çocuk anası Mona Lindskog'a (33), belediyece, kendi çocuklarına bakma işi verildi.

(...) Mona ve eşi, iki yıl önce Stokholm'den Värmland'taki Fryksåsen'e taşınmışlardı. Çocuklar 16, 15, 12, 3, 2 ve 1 yaşındalar.

Mona, Sunne ve Karlstad'ta iş aradı. Ama, işe gidip gelmesi de içinde, çocukların on bir saat bakıcıda kalması gerekiyordu. Mona, (oturduğu) Kil'deki Sosyal İşler Kuruluna başvurdu ve (kendi çocuklarına bakması karşılığı) ayda 4 bin kron yardım kararı çıktı.

(Aftonbladet, 14 Temmuz 1987)

(*) Çocuk 16 (öğrenimlerini sürdürenler 18) yaşını dolduruncaya dek çocuk parası.

ÇOCUK ÖLÜMLERİ

(Canlı Doğan Her 1.000 Çocuktan, 5 Yaşından Önce Ölenler. 1985)

ABD	12
B Almanya	11
İngiltere	11
Fransa	10
Japonya	8
İSVEÇ	7

(Kaynak: The Economist, İngiltere, 17 Aralık 1988)

Türkiye	97
---------	----

*) 360 günü ana ve baba aralarında bölüşebilirler. Paylarına düşen sürede ikisi birden de izinli olabilir. Ana, doğumdan aşağı yukarı 60 gün önce işinden ayrılabilir. Bu 360 günlük izin, (işverenle anlaşılarak) yarım ya da dörtte birlik sürelerle (gün, hafta, ay) kullanılabilir. Örneğin günlük ve dörtte birlik kullanılacaksa, 8 saatlik işgününün 6 saati çalışılır; 2 saatin parası hastalık kasasından alınır. 360 gün, çocuk dört yaşını doldurmadan kullanılır. 360 günün 270 gününde tam hastalık parası alınır. Kalan 90 günde, gün başına bir saatlik net kazancın biraz üzerinde ödeme yapılır.

Ana-baba adayları, doğumla ilgili olarak "ana-babalık kursu"na katılabilirler. Kurs süresi boyunca ödence alınır.

Doğumda baba, ana hastaneden gelince (anadan ayrı olarak ve de 360 günlük sürenin dışında) 10 gün (doğum ameliyatla olursa, 10 günden ayrı olarak ananın hastalık raporu süresince) evde kalarak "babalık ödencesi" alır.

Çocuk sekiz yaşını doldurana dek ana ya da baba, çalışma süresinin dörtte birinde ödencesiz olarak evde kalabilir. Bu süre toptan da kullanılabilir.

Baba, çocuğun dört yaşından on iki yaşın bitimine dek, yılda iki gün evde kalarak "babalık ödencesi" alır.

Çocuğu hasta olan ana (ya da baba), izinli değilse, kendisi hastaymış gibi evde kalarak "hastalık ödencesi" alır. Bir haftayı geçmeyen hastalıklarda doktor raporu aranmaz.

Çocuğun bırakıldığı çocuk yuvası, oyun okulu, bakımevi vb yerlerde çocuğunu görmeye giden ana ya da babaya (işyerine bir hafta önceden bildirilmesi koşuluyla) izin ve ödence verilir.

"Edinme" çocuğa bakan, türlü nedenlerle bir çocuğa bakma durumunda olan, ya da çocuğun öz anası ya da babasıyla oturan (yasal eş olmayan) kişiler de ana-babalık haklarından tümüyle yararlanırlar.

HASTALAR SAĞLAMLARDAN DAHA ÇOK PARA ALIYOR

Trollhättan'daki Saab-Scania işletmesindeki olağan dönerli çalışanlar, hastalandıklarında, çalıştıkları zamankinden daha çok para alıyorlar. Yeni hastalık anlaşması uyarınca, dönerli çalışan kişi hasta olunca, olağan kazancının %105'ini alıyor.

...İkili (sabah-akşam) çalışanlardan, akşamları çalışanlar bir haftada 2.590 kron (brüt) alıyorlar. Ama hastalıklarındaki haftalıkları 2.720 kron dur. Karoser yapımında dönerli çalışanlar haftada 3.489 kron kazanırlar. Bu kişilerin hastalıklarındaki kazançları 3.571 krona çıkar.

(Dagens Industri, 29 Eylül 1988)

ÖĞRENCİLER

Dokuz yıllık temel okuldaki (ilkokul) öğrenim gereçleri (kitap, defter, kalem, silgi vb); dış bakımı (*) da içinde, sağlık giderleri; öğle yemekleri; okula gidip gelmek için araç (ya da yol bileti) devletçe karşılanır.

DEVLETİN ÖĞRENİM YARDIMI

(1989-90 Bütçe Yılı, Milyar Kron)

Öğrencilere Öğrenim Yardımı	2,030
Yetişkinlere Öğrenim Yardımı	1,245
Öğrenim Araç-gereçleri	2,107
Toplamı	5,382

(Kaynak: Regeringens budgetförslag, 1989)

Temel okuldan sonra öğrenimlerini sürdürenlere karşılıksız yardım ve ayrıca kredi verilir. Öyle ki, bir yüksek okul öğrencisi, aldığı yardım ve krediyle bir başına oturup geçimini sağlayabilir. Yardımlar, öğrencinin yaşı ve eğitim gördüğü dala göre değişir. Yardım ve kredi verilirken ailesinin (ana-baba) gelirin bakılmaz, öğrencinin imzasından başka bir güvence de

*) 20 yaşından sonra dış bakımı (ve yapımı) için belirli bir para ödenir. Ödenen para, yaklaşık bir aylık işçi net gelirin %40'ına dek, giderlerin %60'ı; bu sınırın üzerindeki giderlerin %25'idir. Üzerini hastalık kasası öder. İş kazalarının ya da işe gidip gelmenin neden olduğu dış yapım giderlerinin tümünü hastalık kasası öder. Askerlik görevi yapanlar da dış bakımı ve yapımı için para ödemezler.

ENERJİ KAYNAKLARI
(1988'de, Yüzde Olarak)

Akaryakıt ve Doğalgaz	46,5
Su ve Atom	31,5
Ülke içi Yakıtı	14,5
Kömür	7,5
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Statens enerjiverk, Stokholm, 1988)

aranmaz. Alınan kredi, ilke olarak para kazanılmaya başlanılan üçüncü yıla ellinci yaş arasında bölüştürülerek geri ödenir. Gelir, olağanın altına düşerse, ödeme dđrdurulur. Erken emeklilik ve ölümlerde ödeme yapılmaz.

ENERJİ TÜKETİMİ
(1988'de , Yüzde Olarak)

Konutler	42,5
Endüstri	36,7
Ülke İçi Taşımacılığı	20,8
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Statens enerjiverk, Stokholm, 1988)

YOKSULLUK AĞLARI

1200'lü yılların sonlarına doğru, İsveç'te derebeylik (feodalite) düzene sokularak merkez krallığı oluştu. Hıristiyanlık yerleşti. Soylular egemenliği doğdu. Bu üç kuvvet (kral, kilise ve soylu) halk üzerinde etkili bir baskı kurdu.

Yoksul İsveç'in ordu besleyecek gücü yoktu. 1280'de soylulara vergi bağışıklığı getirilerek asker besleme görevi verildi(*). 1302'de de kilisenin topraklarından vergi alınmamaya başlandı. Böylece tüm vergi yükü köylülerin omuzlarına yıkıldı. Soylunun ve kilisenin topraklarını işleyen köylüler, hem soyluya (ya da kiliseye) hem de krala (devlet) vergi veriyorlardı. Köylülerin vergi gücü kısıtlı olduğundan ve de devletin sürekli olarak paraya gereksinimi bulunduğundan, devlet toprakları ve de top-

---

* Örneğin 1350'lerdeki Magnus Eriksson yasası uyarınca, 25 ineği bulunan kişi, vergi yerine, savaş sırasında krala verilmek üzere donanımlı bir savaş atı ve bir savaşçı besleyecekti.

lanacak vergiler durmadan soyluların tekeline geçiyordu. Tarih (Demirbaş Şarl) bölümünde görüleceği gibi, 1300'lü yıllarda tek bir soylu (Bo Jonsson Grip), ülke topraklarının üçte ikisinden çoğunun vergisini topluyordu.

TUZ DIŞSATIMI
(Toplam Dışalım İçindeki Yüzdesi)

1559	24,7
1590	24,3
1613	13,3
1637	9,5
1685	11,0
1800	9,0
1928	0,2

(Kaynak: E Heckscher, Sveriges ekonomiska historia)

Kilise, kralın ve soylunun yanındaydı. Koşullandırılan yoksul halk, bir kötülükten (örneğin hastalıktan) kurtulabilmek için kiliseye toprak (ya da mal) bağışlamak zorundaydı (*). 1527 reformundan önce ülke topraklarının beşte biri kilisenin eline geçmişti.

Yoksulluğun ne denli "diz boyu" olduğunu anlatabilmek için, sanırım "tuz" çarpıcı bir örnek olacak: İsveç'in 1500'lü yıllardaki tüm dışalımının %24-31'i tuz almına gidiyordu (bu oran, 1600'lü yılların sonlarında %10'un altına düşebildi). Bir savaş olasılığı karşısında en önemli sorun, tuz kaynaklarının korunabilmesiydi. Dışardan tuz alabilmek için de tereyağı ve tahıl da satma zorunluluğu vardı. 1260'larda tereyağı dışsatımı demir ve bakırdan çoktu. 1643'te, başbakan durumdaki Axel Oxenstierna şöyle diyordu:

"- Ülkenin varsılığı en çok tuzla ölçülür. Bu ülkede tuz, gereği duyulan en önemli şeydir. Savaşta Danimarka bizi en çok bununla (tuzsuz bırakmak) zorlar. Eğer ülkemizin tuzu olsaydı, karşı yandan büyük bir sataşma olmadıkça, onlarla (Danimarka) kolay kolay savaş başlatmazdık."(**).

* Güney Avrupa'dan yayılan veba salgını 1348-51 yıllarında İsveç halkının üçte birini (yoksulların tümünü) kırdı. Kral Magnus Eriksson (1319-65) bile, vebadan kurtulmak isteyenlerin kiliseye varlık bağışlamalarını salık veriyordu.

** P Gunnar Andersson, Mest om mat, Stockholm, 1980, sayfa 236.

AÇLIK

İsveçli önce arpa ekmeğini tattı. Daha sonra çavdar ve yulafı öğrendi. Buğdayın yetişebilmesi için sert (ağır) toprak gerekiyordu. Ortaçağda(*) yalnızca yukarı sınıfların tüketebildiği buğday, 1800'lerde düzlüklerde yetiştirilmeye başlandı. Sıradan halk, buğday unundan pastayı bile düğün; dinsel tören; ölüm töreni ve büyük bayramlarda tadabiliyordu. Buğday ekmeği, İsveç halkının günlük sofrasına yüzyılımızın başlarında girebildi.

Kuzey halkı uzun sürelerle kıtlık yılları yaşadı. Tarım, hava koşullarının elvermesine bağlıydı. Uzun kuraklık ya da yağış tarımı olumsuz yönde etkiliyor; kışın da uzun sürmesi halkı açlıktan kırıyordu. Savaşların da ardı arkası kesilmediğinden, dayanıklı besinlere çok gereksinim duyuluyordu. Yulaf, at yemi olarak da tüketilirdi.

DIŞSATIM

(1769-71'de, Yüzde Olarak)

Demir-çelik	66.8
Orman Ürünleri, Katran, Zift	10.9
Balık	9.1
Bakar, Pirinç	8.7
Ötekiler	4.5
TOPLAM	100.0

(Kaynak: Historisk statistik för Sverige, Stokholm, 1972)

Baş besin, bugün bile yedikleri lapa'ydı (gröt). Lapa, arpa; yulaf ve çavdardan (kıtlık yıllarında ağaç kabuğu da karıştırılarak) yapılırdı(**). Özellikle Kuzey İskandinavya'da kurutulmuş göl balığı eklemek yerine yenirdi (16. yy'da balık tüke-

*) Avrupa'da Ortaçağ, genellikle Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla (476) Amerika'nın bulunuşu (1492) arasını kapsar (Türkiye'de 476-1453). İsveç'te ise, Vikinglerin sonu (1060) ile Vasa döneminin başlaması (1520) arasındaki zamandır.

**) Britt Sandquist-Bolin'in "Bonnier'in Yemek Kitabı" (Bonniers kokbok, Stokholm, 1982) adlı yapıtından, 4-5 kişilik yulaf lapası:

4 dl su, 4 dl yulaf tanesi ve yarım bir çay kaşığı arası tuz karıştırılıp, (tencereyle) ocağa konur. Bir yandan (arada) karıştırılarak kaynatılır (pişirilir). Ateşten indirilerek 3-5 dakika kapalı olarak dinlendirilir. Tazlara konulmadan önce karıştırılır.

timi, bugünkünün birkaç katıydı). Şalgam da ekmeğe yerine yenirdi. Tuz kıt olduğundan, balık gibi et de kurutulmuş ya da iste (odun-yaprak dumanı) pişirildikten sonra saklanırdı. Süt ürünleri öteden beri bilinirdi. Tereyağı taze yenmez; tuzlanıp saklanırdı. Yabanmersini (keçiyemişi) C vitamini gereksinimini karşılardı. Vergiler para olarak değil, tahıl; içki; tereyağı; et; balık; deri; demir ya da canlı hayvanla ödenirdi.

DIŞALIM

(1769-71'de, Yüzde Olarak)

Tahıl	32,3
Öteki Yiyecekler, İçecek, Tütün vb	31,7
İşlenmemiş Gereçler	23,1
Ötekiler	12,9
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Historisk statistik för Sverige, Stockholm, 1972)

DAYANIKLI EKMEK

Çok dayanıklı ekmekler yapılırdı. Ortaçağda el değirmeninin bulunmasıyla, bir kezde çok tahıl öğütebilme olanağı doğdu. Kuzey ve Batı İsveç'te kâğıt gibi ince, tepsi büyüklüğünde, ortası delik, pişirilirken kuruyan ekmekler yapılırdı. Bir kezde yapılan ekmeğe, en az altı ay yeterdi. Bu çoklukta ekmeğe, iki üç haftada yapılabilirdi. Yazın iş çok olduğundan, ekmeğe güzün ve baharın yapılırdı. Ekmekler, "ekmek odası"nda, çocukların uzanamayacağı yükseklikte sıralara dizilirdi. Ekmek odası (ya da kulübesi) yeterli büyüklükte olanlar, bir kezde yıllarca yiyebilecekleri çoklukta ekmeğe yapabilirlerdi(*). Un, genellikle arpaydı. Arpayı yulaf, çavdar ve bezelye karıştırılırdı.

AĞAÇ KABUKLARINDAN EKMEK

Kıtlık yıllarında ormana gidilir, ekmeklik ağaç kabuğu devşirilirdi. Yoksul halk, ormana gitmek için kıtlık yıllarını bekleyemezdi. Kimi kez ağaç kabukları da yetmez, halk açlık-

* Olaus Magnus (1490-1557), Kuzey Halkı Üzerine Tarih (Historia om nordiska folken) adlı yapıtında, yirmi yıl dayanan ekmeklerden söz eder ve bunların reçetelerini verir.

tan kırılırdı. 1750'den önce kilise kayıtları tutulmadığından, kırılmalar üzerine eldeki veriler çok kısıtlı.

Eldeki en eski kaynaklardan biri, 1232'de Piskopos Uffe'nin Lund'tan Papa'ya yazdığı mektuptur. Piskopos Uffe mektubunda, bir önceki yıl hayvanların da açlıktan kırıldığını; içinde buldukları yıl durumlarının daha kötü olduğunu; halkın büyük bir bölümünü açlığın götürdüğünü yazıyordu. O dönem üzerine elde yeterli veri bulunmadığından, "halkın büyük bir bölümü" nün sayısal çokluğu bilinmiyor.

1296 ve 1306 yıllarında İsveç "zor" birer yıl yaşadı. 1331 yılı "zor" ve "sert"ti. Kar kalınlığı "beş alnar"dı (297 cm). 1750'den önce açlık yılları olarak belgelere geçebilen yıllar da şöyle: 1336, 1404, 1408, 1437-38, 1440, 1442-43, 1596-98 (*).

Kıtık yıllarında ağaç kabukları, atalarının çok uzun ve acı deneyimleriyle, İsveç halkının günlük ekmeğini oluşturuyordu. Bu deneyimlerde hayvanların yol göstericiliğinden de yararlanıldı.

Ağaç kabuklarından baharda ve temmuz sonuna dek yararlanılabilir. Ağustos "kuf" ayıdır. Zamanı geçirilirse hem

* V Moberg, "İsveç Tarihini" adlı yapıtında 1596-98 açlık yıllarını ayrıntılı olarak anlatır. Açlıktan tüm İsveç ve komşuları etkilenmiştir. Orta İsveç sayılan yerlerdeki (Västergötland, Värmland, Dalarna ve Hälsingland) 1596-97 yılları durumu üzerine şunları yazar:

"... Çalışanların üzerlerindeki giysiler (ıslaklıktan) çürüdü. Kaldırılacak bir kuru ot yoktu (...). Bozulan yemler hayvanların hastalanmasına neden oldu. Yiğünla öldüler. Ölen hayvanların eti, ne kedi ne de köpeğe verilebiliyordu.

Kıtlarda ve yemliklerde tükenen (bir önceki yıldan kalma) ürünlerin yerine koyabilecek hiçbir yiyecek yoktu. Kişiler, her düşünülebilecek yiyecekleri sağlayabilmek için arayış içine düştüler. Ağaç kabukları, fındık çalılarının yaprak ve tomurcukları, tırdı odar, sırgan, türlü ağaç kökleri yediler. Buldukları tüm kemikleri öğütüp un yaparlar değerlendirdiler. Besin azlığından, kişiler güçten düşerek gevşer, ağır iş yapamazlardı. Un yapmak için kullandıkları el değirmenlerini çevirirken düşüp ölenler oluyordu. Kıştan bahara dek açlıktan ölenler sayılamayacak çokluktaydı. Gömülmemiş ölümler her yerde görülebilirdi: İçerde ve dışarda. Ahırlarda, barakalarda, ambarlarda, yemliklerde, yollarda ve geçitlerde. Öyle ölümlere rastlanırdı ki, ağzlarında ot topaçları bulunurdu.

(Vilhelm Moberg, *Min svenska Historia*, Stockholm, 1977, Sayfa 303-304)

ekmek iyi olmaz, hem de kabuğu soyulan ağaçlar kuruyabilir. Ekmeklik için en yaygın ağaç, her ormanda bulunabilen çamdır. Çamın da iyisi sarıçamdır. Köknarın ekmeği iyi olmaz. En aranan ekmeklik ağaç, karaağaçtır. Karaağaç hem daha besleyicidir, hem de kabuğu kolay soyulur. Asya ve Kuzey Amerika'da yüz otuz türü bulunan karaağacın, İsveç'te üç türüne rastlanır. Ekmeklik için en iyisi "dağ karaağacı"dır (Ulmus glabra). Orta ve Güney İsveç'te çok bulunur. Kavak ve huş ağacı da ekmeklik verir.

Ekmeklik, yalnızca dış kabuğun altındaki zardan alınır. Bu zar, ağacın son "yaş halkası"nı oluşturacaktır. "Kesme bıçağı" ile sert olan dış kabuk atılarak, bu ince katman (zar) alınır. Zarın inceliği nedeniyle çok ağaç gider. Çok zaman alır. Tüm aile bireylerinin bu işte çalışması zorunludur.

Ekmeklik zar, uzun bir hazırlanıştan geçer: Ufalana-bilir duruma gelene dek kurutulur. Karışan dış kabuklar ayıklanır. Sonra dövülerek (ya da öğütülerek) un yapılır. Üçte bir oranında tahıl unu ile karıştırılarak ekmek yapılır. Tahıl unu bulamayanlar ot ya da başka bitki artıkları karıştırır. Hiçbir şey karıştırmadan da ağaç kabuklarından ekmek yapılabilir.

Kuzey İskandinavya'da kimi yıllar tarladaki ürün devşirilmeden donduğundan (*), oralandaki halkın olağan günlük ekmeğini ağaç kabukları oluştururdu. Tahıl satınalabilecek güç yoktu. Ağaç kabukları devşirilmeden uzun yıllar yaşanamazdı.

Finlandiya'da, yüzyılımızın başlarındaki savaş zamanlarında ekmeğe ağaç kabukları karıştırılmıştır. Bugün bile, yaşlı İsveçliler arasında, çocukluklarında ağaç kabuklarından ekmek yiyenlere rastlanabiliyor.

GÖZYAŞI VE KAN LAPASI

Lisa Johansson (doğ 1894), Orta-Kuzey İsveç'teki Vilhelmina kentinde geçen çocukluk yıllarını ve yakınlarından dinlediklerini anlatan "Gözyaşı ve Kan Lapası(**) adlı ya-

*) Soğuk havalarda ürün donmasına karşı, tarlaların çevresinde geceler boyu ateş yakanlara da rastlanırdı.

**) Lisa Johansson, Saltlake och blodvälling, Stokholm, 1968.

(Alıntılar: Sayfa 35, 47-48, 88-89)

pıtındaki "Açlık Resimleri"ne şöyle başlar: "Çocukluğum çok yoksulluk ve yiyecek kıtlığıyla geçti. Evde her gün ekmek bulabilme savaşımı verilirdi." 1890'lı yıllar için şunları yazar:

"Hiç buğday çöreği görmemiş ya da ak örtülü yemek masasına oturmamış oku! çağında çocuklar vardı. Yemek, tencereden, küçük ağaç tabaklara boşaltılırdı. Eğer yenen ekme, patates, balık, et gibi kuru yiyeceklerse, çocuklar çoğu kez yere yanyana oturup gıysilerini düzlerler; dizlerinin üzerine atılan yiyecekleri elleriyle yerlerdi.

Nisan ve mayıs yılın en zor aylarıydı. Patates tükenir, inekler süt vermezdi.

Derken, deniz kuşları gelirdi. Önceden göl ve dere kıyılarındaki ağaçlara tahta yuvalar konurdu. 'Ördek kapam' denilen bu yuvalara yumurtlayan kuşların yumurtaları toplanırdı. Yumurta, açlıkla geçen bir kıştan sonra kavuşulan çok önemli, değişik bir yiyecekti. Evde deniz kuşları yumurtasından başka yiyecek bulunmadığından (yumurtaya katık edecek yiyecek olmadığından) ormandan, açık alandan, ördek kapanlarından (yumurta) toplama işi sürerken, bir yandan da hemen orada kaynatılarak yenirdi. Önceden, ormanda yumurtanın nasıl pişirileceği bilinirdi: Huş ağacından dörtköşe bir çanak yapılırdı. Bu çanak, yumurtalar (sert) pişene dek (ateşe) dayanırdı."

İki kızkardeşin bir sıçanı nasıl bir zorlukla yakaladıklarını; ikiye bölüp, derisini yüzerek kızartıp yediklerini de anlatır Lisa Johansson. Ölü hayvanlar da yenir. 1866-67 kıtlık yıllarındaki "ağaç kabuklarından ekme" üzerine de şunları der:

"... Huş ağacının sürgün kabukları alınır. İç kabuk (zar) un yapılırken, dış kabuk da evlerin üzerine örtü (kiremit) olarak değerlendirilir. Bu ağacın kabuklarından yal da kaynatılır. Çokları ilgi çekecek denli, hiç arpa ve yulaf unu karıştırmadan saf ağaç kabuğu unu kullanırdı. Saf ağaç kabuğu ununa yosun karıştırılarak yapılan ekmeğin daha yenebilir olduğu da öğrenilmişti. Huş ağacı yosununun yenebilir en iyi yosun olduğu biliniyor. Sarıçam yosunu da yenebilir ama acıdır. Köknar yosunu hiç yenmez.

Yosun, (teknedeki) küllü suda biraz durdurulur. Sonra teknenin tapası açılarak küllü su boşaltılır. Su ile durulanarak külden arındırıldıktan sonra kullanıma hazır olur. Oklava ile bir cm kalınlığında açılarak tepsiyle fırında da pişirilebilir. Biraz sütle yoğrularak, tavada gözlemesi de yapılabilir. Ayrıca, bugün sebzelerden nasıl yararlanıyorsak (yemeği, çorbası), o zaman da yosundan öyle yararlanılırdı..."

YOKSULLARIN İSVEÇ'İ

Julius Ejdestam, "Yoksulların İsveç'i" adlı yapıtında, soyluların 1900 dolaylarındaki durumu üzerine, o günleri yaşayan bir işçi çocuğundan (1952'de) şunları da aktarır:

"Biz açlık sınırında yaşarken, soylu ailelerinin nasıl yiyecek ve içki bolluğu içinde yüzdüklerini hizmetçilerden duyarken, içim içime sığmadığını şimdi bile anımsarım. İşçilerin alınteriyle kazanılan paralarla şatolarda parlak partiler ve balolar verilirdi. Her zaman yiyeceği verilen, soylunun binek atının durumu (bile) bizden daha iyiydi. Bir at sayrılanırsa veteriner çağırılırdı. Ama bir işçi sayrılanırsa, kendi bileceği işti (doktor getirilmezdi). Bir binek atı ölürse, soylu için bir yitikti. Bir işçi ölürse, hiçbir şeyi yitmezdi. Yerine yeni bir işçi alınırdı.

Çiftlikte en acı, en iç açıcı olmayan yine de başka şeydi: İşçi ve yarıcılarının bir kızları gelişmeye görsün, soylu hemen ona göz koyardı. Çiftlikte aşağı yukarı her iki kızıdan birinin bir ya da iki 'piç'i bulunurdu. Kimileri son anda (çocuk doğmadan) bir uşakla (soyludan biraz kaymak olarak ve de balık karşılığı) evlendirilirdi. Denilebilirdi ki, soylunun yaptığı tek iş, çiftliğindeki kızlara sataşmaktı. Soylunun gözünde kızlar, aşağı yukarı çiftlikteki öteki nesnelere gibiydi.

Durum çok yüz kızartıcı olmasa, papazların her zaman (ve bu konuda da) soyluların yanında olması gülünç gelebilirdi. Papazlar, genç kızların davranışlarını (piç doğurma) Tanrı yolundan sapma olarak görür ve onlara dinsel öğütler verirdi. Çocuğun kimden olduğunu açıklama yürekliliğini gösterenlere de, (babanın soylu olduğunu bile bile) 'soyluya kara çalma'dan kamu davası açabileceklerini söyleyerek gözdağı verirdi.

Soylunun ilgi duyduğu yalnızca genç kızlar değildi.

O, erkeklerin işte olduğu, günün ortasında, işçilerin ve yarıcılarının kulübelerini dolaşır; çok yaşlı olmayan (genç) kadınlarla yatardı. Kadınlar, onun isteğini geriye çeviremezdi. Yoksa (ailece) çiftlikten atılırlardı. Ve de işten atılan kişinin başka yerde iş bulması kolay değildi. Soylular (bu durumlar için) aralarında anlaşmışlardı. Kovulan işçiler kara listeye alınırdı.

(...) İkinci kızkardeşim 16 yaşındaydı. Soylu ona otlukta sataşmış (...). Her nasılsa kız kendini kurtarmayı başarmış. Koşarak eve ulaşır, korkulu ve kendinden geçmiş olarak olanları anlattı. Babamın yüzünün nasıl gerginleşip donuklaştığını gördüm. Ama hiçbir şey söylemedi. Bir süre sonra dışarı çıktı. Sonradan öğrendim ki, soyluyu bulup, aşağıdan alarak kızı özgür bırakması için yalvarmış (...).

İki gün sonra, öteki yarıcılardan birkaçı gelerek kulübedeki tüm gereçlerimizi dışarı attılar. Dışarı atılmamıza karşı çıkamadık. Bir yarıcının soylusuna karşı konuşabilme yetkisi yoktu. Şanslıymışız ki, çiftlikte (o da) yarıcı olan halamızın yanına sığındık. Babam hemen başka çiftliklerde iş aramaya koyuldu ama kimse onu çalıştırmak istemiyordu. Sonunda kente taşındık da, orada iş bulabildi. Yoksulluğumuz sürüyordu ama tutsak değildik. Yaşam, hepimiz için ne güzeldi. Özgürlüğümüzün bilincindeydik (*)."

BÖYLE YAŞADIK

Jane Fredlund'un "Böyle Yaşadık" adlı yapıtından da temizlik üzerine yazdıklarını aktaralım:

"Yılda iki kez, büyük avlulara büyük çamaşır kururdu: 25 Marttaki Meryem Ana Yortusundan önce ve aralık başlarında Noel'i karşılama mumları yakılmaya başlanmadan. Sık çamaşır değiştirilmemesine karşın, yarım yılda oldukça çok iç çamaşırı ve gömlek toplanırdı. Çarşaf genellikle yarım yılda bir değiştirilirdi. Yıkanan çamaşırlar çok kirliydi. Erkeklerin, günün ağır işlerinden sonra, hiç temizlenmeden ve de çoğu kez iş giysileriyle yatağa girmeleri de eklenince, (çamaşırlardaki) kirin çokluğu daha iyi anlaşılır (...).

Sonunda sıra kişisel temizliğe gelirdi. Kişiler çok sık

*) Julius Ejdestam, De fattigas Sverige, Stokholm, 1969 (sayfa 21-24).

yıkanmazdı. Tüm gövde yalnızca Yaz Ortasında (bayram) ve Noel'de temizlenirdi. Bir Güneybatı İsveç çiftlik kızı, 1860' lardaki çocukluğunun Noel yıkanmalarını şöyle anlatır: 'Anam, ocağın karşısına büyük bir leğen koyardı. Biz (küçükler) sıra ile (leğene) oturur, yıkanırđık. Bu (yıkanma) her yıl, anam yaşadığı ve küçük olduğumuz sürece yapıldı. Sözde Noel'e temiz girilmesi gerekirdi (...)'.

"Karl XII Üzerine Görgü Tanıkları" adlı yapıtta, Karl XII'nin (Demirbaş Şarl) 1716'da Norveç'te Papaz Sören Hagerup'un bölgesinde bir süre konakladığı belirtilir. Papaz Sören Hagerup, bir Danimarka gazetesinde Demirbaş Şarl üzerine şunları da yazar:

"Giysilerine bakarak, onu yalın atlılarından (süvari) ayırma olanağı yoktu. Pantolon, padesü ve paltosunun bir takımı deriden; bir takımı da olağan mavi kumaşandı. Delik doluydu. Delikli (yırtık) bir padesüsü vardı ki, onu, ünlü Danimarka binbaşısı Kuruse'den (ar-mağan) aldığını söylerdi.

(...) Bir uyluğu (baçak) çok sakattı. Paltosunu da çıkarmadığından, kanat çırpır gibi yürüdüğu kolay anlaşılırdı. Burnundan hep sümük akardı. Ve yemek yerkenki görünümü (hiç) iyi değildi. Kraldan çok bir kaçık (deli) gibi kendini yemeğe verirdi.

Tam saat 01'de mahmuzlu çizmesi, paltosu ve kılıcıyla, küçük ot yatağına yatarđı..."

(Hans Villius, Ögonvittnen Karl XII, Stokholm 1960, Sayfa 182)

Sağlık açısından bakılınca, eski dönemleri 'pislilik dönemi' olarak niteleriz. İğrençlik ve kirliliğin yürürlükte olduğu, günümüzden iki yüzyıl öncesini düşünürsek, evet. Ama (daha geriye) 16. ve 17. yy'lara gidersek, günümüzle karşılaştırılmamakla beraber, kişisel temizliğin şaşılacak denli yüksek olduğunu görürüz (...).

Kentlerde 1200'ler ve sonrası, kamusal hamamlarda yıkanılırdı (...).

1684'te. Stokholm Norrström'deki Drottningatan güzel bir hamama kavuştu. Orada, kimi hastalıklara iyi geldiği sanılan zambak ve gül banyosu da sunulurdu. Tüm kuruluşa 'Rosenbad' (gül banyosu) denildi. 1723'te (hamam) yıkıldı ama bugün bile (Rosenbad) adı durur (...).

1725'te hamamlar kapatıldı. Ortalığı kasıp kavuran

frenginin ana kaynağı olarak hamamlardan kuşkulandırmıştı. İçki içiliyor, daha çok ikili kuvvetler kullanılarak ve de genellevlerle ilişkili olarak da çalıştırılıyordu. Yakıt ve su kıtlığı da birer kapatma nedeniydi. Aşağı yukarı o zamanlar kentlerde saunaya (fin hamamı) da ilgi azaldı. 1800'lü yılların başlarında Fin köyleri dışında saunalar tümüyle unutulmuş, buralardan domuz eti (isleyerek) kurutma yeri olarak yararlanıldı. Temizlik açısından karanlık devir başladı.

Ilıca, özellikle varsıllar için gidilecek yerlerden oldu. Yukarı sınıf kadınları, yılda bir kez Baden-Baden (B Almanya) ya da başka bir ılıcaya gitmelerini gerekli sayıyorlardı. Ama genelde pislilik çağına girildi.

18. ve 19. yy'larda halkın hızlı çoğalması ve başlayan endüstrileşme ile kentlere yığılması pislilik dönemine rastlar.

1800'lerdeki tüberküloz (verem) salgınının nedenlerini, kötü sağlık bakımı ve dar konutlarda oturmaya bağlamak gerekir. Gerekirse (yalnızca) yüz ve eller yıkanır. Belki bunlar da yıkanmazdı. 1700'lerden kalma, sağlık üzerine bir Fransız yapıtında, yüze su vurulan başın, kışın soğuğa; yazın da sıcağa duyarlı olacağı uyarısı yapılır. Yazara göre, her sabah kuru bir bezle ovalanmak, temizlik için yeterlidir. Giysilerin kapladığı yerlere bir su damlası (bile) çok seyrek değerdi. Giysileri çıkarıp tüm gövdeyi (çıplak) yıkamak, görgüsüzlük belirtisi sayılırdı. Yalnızca 'yıkama' sözcüğü bile, iyi yetişmiş bir kadının yüzünü kızartırdı (*).

* Bugün bile hiç yıkanmayan İsveçlilere rastlanır. Kâğıt fabrikasının, çalıştığım bölümündeki 12 işçiden 3'ünün (ikisi İsveçli; biri Finli) yıkandıklarını hiç görmedim. Gören de yok!

Duş yapanlar havluyla; ellerini ayaklarını yıkayanlar kâğıtla kurulanırlar. Duştan sonra (havlu yerine) kâğıtla kurulanırlar da var. Bunlar, 30 cm enindeki kâğıt bobinden 15-20 m kâğıt harcarlar. Ayaklarına takunya vb geçiren hiç yok. Çoğu, 10-15 m'ye varan soyunma dolaplarına yalnız ayak gider (bir-ikisi ayaklarına kâğıt dolar).

Hiç yıkanmayanlardan 25 yaşlarındaki Sven, aptalcadır. Ama sürücülük belgesi var (işe arabasıyla gelir-gider). Sven'e arkadaşları (arkasından) "köylü" (bonden) derler. Bu Sven, işe ilk başladığında, ellerini kâğıt yerine yüz havlusuna silerdi. İki yıl kadar sonra, havlusunu yanında taşımamaya başladı. Kâğıt da kullanmıyordu. Kendisini izledim, dolabındaki havluyla kuruluuyordu ellerini. Bir gün, Sven ellerini yıkarken, dolabındaki havlusunu görme olanağını buldum. Ak havlu, kirden kapkara kesilmişti! Sven, işe başladığının altıncı yılında ellerini kâğıtla kurulamaya başlayabildi.

Köylerin, kentlerden biraz daha temiz olduğu sanılıyor. Arsta'lı bir kadın, günlüğünde, 1803'te bir kez yıkandığını yazar. Sonra birkaç yıl tüm gövdesini hiç yıkamamıştır. Daha sonra sağlığa yararlı olduğunu anlamış olmalı ki, bir küvet satın alarak yılda 2-3 kez yıkanır.

İlk ve önemli olan su kıtlığıydı. Su damlalarını (bile) biriktirme zorunluluğu, temizliği geriye itiyordu. 1850 dolayında bir çiftlikteki çocukluğunu anlatan bir kadın, 'hiçbir yerde bir yıkanma dolabı ya da içi su dolu bir küvet bulunduğunu bilmiyorum. El (yıkama) çanağı ve testiler o denli küçüktü ki, şimdi o denli az su koyulanlarının eskisini bile bulabilme olanığı yoktur' der.

Genelde yazları yıkanılır. Kışınki temizlik, haftada bir kez ayak banyosu ile sınırlıdır. Ayakları yıkamanın yolu da 'hizmetçi ve yeşil sabun'dan geçer. Şu uyarıyı duyunca, ayak yıkamanın da tümüyle güvenilir olmadığı görülür:

S U

1987'de İsveç'te kişi başına günde 333 litre su tüketiliyordu (1945'te 150; 1970'te 207 litreydi).

Suyun %53'ü konutlarda; %12'si endüstride; %11'i okul, hastane gibi kamusal kuruluşlarda ve %1'i de başka amaçlarla kullanılır. Su kaçağı %23'tür. Endüstrinin su gereksimini her yıl %4-6 artar.

Bir yunak teknesi (küvet) banyosu için 200; beş dakikalık duşta 60 litre su harcanır. Günde ortalama yıkanmaya 70; tualete 40; çamaşıra 30; yemeğe 10 litre su gider.

Ülkede 61.610 km (kişi başına 7.33 m) su borusu döşelidir (su borularının %67'si döküm demir; %24'ü plastik; %3'ü çelik; %6'sı da öteki gereçlerden yapıldır). 1.342.000 su saati işler. Bu yolla 7.080.600 kişiye su ulaşır. 400.000 özel kuyu (bir o çoklukta da yazlık evlerde) bulunur.

Göteborg ve çevresinin suyu sağlanan Göte Akarsuyu, 1880'den beri (sağlık açısından) ölçülür. 1970'e dek ölçümler sıklaştırıldı. Bu tarihten sonra (endüstri ve belediyelerin, pis suları temizlemeden salıvermemeleri sonucu) ölçümler 1920 düzeyine düşürüldü.

İsveç'te lâğım çukuru açmak yasaktır. Pislikarkı (kanalizasyon) bulunmayan yerlerdeki lâğım birikimleri bidonlarda saklanarak arıtma yerlerine boşaltılır.

'- Cecilia, Cecilia, sen bugün dışarı çıkamazsın! Çünkü dün akşam ayaklarını yıkadın!'

EN ÇOK SU VÄSTERÄS'TA.

İsveç'te en çok suyu (günde 501 litreyle) Västerås belediyesinde oturanlar harcar. Västerås'ta su, savurganlık yapacak denli ucuzdur da... Ülkenin en kurak (!) yeri Halmstad'tır. Orada oturanlar günde 265 litre su ile yetinirler.

(Sverige i siffor, Stokholm, 1985, Sayfa 220)

Kadınlar saçlarını seyrek yıkardı. Ama daha çok, evde hazırlanan, güzel kokularla kaynatılmış öküz iliğinden pomat sürerlerdi. Başkaca, ince dişli tarakla taranarak baş bitleri ayıklanmaya çalışılırdı. Bitler iyice (başa) sararsa, saçlar, kaynatılmış bitotu ile yıkanırdı.

Bitler, kirli, seyrek yıkanan tüm giysileri de severdi. Småland'lı bir uşak şöyle bağırır: 'Allah kahretsin! Bu gömleği de bit sarmış, giyeli daha on bir ay bile olmadı!'

Stokholm, yüz yıl tümüyle hamamsız kaldı. 1820'de Norrbro'da açılan tek hamam, tüm Stokholm halkı içindi. Stokholmuların temizliği konusunda gerçek uğraş veren Carl Curman'dı. Bugün de çalışan, 1869'da Söder'de Stura badhuset'i (hamam) ve 1885'te Sturebadet'i açtı. Orada küvet banyosu, doktor olarak Carl Curman'ın sıcak propoganda yaptığı ilaçlı çamur ve deniz yosunu banyoları yapılırdı. Türk hamamı ve sauna da vardı. Önce keselenilerek temizlenen; saunaya girilen; sonra da hamamın restoranında öğle yemeği yenen olağan bir cumartesi eğlence yeriydi. Evlere yıkanma yerleri (banyo) girne dek, hamam kentlilerin yaşamında büyük rol oynadı. 1880'lerde Prens Gustav V (bugünkü Kraldan önceki, 1973'te ölen Kral) için saraya bir banyo yaptırıldıysa da, banyoların büyük konutlara girebilmesi 1910'lara; küçük konutlara girebilmesi de 1930 öncesine rastlar." (*)

AMERİKA'YA GÖÇ

1800'le 1850 arasında İsveç'te oturanların sayısı 2,5 milyondan 3,5 milyona (elli yılda %52); 1865'te 4 milyona çıktı. Bu dönemde doğumlar artmamakla beraber, ölümler azaldı. Bunun başlıca nedeni, uzun barış dönemine koşut olarak, kişilerin sağlık ve besin bakımına daha iyi özen gösterilmesiydi.

*) Jane Fredlund, Så levde vi, Västerås, 1971 (sayfa 16, 44-49).

Patatesin yaygınlaşmış ekmeğın yerini almasıyla besin sorunu bir ölçüde çözümlenmiş oluyordu. En azından açlıktan ölümler azaldı.

YAŞ ORTALAMASI

	Erkek	Kadın
1751-1790	33,7	36,6
1891-1900	50,9	53,6
1921-1930	61,1	63,1
1951-1960	70,1	74,1
1971-1980	72,3	78,1
1986	74,0	80,0
1987	74,2	80,2

(Kaynak: Valfärds Bulletine, Sayı 4, 1988)

Çoğalma daha çok köylerde ve ülkenin kuzeyinde ve de yoksul kesimde oluyordu. 1850'de halkın %40'ının toprağı yoktu. İşsizler ordusu büyük sosyal sorunlar yaratıyordu.

Bu sorunlara çözüm yollarından biri de göçtü. 1840'ta dışarıya göç serbest bırakılmış; 1850'ye dek Kuzey Amerika'ya 15 bin kişi gitmişti. Gazeteler, broşürler bu yeni ülkeye gidenlerin özgür ve eşit olduklarını yazıyordu. Orada toprak bolcu. Toprak ağası, kilise baskısı yoktu. Amerika'dan gelen mektuplar elden ele dolaşıyordu (*).

Özellikle Alman ve İngiliz kuruluşları Atlantik'in öteki yakasına sürekli seferler düzenliyordu. Yalnızca Liverpool'daki bir gemi ortaklığının, İsveç'in yüzden çok kentinde bürosu vardı.

* Amerika'dan yazılan mektuplara bir örnek ("Karl" imzasıyla "Sevgili Kızkardeşlerim" diye başlayan mektup, New York'tan 23 Kasım 1879'da postalanmış):

"... Bu (hizmetçi) kızlarla sosyete bayanları arasında çok az ayırım var. Ya da hiç yok. Çünkü, onların da şık giysileri var. Burada her kadın şapka giyiyor. Bir (hizmetçi) kız, aşağı yukarı haftada iki dolar kazanır. Kimi kez çok da olur. Ya da az da. Ama bir buçuk dolardan az olmaz. İyi para! İki dolar, İsveç parasıyla yedi buçuk kron eder. Bu, (İsveç'te) iyi bir yıllık kazançtır (...). Bir bayan İngilizce bilirse, ayda yirmi dolar kazanabilir."

(Sven Sjöberg, Utvandringen till Amerika, Stokholm, 1968 (sayfa 44).

Göç, 1930'lara dek sürdü. Çoğunluğu ABD'ne olmak üzere Yeni Dünya'ya 1,4 milyon İsveçli (ülkede oturanların 1/5' inden çoğu) göç etti. Daha çok Wisconsin, Minnesota, Kansas ve Nebraska'ya yerleştiler. 1900'de yalnızca Şikago'da 49 bin İsveçli yaşıyordu. Oturdıkları yerlerde kendi okulları, kiliseleri, gazeteleri... de oluyordu. İş yaşamına girenlerden adları İngilizceye uyanlar, gerekli uyarlamaları yapıyor, Nilson'lar Nelson; Tomas'lar Thomas; Henrik'ler Henry; Anna'lar Ann oluyor-du(*)).

BAŞBAKAN CARLSSON

1987'de, tv'de Başbakan Ingvar Carlsson'la yapılan bir söyleşi yayımlandı. Ben, bu söyleşiden esinlenerek Başbakan'dan, çocukluğunun yoksulluğunu bana da anlatmasını istedim.

Ingvar Carlsson, Borås'ta, iki odalı bir tahta evde, depo işçisi baba ve temizlikçi ananın üçüncü çocuğu olarak doğar (1934). On iki yaşındayken babasını yitirir. O zamanlar "dulluk emekliliği" yoktur. Ailenin geçimi bozulur ama evlerinde kalmayı başarırlar.

Bir temizlikçi kadının, çocuğunu yüksek okullarda okutabilmesi o zamanlar çok zordur. Çocuklar hem çalışıp hem okuyarak öğrenimlerini sürdürürler. Ingvar Carlsson üniversiteyi de bitirir.

SINIF AYRIMI

Ingvar Carlsson'un, 1940'lar İsveç'inin sınıf ayrımı gözlemleri ilginçtir:

Borås'ta dokumacılık gelişir. Başka iş dalı olmadığından, işçi ücretleri düşüktür. Bu nedenle kadınların da çalışması zorunlu gibidir. Karı-koca çalışanlar oldukça iyi konutlarda oturabilirler. Öğretmenlerle öteki devlet görevlileri bahçeli evlerde otururlar. İşçilerin oturdukları konutlar dokuma fabrikalarınındır. Ama fabrikatörler halktan ayrı yerlerde oturur.

"- Kentin bölümleri arasında çok keskin sınır çizgileri vardı. Ama biz çocuklar bu sınırı tanımazdık. İşçi çocuklarının,

*) Türkiye'den İsveç'e gelen Leylâ'ların Layla; Hakan'ların Hâkan; Yunusların Jonas; Selime'lerin Selma'ya dönüştürüldüğünü de ansızalım.

orta sınıfın bahçeli evleri bölgesine girmemesine ilişkin uyarıları duymazdan gelirdik."

Yukarı sınıflara (o zaman) düşmanlık beslemediğini söyleyen Ingvar Carlsson, sözlerini şöyle tamamladı:

"- Gerçekten, evlerdeki yaşam düzeyi çelişkiliydi. Ama ben bu çelişkiyi (sınıf ayrımı) çok belirgin olarak okulda farkettim. Her şeye karşın (kendileri istemeden, ana-babalarının baskısıyla) öğrenimlerini tamamlayabilen o çocukların kimilerine acırdım. Kişinin geleceğinin (yeteneğine göre değil de) sosyal durumuna göre belirlenmesinin istenmesini anlamıyordum.!"

YOKSULLUKTAN VARSILLIĞA

19. yy'ın ortalarında Batı Avrupa ülkeleri endüstrileşme dönemine girdiklerinde, halkının %90'ı köylerde yaşayan; topraksız köylüleri ve kalabalık çiftçi aileleriyle İsveç, Avrupa'nın en yoksul ülkelerinden biriydi. Ne bir karış sömürgesi; ne bir avuç kömürü ve ne de bir damla petrolü vardı.

İsveç endüstrisi, 19. yy'ın ortalarında, gelişmiş ülkelere "hammadde patlaması"yla gelişmeye başladı.

18. yy'ın sonlarında İngiltere'de, demirin işlenmesinde ağaç kömürü yerine maden kömürü kullanma yöntemi bulununca, İsveç demir-çeliğinin niteliği yüksek düzeye çıktı(*). Kıta Avrupasının endüstrileşmesine koşut olarak, köylerden kentlere akın başlamıştı. Çoğalan işçi sınıfına konut yapımı için kereste

---

*) 1700 başlarında, günümüz modern işletmelerinin çekirdeğini oluşturan "bruk"lar kurulmaya başlanmıştı. Demirin işlenmesinde ağaç kömürü kullanıldığından, "bruk"lar orman içlerinde kuruluyordu. Ağaç kömürü yerine maden kömürü gündeme gelince, bruklardan çoğu kapanarak, ayakta kalanlar genişledi. Yeni "fabrika"lar orman içi yerine, kentlerin çevresinde kurulmaya başlandı.

gerekliydi. Kerestenin dış pazarlarda alıcı bulmasıyla da, yüzyıllardır halk masal ve öykülerine konu olmaktan başka pek işe yaramayan ormanlar birdenbire değer kazandı. Bir üçüncü kaynak da bulunmuştu: Akarsular. Kereste ve demir, hızla endüstrileşen Avrupa'da kolayca alıcı buluyor; akarsular, kerestelerin limanlara ucuzca inmesini sağlıyordu. Norrland (Kuzey İsveç) kısa sürede işçi cenneti oluvermişti.

İSVEÇ'İN İLK DIŞSATIMCISI

Bu yıl, 700. yılımızı kutluyoruz. İş yaşamında bir rekor. Stora, dünyanın en eski ortaklığıdır. 1288'den çok önce kurulmuştur. Falun bakırı, Viking pazarlarında kılıç ve süs yapımı için aranır ve pazarlama İsveç sınırlarının çok ötesine dek uzanırdı...

Stora bugün, geniş kapsamlı araştırma ve geliştirmeleriyle, yüksek yatırım yöntemleri uygulayan, Avrupa'nın önde gelen orman endüstrisi kuruluşlarından.

STORA

(1988'de, gazetelerdeki duyurusundan)

DEMİR

Demir, Bergslagen (Orta İsveç) bölgesinde 13. yy'dan beri çıkarılıyordu (demirin varlığı İÖ 500 yıllarında bilinir). 1720'ye dek, çıkarılan demirin %80'inden çoğu İngiltere'ye satılırdı(*). İngiltere ilk endüstrileşen ülkeydi. İlk makinelerin büyük bölümü demirden değil, ağaçtan yapılırdı. Konut yapımında demir kullanılmazdı. Bu yüzden, demirin tüm dünyada değer kazanabilmesi için, demiryolu yapımının gündeme gelmesine dek (18. yy) beklendi. 1902'de, kuzeyin buz tutmayan limanı Narvik'in(**), dünya maden ocaklarının en büyüğü olan Kiruna'ya demiryoluyla bağlanmasıyla, dış ülkelere demir satışı kolaylaştı (yine demiryoluyla Luleå üzerinden yapılan taşıma, Baltık Denizi'nin kışın buz tutması yüzünden düzenli olmuyordu). Ülke demirinin %90'ı, Kiruna ve yakınlarındaki Malmberget bölgesinden çıkarılır.

* 1700'lü yılların ilk yarısında dışsatımın %75'ini demir oluşturuyordu. 1700'lü yıllardan önce bakır, demirden öndeydi (dışsatımda bakır ve demiri katran izlerdi). Avrupa'da birçok kilise ve kamusal yapının çatısı Falun (İsveç) bakırıyla kaplıdır.

** Narvik, 1905'te Norveç'e bağımsızlık verilene dek İsveç'indi.

ORMAN ÜRÜNLERİ

Su gücüyle çalışan ilk ağaç kesme hızarı 1730'larda çalışmaya başladı (Hollanda'da 1500'lerin sonlarında yel gücünden yararlanılıyordu).

Orman ürünleri 1800'lerde Kuzey İsveç'in ekonomik ve sosyal gücünü geliştirdi. En parlak devir 1850 dolaylarıdır.

YILLIK ORMAN KESİMİ

(Net Milyon Metreküp Olarak. 1985-86)

Kereste	22,4
Kâğıt ve kâğıt hamuru	25,3
Yakım (odun)	3,1
Öteki amaçlar	0,9
TOPLAM	51,7

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1988)

Ağaçların tür azlığı (kök nar %46, sarıçam %37), uzun sürede büyümesi (uzun lifli oluşu), kesim ve taşıma kolaylıkları bakımından ekonomik değeri büyüktür. Son yıllarda, daha ekonomik olduğundan, dışardan da kereste alınmaktadır. Yıllık kesim 1973'te 83 milyon metreküpken, 1980'de 63 milyon metreküpe düştü. 1950'den 1970'e dek kesimin çoğalmasını, İsveç'in (o zaman) çok büyümesine koşut olarak, ormana çok sayıda yeni makine girmesine bağlayabiliriz. 1973 akaryakıt bunalımı, kesi-

AĞAÇLARIN YILLIK BÜYÜMESİ

(1985'teki Çokluk ve yüzde)

	Milyon metreküp	Yüzde
Kök nar	41,48	48,5
Sarıçam	27,35	32,0
Huş ağacı	11,61	13,5
Ötekiler	4,99	6,0
TOPLAM	85,33	100,0

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1988)

mim hızını da kesti, 1960'larda endüstriye işçi gereksinimi arttıkça, kimi ekili alanlarla otlaklar da ormana dönüştürüldü. Orman artığı hızla çoğalıyor. 1987'de 64 milyon metreküp kesime karşılık, 92 milyon metreküp büyüme oldu.

Ormanların %25'i kamu kesiminindir. 11 kuruluş, özel ormanların %90'ını elinde tutar.

YILDA 90 MİLYON FİDAN

Kesilen her ağaç yerine beş (tane) yenisi dikilir. Ülkemizde, en çok ormanı olan Domänverket, yılda yaklaşık 90 milyon fidan diker...

Dikim, çok büyük bir iştir. Eğer, birer metre aralıkla düz bir çizgiye dikilecek olsa, dünyayı üç kezden çok dolanmak gerekir.

... Fidanın iyi geliştiği yaz aylarında, dikimde istekle çalışan az bulunur. Bu aylar, çoklarının dinlenme aylarıdır. Dahası, Kuzey İsveç'te yalnızca iki-üç ay dikim yapılabilir. Güneyde bu süre dört-beş aydır.

(Natur Fritid, Sayı 1, 1988)

Dünya kereste üretiminin %3'ünü (dış pazarların %10'u); kâğıt üretiminin %6'sını (dış pazarların %13'ü) İsveç karşılar. Kimi işletmeler, kullanılmış kâğıt da işler(*)

YABANCI ETKİSİ

Endüstri alanındaki ilk girişimcilerin yabancılar (göçmen) olduğu kuşkusuzdur.

1250'de Kuzey Alman Kentlerine gümrüksüz alışveriş kolaylığı (kapitülasyon) sağlanmasından sonra, Almanlar İsveç

İYİ KAĞIT TOPLANİYOR

- AMA ENDÜSTRİ İSTEMİYOR-

Geçen yıl, ortalama her İsveçli 1,3 ağaç kurtardı. Daha da çok kâğıt toplanabilir. Ama kâğıt endüstrisi, önümüzdeki yıllar için, daha çok kullanılmış kâğıt istemiyor. Gerekçe olarak da, Avrupalı alıcıların taze lifli kâğıt istemeleri gösteriliyor.

(Ny teknik, Sayı 3, 1987)

*) Göteborg'a (Mölndal) yerleştiğimiz birinci yılı, Belediyenin aylık 'kâğıt toplama günü'nü bilmediğimizden, evde oldukça çok gazete kâğıdı birikmişti. Yeterli yerimiz de bulunduğundan, sorun yaratmıyordu. Sonra bu kâğıtları satmayı düşündük. Ve de tıka basa doldurduğumuz iki özel arabayı, kullanılmış kâğıt satın alan, kentlin öte yakasındaki yere götürdük. Ama kapalıydı. Geç kalmıştık. Ertesi günü yeniden gitmek zorunda kaldık. Aldığımız para, neredeyse yakıt giderimizi bile karşılamayacaktı! (HTY)

AĞAÇLARIN YILLIK BÜYÜMESİ
(1981-85 Ortalaması)

	Milyon Metreküp	Yüzde
Kökнар	43,46	47,7
Sarıçam	29,38	32,2
Huş Ağacı	12,69	13,9
Ötekiler	5,65	6,2
TOPLAM	91,18	100,0

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1989)

kentlerine yerleştiler. 14. yy'da, kentlerdeki yöneticilerin yarısı Alman'dı.

17. yy'da İsveç'in en varsil kişisi, Liege (bugünkü Belçika'da) doğumlu bir Valon olan; Amsterdam'da da oturan Louis de Geer'di(*). Geliri, günümüz İsveç varsıllarından daha çok olan Geer'in yapmadığı iş yoktu.

İsveç bakırının en büyük dışsatımcısıydı. En büyük silah yapımcısıydı. İsveç demir endüstrisinin gelişmesinde öncüydü. Her tür mal üretti: Pirinç (maden), çelik, teneke, tel, kâğıt, kumaş... Gemi yapım kuruluşları ve deniz filosu vardı.

Geer, Hollanda'dan Valonlar getirterek, özellikle demir madenlerinin işletilmesinde çalıştırdı.

Almanlardan ve Valonlardan başka Avusturya ve Fransa'dan da İsveç'e göçenler oldu. Göçmenler kendi dillerini konuşurdu. Ama ikinci kuşak, dilde ve davranışta İsveçliydi.

1620'lerde kurulan Göteborg, bir Hollanda kolonisi olarak düşünülmüştü. Kentin ilk yönetiminde (belediye üyelikleri) 10 Hollandalı, 7 İsveçli ve 1 İskoçyalı vardı. İkinci yönetim daha da yabancı ağırlıklıydı: 5 Hollandalı, 3 İsveçli, 2 Alman ve 1 İskoçyalı.

* 1985'te bir yabancı (Mısırlı Refaat El-Sayed) İsveç'te "yılın işadami" seçildi. 1966'da İsveç'e gelen El-Sayed, kısa sürede işçilikten işverenliğe yükseldi. 1970 ile 1980 arasında, kimi buluşların yaşama geçmesi amacıyla devletten milyonlarca kronluk destek sağladı. 1981'de ilaç kuruluşu "Fermenta"yı kurarak büyük üne kavuştu ve bu kuruluşu halka açtı. İsveç'in varsıllarından olmuştu.

Kötü giyinen, biraz komünist olan, futbol oynayan, yüksek aylık almayan El-Sayed, basında da "sevilen kişi" olmuştu.

1986'da "doktor" olmadığı ortaya çıkınca, işleri bozulmaya başladı. 1987'de tüm (yasal) varlığını yitirdi.

YENİ BULUŞLAR

Demir ve kereste dışsattımının hızlanması, İsveç endüstrisini de hızlandırdı. Demiryolu yapımına önem verildi. Demirin işlenmesi ve kâğıt yapımında önemli ilerlemeler oldu. Yeni buluşlarda sayısız örnekler verildi: Su altında kablo döşeme, bilya yatakları (SKF), deniz pervanesi, asetilen gaz donanımlı deniz feneri (AGA), tek parçalı buzdolabı (Elektrolux), kutu kibrit, santigrat ısıölçer, dinamit hamuru, otomatik telefon (Ericsson), üç girişli elektrik motoru (ASEA), yağ ve kaymak ayırıcıları (Alfa-Laval)... birer İsveç buluşu olarak ortaya çıkıyordu.

ÇOKULUSLU İLK BÜYÜK KURULUŞLAR

ATLAS COPCO. 1873'te demiryollarına vagon yapımına başladı 1900'lerde basınçlı hava veren makinelerin yapımına başladı. Fabrikalarının dünyaya yayılışı İkinci Dünya Savaşından sonradır.

L M ERIKSSON. 1876'da telgraf gereçlerinin onarımıyla işe başladı. 1980'lerde telefon yapımına da geçti 1887'de Petersburg'ta (Lenin-grad); 1904'te de New York'ta fabrika kurdu.

ASEA. 1882'de elektrik lambasıyla pazara girdi. Tüm İsveç'i ışıklandırma düşüncesinden yola çıkmıştı. Elektrik dinamosunu buldu. 1914'te altı ülkede kuruluşu vardı. 1987'de İsviçre kuruluşu Brown Boveri (BB) ile birleşti.

ALFA LAVAL. 1883'te süt sağma makinelerini pazara sürdü. 1900'den önce Rusya ve Almanya'da fabrikaları vardı.

SAAB SCANIA. 1891'de vagon yapımına başladı. 1897'de İlk İsveç arabasını pazara sürdü.

AGA. Demiryollarına ışıklandırma da gerekliydi 1904'te bu amaçla kuruldu. Birinci Dünya Savaşından önce birkaç Güney Amerika ülkesinde asetilen fabrikası kurmuştu

ESAB. 1904'te elektrik kaynağı yöntemini geliştirdi Birinci Dünya Savaşından önce İngiltere ve Rusya'da fabrikaları vardı.

SKF. 1907'de bilya yapmaya başladı 1911'de, dış ülkelerdeki ilk fabrikasını İngiltere'de kurdu.

VOLVO. 1926'da kuruldu.

Eklenmelidir ki, çoğu parasal güç ve teknik bilgiyle Amerika'dan dönen 300 bine yakın İsveçlinin katkısı da büyüktü. 1870'le 1913 arasındaki endüstriyel büyümede yalnızca Japonya İsveç'i geçebilmişti.

YOKSULLUKTAN VARSILLIĞA
SOSYAL DEMOKRATLAR
GELİYOR

49

İsveç'teki "emekçi" sınıfının gelişimi İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkelerdekine benzemiyordu. Ülkeye endüstri geç girmişti. İkincisi, endüstrileşme ormandan başladığından (ilk endüstri odak noktaları olan "bruk"lar orman içlerinde kurulduğundan), orman ya da tarım ağalarının toprakları içinde oluşuyordu. "Bolluk ülkesi"nin beşiği olan bu "bruk"lar, çoğu kez çok güçlü olan tek kişilerini. 19. yy'ın sonlarına dek, patronun izni olmadan işyeri değiştirilemezdi.

Marksistlerle öteden beri ilişkisi bulunan August Palm, 1881'de Danimarka'dan Malmö'ye (İsveç) geçerek, işçi sendikaları içinde toplumcu düşünceleri yaymaya başladı. Palm; başlangıçta çok az başarı sağlayabildi. Alman Sosyal Demokrat Partisinin tüzüğü ve öteki yayınlar İsveççeye kötü çevrilmişti. Dağınık durumda olan sendikalar, sosyalist eğilimli görünmek istemiyorlardı.

Palm, siyasal karargâhını Stokholm'a taşıyarak, "Social Demokraten" adlı gazetesini çıkarmaya başladı (1885). İki yılda çevresinde 26 seçkin kişi oluşturdu. Bu 26 kişi, İsveç sosyal demokrasisinin ilk büyük kişileri oldular. Riksdag'a (parlamento) ilk Sosyal Demokrat parlamenter (1896), hükümete ilk Sosyal Demokrat bakan (1917) ve ilk Sosyal Demokrat başbakan (1920) bu 26 kişi arasından çıktı.

1889'da kimi sendika temsilcileri Stokholm'da toplanarak, İsveç'in ilk modern partisi olarak Sosyal Demokrat Partiyi (*) kurdular. Ama, 250 kadar sendikadan yalnızca 50 kadarı partiyi destekledi. 1898'de İşçi Sendikaları Konfederasyonu

"... Şuna kuşku yok ki İsveç, birinci kuşak göçmenlerin yaptığı türden işlerin yavaşça ortadan kalktığı bir teknolojik değişme sürecine girmiş bulunuyor. Ekonomik bunalımdan çıkışın işaretleriyle birlikte sanayide bilgisayarlar, robotlar, diğer elektronik aygıtlar hızla yayılmakta. İsveç, süratle en büyük sermayenin bilgi olduğu, bilginin 'alt-yapı', üretimin 'üstyapı' haline geldiği bilgi toplumu olma yolunda."

(Şahin Alpay, Cumhuriyet, 5 Aralık 1984)

*) Sosyal Demokrat Parti (SDP), Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti (İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi), SAP, S.

"... Bu parti ideoloji bakımından Marksist-Leninist değildir. Klasik tanımlamaya göre, sosyalist de sayılmaz. Bu bakımdan, İsveç sosyalizminden söz etmek yanlış olabilir. Çünkü, her şeyden önce, İsveç rejiminde, üretim araçları özel mülkiyet konusudur. Ve İsveç'te, ana çizgileriyle kapitalist bir ekonomi vardır. Ama Sosyal Demokrat iktidar, kapitalizmin içini oyarak insanlararası eşitliği; sınıflararası dengeyi yaratma çabasına yarım yüzyıl harcamıştır..."

(Tark Zafer Tunaya, Cumhuriyet, 20 Şubat 1978)

(LO) kurulunca, tüm sendikaların üç yıl içinde SDP'yi desteklemesi kararı alındı(*).

Sosyal Demokratlar, emekçi sınıfı dışındaki halkın da ekonomik, toplumsal ve ekinsel mutluluğunu düşünmek; "halkın partisi" olmak zorundaydılar. Endüstrileşme hızlı oluyor ve üç kuşağa şöyle yansiyordu: Büyükbaba çiftçiyken, baba mavi yakalı işçi (fabrika işçisi); oğul da beyaz yakalı işçi (memur) oluyordu.

İŞGÜCÜ GELİŞİMİNE DEVLET YATIRIMI

(İşsiz Başına Yatırılan 1.000 Kron)

	Yardım	Etkin Önlemler	Toplam
İsveç	95	218	313
Finlandiya	65	30	95
B Almanya	45	30	75
Fransa	51	20	71
İngiltere	24	10	34
ABD	23	8	31
Avustralya	22	6	28

(Kaynak: Veckans affärer, 8 Aralık 1988)

Sosyal reformlar dizisi, yüzyılımızın başında başlar. Norveç sorunu (1905'te İsveç'ten ayrıldı) ardarda başarılı hükümetleri işbaşına getirdi. 1906'da Norrland'ta, köylülerin ekonomik olmayan küçük çiftliklerinin, büyük kereste kuruluşlarınca (ucuz) kapatılması önendi. 1907'de, Laponya'daki (ülkenin en kuzeyi) Grängesberg demir ocaklarının yarısı kamulaştırıldı. Bir

*)LO üyeleri, SDP'nin de doğal (zorunlu) üyesidir. Bu zorunluluk (toplu katılım) 1990'da kalkıyor.

kurul oluşturularak İngiltere, Danimarka ve Almanya'daki emeklilik konuları derinlemesine incelendi. Göçlerin nedenleri araştırıldı.

1913'te 67 yaşını bitiren herkese emeklilik (dünyada ilk) tanındı. Öğretmenlerin aylıkları yükseltildi. Kadınların geceleri çalıştırılması yasaklandı. İşyerlerinin açılış ve kapanış saatleri sınırlandırıldı. 1916'da haftalık çalışma (çiftçiler dışında 48 saate indirildi(*)).

1920'de SDP, Halk Partisinin (Folkpartiet) desteğiyle hükümet kurdu. Seçim nedeniyle çok kısa süreli olan bu hükümetin başbakanı Hjalmar Branting'di.

FABRİKA İŞÇİLERİ YILDA KAÇ SAAT ÇALIŞIR

(Zorunlu Saatler Dışı Çalışmayla Tatil, Hastalık vb Nedenlerle Çalışılmayan Saatler de İçinde. 1987)

İngiltere	1.839
İspanya	1.820
İsviçre	1.800
Danimarka	1.692
İtalya	1.686
Finlandiya	1.654
Norveç	1.628
Belçika	1.600
B Almanya	1.597
Hollanda	1.591
İsveç	1.492

(Kaynak: Sunt Förnuft, 6/1988)

*) İlk "Çalışma Süresi Yasası" 1919'da çıktı. Buna göre çalışma, 8 saatlik işgünü; 48 saatlik hafta ile sınırlandı. Bu yasa, devlet hizmetlilerini; büro hizmetlilerini ve dörtten çok işçi çalıştıran işletmeleri kapsıyordu.

1960'ta haftalık çalışma 45 saate; 1969'da 42,5 saate; 1971'de de 40 saate indi. 1990'ların gündeminde 6 saatlik işgünüyle en az 6 haftalık yıllık dinlenme var. 6 saatlik işgünü uygulaması 1988'de Falun'daki bir hastanede denenmişti. Kuzeydeki Kiruna Belediyesi, 1989'a, kendi konutlarında oturan yaşlı ve hastalara bakan görevlilere 6 saatlik işgünü ile girdi. Kuzey Baltık'taki Luleå kentinde, on bir işçi çalıştıran bir berber işvereni de (8 saatlik ödeme yaparak) 6 saatlik işgünü uygulamasına geçti. Ama öncelik, 6 saatlik işgününden çok, 6 haftalık dinlence. 6 haftalık dinlence, 1990'ların ilk yarısında gerçekleşeceği benzer (çalışanların yıllık dinlenme süreleri için 114.sayfaya bakınız).

Bolluk ülkesinin kurulduğu 1932-46 yıllarının başbakanı Per Albin Hansson, Malmö'lü bir duvar örücüsünün oğluydu ve yalnızca dört yıllık ilkokulu bitirebilmişti. Önce SDP saflarında "haberci" olarak çalışmaya başladı. SDP Gençlik Örgütünün kuruluşunda emeği geçti. Daha sonra atılgan ve taktikçi bir parlamenter oldu. 1923'ten ölümüne dek partisinin başkanıydı. 1946'da, İskandinav Ülkeleri başbakanları oturumundan sonra, tramvaydan inip, yaya olarak evine dönerken (kalp yetmezliğinden) öldü.

YILDA KAÇ GÜN İŞE GİTMEZLER

(Fabrika İşçisi, 1987)

	Hastalık Nedeniyle	Öteki Nedenlerle	TOPLAM
İspanya	4,0	5,5	9,5
İngiltere	11,0	2,4	13,4
Danimarka	11,6	3,5	-15,1
İtalya	10,8	11,4	22,2
Finlandiya	18,6	8,8	27,4
Norveç	21,0	7,0	28,0
B Almanya	18,0	2,6	20,6
Hollanda	22,0	2,0	24,0
İSVEÇ	27,0	17,3	44,3

(Kaynak: Sunt Förnuft, 6/1988)

Per Albin ve arkadaşları, toplumun tüm üyelerinin hiçbir sınıf ve topluluğa baş eğmeden yaşayabilecekleri bir İsveç düşüyorlardı. J M Keynes'in kimi ekonomi politik kuramlarından (*) da etkilendiler. İşsizliğin önüne geçmek için yapılar; yollar yapımına girilecek; kaynak ödünç, vergi ve kredilerden sağlanacaktı. 1932 seçim kampanyasında bunları dile getirdiler. 1933'te uygulama başladı. Krediler silah gibi kullanılıyor; işsizliğin çok olduğu yerlerde yapım (yol, yapı) başlıyordu.

*) "Keynes önemle belirtmiştir ki, (...) yatırım ya da tüketim çoğalsın (...), milli gelir ve istihdam düzeyi yükselsin. Aksi halde, çok önemli bir işsizlik sonsuz(a dek) sürüp gidecektir. Şu halde hükümet tam istihdam istiyorsa, işadamlarını yatırım yapmaya teşvik etmeli, (...) geniş ölçüde bayındırlık işlerine girişmelidir (...). Böyle bir politika ile bütçede açık meydana gelmesinin hiç önemi yoktur."

(Michael Stewart, Keynes Devrimi (Çev A Baltacıgil), İstanbul, 1970, sayfa 105)

İsveç, İkinci Dünya Savaşını, Birinci Dünya Savaşına oranla daha az sıkıntılı geçirdi. Savaşın başından bitimine dek (1939-45), Komünist Partisi dışındaki dört parti ortaklığınca yönetildi.

1942'de kira denetimi başladı, 1944'te herkese işsizlik; hastalık ve çocuk parası (1937'de koşullu olarak başlamıştı) uygulamasına geçildi. Eşit eğitim olanağı, daha kısa çalışma haftası ve gerçek gelirin yükselmesi gündeme geldi. "Ulusallaştırma" ve "yararlılaştırma" kurulları kuruldu. Bir işi özel kesim daha iyi yapıyorsa, serbest bırakılacaktı. Devlet, "parasal" değil, "toplumsal" nedenlerle endüstriye giriyordu. Sosyalist olmayan partiler, ulusallaştırma uygulamasının barış devresinde de yaygınlaşma olasılığından korkmakla beraber, SDP'yi geniş çapta desteklediler. 1932'de %31; 1940'ta %9 olan işsizlik, 1950'de %2'ye düştü (1988'de %1,1).

Burjuva partilerinin(*) 1976'dan 1982'ye dek hükümet

"... 20. yy'ın başından itibaren İsveç kapitalizmi yeni bir döneme girdi. Büyük sanayi sermayesiyle banka sermayesinin kaynaşmasıyla finans kapital doğdu, Finans kapitalin hakim olduğu banka ve şirketler, küçük bankaları ve şirketleri yutarak gittikçe büyüdüler ve güçlendiler. Serbest rekabet şartları ortadan kalktı ve tekelci kapitalizm dönemine geçildi. Ekonominin çeşitli dallarında birkaç büyük şirket üretimin büyük bölümünü denetler hale geldi. İsveç ekonomisine ve siyasetine o tarihten itibaren büyük etkileri olacak Sanayiciler Birliği (Industriförbundet) 1910 yılında kuruldu. 1911'den itibaren İsveç, sermaye ihraç etmeye başladı. Birinci Dünya Savaşının sonundan başlayarak İsveç şirketleri (Alfa-Laval AGA, LM Eriksson, SKF, daha sonraları Atlas Copco, Elektrolux vb) uluslararası karteller kurmaya başladılar.

20. yy'ın başından itibaren, İsveç ekonomisinde tekelleşme sürekli olmuşsa da, bellibaşlı üç önemli birikim dönemi gözlemlenmektedir: İlk dönem 1910'lar, ikinci dönem büyük buhranı izleyen 1930'lar ve üçüncü dönem de 1960 yıllarıdır. 1930 buhranı küçük şirketleri iflasa sürükledi. Sanayide hızlı bir birikim oldu. 1960'larda ise büyük bankalar ve şirketler arasında birleşmeler büyük bir artış kaydetti. Örneğin bütün 1950'lerde 635 birleşme kaydedilmişken, 1960'larda 2.543 birleşme oldu."

(Mehmet Çağ, Cumhuriyet, 5 Ekim 1976)

*) İsveç'te "sağ kanat" partilerine "burjuva partileri" (borgerliga partierna) denir. Sosyal Demokrat Partinin başa geçmesinden 14 yıl sonra (1976'da) ilk kez, sosyalist olmayan partilerden (üç parti) oluşan bir hükümet kuruldu.

olduğu altı yıl boyunca, düzende hiçbir değişikliğe gidilmedi. Sosyal Demokratlarda da "dogmatik sosyalizm" eğilimi yok.

1984'te İşçi Yatırım Fonu(*) kuruldu. Kaynağını işverenlerden alınan "ücret kesintisi" ve "gelir vergisi"nin oluşturduğu fon, "iyi devrelerde birikim, kötü devrelerde harcama"ya yöneliktir.

"... Kırk yılı aşkın süredir, parlamentoda çoğunlukları varken bile, İsveç Sosyal Demokratları o çoğunluğa dayanarak yasa çıkartmaya kalkışmamışlardır. Bir yasa taslağını daha tasarıya dönüştürüp parlamentoya sunmadan önce, en az on yıl on beş yıl bazen yirmi yıl, toplumun her kesiminde tartışılma tartışılma oluşturmuşlardır. Onun için İsveç'te yasalar çok geç çıkar; kısa sürede yasa çıkarmakla ögünülmez ve bu çok yadigarır. Ama bir yasa bir kez çıktı mı o artık bütün toplumun malıdır ve bir daha kolay kolay değişmez. O nedenledir ki, Sosyal Demokratların iktidardan ayrıldığı dönemlerde bile, İsveç'in sosyal demokrat düzeninden geriye doğru adımlar atılamamaktadır

Böylece, İsveç Sosyal Demokratları görünürde kaplumbağa hızı ile giderek, ereklerine hızlı koşan nice tavşandan daha çabuk ve daha etkin bir biçimde erişebilmişlerdir. "

(Bülent Ecevit, Milliyet, 3 Ekim 1984)

İsveç endüstrisinin %85'i özel kesim; %8'i devlet kesimi; %2'si kooperatiflerindir. Devlet, demiryolu; iletişim (PTT) ve enerji üretimini elinde tutar. 1950'den sonra bunalıma giren kimi kuruluşlar kamulaştırıldı(**).

*) İşverenlerin hoşnutsuzluğu nedeniyle tartışmasının sürdürüldüğü fon, beş bölgede kuruldu. Fonların, dokuzar kişiden oluşan yönetim kurulu üyeliklerinden beşini İşçi Sendikaları Konfederasyonu belirler. Fonların başlıca amaçları şöyle özetlenmiştir: 1- Toplumda parasal birikimin sağlanması, 2- Genel Ek Emekliliğine katkı, 3- Çalışanlara birikim, 4- Çalışanlara söz ve 5- Daha eşit varlık dağılımı.

***)Devlet, 1950'lerde geniş bir alana yayılmış bulunan ve gün geçtikçe kaybeden Uddevalla tersanelerini; 1957'de, ülkenin en büyük demir ocaklarını elinde tutan LKAB'ın %95'ini; 1969'da bir ilaç yapım kuruluşunun (AB Kabin) %65'ini satın aldı. 1970'te devlet holdingi (Procordia AB) kurularak, kuruluşlardan kimilerinin tek elden yönetimi sağlandı. 1970'lerin ikinci yarısında (akaryakıt bunalımı döneminde) kimi tersane, çelik ve tekstil kuruluşları da devletleştirildi.

Procordia AB'den ayrı olan başlıca devlet kuruluşları şunlardır: LKAB (madencilik), Svenska Varv (tersane), Pripps (bira) ve PK Banken (banka).

SOSYAL DEMOKRAT PARTİ 100 YAŞINDA

... Eski işletme patronlarının (bruk ağaları) egemenlikleri kırıldı. Ama o eski baylar, yeni yöntemlerle geldiler: Bir seçkinler topluluğu politikayı, devleti, belediyeleri ve illeri yönetiyor. Bir başka seçkinler topluluğu ekonomik yaşamı yönlendiriyor. Bir üçüncü seçkinler topluluğu da basın yayın ve iletişim endüstrisinin başında!..

Rolf Alsing

(Aftonbladet, 2 Ocak 1989)

1989'da Sosyal Demokratlar, partilerinin kuruluşunun 100. yılını kutluyor. "Sosyal Demokratlar Ne İstiyor?" adlı bir tv programında(*), İlmililer Partisi Eski Başkanı Ulf Adelsöhn, SDP'yi şu sözleriyle övdü:

"- SDP, gücünü varsıl bir sosyalist geleneğe dayandıran bir parti. Uluslararası alandaki saygınlığını yadsımak olanaksız. SDP, İsveç'i tarım toplumundan endüstri toplumuna dönüştürdü. Programındaki sosyalist nitelikteki amaçları bir bir gerçekleştirdi. Sağdan da sürekli olarak ders alıyor..."

EN BÜYÜK 10 İŞVEREN

(1987'de İsveç İçinde Çalıştırdığı İşçi Sayısıyla. 1.000 Olarak)

1- Konsumentkoop (Tüketici Kooperatifi)	63,0
2- Volvo	55,2
3- Postverket (Posta Kuruluşu)	50,0
4- Lantbrukskoop (Tarım Kooperatifi)	50,0
5- Televerket (Telefon Kuruluşu)	48,0
6- ICA Mağaza Zinciri	40,0
7- Saab-Scania	39,6
8- Ericsson	37,0
9- Asea	36,1
10- SJ (Demiryolları)	35,5

(Kaynak: Affärsvärlden, 27 Nisan 1988)

PARTİLER

Sosyal Demokrat Parti (SDP), 1918'den beri en büyük partidir. 1924'te %40 sınırını aştı. Yalnızca 1940 ve 1968'de oyların yarısından çoğunu alabildi (%53,8 ve %50,1).

*) Hvad hullja socialdemokraterna, 11 Ocak 1989

SDP, 1933-36 yıllarında Merkez Partisinin (eski adı Köylü Birliği) desteğiyle; 1936-39 ve 1951-57'de Merkez Partisiyle ortak (koalisyon) hükümet kurdu (1936'da 100 gün hükümetten çekildi). 1945-51; 1957-76 ve 82 sonrasında çoğu kez Komünist Partinin desteğiyle hükümeti oluşturdu.

PARLAMENTODAKİ SİYASAL PARTİLER

SOSYALİST BLOK:	Oy Oranı	Üye Sayısı
Sosyal Demokrat Parti (SDP) (Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti, SAP, S)	43,7	156
Komünist Parti (Vänsterpartiet Kommunisterna, VPK)	5,9	21
SAG BLOK (Burjuva Partileri):		
İlımlılar Partisi (Moderata Samlingspartiet, M)	18,3	66
Halk Partisi (Folkpartiet, FP)	12,2	44
Merkez Partisi (Centerpartiet, M)	11,4	42
BLOKSUZ:		
Çevre Partisi. Yeşiller (Miljöpartiet De Gröna, MP)	5,5	20
Toplam	97,0	349

(Kaynak: Göteborgs Posten, 20 Eylül 1988)

Parlamentodaki Sosyal Demokrat Parti ile Komünist Parti "sol blok"u; İlımlılar Partisi, Merkez Partisi ve Halk Partisi de "sağ blok"u (burjuva partileri) oluşturur. 18 Eylül 1988 seçimlerine dek, bloklar aşağı yukarı eşit güçteydi. Seçimlerden önceki kamuoyu yoklamalarında "Çevre Partisi, Yeşiller" in %10 dolayında oy alarak, parlamentoda "kilit parti" olacağına kesin gözle bakılıyordu. Bu parti adaylarından ikisinin son birkaç yıldır vergi bildiriminde bulunmamış olması, birinin de vergisi verilmemiş araba kullandığının ortaya çıkması oy oranını etkiledi. Yeşiller, yetmiş yılda parlamentoya girebilen ilk parti(*) oldu ama (kimisi belediye ve iller dışında) "kilit parti" olamadı. Sol blok, üyeliklerin yarısından çoğunu kazanmayı başardı.

*) Komünist Partisi (VPK) 1917'de parlamentoya girdi. O yıl, ikinci Parlamentodaki (1967'ye dek ikiliydi) kimi Sosyal Demokrat parlamenterlerin de katılımıyla kurulan parti, doğrudan parlamentoya da girmiş oluyordu.

SENDİKA ÜYELİKLERİ (Çalışanların Yüzde Kaçını Sendika Üyesi)

İsveç	86	İtalya	37
Danimarka	84	İsviçre	35
Finlandiya	81	B Almanya	34
Belçika	76	Hollanda	33
Norveç	62	Japonya	29
Avusturya	60	ABD	23
İngiltere	45	Fransa	21

(Kaynak: Türkçe "Sendikal Haberler, SSU" Dergisi, Sayı 7, 1988)

Avrupa'da yeşiller, İsveç'ten başka Belçika, B Almanya, Avusturya, İsviçre, Lüksemburg, İtalya, Portekiz, İslanda ve Finlandiya'da da parlamentodadır.

SENDİKA GİDERLERİ

(Metal-İş Sendikası Üyelerinden, Gelirlerinin %1.9'u Ödenti Olarak Kesilir. Sendikanın Giderleri, Yüzde Olarak, 1987)

Öğrenim ve Bilgilendirme	33
Görüşmeler, Kurullar, Yönetim	32
Anlaşmazlık (İşbırakımı) Fonu	11
İşsizlik Kasası	7.5
Vergi	7.5
Öteki Giderler	9
TOPLAM	100.0

(Kaynak: Medlem i Metal, Jönköping, 1987)

SENDİKALAR

İsveç işçileri, 19. yy'ın ortalarında örgütlenmeye başladı (*). Gerçek anlamıyla örgütlenme, 1870'lerin endüstri devrimiy-le başlar. Sendika üyesi olanlara iyi gözle bakılmadığından, baş-

*) İlk işçi birliği (sendika), 1846'da Stokholm'da kurulan "Basımcılar Birliği"dir.

langıçta örgütlenme kolay olmadı.

1879'da Sundsvall'da 5.000 işçi işbirakımına (grev) gitti. İşbirakımcıların üzerine askerler ve başka yerden getirilen "işbirakım kırıcıları" acımasızca sürüldü. Sonuç olarak birçok işçi işinden ve konutundan oldu.

İŞÇİ SENDİKALARI

(1987 deki Üye Sayılarıyla)

İşçi Sendikaları Konfederasyonu	2.277.062
(Landsorganisationen =LO)	
Memur Sendikaları Birliği	1.233.234
(Tjänstemännens centralorganisationen =TCO)	
Yüksek Öğrenimliler/Yüksek Memurlar Birliği	292.118
(Sveriges akademikers centralorganisation =SACO/SR)	

1880'lerde sendikalar iyice yaygınlaştı. 1898'de İşçi Sendikaları Konfederasyonu (LO) oluştu. İşverenler de 1902'de konfederasyonlarını (SAF) kurdular.

LO ile SAF arasındaki ilişkiler, 1909 genel işbirakımıyla bozuldu. 1920'lerde işbirakımı ve işkapatımı (lokavt) yaygınlaştı. İlişkiler üzerine yasal düzenlemeler getirildi. "Pazarlık Anlaşması" yapıldı. "Çalışma Yargılığı" (mahkeme) kuruldu.

1931'de Ådalen'de işbirakımcıların üzerine askerlerin sürülerek beş kişinin öldürülmesi unutulamaz.

1930'larda, LO içindeki beyaz yakalı işçiler (memur), mavi yakalı fabrika işçilerinden ayrılarak özerk sendikalarını kurmaya başladılar. Memur Sendikaları Birliği (TCO) 1944'te;

İŞVEREN SENDİKALARI

İsveç İşverenler Federasyonu	
(Svenska arbetsgivareföreningen =SAF)	
Devletin İşveren Örgütü	
(Statens Arbetsgivarverk =SAV)	
Belediyenin İşveren Örgütü	
(Svenska Kommunförbundet)	
Kooperatiflerin İşveren Örgütü	
(Kooperatiorens Förhandling organisation =KFO)	

Yüksek Öğrenimliler-Yüksek Memurlar Birliği(SACO-SR) 1947' de (SR 1975'te) kuruldu. İsveç'te baca temizleyicilerinin bile sendikaları bulunur. İşçilerin %86'sı sendika üyesidir.

LO ile SAF arasındaki Saltsjöbaden Anlaşmasıyla (1938) uzun bir barış dönemine girildi. 1945 yılı ve 1970'lerin akaryakıt bunalımı yılları dışında önemli bir sorun çıkmadı. İsveç endüstrisi 1950 ve 1960'larda iyice büyüyünce, dış ülkelerde bir "İsveç modeli" imgesi oluştu.

DEVLET KESİMİNDE ÇALIŞANLAR
(1986'da Tüm Çalışanlardan Devlet Kesimindekilerin Yüzdesi)

İSVEÇ	33,0
Danimarka	29,5
Norveç	24,0
İngiltere	22,5
Finlandiya	21,5
Fransa	18,0
B Almanya	16,0
ABD	16,0
İsviçre	10,5
Japonya	6,5

(Kaynak: Veckans affärer, 9 Şubat 1989)

Saltsjöbaden Anlaşmasına göre, görüşmeler dorukta oluyor. İlk görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa, taraflar bir haftalık süre içinde işbirakımı ve işkapatımına gidemiyorlar. Bir haftalık düşünme süresi içinde (gerektiğinde hükümetçe atanan arabulucular da devreye girerek) iş olgunlaşıyor. Bir hafta sonunda da anlaşmaya varılamazsa, yedi üyeli "İş Yargılığı"na gidiliyor. İş Yargılığının iki üyesi LO; iki üyesi SAF temsilcisinden oluşuyor. Anlaşmalar iki üç yıl süreli oluyor.

YENİ BİR ANLAŞMA BELİRTİSİ

Saltsjöbaden'deki Grand Hotel, İsveç modelinin simgesidir.

Dün (20 Aralık 1988), LO ile SAF arasındaki anlaşmanın 50. yılında, işçi ve işveren temsilcileri, Grand Hotel'de bir kez daha biraraya gelerek yeni anlaşma koşullarını tartıştılar...

(GP, 21 Aralık 1988)

Saltsjöbaden Anlaşması, İsveç iş yaşamına büyük işlerlik getirdi. Başlangıçta, tarafların uzlaşmaz gibi görünen bildirileriyle başlayan tartışmalar, çoğu kez anlaşmayla sonuçlanıyor.

Doruktaki anlaşma uyarınca, ücret artışlarının türlü işkollarına nasıl bölüştürüleceği, ilgili sendikalarca karara bağlanıyor.

Bir işyerinde çalışan tüm işçiler (iş ne olursa olsun), tek sendikaya bağlıdır. Örneğin bir dülgere, bir makine üretim yerinde çalışıyorsa, Maden İş Sendikası üyesidir.

1977'de, en az 25 işçinin çalıştığı işletmelerin karar organlarında, sendika temsilcilerinin de görev alması yasalaştı.

300.000 KRONUN VERGİLENDİRİLMESİ

	Gelir Vergisi	Sosyal Kesinti ve Vergiler	Net Ele Geçen	Vergi ve Kesintilerin Yüzdesi	Yaşam Gideri (Fiyat Göstergesi)
ABD	59.000	79.000	219.000	27	95
B Almanya	57.000	95.000	207.000	31	95
İngiltere	85.000	114.000	186.000	38	70
Fransa	28.000	69.000	231.000	23	94
Japonya	33.000	61.000	240.000	20	163
Avusturya	117.000	121.000	186.000	38	66
S Arabistan	Yok	%5	285.000	5	74
İSVEÇ	168	İsveren öder	132.000	56	100

(Kaynak: Dina pengar, 7 Ekim 1987)

VERGİ ÜLKESİ

Çalışanların gelirleri arasındaki ayırım çok az. Eşit işte çalışanlara eşit para ödenir. Yeni işe başlayanla eski işçi eşit para alır. Yüksek gelirlere yüksek vergi uygulanır. KDV %23,46'dır.

Çalıştığım kâğıt fabrikasının işçi sayısı 825'tir. Bu fabrikanın personel şefinin eşi, bizim bölümde işçi olarak çalışır. Bir kızı da yine bizim bölümde temizlik yapar (oturma-yemek yeme, soyunma-yıkama yerlerini ve tuvaletlerimizi temizler). Personel şefi, ek iş olarak, yıl sonlarında (iki saatlik net kazan-

cımız karşılığı) vergi bildirimleri de doldurur. Personel şefinin olağan geliri benimkinden %19 çoktur. Vergiler düşüldükten sonra bu oran %5,3'e düşer.

150.000 KRONUN VERGİLENDİRİLMESİ

	Gelir Vergisi	Sosyal Kesinti ve Vergiler	Net Ele Geçen	Vergi ve Kesintilerin Yüzdesi	Yaşam Gideri (Fiyat Göstergesi)
ABD	21.000	32.000	120.000	20	95
B Almanya	16.000	44.000	108.000	28	95
İngiltere	26.000	38.000	108.000	28	70
Fransa	5.400	28.000	121.000	19	94
Japonya	2.600	17.000	132.000	12	163
Avusturya	33.000	35.000	112.000	25	66
S Arabistan	Yok	%5	142.000	5	74
İSVEÇ	60.000	İşveren öder	90.000	40	100

(Kaynak: Dina pengar, 7 Ekim 1987)

İsveç'te "köy" birimi yoktur. Ülke 284 belediyeye bölünmüştür. Belediyeler birçok alanda özerktir. Vergilerini kendileri belirlerler. Kazanılan her 100 kronun yaklaşık 30 kronu belediye vergisi olarak kesilir.

BELEDİYE GELİRLERİ

(Göteborg Belediyesi, 1989 Bütçesi, Yüzde Olarak)

Vergiler	49
Ödenti Gelirleri	24
Devlet Yardımı	18
Öteki Gelirler	9
TOPLAM	100

(Kaynak: GT, 15 Aralık 1988)

Yüksek gelirlere yüksek vergiler uygulanmasına karşın, varsillar hızla çoğalmaktadır. Haftalık Affärs världen (iş dünyası) dergisinin araştırmasına göre(*), Sosyal Demokrat Partinin yeniden hükümet olmasını (1982) izleyen son altı yılda, milyonerlerin (100 milyondan çok varlığı olanların) sayısı 26'dan 163'e

*) Affärs världen, 4 Mayıs 1988

(milyarderler 4'ten 23'e) ulaştı. Milyarderlerin yarısı taşınmaz mal alım-satımcısıdır. Bu varsılların yaklaşık %15'ini oluşturan 20'si, (vergi ağırlığını öne sürerek) İsveç dışında oturuyor!

BELEDİYE GİDERLERİ

(Göteborg Belediyesi, Yüzde Olarak, 1989 Bütçesi)

Sağlık, Hastalık ve Sosyal Giderler	51
Enerji, Çöp, Su ve Lâgım	14
Eğitim	11
İletişim	9
Serbest Zaman ve Ekin (Kültür)	5
Öteki Giderler	10
TOPLAM	100

(Kaynak: GT, 15 Aralık 1988)

İsveç'te, hükümette olmayan partilerin bile vergi ya da artırım (zam) önermeleri olağandır. Örneğin, emekli gelirlerinin artırılmasını isteyen bir parti, oluşacak ek giderin kaynağını da göstermesi (sütün litresine 25 kuruş artırım gibi) gerekmektedir.

HALK PARTİSİNİN ZAM PAKETİ

Sigaraya yüksek vergi, konut desteğinin kısılması ve işsizlik sigortası kesintilerinin yükseltilmesi. (...) Bunlar, bütçeye 3 milyar kron ek birikim sağlar.

Halk Partisi (Folkpartiet) ayrıca, hükümetin kalorifer yakıtının metre-küpüne 75 kron zam önerisini de az buluyor. Bu zam 200 krona çıkarılmalıdır.

(14 Mayıs 1988 tarihli gazetelerden)

HOŞGÖRÜ

5 Haziran 1986'da, Ådalen'den getirilen bir kamyon radyasyonlu ot, bakanlıklar kapısı girişine boşaltılır. Bu, atom enerjisine karşı bir gösteridir de.

Gösteriyi düzenleyen kuzeyli üreticiler(*), Çevre ve Enerji Bakanlığının üst düzeyde yetkilileriyle görüştürülmek üzere

(*) 1986'da Çernobil'deki atom santrali kazasından Kuzey İsveç'in bir bölümü çok etkilendi. Radyasyon oranının çokluğu nedeniyle etleri yene-meyen rengeyikleri bir süre için başka bölgelere taşıdı. Üreticiler, zararlarının tü.nüyle karşılanması için gösteriler yaptı.

içeri alınırlar. Bu arada radyasyonlu otlar, bir yere gömülmek üzere görevlilerce kaldırılır. Yetkililer, kimi sorunların çözümü için üreticilere söz verir, göstericiler dağılırlar.

HANEDANLAR

"... İsveç'in Ewing'leri, Wallenberg ailesi. Geçen yüzyılın sonlarından beri ekonomide kendinden söz ettiren bu hanedan, adını sık sık duyduğumuz büyük şirketlerin çoğunu kontrol ediyor. Dizel motorlarıyla bilinen Atlas Copco, bilyalı rulmanlarıyla tanınan SKF, Eriksson ve Elektrolux, Saab Scania kamyonları, Hasselblad fotoğraf endüstrisi kâğıt ve kibrit fabrikaları. İskandinav Havayollarındaki %43 İsveç hissesinin %50'si de aynı ailenin elinde. Bütün imparatorluk SEB gibi kocaman bir banka, Investo, Brovidentia gibi yatırım şirketleri, Asea gibi holdingler yoluyla yönetiliyor. 2 milyar dolarlık sermaye, 30 milyar dolarlık satış, 450 bin işçi ve memur...

İki yıl öncesine gelinceye kadar hanedanın başı 83 yaşındaki Marcus Wallenberg'di. İhtiyarın ölümünden beri dizginler ikinci oğlu Peter'in elinde. Büyük oğlan, babasının sağlığında intihar etmiş.

Karşısında yine aynı derecede yırtıcı, kızgın, insafsız, hırslı işadamları. Bofors gibi silah fabrikaları, Kema-Nobel gibi kimya endüstrileri, Volvo gibi otomobil ve kamyon şirketleri çeşitli sermaye oyunları ve hisse pazarlıklarıyla kıran kırana bir yarış içinde. Bu arada çatlayıp ölen yarış atları da var. Daha henüz 36 yaşındayken Wallenberg şirketlerinin genel yönetmenliğine getirilen Sunblad'ın intiharını kimse unutamıyor."

(Mümtaz Soysal, Milliyet, 18 Eylül 1984)

Karlstad'ın pn km yakınlarında, içinde zehirli endüstri artıkları bulunan bidonlar 17 yıldır durur. 1978'de, sıvı olan artıklar hortumla boşaltılmaya çalışılmışsa da, her bidonda 5-6 kg artık kalmıştır. Bidonlar küflenerek delinmiş; toprağa, havaya, Vänner Gölüne artıklar karışmaya başlamıştır.

1938'den beri "daha temiz bir Vänner Gölü" için savaşım veren 71 yaşındaki Hugo Hassel, çözümü, bidonlardan birkaçını il yönetmeliğinin (vilayet) giriş kapısının sahanlığında sergilemekte bulur. 25 Mayıs 1987 Pazartesi günü (işgünü) çevrecilerin yardımıyla dört zehirli fıçı, "İl Yönetmeliği" yazısı bulunan sahanlığın üzerine çıkarılır. Fıçılardan üçü piramit düzeninde dizilir, birine şu bildiri (pano) asılır: "Umursamazlıklarımı uzun süre sürdürenlere!"

1987'de, Savunma Bakanı Roine Carlsson, "denizaltı avı"(*) konusunda, donanmayı suçlayan bir konuşma yapar. Bu konuşmaya, Donanma Komutanının tepkisi de, bir gün sonra tv'de sergilenir.

Ertesi günü, tv haberleri, Savunma Bakanının Donanma Komutanına "özür"ü ile başlar. Roine Carlsson, "ben yanlışlığı-
mı onaylıyorum, yine yanlış yaparsam, yine özür dileyeceğim"i de ekler "özür"üne.

Krallığın ülkeye büyük bir yük olduğu ve Kralın savurganlığı üzerine kişisel bir bildiri, işyerinde bir yere asılabilir ve uzun süre kaldırılmaz (**).

*) 1981'de, bir Sovyet denizaltısı Karlskrona'da (İsveç) karaya oturunca, İsveç karasularında denizaltı avı yoğunlaştı. Görgü tanıklarınca, zaman zaman ülkenin tüm kıyı sularında denizaltı periskopu görüldüğü söyleniyordu. Sovyet denizaltılarının, Üçüncü Dünya Savaşı olasılığına karşı, saklanacak yer aradıklarını öne sürenler oluyordu. Tüm aramalara karşın, hiçbir yabancı denizaltı yakalanamadı.

**12 Ocak 1985 tarihli GT (gazete), İsveç Kral Ailesinin parasal durumunu Avrupa'nın öteki krallıklarıyla karşılaştırarak, Kralı "az gelirlili" olarak tanıtır. Krallığın her İsveçliye yıllık yükü 1 kron 35 öredir (kuruş). GT'nin araştırmasına göre, Avrupa kral ailelerinin yıllık gelirleri (milyon kron olarak) şöyledir:

İSVEÇ. Yıllık ve ödenekler: 12,9. Öteki gelirler (sekiz saray ve içindeki değerlerin bakımı için): 18,0. Ayrıcalıklar: Yolculuklar parasız, gelirler vergilendirilmez.

NORVEÇ. Yıllık ve ödenekler: 12,9. Öteki gelirler (üç sarayın bakımı için): 16,3. Ayrıcalıklar: İç yolculuklarla devleti temsil eden dış yolculuklar parasız.

DANİMARKA. Yıllık ve ödenekler (üç sarayın günlük bakımı içinde): 24,1. Öteki gelirler: Üç sarayın dış bakımı, 18 ton ringa bahğı. Ayrıcalıklar: Yolculuklar parasız, gelirler vergilendirilmez.

İSPANYA. Yıllık ve ödenekler (sarayın tüm bakımı içinde): 18,9. Ayrıcalıklar: Yolculuklar parasız.

BELÇİKA. Yıllık ve ödenekler: 17,2. Öteki gelirler: İki sarayın bakımı için 5,2; saray kişilerinin ağırlığına patates. Ayrıcalıklar: Yolculuklar parasız, gelirler vergilendirilmez.

HOLLANDA. Yıllık ve ödenekler (sarayın iç bakımı içinde): 24,1. Öteki gelirler: Sarayın dış bakımı devletçe karşılanır. Ayrıcalıklar: Yolculukların bir bölümü parasız; gelirin bir bölümü (ödenekler) vergisiz.

İNGİLTERE. Yıllık ve ödenekler: 31,0. Öteki gelirler: Yedi sarayın bakımı için 52,2; beş uçağın bakımı için 103; krallık treni ve yataının bakımı parasız; bir ton süt ve bir ton lapa(!). Ayrıcalıklar: Posta giderleri parasız.

DEVLET GELİRLERİ
(1989-90 Bütçe Yılı, Yüzde Olarak)

KDV (Katma Değer Vergisi)	23,8
Gelir Vergisi	18,9
Sosyal Ödentiler	13,9
Motorlu Taşıtlar Vergileri (Yakıt İçinde)	13,4
Devlet Etkinlikleri Gelirleri	8,8
Ortaklık (Kurum) Vergisi	6,8
İçki, Sigara ve Oyun Vergisi	4,9
Pay, Konut ve Varlık Vergisi	4,8
Enerji ve Isı Yakıtı Vergisi	4,7
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Gazeteler)

Söz ve yazı (basın) özgürlüğüne ek olarak, yukarıda üç örneğini sıraladığımız kimi eylemler de hoşgörüle karşılanır. Kuvvet komutanının, düşündüğünü söyleyebilmesi için ille de "darbe" yapması gerekmez! Subayların da (polislerin de) sendikası bulunur, isteklerini açıktan savunabilirler.

DEVLET GİDERLERİ
(1989-90 Bütçe Yılı, Yüzde Olarak)

Emekliler	17,0
Faizler	15,5
Ulusal Savunma	8,0
Okullar	7,5
İş (İşçi) Eğitimi	6,9
Çocuklar (Yuva vb)	6,9
Konutlar	5,6
Üniversiteler	4,5
İletişim	4,4
Türe (Yargı)	3,1
Geri Kalmış Ülkelere Yardım	3,0
Ötekiler	17,6
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Gazeteler)

Hoşgörü konusunda Finlandiya ve Norveç'ten de örnek-örnekler vereceğim:

Norveççe ile İsveççe (Danimarkaca da) birbirine çok yakındır. İsveç'teki yabancıların %36'sı Finlidir. İsveç tv'lerinin yabancılarla yönelik yayınları da, doğal olarak en çok Fince'dir. Örneğin İsveç'le Finlandiya arasında atletizm yarışmaları yapılırken, görüntüler tv'nin iki kanalından birden verilir, birinde anlatı Fince'dir.

BAKANLARIN AYLIKLARI ARTIYOR

... Başbakan Ingvar Carlsson'un kinde bu yıl, ötekilerden biraz az (oranda) artış olacak. Onun aylığı, 39.500'den 43 bine çıkıyor. Öteki bakanlar, eşit olarak 40'ar bin kron alacaklar.

Bakanlar, ne kadar aylık alacaklarına kendileri karar veremiyorlar. Bu işi, onların işverenleri durumunda olan ve birkaç yıl önce bir çözüm olarak getirilen Devlet Danışmanları Kurulu yapıyor.

Aylıklar, başbakanın ki, Adalet Danışmanlarının %135'i; öteki bakanların da %125'i olarak belirleniyor.

(Smålandsposten, 4 Ocak 1989)

Finlandiya beş yüz yıl İsveç egemenliğinde kaldı. Bugün Finlandiya'da 300 bin İsveççe konuşan yurttaş var (ülkede oturanların %6,2'si). İsveççe de konuşulan yerlerdeki yer adları (sokak adları da) hem Fince, hem de İsveççe olarak gösterilir. Bu adların anlamları da başkadır. Finlandiya parlamentosunda üyeleri bulunan siyasal partilerden birinin adı "İsveç Halk Partisi"-dir (Svenska folkpartiet).

GELİRLERDEKİ KESİNTİLER NERLERE GİDİYOR

(1988'de Yüzde Olarak)

ATP (genel ek emeklilik)	10,2
Halk emekliliği	9,45
Hastalık sigortası	9,3
Yarım emeklilik	0,5
İş kazaları sigortası	0,6
Kazalara karşı korunma	0,35
İş pazarı ödentisi	2,006
Yaşlılar eğitimi	0,27
Ücret güvencesi	0,2
Çocuk bakımı ve gözetimi	2,2
Genel ücret ödentisi	2,0
TOPLAM	37,076

(Kaynak: GT, 3 Aralık 1986)

Oslo'nun (Norveç) en ünlü caddesinin adı Karl Johan Caddesidir (Karl Johans Gata). Karl Johan, Norveç'i Danimarka'nın elinden alan (1814) İsveç kralının adıdır. Oslo'daki Kral Sarayının bahçesinde Karl Johan'ın görkemli bir dikiti de bulunur.

İsveç'in yarım yüzyılda verdiği örnekte, işlerin iyi örgütlenmesi yanında, İsveçlinin hoşgörülü oluşunun büyük payı vardır. İşçilerle işverenler arasındaki anlaşmazlıklar pazarlıkla giderilmiş; önemli işbirakımı ve işkapatımı olmamıştır. Sosyal Demokrat Partinin kimi kez bir başına hükümet olmasına karşın, endüstrinin özel kesimde kalması; kiralık kuruluşunun tehlikeye düşmemesi(*), bu "uzlaşma ülkesi" kişilerinin, başkalarının haklarına da saygılı olduğunu ortaya koyar.

ÇALIŞMA ÇAĞINDAKİLERİN DURUMU

(16-64 Yaşındakiler, 1986'da Yüzde Olarak)

Tam Gün Çalışanlar	63
Yarım Çalışanlar	24
Öğrenim Görenler	13
Erken Emekliler	6
İşsizler	2
TOPLAM	100

(Välfärds Bulletinen, Sayı 2, 1988)

KADINLARIN TOPLUMDAKİ YERİ

Kadınlar, işçi gereksiniminin yoğunlaştığı 1960'lı yıllarda tüm işkollarında çalışmaya başladılar. 1986'da, İsveçli kadınların %82'si (dünyada en çok), evi dışında bir işte çalışıyordu.

*) Prof Sten Carlsson, Modern İsveç Tarihi adlı yapıtında, "İsveç bugün, uygulamada olmasa bile, ilkelere cumhuriyettir" der.

Per Albim Hansson'dan sonraki Başbakan (1946-69) Tage Erlander, "ben kuşkusuz cumhuriyetçiyim. Ama hayır, cumhuriyet istediğimi söyleyemem" der.

Tage Erlander'den sonraki Başbakan (1969-76 ve 1982-86) Olof Palme'ye 1975'te ben (HTY), Tage Erlander'in yukardaki sözlerini ansitarak, "krallığın geleceği ve kralın durumu" üzerine ne düşündüğünü sordum. Palme'nin yanıtı şu oldu: "Bir değişiklik düşünülüyor. Şimdiki düzenimizin işleyişi çok iyi (ingen förändring är aktuelt, det löper väldigt bra som vi har det nu)."

"Kadın" Konusundaki Gelişmeler:

TARİHÇE

1846- Dul, boşanmış ya da evlenmemiş kadınlara beden işçiliği ve kimi tecimsel işlerde çalışma serbestliği.

1858- 25 yaşını doldurmuş evlenmemiş kadınların yasal erginlikleri (reşit) yargı kararına bağlandı. Evlilik yoluyla edinilen kalıtta, (yasal erginlik için) yargı kararı ortadan kaldırıldı.

1859- Kadınların, kimi eğitim kurumlarında (öğretmen olarak) görevlendirilmesi uygun bulundu.

1873- Kadınlara "ilâhiyet" ve "yüksek hukuk" dışında üniversiteye girme serbestliği verildi.

1874- Evlenmemiş kadınlar 21 yaşında ergin sayıldı.

1919- Kadınlara seçme ve seçilme yetkisi verildi.

1921- Evli kadınlar 21 yaşında ergin sayıldı. Yeni yurttaşlık yasasıyla karı ve koca eşit duruma getirildi.

1923- Kadınların kamu görevlerine atanması uygun görüldü.

1927- Devlet liselerine kızlar da alınmaya başlandı.

1937- Analık parası uygulaması başladı.

1938- Doğum kontrolü yasallaştı.

1939- Gebelik, doğum ve evlilik gibi nedenlerle kadınların işten çıkarılmaları yasaklandı.

1947- Kamu görevleri işlerinde ücret eşitliği getirildi.

1951- Dullar, kendi çocuklarının ana-babası (veli) sayıldı.

1958- Kadınların papaz olmalarına engel kaldırıldı.

1971- Karı ve kocanın gelirleri, ayrı ayrı vergilendirilmeye başlandı.

1974- Ana ve babanın, doğum sonrası izinini paylaşma olanağı getirildi. Ana-babalık sigortası gündeme geldi.

1975- 18. hafta dolana dek, çocuk aldırma güvencesi getirildi.

1976- Devlet görevlilerine olanak eşitliği güvencesi sağlandı.

1977- İşverenle işçiler arasında (sendika düzeyinde) fırsat eşitliği anlaşması yapıldı.

1979- 8 yaşından küçük çocuğu olan ana ya da babaya 6 saatlik işgünü güvencesi getirildi.

1980- İşyerlerinde kadın-erkek ayrımı yasaklandı.

1981- "Karı"nın dövülmesi, kamu yasakları kapsamına alındı.

1982- Evde çocuk bakımı, ek emeklilik (ATP) kapsamına alındı. Halka açık yerlerde cinsel ilişki gösterisi yasaklandı.

1983- Savunma kuruluşları da içinde, tüm işler kadınlara açıldı.

1984- Kamu kesiminde "fırsat eşitliği" anlaşması yapıldı.

(Kaynak: Side by Side, Stokholm 1985, Sayfa 7-8)

Kadınların iş yaşamına girmesine koşut olarak, kadın-erkek eşitliği de gündeme geldi. Çeşitli düzeylerde eşitlik kurulları kuruldu. Öyle ki, çokları bugün İsveç'te (özellikle aile içinde) kadınların sözünün daha geçerli olduğunu söyler. Kadının çalışıp, kocanın çocuk bakması yadırganmaz.

1988'de yürürlüğe giren bir yasayla, yasal evli olmayan eşler de (ki, beraber yaşayan çiftlerin %20'si bu konumdadır) ayrılma durumunda ortak varlıktan; ölüm durumunda kalıttan (yasal evlilere eşit) pay alıyorlar. Taşınmazın kimin üzerine olması önem taşıyor. Örneğin, evlenmeden beraber oturan erkek, oturdukları konutu beraberlikten önce satın almış olsa bile, ayrılmaya karar verildiğinde ortak çocukları varsa, konutu kadına bırakmak zorunda kalıyor (kadın, payına düşeni ödüyor).

PARLAMENTODAKİ KADINLAR

Yıl	Toplam Parlamentler	Kadın Parlamentler	Kadınların Yüzdesi
1929	380	4	1,0
1937	380	10	2,6
1953	380	34	8,9
1961	383	43	11,2
1970	384	51	13,3
1976	350	75	21,4
1981	349	92	26,4
1985	349	97	27,8
1989	349	132	37,8

(Kaynak: Statistiska årsbok, 1989)

1988 seçimleriyle oluşan parlamento üyeliklerinin %38'i kadındır. 1970'te kadınların %5'inin özel arabası vardı (erkeklerin %50). Bugün (1989), kadınların %30'unun özel arabası var (erkeklerin %70).

IŞÇI ARKADAŞLARIM

Yurt dışında (hele de İsveç'te) çalışmaya başlayınca, işçi arkadaşlarım üzerine ilk izlenimlerim olumsuzdu. Nasıl oluyor da, bu denli düzeysiz kişilerin oluşturduğu toplum bolluk içinde yaşıyordu?

Yirmi beş yıldır İsveç'teyim. Bu sürenin altı yılı dışında hep beden işçisi olarak çalıştım (ve de çalışmaktayım). İşçilik

yaşamım boyunca, İsveçli işçi arkadaşlarımdan çok az şey öğrenebildim. Arkadaşlarımdan tümü de (yaptıkları iş dışında) yeteneksiz, bilgisiz ve beğenisiz kişilerdi. Bu durumun nedenlerini sonra sonra anlayabildim. Olanakların eşit olduğu bir toplumda yaşıyordum. Herkes, yeteneğine uygun bir işe yerleşmişti. Kala kala "en alttakiler" kalmıştı, ağır beden işçiliklerinde çalışan. Yabancı işçileri, tatillerinde çalışan öğrencileri ve tam gün çalışmayan küçük çocuk analarını (ağır işlerde çalışsalar da) bu suçlama dışında bırakıyorum.

Çokları gibi ben de birkaç yılda geri dönebileceğimi sandığımdan, iyi öğrenemedim İsveççeyi. Sınıf değiştirmek (!) amacıyla yaptığım girişimlerde de başarı kazanamayınca, ağır işlerde çalışmaktan kurtulamadım.

KİŞİ BAŞINA ELEKTRİK ÜRETİMİ
(En Çok Üreten Ülkeler, 1985'te "Kwh" Olarak)

Norveç	24.853
Kanada	18.141
İzlanda	16.780
İSVEÇ	16.352
ABD	10.553
Finlandiya	9.596
Sovyetler B	8.452
Yeni Zelanda	8.224

.....
Türkiye 676

(Kaynak: Statistiska årsbok, 1989)

On bir yıl, kuzeyde sayılabilen bir kentte (Gävle) oturduktan sonra, güneyde sayılan, ikinci büyük kent Göteborg'a taşındık. Çok değişik geldi bana Göteborg. Toplum sınıflara ayrılmış. Örneğin ilk çalıştığım restoranda aşçılar, garsonlar ve bulaşıkçılar arasında belirgin ayrılıklar vardı. Aşçılar, bir arada çalışmalarına karşın, bulaşıkçıları çağırılmazlardı kahve içmelere. Patron takımına hiç yanaşılmazdı. Kuzey İsveç'te yoktu böyle ayrılıklar. Emekçi olarak çalışmadığım altı yıl boyunca özel işim gereği yılda yüz bin km kadar araba sürerek tüm İsveç'i dolaşmış; Kuzeyle Güney arasında bu denli ayrılık görememiştim. Neredeyse Batı Almanya'ya benziyor Güney İsveç.

İki nedene bağlıyorum bu durumu:

İlki olanak eşitliği. Olanak eşitliği sıralamasında sanırım İsveç, dünyada birinci sırayı alır. İsveç'in yoksulluktan varsillığa geçiş döneminde yetişen yaşlılar dışında herkes, yeteneğine uygun bir iş edinmiştir. Bulaşıkçılık, silicilik vb işlerde çalışanlar toplumun en yeteneksiz, en aşağı bilgi düzeyindeki kişilerdir. Ben, bulaşıkçılık, silicilik vb beden gücü isteyen on beş kadar işyerinde çalıştım. İşçi arkadaşlarımla İsveç ve dünya sorunlarını tartışabildiğimi söyleyemem. Bu yeteneksiz, bilgisiz kişilere İsveç toplumunda söz verilmiyor. Çok güçlü örgütler, bu kişilerin kolayca güdülebilme olanaklarını sağlıyor(*).

İŞ ZAMANI NASIL KULLANILIYOR
(İşverenler Sendikası SAF'ın Verileri. 1987'de Yüzde Olarak)

İş (Çalışarak)	75,3
Dinlenme	9,1
Hastalık	8,7
Kahve/Yemek aralığı	3,6
Yasal İşe Gelmemesi	3,2
TOPLAM	99,9

(Kaynak: Svenska Dagbladet, 14 Şubat 1989)

Güneydeki katı sınıf ayrımının ikinci nedeni, kişilerin kendilerini yenileyememesi olgusudur. İsveç'in yoksulluk yıllarında da burjuva sınıfı, daha varlıklı olan Güneyde yoğunlaşıyordu. Endüstri girişimleriyle kentlere (ve de Güneye) akın oluyor; sonradan gelenler çoğunlukla emekçi sınıfını oluşturuyordu. Böylece, eskilerin efendilikleri daha da pekişiyordu. İsveç varsıllaştıkça, Güneydeki değişiklik pek göze çarpmazken, Kuzey İsveç'te birçok alanda köklü değişiklikler olmuş; bu değişikliklere koşut olarak halk kendini yenileyebilmişti.

*) İsveç'te genel müdürlük, bakanlık, başbakanlık gibi koltuklara "tepeden inme" atama yapılmaz. Kişi, ilgili örgütlerde iyice pişmeden böyle koltuklara oturamaz. Böyle olunca da, hep "bilenler" ve belirli bir düzey tutturularak yönetir toplumu. Bir genel müdürün, bakandan çok saygılı olduğu söylenir. Ne ki, örneğin Sosyal Demokrat Partinin alt katmanlarında, az da olsa, sosyal demokrat davranışlı olmayan kişilerin de görev aldığı bir gerçek!

BİR İŞYERİ DÜZENİ

Küçük işyerleri dışında, işgörenin (işçi) durumu, neredeyse işverenden daha iyi. Çalışmakta olduğum işyerini anlattığımı bir iki:

YEMEKLERİNİ NERELERDE YİYORLAR
(1988'de, Evi Dışında Yemek Yiyen, Günde 4 Milyon Kişi/Öğünün Yüzde Olarak Dağılımı)

Okul	27,0
İşyerinin Aşevi	19,4
Restoran, Feribot, Uçak	18,0
Ayaküstü Büfeleri (Gatukök)	11,2
Hastane ve Bakımevi	8,5
Okul Öncesi Yuvası	7,5
Yaşlılar Evi	4,5
Ötekiler	3,9

TOPLAM 100,0

(Kaynak: (Kaynak: Teknik & Standart, Sayı 3, 1989)

Bir kâğıt fabrikasında karton sarma (ambalaj) işinde çalışıyorum. Bölümde 13 kişiyiz. İş dönerli ama gecesiz. Dört gün öğleden sonra, dört gün de sabahları çalıştıktan sonra dört gün izinli oluyoruz. Kâğıt/karton yapım makinelerinde çalışanlar, dokuz gün çalışıp (geceleri de), altı gün izinli oluyorlar. Sabahları 06'da başlıyoruz. Dinlenme zamanlarımız şöyle: 7.30'da on beş dakika; 9.00'da yarım saat; 11.00'da on beş dakika ve 12.30'da on beş dakika. Bu dinlenme zamanlarının başına ve sonuna, en

ÇALIŞANLAR
YEMEKLERİNİ NERELERDE YİYORLAR
(1987'de Yüzde Olarak)

Yemeğini Yanında Götürenler	30
İşyerinin Aşevinde Yiyenler	27
Evine Gidip Yiyenler	20
Restoran vb Yerlerde Yiyenler	13
Öteberi İle Geçştirenler	3
Hiç Yemeyenler	6
Bilinmeyenler	1

TOPLAM 100

azından beşer dakika eklenecek. Aslında (sendikayla işyerinin anlaşması uyarınca) bu denli uzun dinlenmeler yok. Ama alışılmış bir kez, bırakılmıyor. İşin bitimine bir saat kala, bizim bölümde işler durur. İş saatinin bitimine yarım saat kala duşlar alınmış, birer ikişer çıkılmaya başlanmıştır. İş kartlarının basılması için tek kişinin beklemesi yeterlidir. Arada yazılı ve sözlü uyarılar yapılır ama kimse aldırılmaz(*). İş saati içindeki bu dinlenmelerde kâğıt da oynanır; gazete-dergi de okunur.

ELEKTRİK EDERLERİ

(1988'de Kilovat ederi, İsveç Kronu olarak)

Danimarka	0,26
İSVEÇ	0,27
Finlandiya	0,32
Norveç	0,39
Fransa	0,40
İngiltere	0,45
İtalya	0,49
ABD	0,54
B Almanya	0,67
Japonya	0,77

(Kaynak: Veckans affärer, 12 Ocak 1989)

Bu uyarılardan birini bize duyurmaya gelmişti işçibaşımız (foreman/Meister) bir gün. Kâğıt oynuyorduk. İşçibaşı, içinde "kâğıt oynamak" da bulunan yasakları duyururken, oyuncularından biri, öteki masadaki kül tablasını göstererek:

" Şu sigara tablasını versene!" dedi işçibaşımıza. Bu aslında "çok 'dirdır' etme, dinlemeyiz!'" demekti. Uzattı tablayı işçibaşı.

*) Bu yazılı uyarılardan birinde (1988 başı) şöyle deniliyor: "... Yemek aralığı, sabahları çalışanların 9.00-9.15; öğleden sonra çalışanların 17.00-17.15'tir. Bunun dışında tuvalete gitme vb nedenlerle iş bırakılabilir. Eğer kural dışı iş bırakmalar olursa, bırakılan süreler ücretlerden kesilecektir. Doğaldır ki, iş saatlerinde kâğıt oyunu ve gazete okunması sözkonusu olamaz."

1986'da başımıza bir işçibaşı gerekti. Kimse işçibaşı olmak istemiyordu. İşi bilen, arada işçibaşılık yapan bir arkadaşımız, en güç iş olan bıçakta çalışmayı yeğledi de, işçibaşı olmadı. Sonunda, benim yardımcım durumunda olan beceriksizlerden biri geçti başımıza!

TELEFON KONUŞMASININ EDERİ

(Kent İçi Bir Konuşma, 1988'de İsveç Kronu Olarak)

İSVEÇ	0,23
Danimarka	0,28
Finlandiya	0,44
İngiltere	0,44
Japonya	0,49
İtalya	0,60
ABD	0,62
Fransa	0,63
B Almanya	0,80
Norveç	0,92

(Kaynak: Veckans affärer, 12 Ocak 1989)

Yeni işçibaşımız beceriksiz ama çalışkandı. Çalışkan olmayanın, işçibaşılığını yürütebilmesi çok güçtü. İşçilerden önce gelinip taşıma araçları bağlarından çözülecek, işbölümü yapılacak, iş bitince, taşıma araçları (öteki bölümlerdekilerin alamamaları için) kilitlenecek, olağan dışı tek kişilik bir iş çıkarsa, kimseye buyruk verilmeden o iş yapılacak. İşçilerle iyi geçinilecek. Yoksa, "hastayım" deyip işi bırakabilir işçi, günün kalan bölümünün parasını da işveren öder. Ya da ertesi günü "hastayım" diyerek işe gelmez. Bir haftalık hastalıklar için doktor raporu gerekmez. İşyerine ve hastalık kasasına hasta olunduğunu duyurmak yeter!

Bir gün tam dinlenme öncesinde, yükleyiciyi (forklift) süren arkadaş, yolun ortasına karton istifini devirir ve öylece bırakır. Ama onarıcıların yola gereksinimi vardır. Ve de, yola yayılan kartonları kaldırmak işçibaşının görevidir!

İşçibaşı olan arkadaşın yerine, yanıma verilen yeni işçi, üşengecin biri. Öğleden sonraları, akşam gazetesini okumadan (ben 15-20 dakika başlama hazırlığı yapana dek) işbaşı yapmaz.

İşi hep ağırdan alır. Sabahçıysak, kimi kez bizden bir saat sonra işe başlayacak olan gündüzcüler, biz daha işe başlamadan gelmeye başlarlar. İş için gerekli olması nedeniyle, kendisine de verilen bıçak, metre vb gereçleri bir haftadan çok saklayamaz üşengeç arkadaşım. Ya yitirir ya da bozar (*).

Elbette İsveç'teki her işyeri böyle düzensiz değil. Yine de işler yürüyor bizim bölümde. Makinelere çıkan kartonları sektirmeden sarabiliyoruz!

MAKİNELER

Ama kimi makineler, beden işçiliği gerektirmeyecek denli geliştirilmiş. 1960'larda çalıştığım kâğıt fabrikasında bile, ağaçların kabuğunu soyma işi, görüntülü kumanda odasından yönetiliyordu: Soyulmak üzere bantlardan gelen tomruklar, dönen dev silindirlerin bir ağızından girip, öteki ağızından (soyulmuş olarak) çıkıyor; bıçaklardan (değirmen) geçtikten sonra, yonga olarak (hava basınçlı borularla) kâğıt yapımı için gerekli yerlere (ya da harmana) yollanıyordu. Üçer m boyundaki tomruklar, vagon ve kamyonlarla getirilirdi. Yükleyicilere öyle kollar takılmıştı ki, kamyonun (vagondan ya da yerdeki yığından) 15 metre küp tomruğu (kamyonun, tomrukları tutan demirleri çıkarılmadan) kucakladığı gibi, kaldırıp, yürüyen banta salıverir-

İŞVERENİN ÖDEDİĞİ SAAT ÜCRETİ

İşçiye ödenen ücret	58,05
Ek emeklilik (ATP), hastalık sigortası vb	25,27
İzin parası	10,74
Emeklilik eki (ITP)	4,22
İşgücü vergisi	0,23
TOPLAM	98,51

(Kaynak: Veckans Affärer, 17 Nisan 1988)

*) Bıçak, metre vb gereçler, iş kaybı yanında çok para tutmaz. Bir bıçak ya da metre, on dakikalık işgücü karşılığı satın alınabilir. Kimi restoranlarda tabak, bardak, bıçak, kaşıklar (...), kâğıt ve plastikten yapıldır. Kullanımdan sonra çöpe atılır. Büfede ya da restoranda satılan bir şişe (ya da teneke kutu) yemiş suyunun ederini karşılayabilmek için, 12-24 boş şişe (ya da kutu) biriktirmek gerekir (İsveç'te, yemiş suyu için alüminyumdan yapılan kutular, çevreyi kirletmemesi amacıyla, bir boş şişe değerinde para eder).

yordu. Bu ağaç kabuğu soyma ve tomrukları yongaya çevirme işinde çalışanların sayısı (araç sürücüsüyle beraber) üç kişiydi ve sekiz saatte 2.250 metreküp tomruk işlenebiliyordu!

İŞÇİ ÜCRETLERİNDEKİ ARTIŞ
(Bir Önceli Yıla Göre Değişim Yüzdesi. Özel Kesim)

İSVEÇ	7,4	6,6
Avustralya	7,9	6,3
İngiltere	5,9	6,0
İspanya	5,0	5,0
ABD	4,8	4,8
İtalya	4,0	4,7
Kanada	4,0	4,7
Danimarka	4,0	4,0
İsviçre	2,7	3,4
Belçika	0,8	2,1
Norveç	4,8	1,1
B Almanya	0,2	1,1
Fransa	1,2	1,0
Japonya	-0,5	0,5
Hollanda	-0,2	-1,7

(Cumhuriyet, 6 Mart 1989)

Patron çalışır, eşi çalışır, çocukları çalışır. Hem de zamanında işe gelip giderler. Makineler çok geliştirilmiş. İşler yurkardan çok iyi örgütleniyor (işçibaşlarının, mühendislerin... işleri kolay değil). Bir de, önceki kuşakların çok çalışmış olmaları var. Günümüz İsveç işçisinin iyi koşullarda çalışabilmesinin başlıca nedenleridir bunlar.

TARIM, KOOPERATİF VE PAZARLAMA:

PATATES

Patates Güney Amerika bitkisidir. Kızılderililerin baş besini olan bu bitkinin varlığını, İspanyol öncüleri 1537'de ülkelere duyurdular. Uzun deniz yolculuklarında, C vitamini yokluğundan, patatese direnen gemicilerin dişleri dökülürdü. Kral Filip II'nin de ilgisiyle, Peru'dan getirtilerek İspanya'da üretilmeye başlandı (1560). Oradan da Orta ve Güney Avrupa'ya yayıldı. İngiltere ve İrlanda'ya 1580'de Şili'den getirildi. Daha çok savaşlarla yayıldı. Patatesin Avrupa'da yaygınlaşma yılları, 1750 dolaylarıdır (*).

İsveç'te ilk patates 1658'de Uppsala Bitkibilim Bahçesinde (Botoniska Trägård) süs bitkisi olarak yetiştirilmeye başlandı. Daha sonra kimi soyluların bahçelerinde görüldü. Çiçekleri iyi bir görünüm veriyordu.

---

*) Türkiye'de patates, 18. yy'ın ikinci yarısında, Avrupa'dan getirtilerek yetiştirilmeye başlandı. 1987'deki üretim 4,2 milyon tondur.

Patatesin toprakaltı bölümündeki yumrularına ilgi Jonas Alström(er)'le (1685-1761) başlar. Göteborg, Lilla Toget' teki dikitinin çevresine her yıl patates ekilen Alström'ün, 1724' te patates yetiştirmeye başlamadan önceki çalışmalarını da anlamamız gerekiyor:

Yoksul bir ailenin çocuğu olan Alström, 1707'de kız-kardeşi ve bir arkadaşıyla İngiltere'ye giderek Londra'ya yerleşir. Londra'nın görkeminden şaşkına döner (*). İngiliz yurttaşı olur. Arkadaşıyla iş kurar. Bir yandan para kazanırken, bir yandan da olanak bulduğu her konuda incelemeler yapar. Ülkesinden gelen işlenmemiş malların, işlenmiş olarak geri gitmesini bir türlü sindiremez. Gün gelecek, biraz olsun ülkesini bu bağımlılıktan kurtaracaktır. İlgili alanını dokuma üzerine yoğunlaştırır.

1715'te otuz koyunla İsveç'e çıkar. Amacı, ülkesindeki yün niteliğini iyileştirmektir. İsveç'te bir yıl kalır. İncelemeler yapar. Kuracağı iş için ortam hazır değildir. Karl XII (Demirbaş Şarl) Türkiye'den yeni dönmüştür. Barış yıllarının gelmesini bekleyecektir.

Geri dönerken bindiği gemi beş kez yoldan döner. Danimarka savaş gemileri geçit vermez. İki tayfalı; pusulasız bir balıkçı teknesiyle Baltık'ı geçebilir. Çıktığı yerin Danimarka toprakları olduğunu anlayamaz. İngiliz yurttaşı olduğundan

---

*) 1976'da (İsveç'ten) ilk gidişimde İngiltere'yi hiç beğenmemiş; "Londra Bir Mahmutpaşa" başlıklı bir yazı yazmıştım:

"... Büyük mağaza (supermarket) yok Londra'da. Birbirinin benzeri ufak tefek iş ve satış yerleriyle donatılmış sokaklar. Vitrinler karmakarışık ve çoğu kez kaldırımlara taşmış sergiler. Bankalar bile eski ve küçük yapılar. Eczaneler, bakkal dükkânı gibi. Kimi bakkallar 'postane' görevi de üstlenmiş. Cumartesi tüm gün açık satış yerleri. Kimileri pazarları da açık. Londra'nın ortasında da pazar günleri bile kurulan açık hava pazarları, her şeyiyle Mahmutpaşa'yı aratmıyor.

Bir küçük lokantada, altında Fransızca da yazılı şu uyarı yazısı çarptı gözüme: 'Burada, dışardan getirilen yiyeceklerin yenilmesi yasaktır!' Telefonla çağırdığımız taksinin 'taksi' olduğunu belirleyen hiçbir belirtisi yoktu. Arkadaşına 'kaçak mı çalışıyor?' diye sorduğumda 'hayır' yanıtını aldım. 'Kaçak çalışanlar da var ama, bu arabanın taksi olarak çalışma izini var.' (...)

Londra bir Mahmutpaşa!"

(Hayati Tahsin YILMAZ, Vartık Dergisi, Ağustos 1976)

yedi haftalık tutuklulukla kurtulur.

Amsterdam'a yerleşir. İsveç'te kuracağı fabrika üzerine Hollanda'da incelemeler yapar. Yapım yöntemlerini inceler. Makine ve araç-gereçleri tanır. İki yıl sonra İngiltere'ye döner. Yokluğunda işleri kardeşi yönetmiştir. Dört yıl sonra Paris'e geçerek orada da incelemeler yapar. Götüreceği makine ve adamlar için, İsveç Parlamentosundan izin ve parasal destek ister.

Fransa'dan satın aldığı çorap örme makinelerinin ülke dışına çıkarılması yasaktır. Bunları parçalayarak Hollanda'ya geçirir. Amsterdam, Harlem ve Leiden'de yün; pamuk ve ipek işleme yöntemlerini inceler. Makineler satın alır. İsveç'e götüreceği usta ve işçilerle bağlantılar kurar. Makinelerin ülke dışına çıkarılması Hollanda'da da yasaktır. Harlem'de "ekmek hırsızı" diye taşa tutulur. Sığınmak istediği evin tüm camları taşlanarak kırılır.

Makineler sökülerek, Amsterdam Limanındaki bir İsveç gemisine parça parça sokularak, yükler arasına saklanır. Gümrük görevlilerinin durumu anlaması üzerine, gemi bir gece izinsiz olarak limandan ayrılmak zorunda kalır.

1 Kasım 1723'te tüm makineler; araç-gereçleriyle usta ve işçiler, Alström'ün doğum yeri olan Alinsås'a ulaşırlar. İstenilen para yardımı için Parlamentodan yanıt yoktur.. Dahası, yabancı işçilerin, dinsel yaptırımları özgürce yerine getirebilmeleri izini tartışma aşamasındadır (Haziran 1724'te onaylanacaktır). Yeni makine ve işçilerle gelen Alström'ü yeni güçlükler bekler: Alinsås Belediye Başkanı, kentnin büyümesinin istenmediği gerekçesiyle, fabrika yapımında güçlükler çıkarır. Yabancı işçiler neredeyse kaçacaklardır. Makine ve adamların İsveç'e getirilebilmesi için "üç küp altın" (1946 değeriyle yarım milyon kron) harcanmış; görünürde çok iş yapılamamıştır. Parlamentodan yardım yerine "öğüt" gelir.

Alström, elli km yakınındaki Göteborg'un Ticaret Odasına başvurur. Aldığı yanıt olumsuzdur. Üyelerden çoğunun İngiltere'yle tecimsel ilişkileri vardır ve bu tecimsel ürünlerin İsveç'te üretilmesi yararlarına aykırıdır.

Kaynak için ülkeyi dolaşmaya başlar. Värmland bruk

ağalarından (*) ilgi görür. Kristinehamn'da toplanıp "100 gümüş daler"den 270 pay çıkarırlar. Bu, çok paradır ama yetmez. Ne ki, işçiler daha bir güvenle çalışmaya koyulurlar. Kral Fredrik'e 40 pay satılması başarılınca, kuruluşa ilgi artar. Yünlüler, pamuklular, ketenliler, ipekliler üretilir. Çorap yapılır.

Alström İtalya'dan, İspanya'dan, Hollanda'dan damızlık hayvanlar getirir. Türkiye'ye adamlarını yollar. Ankarakeçisinin bakımını öğrenip İsveç'e getirirler(**). İngiltere'den deri işleme ustaları getirtilir. Alström, hayvanlar üzerine kitaplar yazar. Okul açar. Tütün yetiştirir. Ülkenin ikinci şeker fabrikasını kurar. İsveç'te bulunmayan bitki ve ot tohumları getirterek üretir, başarılı olanların yaygınlaşmasını sağlar(***) .

1740'ta Küçük Alinsås'ta 28 türde fabrika-yapımevi vardı ve bu işletmelerde 875 kişi çalışıyordu. 1750'de çalışanların sayısı 1.500'e ulaştı. Alström'ün kurduğu ortaklıklar 1847'ye dek yaşayabildi.

HAYVAN SAYISI (1.000 Olarak)

	1805	1900	1950	1975	1985
At	397	533	440	52	57
İnek	822	1.765	1.654	740	600
Tüm sığırlar (inekde içinde)	1.468	2.583	2.648	1.879	1.837
Koyun	1.214	1.261	279	368	426
Keçi	140	80	34	6	---
Domuz	400	806	1.263	2.446	2.589

İsveç'te patates ekimi ve tüketiminin yaygınlaşması için de en çok Jonas Alström uğraş verdi. İsveç dışında toplam on yedi yıl yaşayan; her gördüğü yeniliği İsveç'e ulaştırmaya ça-

*) "Bruk", eskî İsveççede "fabrika", "işletme" anlamına geliyor. "Bruk ağaları" deyimini "fabrika patronları" karşılığı olarak kullandık (HTY).

***) 14-15 ankarakeçisinden üreyen keçi sayısı 1765'te 700 dolayındaydı. (Tarımın Tarihi -Lantbrukets historia-, Stokholm 1925, sayfa 417)

****) 100 kronluk kâğıt para da resmi bulunan, ünlü bitkibilimci (doktor, doğabilimci), Alströmer'in çağdaşı Carl von Linne (1707-78) de İsveçlidir.

İşan Alström'ün, patatesi dışarda değil İsveç'te, hem de Alinsås'ta tanması ilginçtir (*).

Alström'ün, ekimlik yumruların nereden sağlanabileceğini öğrenip getirtmesi uzun sürmez. 1724'te ilk ürün alınır. Patates, önce ilk üretildiği yerin adıyla (nolhaga) anıldı (bugün de Alinsås dolayında "nol"un çoğulu olan "nolor" adıyla da anılır). Sonra da "yer armudu" (jordpäron) adıyla tüm ülkeye yayılmaya başladı.

PATATESE DİRENİŞ

Alström'ün ve üst düzeyde yöneticilerin uğraşları, patatesin nasıl yetiştirileceğini gösteren el kitapları ve ekimlik yumruların parasız dağıtılmasına karşın, yayılma çok yavaş ol-

*) Ulf Tengbom, Jonas Alströmer'in yaşamını anlatan "İşçinin Soyusu" adlı yapıtında bu durumu da anlatır:

"Alström üh, Fransa'dan gelen bir işçisinin, bahçesindeki bir şeye doğru eğilmesini şaşkınlıkla izlemesi, yadırganacak durum değildi. Adam, bitkiyi tutup topraktan çıkararak köklerini yere vurdu, (düşen) birkaç gri-kara şeyi yanındaki sepete koydu.

Alström, adama yaklaştı. Ama adam bir şey söylemedi. İşçi ile uğraşıyordu. Alström o denli özenle izledi ki, bir süre bir şey sormadı. Sonra:

'- Bunları ne yapacaksınız?' dedi.

İşçi, karşısında patronunun olduğunu ancak anlamıştı. Başını kaldırıp sırttı. Bir tutam bitkiyi göstererek:

'- Öğle için yemeklik alıyorum!'

Alström şaşkınlıkla ve de inanmayarak:

'- Bunları yemeği mi düşünüyorsun?'

'- Elbette! İnanın, yemesi iyi olur. Hiç denedin(iz) mi patron?'

Hayır, Alström hiç denememişti. Fransız hem şaşırda, hem de sevindi. Sonunda Alström'e, bu 'şey'i tatmayı isteyip istemediğini sorma yürekliliğini gösterdi. Böylece, karısının yemek yapmakta olduğu Fransızın evine gittiler.

Alström, artan şaşkınlığıyla kadının yaptıklarına bakıyordu. Kadın, yuvarlak-koca şeyleri kaynayan suya koydu. Bir süre sonra suyu boşaltıp bu değişik şeyleri (tencereden) çıkardı. Bıçakla dış kabuğunu aldı. İçini altın gibi parlak ve çekiciydi. Kadın, tahta табага biraz et yemeği doldurdu, yanına da bu sarı şeyden koyup, tatması için Alström'e sundu.

Alström, ağzına ilk kez bir parça patates koyarken, çok değişik duygular içindeydi. Ama ardından, yüzünde gülücükler belirdi. İstekle bir parça daha aldı. Evet, gerçekten iyiydi.

Biraz havadan-sudan konuşulduktan sonra Alström, bitkinin nasıl ekildiğini; bakımının nasıl yapıldığını; büyüme süresini; ne zaman toplanacağını ve öteki sorunları üzerine sorular sordu. Birkaç saat sonra oradan ayrılırken bile şaşkınlıktan aklı karmakarışıktı."

(Ulf Tengbom, En arbetets adelsman, Stokholm, 1946, sayfa 127-129)

du. Alström ve kendinden sonra bu yolda çalışan iki oğlunun (Johan ve Patrik) yaşamları, yemeklik patatesin yaygınlaşmasına yetmedi. Bu yeni bitkiden kuşkulanan halk, yemek kültürünü değiştirmek istemiyordu. Danimarka'da, din değiştirmenin, yemek kültürünü değiştirmekten daha kolay olacağı söylenirdi. Yeni açılan tarım alanlarına patates değil, yulaf ekiliyordu. İsveç'te yulaf, arpa ve çavdardan sonra, iklim koşullarının düzelmesiyle yetiştirilmeye başlandı. Önceleri yalnızca ülkenin Güney Norveç'e bakan yörelerinde (Värmland) yetişirken, 17. yy' da ülkenin her yerinde; her tür toprakta yetiştirilebiliyordu (*). Hayvan yemi olarak da tüketilmeye başlanmıştı.

Patates Tüketicisine Öğütler:

KORUNMASI

Topraktan çıkarılırken -paketlerken taşırken sarsıp zedeleme! Zedelenen yerler dışından görünmez ama içinde kara gri ya da karanlık-mavi lekeler oluşur.

Karanlık yerde sakla! Elektrik ışığı da gün ışığı gibi zararlıdır. Işıқта yeşillenir. Yeşillenen yerler zehirlidir. Taze patates, ışığa da ha duyarlı olur. Yalnızca yeşillenen yerlerini kesip atmamak yetmez.

Sıcak yerde tutma! En iyi ısı, buzdolabı sıcaklığıdır. Sıcakta çabuk yumuşar, filizlenir ve çürür.

Tazeyken daha çok tüket! Eskidikçe, içindeki D vitamini değeri de azalır.

Halk açtı, Ürün yetmezliği nedeniyle 1718'de evlerde (arpadan) içki yapımı yasaklandı. 1720'de, ekmeğe karıştırmak için devlet ormanlarından halkın ağaç kabuğu soymasına izin verildi. Bu koşullarda bile patates ilgi görmüyor; daha çok "domuz yemi" olarak yaygınlaşıyordu. 1749'da, patatesten çok sert bir içkinin yapımına başlanınca, ilgi birdenbire arttı. "İşte patates böyle tadılır!" deniliyordu. Öyle ki, o yıllarda İncil'den sonra en çok okunan kitaplar, patatesten içkinin nasıl yapıldığını anlatan el kitaplarıydı.

*) "Tarımın Tarihi" adlı yapıtta, "Hushåln jurnalen" den alındığı bildirilen şu nota rastladık:

"Broocman'ın verdiği bilgiye göre, 1736'da Livonya'da (o zaman İsveç'in olan Baltık ülkesi) Türk yulafı yetiştirilirdi. İsveç'te (o zaman) yetiştirilmedi. Ama 1789'da (Türk yulafının) ülkede (İsveç) yetiştirildiği söylenir."

(Landbrukets historia, Stokholm, 1925, sayfa 406)

Patatese kuşkunun bir nedeni de, Avrupa ve Amerika'da sık sık patates hastalıkları görülmesiydi (*). Din adamları, içki yapımıyla patates hastalıkları arasında ilişki kuruyor; Tanrı'nın, kullarını açlıktan kurtarmak için patatesi yarattığını; içki yaptıkları için de patates hastalıklarıyla kullarını cezalandırdığını yaymaktan geri durmuyorlardı (**).

Patates Tüketicisine Öğütler:

HAŞLANMASI

Eşit zamanda (15-20 dakika) pişmesi için eşit tür ve boyda patatesleri seç!

Tuz istersen, her litre suya iki çay kaşığı koy! Suyun içine bir tutam dereotu da atabilirsin.

Önce suyu kaynat, sonra patatesleri koy! Su kaynatılmadan konulursa, vitamin kaybı çoğalır.

Soymadan kaynat! Vitaminin çoğu kabuğun altındadır. Haşlanmadan soyulursa kayıp çoğalır.

Su kaynayıncaya ısıyı düşür! Kaynama derecesi yükseldikçe, vitamin kaybı artar.

Haşlanınca hemen suyunu boşalt! Sonra yine tencereyle ama kapaksız olarak az ateşte bırak, buharı gitsin.

Tencerenin (ya da servis kabının) altına bez (ya da kâğıt) koy, patatesleri doldur, kapağı kapat!

Öğütlediği gibi haşlanır ve de sıcakıyla yenirse, vitamin kaybı yalnızca %10 olur. Kabuğu soyulup da haşlanırsa kayıp %30-35'e çıkar.

*) Patates hastalıkları yüzünden en büyük kıym İrlanda'da oldu. 1500'lü yılların sonlarına doğru patates İngiltere ve İrlanda'da yetiştirilmeye başlanmıştı. Yoksul İrlanda'da patates çabucak yaygınlaştı ve halk hızla çoğalmaya başladı. 1800'le 1844 arasında İrlanda halkı 5 milyondan 8 milyona çıktı. 1845'te patateslere hastalık geldi. Önce yapraklar küflendi (phytophthora infenstans). Mantara dönüşen bu küfler köklere ve yumruların şişliklerine sardı ve hiç ürün alınamadı. Daha kötüsü, hastalık evdeki patateslere de sardı. 1846'da da ürün alınamadı. Tüm umutlarını patatese bağlayan köylüler yığımla öldüler. Kolera gibi kimi salgın hastalıkların da yayılmasıyla bir milyon dolayında İrlandalı öldü. Kalanlar göçe başladı. 1845 ile 1910 arasında 5 milyon İrlandalı Amerika'ya göçtü.

**) Papazlar, büyük kıtlık yıllarında, Tanrı'ya yakarmak amacıyla kiliselerde toplanan halka da, kıtlığın, kulların kötülüklerine karşılık olarak Tanrı'nın bir yaptırımı olduğunu söylerlerdi.

DİRENİŞ KIRILİYOR

Olumlu gelişmeler de oluyordu. Madenlerde çalışan yabancı işçiler, yemeklik patates ekiminde öncülük ediyordu. "Patates Savaşları" adıyla da anılan "Yedi Yıl Savaşları"ndan(*) dönen İsveçlilerden, Almanya'da gördükleri patatesi yetiştirenler çıkıyordu.

Patatesin yaygınlaşarak ekmeğin yerini almaya başlaması yüz yılda (1820'lerde) gerçekleşti. 1800'le 1820 arasında üretim beş kat arttı. 1800'lü yılların ortalarına dek rasgele yetiştiriliyordu. 1945-46'da hastalıklara dayanıklı türler seçilmeye başlandı. 1977'de İsveç'te 36 türe rastlanmıştır(**).

Dünyada patates buğdaydan çok üretilir. Yumrusu 20 kg gelen türleri bulunur. Patatesin %90'ı Avrupa ülkeleriyle Sovyetler Birliğinde üretilir ve tüketilir.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİ

Patatese direnişin kırılmasıyla açlıktan ölümler büyük ölçüde azalmış oldu. Bugün açlık çeken üçüncü dünya ülkelerin-

*) Sözü edilen Yedi Yıl Savaşları (1756-63), İngiltere ile Fransa arasında Kuzey Amerika ile Hindistan'ın paylaşılmasına koşut olarak yapıldı. İngiltere'nin üstünlüğüyle sonuçlanan savaşlarda, İngiltere'nin yanında Hannover ve Prusya vardı. Avusturya, Rusya, İspanya ve kimi Alman devletleri de Fransa'nın yanında yer aldılar. 1757'de Prusya'ya karşı savaşan İsveç, 1762'de toprak yitirmeden çekildi. İsveç bu savaşa, Stralsund (şimdi Doğu Almanya'da) garnizonundan başka 20 bin kişiyle katıldı.

Bu savaşlara "Patates Savaşları" da denilmesinin öyküsüne gelince: Prusya kralı Büyük Frederik, bu yararlı bitkiyi yaygınlaştırmak için büyük savaşım verdi. 1744'te, çiftçilere parasız yumrular dağıtarak, toprakların en az 1/15'ine ekilmesi zorunluluğunu getirdi. Çiftçiler, tadı ve kokusu olmayan; köpeklerin bile yemediği bu domuz yiyeceğinin, topraklarında bu denli çok yer kaplanmasını istemediler. Ama, başlarına asker dikilerek yumrular ektirildi. Durum, Prusya'nın komşularınca alay konusu yapıldı. İtalyanlar Almanlara uzun süre "patates yiyicisi" (pataticci) dediler. Avusturya kraliçesi Maria Theresia, Büyük Frederik'i "Patates Kralı (der Kartoffel-König)" sanıyla aşağıladı.

Zor kullanılarak ektirilen patates, Yedi Yıl Savaşları boyunca Prusya'yı açlıktan kurtardı (...). Bu nedenle, bu savaşlara "Patates Savaşları" da denir.

**) Patates türlerinin uluslararası ortak adı (Latince) olmadığından, İsveç'te çok yetiştirilen patates türlerinin Türkiye'de de yetiştirilip yetiştirilmediğini araştıramadık. İsveç'te en çok yetiştirilen üç tür patates (İsveççe adlarıyla ve yüzde olarak) şunlardır (1986): Bintje %50; king edvard %30 ve magna, a bonum %5.

de de yetiştirilebilmesi için çalışmalar yapılmaktadır (*). İsveç Tarım Üniversitesinin (Lantbruksuniversitetet) Svalöv'deki bölümünde tohumdan patates yetiştirme çalışmaları yapılıyor. Ultuna'da da tohumdan patates yetiştiriliyor. Ultuna'da uzmanlar, soğuk iklimlerde patates yetiştirme çalışmalarını başarmaya ulaştırmak üzere. Birkaç yıl sonra, sıfırın altında 10 derecede yemyeşil patates tarlaları oluşturulması olanağı doğabilecek.

EKMEK YERİNE PATATES

Evinizde patatesiniz varsa eğer, hiç olmazsa fırıncınızda ekmeğe; çuvalınızda un kalmadığı zamanlarda paniğe kapılmayın! Patates haşlayın ve yiyin ekmeğe yerine. 1912'de, Danimarkalı Fredrik Madsen, bir yıla yakın yalnızca patates yiyerek yaşadı (**).

Ünlü İsveç Ozanı Esaias Tegner (1782-1846), yoksulluk yılları da sayılan yaşadığı dönemi şu üç sözcükle tanımlar:

*) Peru'nun başkenti Lima'da bulunan Uluslararası Patates Merkezi (CIP), İsveç'in desteğiyle 1972'den beri çalışmalarını sürdürmektedir (İsveç bu kuruluşa 1986'da 6,5 milyon kron verdi).

Bilindiği gibi patates, daha çok yumruları ekilerek yetiştirilmekte; bu yumrular sıcak ülkelerde, bir sonraki ekime dayanmamaktadır.

CIP, patates ekimi için, çürümeden yıllarca dayanabilen, yöresel iklimlere uyumlu tohumlar üretmektedir. Çin, Sri Lanka (Seylan), Vietnam gibi gelişmekte olan 35 ülkede bu yöntemle başarılı sonuçlar alınmıştır. Bir avuç tohumdan on ton patates üretilebilmektedir. Ekim yapılacak yerin durumuna göre tohum çimlendirilerek ya da doğrudan buğday gibi saçılarak ekilmekte ya da fidelikte yumru yetiştirilmektedir.

İsveç'te bu yöntemin uygulanabilmesi için (yazın kısalığı nedeniyle), tohumdan yumru yetiştirilmesinin kapalı yerde (sera) yapılması gerekiyor.

**) Danimarkalı Fredrik Madsen, 1912 yılının 309 gününde yalnızca patates yiyerek "dünyanın en çok patates yiyen adamı" sanını kazandı. Madsen, doktor gözetimi altındaki denemesine 8 Ocakta başladı. 4 Temmuzla 8 Ağustos arasında (34 gün) denemeye ara vererek izinini kullandı. 17 Aralıkta denemeyi bıraktığında, sağlığını hiç yitirmediği görüldü.

Deneme boyunca Madsen, günde 4 kg dolayında patates yiyordu. Sabahları haşlanmış patatesi bitkisel yağda kızartarak; akşamları da haşlanmış patatesin ezmesine bitkisel yağ karıştırarak yiyordu. 2,5 kg kadar patates tükettiği akşam yemeklerini bir buçuk saatte yiyebiliyordu.

(P Gunnar Andersson'un "Mest om mat" adlı yapıtından özetlendi. Stokholm, 1980, sayfa 79-82)

Barış, üreme ve patates. Bugün "bolluk ülkesi" olan İsveç'te patatesten ekmeğe dönüş yapılmamıştır.

1976'da fırıncı-pastacılarla değirmencilerin, Ekmek Enstitüsü aracılığı ve Sosyal Yönetimin (Socialstyrelsen) desteğiyle sürdürdükleri "daha çok ekme" kampanyası, (patatesçilerin karşı kampanyası nedeniyle olacak) ekme tüketimini artıramadı.

E K M E K

Her yemekte ekme yiýorsan okkalıca demir; B vitamini ve lif alıyorsundur. Ekmekte çok değerli, kalın lifler bulunur. En çok da iri çekilmiş (kara) undan yapılan ekmekte. Besin uzmanları, sofrada her zaman ekme bulundurulması gerekliliğinde birleşirler.

Her yemekte ekme yersen, yağlı ve şekerli besinleri de azaltmış olursun. Hem yemek paralı, hem de kilonu düşürürsün Onun için, ekmeği hiç unutma. Bu çok önemlidir.

- Her yemekte ekme!
- Günde en az 6-8 dilim!

Ekmek Enstitüsü
(Brödinstitutet)

Kasasına günde 15 bin kron giren bir restoranda, 3-4 kg'dan çok ekme tüketilmez. Bizim anladığımız anlamda ekme yiýen; restoranda olsun, evde olsun ekmeği yemeğe katık eden tek İsveçliye rastlanamaz(*). Restoranlarda tüketilen patatesi ekmeğe oranlarsak, her kilo ekmeğe karşılık 25 kg'lık bir çuval patates koyacağız.

Patatesin haşlama yapılacakları soyulup ilaçlanmış; yağda kızartılacakları dilimlenerek yarı kızartılmış olarak getirilir restorana. Kara çuvallarından çıkarılmayan soyulmuş haşlamalıklar bir haftaya dek (çuvaldan çıkarılıp suya konulursa bir gün) dayanabilir. Kızartmalıklar, karton kutularda buzlu olarak

*) İsveç'te ekme, üzerine yağ sürülerek yenir. İsveçli, köpeğine bile ekmeği, üzerine yağ sürerek verir. Bu kuralın doğruluğunu denemek istedim bir gün: Restoranda yemek alırken, iki dilim de ekme koydum tepsiye. Kasadaki kız, kâğıt peçeteyi de kaldırıp altına baktıktan sonra iki küçük tereyağı paketi getirip koydu tepsiye.

Bu denemeyi on kez kadar sürdürdüm, hepsinde de "unutmuş" olacağım düşünülerek tereyağı kondu tepsiye (HTY).

getirilir. Buzlu olarak ikinci (tamamlayıcı) kızartma yapılabil-
diğinden, yıllarca dayanabilir. Yaygın olarak bir de ezmesi (pü-
re) yapılır patatesin. İsveç'te sulu yemeği bilinmez. Evlerde haş-
laması soyulmadan yapılır. Haşlanmış patatesi soymanın da yo-
lu yordamı var: Çatal ve bıçakla. Çatalı batırıp hiç yere koyma-
dan ve de soyulan yerlerine hiç el değdirmeden!

Biri Avusturya'da, öteki Hollanda'da çalışan iki arka-
daşımın ekme yedikleri (pansiyoner olarak oturdukları evin
çocuklarının ekmeğe alışma olasılığı) nedeniyle evden çıkarıl-
dıklarını da şuracığa ekleyeyim. Bu ülkelerdeki bolluğu görünce,
bu tür davranışların nedenini anlamak güç oluyor.

PATATES

... Öteki kaynaklar kurusa da patates on kat daha (çok) da
yanarak verimini sürdürür.

Başka hiçbir ürün, patatesin verdiği erişemez. Akla gelen
her türlü besin. En yoksulu bile daha da yoksullaştırmadan (herkesin ke-
sesine uygun) tür varsılığı...

Güncel düzenler ve kara çalmalarla onu unutmaya ve kötüle-
meye çalışmak utanılacak durumdur. Örneğin gerçek tam tersiyken
"bizi şişmanlatır" demek.

Patatesin yağlılık oranı yalnızca %0 5'tir.

Bize yarayacak çok şey verir. Örneğin lif. Patateste sakınıla-
cak hiçbir şey yoktur.

Patates ülkesi, geleceğin ülkesi!

İsveç Patates İlgilenenleri
(Sveriges patatisintressenter)

ŞEKERLİ EKMEK

İsveç'te ekmeğin şekersiz "Alman ekmeği, Fransız
ekmeği..." adıyla pazarlanır. Biz Türkler ve kimi öteki yabancı-
lar patatese alışamadığımızdan ve de şekerlisini yiyemediği-
mizden, kendimiz yaparız ekmeğimizi. Bir başına yaşayan
kimi Türk erkekleri bile hamur yoğurup ekme pişirmesini
bilirler. Ama gelgelelim, un yalnızca iki kg'lık paketlerde pazar-
lanır. Mağazadan on paket birden kaldırıncı, tüm gözler üzeri-
mizdedir.

Bir gün restoranda çalışırken, 25 kg'lık un çuvalının varlığını farkedince, patrona başvurmakta gecikmedim. Toptancılar fırın, pastane vb yerler için pazarlıyormuş bu çuvalları. Patronun aracılığıyla bir çuval un edinerek, bir süre için mağaya taşınmaktan kurtulduk. Bir ay kadar sonra unun tükendiğini; bu kez iki çuval almak istediğimi söyledim patrona. Adam şaka sandı önce. Üsteleyince de bön bön baktı yüzüme ve:

"- Biz dört kişi, bir çuval unu üç yılda bile tüketemeyiz!" dedi.

KURUTULMUŞ EKMEK

İsveççesi "knäckebröd" olan kurutulmuş ekmek (peksimet), İsveç'te bugün de yaygındır. 1848'de Stokholm'de ilk peksimet fabrikası kuruldu. Kuzey İsveç'te fırınlarda pişirilerek pazarlanıyordu. Sekiz saatlik işgünü gündeme gelince, küçük işletmeler (fırın), yerlerini fabrikalara bıraktı. 1940'larda bu fabrikalar tek elde toplandı. Bugün Wasa (Wasabröd = Wasa ekmeği) adıyla pazarlanan peksimet, yalnızca Filipstad fabrikalarında üretiliyor. Wasa'nın B Almanya'da da (Celle'de) bir fabrikası var.

Wasa yetkililerinden aldığımız bilgiye göre (1988), Wasa, dünyanın en çok çavdar satınalan kuruluşudur. Yılda 80 milyon kg çavdar; 15 milyon kg buğday satın alır. Günde 250 ton ekmek üretir. Filipstad'daki (İsveç) fabrikalarda 1.100 (B Almanya'da 500) kişi çalışır. Yirmi tür peksimet üretilir.

1975'te yapılan bir araştırmaya göre, her İsveçli günde 200 gram undan yapılmış yiyecek (pasta, peksimet, ekmek...) tüketiyordu. Bunun 49 gramı undu (67 gram ekmek). O yıl patates tüketimi, kişi başına 173 gramdı.

SANDVIÇ

İsveçli, patatesten başka, üzerine yağ sürülü kurutulmuş ekmek (peksimet) de çok yer. Ve İsveç deyince akla gelen üç sözcükten ikisi "seks"(*) ve "sosyalizm"se, üçüncüsü "smörgås" dedikleri bir tür sandviçtir. Smörgås'un, bizim de alıştığımız en yalını, yağ sürülü ekmek dilimi üzerine bir tür kaşar peyniri döşenmiştir. Daha da üzerine domates, hıyar ve biber di-

*) Seks konusuna bu çalışmamızda yer vermiyoruz. Konuyu ayrı bir kitapta ele alabileceğiz (HTY).

limleri konabilir. Smörgäs'un türü çoktur. Yağ sürülü ekmek dilimi üzerine (peynir dışında) ciğer ezmesi, balık, jambon, yumurta, mayonez, marmelat, turşu vb'nden konur.

EN ÇOK PEKSİMET TÜKETEN ÜLKELER

(1987'de Kişi Başına Yıl/kg olarak)

İSVEÇ	5,7
Finlandiya	2,2
Norveç	1,0
Danimarka	0,6
B Almanya	0,5
Hollanda	0,4
İngiltere	0,3

(Kaynak: Vasa, 1988)

İsveçli şekerlemeyi de çok yer. Kişi başına tüketilen şekerleme (bebeler de içinde) 10 kg'ı geçer (1988'de 10 kg 238 gr).

FİLE NASIL DOLUYOR

(Birer kilo tereyağı, süt, peynir, yumurta, piliç, domuz pizozası, sığır eti, kemiği ve derisi alınmış morina balığı, ekmek, buğday unu, patates, havuç, elme, kahve ve şeker kaça ve bir endüstri işçisinin ne kadar işgücü karşılığı edinilebilir)

	İsveç Kronu	İşgücü Süresi
Hollanda	333,10	3 Saat 29 Dakika
B Almanya	451,51	3 Saat 52 Dakika
Fransa	356,77	4 Saat 24 Dakika
İngiltere	323,60	4 Saat 46 Dakika
İsveç	533,48	5 Saat 05 Dakika
Danimarka	509,32	5 Saat 12 Dakika
Norveç	634,72	5 Saat 28 Dakika
Finlandiya	574,76	6 Saat 11 Dakika

(Kaynak: Göteborg Posten, 15 Kasım 1988)

Beraber ana-babasını görmeye gittiğimiz bir İsveçli arkadaş, "nasıl olsa orada yiyeceğiz" gerekçesiyle, yolda yemek yememizi istememişti. Geleceğimizi telefonla duyurmuştu da. Ama önümüze konan yalnızca kahve, ekmek, tereyağı, peynir... idi. Bu arkadaş Türkiye'de iki aydan çok bir süre konuk ettim. Aradan on iki yıl geçince (1988), arkadaşın Norveç'teki evine

konuk oldum. Akşamdı. Geleceğimi telefonla duyurmuştum. Ama önüme konan yalnızca çay, ekmeğe yağ ve peynir... idi.

Yemeklikleri uzun süre saklama yöntemleri çok geliştirilmiştir. Konutlarda buzdolabından ayrı olarak buzluk da bulunur. İsveç yemekleri, Kıta Avrupası ülkelerinkine benzer. İsveçli, mutfağa çok zaman ayıramaz. Çoğu durumda kahve ve sandviç yeterlidir. Baş yemek sosistir. Yemekliğe en büyük parayı ayırmalarına karşın, Avrupa ülkeleri arasına da yemek niteliği en düşük ülkelerden biridir.

YİYECEK GİDERLERİ 10 YILDA %140 ARTTI

Yiyecek giderleri, öteki giderlerden daha çok artıyor. Özellikle hazır yiyeceklerdeki artış daha çok oluyor. Çok yağlı yiyecek istenmemesi de giderleri artırıyor.

1978'de, iki çocuklu bir ailenin 1.515 krona dolan aylık yiyecek filesi, bugün 3.475 krona doluyor (1.820 krona dolan hazır yiyecek ağırlıklı bir file de 4.375 krona doluyor).

Dört kişilik bir aile, ekmeğini kendi yaparsa, ayda 265 kron daha az gideri oluyor.

Üç çocuklu bir az gelirlili aile, net gelirinin %37'sini (bir başına oturan iki çocuklu bir kadın %31'ini) yiyeceğe veriyor.

Ortalama İsveçli, gelirinin %17'sini yiyeceğe veriyor. Bu oran 1950'lerde %28'di.

Alışveriş haftada bire indirilirse, zamandan kazanıldığı gibi, ayda 200 ile 400 kron arasında daha az gider oluyor. Bugün, halkın %12'si yiyeceklerini haftalık olarak satmalıyor.

Hazır yiyeceklere ağırlık veren aileler, mutfağa haftada 30 saatlerini ayırırken, daha çok ucuz yiyecekleri yeğleyen aileler haftada 43 saatlerini ayırmak zorunda kalıyorlar. Yiyecek satınalma da içinde, mutfağa haftada (1950'lerdeki gibi) ortalama 15 saat ayrılıyor.

Kadınların mutfakta daha çok kalmaları sürüyor; Haftada 11 saat (erkekler 4 saat). Çocukların mutfağa yardımı da haftada 15 dakika ile sınırlı.

(18 Ocak 1989 tarihli Göteboris Posten Gazetesinden özetlendi)

KAHVE VE SÜT

Ülke soğuktur. Toprakaltı bitkilerinden patatesten başka şeker pancarı, havuç ve bir tür şalgam (İsveç şalgamı)

bol bol üretilip tüketiliyor. Almanların bira içmesi denli, İsveçli kahve ve süt içiyor. Kişi başına yılda 12 kg kahve ve 147 kg süt (1987). Yoğurt tüketimi 14 kg. Mağazalarda 1 ve 2 (restoranlarda 0,3) litrelik karton kutularda pazarlanan sütün %80'inin su olduğunu ve içinde yalnızca %3-4 oranında saf süt bulunduğunu çoğu bilmez. Saf süttten daha yararlı olduğu söylenen bu karışım maya da tutar. Tek tür ve adla pazarlanan tereyağının (smör) durumu da süttten ayrı olmasa gerek.

HEKTAR BAŞINA VERİM (Kg Olarak)

	Kış Buğdayı	Çavdar	Arpa	Yulaf	Yemelik Patates
1860	1.300	-----	1.200	1.200	7.400
1920	2.140	1.610	1.480	1.440	11.310
1951-60	2.960	2.370	2.400	2.030	19.200
1961-70	3.780	2.650	2.830	2.780	25.800
1971-80	4.570	3.480	3.340	3.200	24.200
1981-85	5.330	3.730	3.660	3.730	26.830

(Kaynak: Facts about Swedish Agriculture, Stockholm 1987)

ÜRÜN BOLLUĞU

Yüzyılımızın başında tahıl, gereksinimi karşılamıyordu. Hayvansal yiyecekler yetersiz; sürülebilen topraklar verimsizdi. Yiyecek ve endüstriyel hammaddenin çoğu dışardan sağlanıyordu ki, buna akaryakıt ve kömür de eklenince, orman ürünleri, demir-çelik ve makineden sağlanan geliri götürüyordu.

1930'ların tarım siyasası iki temel amaca dayanıyordu:

1- Olası savaş zamanları kuşatılması da düşünülerek, tarım ürünlerinin %80'ini ülke içinden karşılamak.

2- Tarım kesiminde çalışanların gelirlerini, öteki kesimlerde çalışanlarınkı düzeyine çıkarmak.

Bu amaçlar çoktan gerçekleştirilmiştir. Topraklarının %10'undan azı sürülebilen; sürülen toprakların da dörtte üçüne hayvan yemi ekilen İsveç'te, yiyeceğin %80'inden çoğu ülke içinden karşılanmaktadır. Bu sonuç, tarım ürünlerinin dünya ortalamasından çok daha pahalıya elde edilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bugün İsveç, dışarıya her yıl yüz binlerce ton ta-

hıl satmaktadır. 1985'te dışardan 28 bin ton pirinç; 11 bin ton mısır almasına karşın, 30 bin ton çavdar; 430 bin ton arpa ve 680 bin ton buğday satmıştır(*).

Güney ve Orta İsveç tarıma oldukça elverişlidir. Çiftçilere türlü yardımlar ve kredi güvencesi sağlanmaktadır. Yardımlardan en çok, ülkenin soğuk olan kuzeyindeki çiftçiler yararlanır.

TOPRAK İŞLEYENİN

Genelde toprak işleyenindir. Gençlerin, tarımı bırakıp kente göçmeleri nedeniyle küçük çiftliklerin çoğu, işleyenin ölümünden sonra kiraya verilmektedir. Çiftçilerin yaş ortalaması 51'dir. Bu nedenle, ekili alanların %40'ından çoğu işleyenin değildir.

GÜNÜMÜZDE

Tarım gelirlerinin %80'i hayvancılıktan karşılanır. 600 bin inekten her biri yılda 6.835 kg süt verir (1988). Zaman zaman ülke içinde tüketilemeyecek çoklukta "et dağları" oluşmaktadır. Kimi süt ineklerinin gereksinimden çok olması nedeniyle kesime gittiğine sık sık rastlanır.

Kuzeydeki NORRBOTTEN İLİNDEKİ SÜT İNEKLERİ (1988 Verileri)

- * 13.000 Süt İneği.
- * İnek Başına Yılda 7.106 kg Süt.
- * Süt İşleyen 700 Kuruluş.
- * İneklerin Kesim Yaşı Ortalaması: 5

Not: Soğuk nedeniyle inekler, yılın (ortalama) 10 ay 25 günü içerde beslenir.

(Kaynak: NSD, 27 Şubat, 1989)

Yılda 225 bin ton balık avlanır (kişi başına 28 kg). 6.000 kişi balıkçılıkla geçinir. Bunların %15'i göllerde avlanır.

Golfstrim sıcak su akıntısının etkisiyle ülkenin iklimi, benzer enlemdeki ülkelerden daha yumuşaktır. Kar, (toprakları-

*) Tahıl artışı, son yıllarda "milyon ton" sınırını aştı. Dışarıya satılan tahıl zararının %60'ını çiftçiler; %40'ını devlet karşılar. Çiftçilerin birliği olan LRF zararı (tahıl artığını) azaltabilmek için, 1988'de her çiftçinin tahıl ekim alanını %15 azaltmasını istedi.

nın %15'i Kuzey Kutup Dairesi içinde bulunan) ülkenin kuzeyinde 7-8 ay; Orta İsveç sayılan Stokholm dolayında 2-3 ay ve güneyde birkaç hafta kalır. Baltık'ın kuzeyi (Botnia Körfezi) ve göllerin tümü kışın donar. Halkın %85'i ülkenin yarısından güneyde yaşar.

TARIMDA İŞGÜCÜ

(Ortak Pazar Ülkeleri ve İsveç'te, Tarımda Çalışanların Yüzdesi. 1986)

İngiltere	2,6
Belçika	2,9
Lüksemburg	4,0
İSVEÇ	4,2
Hollanda	4,8
B Almanya	5,3
Danimarka	6,8
Fransa	7,3
İtalya	10,9
İrlanda	15,8
İspanya	16,1
Portekiz	21,9
Yunanistan	28,5

Not: Ormanda çalışanlar, balıkçılık ve avcılıkla geçinenler de "tarım"ın içinde.

(Kaynak: Göteborgs Posten, 4 Mart 1989)

1973'te 250 bin olan traktör sayısı, 1988'de 230 bine ulaştı. Traktörlerin çoğu orman için de kullanıldığından, dört çekişlilerin oranı çoktur (1988'de satılanların %89'u).

TARIMDAKİ TRAKTÖRLER

(1988'de Satılanların Yüzdesi)

Valmet (Volvo)	26,2
John Deere	14,3
Massey Ferguson	12,6
Case IH	11,7
Ford	11,3
Fiat	8,4
Zetor	4,1
Deutz-Fahr	4,0
Ötekiler	7,4

TOPLAM 100,0

(Kaynak: Land Lantbruk, 10 Şubat 1989)

ET TABAĞINDA REÇEL

İsveçli turşuyu şekerli; domatesi, hıyarı tuzsuz yer; sütti soğuk içer. Kanımızca, örneğin domatesin tuzsuz yenilmesinin nedeni, İsveçlinin yaşamına birdenbire girmesindedir. İsveç yoksul bir ülkeyken, birdenbire bolluk ülkesi oluverince, her şey gibi bol bol pazarlanan domatesle karşılaşan İsveçli, üzerine tuz ekileceğini öğrenmeden yemeğe alışmış olabilir! Hiç alışmayanlar da var: Restoranlarda çokları, tabaklarındaki bir yaprak marulu; bir dilim hıyarı ve bir-parça domatesi (ki, yemek ve sayılan bu türler bir tabaktır) yemeden bırakır. Sanılır ki, süs olarak konulmuştur bu yeşillikler tabağa. Özellikle ayaküstü servisi verilen büfelerde ızgara, sosis... yiyecek İsveçliye, bu yeşilliklerden hangilerinin tabağına konulmasının istendiği sorulur. Kimi kez alınan yanıt şöyledir:

"- Ben tavşan değilim!"

İlginç anılarım var bu konuda:

Bir ev (köşk) satın alınca, bahçesinde soğan, marul, kara pancar, havuç vb yeşillikler yetiştirmeye de başlamıştık. Bir gün İsveçli komşumuza iki kök marul vermek istedik. Adam marulları eline alıp baktı baktı ve:

"- Bunları nasıl pişireceğiz?" diye sordu.

Bir izin dönüşünde, ikişer kg'lık birer karpuz armağan etmiştik İsveçli iki komşumuza. Ek iş olarak çalıştığımız restoranın patronuna, da iyisinden iki kavun. Karpuz ve kavun (kimi kez dilim dilim de olsa) bol bol pazarlandığından, herkesin yediğini sanıyorduk. Komşulardan biri, karpuzu nasıl yiyeceklerini (kabuklu-kabuksuz); öteki de tüm karpuzun bir kezde yenilip yenilemeyeceğini (mideye zararı yönünden) sordu. Kavunlara gelince: Önce bir iki gün süründü restoranda. "Kim bilir, anlata-mamışım" diyerek, kavunları kendisi için bıraktığını; eve götürüp yiyebileceklerini yeniden söyledim patrona. Kavunlara ters ters bakmasından, almak istemediği; beni de kıramadığı anlaşılıyordu. Birkaç gün daha geçince, karımın üstelemesiyle birini kesivermişler işçilere. Karım utancından ancak iki dilim yiyebilmiş. Ötekiler tadına bakıp bakıp atmışlar çöpe! İkinci kavunu dilimleyip satmış patron. 45 kron tutmuş!

Bir Finlandiya yolculuğumda da geçti bir kavun olayı: Çalıştığım kâğıt fabrikası, "bilgi ve görgümüzü artırma gezisi"ne götürmüştü bizi. Kimi kâğıt fabrikalarını gezmiştik. Gidiş ve dönüş için bindiğimiz arabalıdaki (feribot) yemeklerde "ne yersen serbest"ti(*). Yemeğin ardından kavun da almıştım ben. Hemen herkes ikinci, üçüncü kez yemek; dondurma ya da yemiş alıyordu. Ben ikinci kez de kavun alınca, masamdaki İsveçliler, tabağımı birbirlerine göstererek gülüşmüşlerdi. Açgözlülüğüm yerine, "kavun" denilen "zıkkım"ı nasıl yiyebileceğimle ilgilenmiş olabilecekleri çok sonra aklıma geldi.

TARIMIN GEÇMİŞİ

İsveç'te toprak, iklim koşulları gereği Mezopotamya'dan 4.000 (Kuzey İskandinavya'da da Güneyden 2.000) yıl sonra işlenmeye başlar. İÖ 1000 yıllarında düz (1700'lerde de döner ve demir burunlu) karasaban kullanılmaya başlanır. Hayvanlardan sığır, domuz, davar ve at beslenirdi.

Ortaçağda evler köyün ortasında idi. Herkesin, köyün çevresine yayılı, eşit verimli ve aşağı yukarı eşit büyüklükte toprağı vardı. Odun ve kereste için orman; hayvanlar için otlak bulunurdu. Ekim yöntemleri bölgeden bölgeye değişirdi. Çoğunlukla tek tür tahıl yetiştirildiğinden verim azdır; ekim alanları birkaç yıl dinlendirilmeye bırakılırdı. Hayvan gübresi kullanılırdı. Tarla açmak amacıyla kesilen ormanlıklar baharda yakı-

1555 VE 1805'TE ÖRÜN DENGESİ (Yüzde Olarak, Devşirilen Ürün)

Buğday	0,6	2,6
Çavdar	35,0	28,8
Arpa	63,1	24,8
Yulaf	1,3	27,4
Karışık tohum	—	13,2
Bezelye	—	3,2
TOPLAM	100,0	100,0

(Kaynak: Lantbrukets historia, Stokholm 1925)

*) Bu tür servis, Kuzey Ülkelerinde yaygındır. Eline tabağını alan kişi, ortadaki yemeklerden dilediğince koyar. Doymazsa yine alabilir. Ederi de, iki kap yemekten daha azdır.

lır ve sürülürdü. Küller ilk iki (en çok üç) yıl iyi ürün alınmasına neden olurdu. Açılan alanda kökleme yapılmazsa, buralardan, ormana dönüşene dek otlak olarak yararlanılırdı.

Tahıldan başka şalgam, lahana ve bezelye yetiştirilirdi. Ama özel durumlar dışında taze olarak hiç yenmezdi. Tereyağı da taze olarak yenmez, tuzlanıp saklanırdı. Bunun başlıca nedeni, uzun kışın (ve de olası kıtlığın) düşünülmesiydi. Tereyağı dışsatımı da yapılırdı. Olağan yiyecekler, kurutulmuş ekmek; lapa; tuzlu tereyağı ve tuzlu et-balıktı. Et ve balık iste kurutulmuş olarak da saklanırdı. Yiyeceklerin çok tuzlu olmasına koşut olarak, bira tüketimi de çoktu.

Ortaçağda her aile, her gereksinimini (yiyecek, giysi, araç-gereç) kendi karşılardı. Kimi ova köyleriyle orman köyleri ve kıyı köyleriyle içerileri arasında mal değişimi yapılırdı.

Ortaçağda halk yalnızca köylülerden oluşmuyordu. Bu çağ soyluların, kralın (devlet) ve kilisenin çok parlak devridir. Ülke topraklarının büyük bölümü bunlarındır. "Bunların" olan topraklar (kilisenin, 1527'de devlete geçen tüm toprakları dışında) durmadan artacaktır. Soyluların ellerindeki topraklar, 1600'lü yılların ortalarında, ülke topraklarının %65'ine ulaşacaktır.

KİLİSENİN ELİNDEN TOPRAKLARIN ALINIŞI
(1527) ÖNCESİ VE SONRASI
TOPRAK DENGESİ
(Yüzde Olarak)

	1521	1560
Devlet	5,5	28,5
Soylular	21,8	22,4
Kilise	21,0	-----
Köylüler	51,7	49,4
TOPLAM	100,0	100,0

(Kaynak: Alf Gunnmo, Åga för att Bruka, Stokholm 1985)

1680 reformuyla köylülere, devletin ve soyluların topraklarından satınalma kolaylığı getirildi. Yeni toprak edinen sınıflar ortaya çıktı: Varsıl kentliler ve ortaklıklar.

1600'den Demirbaş Şarl'ın ölümüne dek (1718), sürekli savaşlar nedeniyle, köylülerden çok vergi alınıyordu. Bu yüzden köylülerin gücü, yeni yetiştirme yöntemlerine yönelmeye yetmiyordu. 1718'den sonraki barış döneminde vergiler azalınca, biraz birikim oluşmaya başladı.

Geleneksel köyde herkesin toprağı vardı ve bu topraklar ortaklaşa işlenirdi (herkes birbirine yardım ederdi). 1718'den sonra toprak dengesi iyice bozuldu. Az topraklıların çocukları, çok topraklılara hizmetçilik-uşaklık yapmaya başlıyor, ya da aylak geziyorlardı. Patatesin yaygınlaşmasının de etkisiyle halk çabuk ürüyor; topraklar küçüle küçüle bölünemez duruma düşüyordu.

TARIMDA ÇALIŞANLAR (1987'de, Alan/Yüzde)

Tam çalışanlar (yılıda 1600 saatten çok)	63
Yarım çalışanlar (yılıda 400-1600 saat)	28
Boş zamanlarında çalışanlar (yılıda en çok 400 saat) ...	27

(Kaynak: Land, 6 Mayıs 1988)

1757'de yeni yetiştirme yöntemlerinin uygulanması serbest bırakıldı. İngiltere ve Hollanda kaynaklı kimi yeni yöntemler uygulanmaya başlandıysa da, halkın çoğunluğu 1500 lı yıllardaki gibi tarım yapıyordu. Yeni yöntemlerden dış dünya ile ilişkisi olanlar (soylularla varsılar) yararlanabiliyordu. Küçük toprağı olanlar, isteseler de geleneksel yapıyı bozamiyorlardı. Topraklar dağınık (parça parça) ve iç içe olduğundan, komşular ne ekerse (ve de yaşlılar neye karar verirse) o ekiliyordu. Bu kararlar da çoğu kez tutucu doğrultuda oluyordu.

TOPRAK REFORMU

1827 Toprak Reformuyla küçük ve dağınık topraklar birleştirildi. Herkesin beş on parça yerine bir (büyük topraklıların iki, üç) parça "büyük" toprağı oldu. Bu reforma her kesimden (daha çok az topraklılardan) tepki geldi. Kimse toprağından ayrılmak istemiyordu. Bu reformla köyler dağılarak eski

özelliklerini yitirdi. Herkes evini kendi toprağına taşıdı. İstedğini ekip biçti(*)).

1800'den 1900'e dek ormanlar yakılarak, tarım alanları 0,8 milyon hektardan 3,5 milyon hektara çıkarıldı. Yeni yöntemler uygulanmaya başlandı. Örneğin tarlalar arada bir yıl dinlendiriliyor; su birikimini önleyici kanallar açılıyordu(**).

T A R I M D A İ Ş G Ü C Ü
(Yüzde Olarak)

1850	69
1900	48
1950	20
1985	4

(Kaynak: Facts about Swedish Agriculture, Stockholm 1987)

Ekim alanlarının çoğalması, tarlaların dinlendirilmesi ve su baskınlarından kurtarılması sonucu, 1850'lerde dışarıya yulaf satışı başladı. Yulaf dışsatımı 1875-80 döneminde yılda 240 bin tona ulaştı. Dışsatım 1890'da (Kuzey Amerika'dan dünya pazarlarına ucuz tahıl ulaşması nedeniyle) durdu. Demiryollarının döşenmesi ve buharlı gemilerin ulaşımına girmesiyle taşıma işi kolaylaşmıştı. İsveç'te üretim artışı, hayvan yemi olarak değerlendirilmeye başlandı.

1901-10 arasında dışardan yılda 360 bin ton tahıl (tümüne yakını buğday) satın alındı. 1. Dünya Savaşında (1917) ekmek karneye bağlandı. 1920'lerde dışalım 150-300 bin tondur. 1950'lerde dışalımın dışsatım eşitlendi. 1960'larda dışsatım başladı. 1970'lerde dışsatım, üretimin %20'sine ulaştı.

*) 1945, 1928 ve 1955'te, toprağı ve ormanı koruyan; toprağın, işleyenin elinde kalmasını amaçlayan düzenlemeler yapıldı.

**) Kanal açılması çok eskilere dayanır. 1734'te getirilen bir yasayla, pis suların akıtılması için bir "aln" (0,6 m) derinliğinde ark açılması yeterliydi. 1858'de derinlik iki katına çıkarıldı. 1879'da da su basan tarlaları kurtarmak için 1,2 m derinliğinde kanal kazma yöntemi uygulanmaya başlandı. Kanallara pışmış toprak boru (künk) döşenmesine başlama tarihi de 1850'dir. 1913-20 arasında kanal kazılan 993 bin hektar tarlanın %56'sına toprak boru döşendi.

KOOPERATİFLER

19. yy'da köylerde, eskisine benzemeyen yeni bir yardımlaşma türü doğdu. Komşuların yardımlaşması yerine, "birlik" kurarak yardımlaşma gündeme geldi.

Tarımdan endüstriye geçiş evriminde kooperatiflerin önemi büyük olmuştur. Kooperatifleri, "aracıyı ortadan kaldırarak, kendi yararları doğrultusunda çalışan kişilerin oluşturduğu bir tür dayanışma kuruluşu" olarak tanımlayabiliriz. Kooperatifler, az gelirli özel kesimin fiyat patlamalarına karşı korur.

18. yy'ın sonlarında İngiltere'de doğan kooperatifler, İsveç'te 1850'de kurulmaya başlandı(*). 1867'de kurulan "Trolhättan İşçi Birliği" (tüketici kooperatifi) bugün de yaşamını sürdürüyor. 1870'lerde kurulan tüketici kooperatifleri, "üyeler" yerine "işçi sınıfı"na yardım amacına yöneliyordu.

Üretici kooperatiflerinden sütçü birlikleri, yağı süttten ayırma makinelerinin bulunduğu 1870'lerde kurulmaya başlandı. Üreticiler bu makinelerden ortaklaşa satın alarak, süttün işlenmesi ve pazarlanmasını kendileri yapmaya başladılar.

SÜT PARASININ BÖLÜŞÜMÜ

(Litrede 153 kuruş olan devlet desteğiyle 485 kuruşa satılan bir litre süt ederinin bölüşümü:)

Devlet desteği	1,53
Üretici	2,14
Süthane	0,66
Paketleme	0,57
Satış kârı	0,56
KDV	0,92
TOPLAM	4,85

(Kaynak: Göteborgs Posten, 1 Şubat 1988)

*) Gerçek anlamıyla ilk tüketici kooperatifi Enköping yakınlarındaki Örsundbro'da kuruldu (1850). Daha öncesinden, kooperatife geçişi hazırlayan kuruluşların varlığından söz edilebilir. Örnek olarak birkaçını sayalım: 1801'de Kroneberg ilinde (ilin kimi yerlerini kapsayan) yangın sigorta ortaklığı kuruldu. Yangın sigortasında kooperatif yöntemleri uygulanırdı. Birinin evi yanarsa, zarar üyelere bölüştürülerek karşılanırdı. Atı yananın atı ortaklaşa alınırdı. 1820'de halkın da ortak olduğu Sparbank (tutum bankası) kuruldu. 1846'da, ortaçağda kulan meslek ve eğitim örgütü tekel "skrån" kaldırıldı. Bu örgütün, üyelerine yönelik türlü yardım kurumları (eğitim, hastalık ve ölüm yardımı vb) bağımsız birimler olarak kaldılar.

Çiftçiler birleşerek ortak makineler edinmeye, gübre ve tohumluk satın almaya, ürettikleri tahıl; patates ve yağlı bitkileri kendileri pazarlamaya başladılar. Daha önce bu işler, tecimle uğraşan kişilerin tekelindeydi.

Kooperatiflerin hızlı tırmanışı 1890'lardadır. Endüstri devrimiyle beraber kentlerde işçi sınıfı çoğaldıkça, toplumsal yapı da çatırdamaya başlar. Sevilen örgütler ülke düzeyine yayılır. Bağımsız kilise isteyenlerin seslerini duyurması, içki yasağı isteyen örgütlerin çoğalması, işçi sendikalarının etkinlik kazanması, Sosyal Demokrat Partinin kurulması bu zamana rastlar. 1800'lerin sonuna dek 430 sütçü birliği; 400 çiftçi birliği kuruldu. Kurulan bu birliklerden kimilerinin yeterli anamalı bulunmadığından, yaşamları kısa sürdü. Yalnızca 1896 ile 1899 arasında 200 tüketici kooperatifi kuruldu(*).

1899, İsveç kooperatifçiliğinin dönüm noktasıdır. Bu tarihte, tüketici kooperatifleri birleşerek Kooperatifler Birliğini (Kooperativa förbundet = KF) kurdular. Kooperatifler, "devlet kesimi" ve "özel kesim"den sonra üçüncü kesim durumuna geldi (**).

EKİLİ TOPRAKLARIN DAĞILIMI (1987'de Yüzde Olarak)

Taneli Hayvan Yemi	39,4
Öteki Hayvan Yemleri	33,4
Ekmeklik Ekim	14,2
Yağlı Bitkiler	6,4
Patates, Şekerpancarı	3,3
Baklagiller (Bezelye vb)	2,2
Ötekiler	1,1
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Jordbruks ekonomiska meddelanden, Sayı 12, 1988)

*) İsveç'te bugüne dek kurulan tüketici kooperatifi sayısını "bin"lerle göstermek gerekiyor. "Tüketicilerin Beraberliği" (Konsumenter i samverken, Göteborg, 1967) adlı yapıtta Walter Sjöen, yalnızca Göteborg ilinde kurulan tüketici kooperatifi sayısını 171 olarak belirlemiş. Bunlardan 25'i 1900'den önce kurulmuş.

**) Üretici birliklerinden çiftçi birlikleri 1905'te birleşerek "İsveç Ulusal Çiftçiler Birliği"ni (Svenska Lantmännens riksförbundet) kurdular. Bu kooperatif, 400 çiftçi birliğinden oluştu. Öteki kooperatifler (o tarihlerde) bağımsız kaldılar.

1920'lerin endüstri bunalımı İsveç'e de yansıdı. Fiyatlar düştü. Birçok köylü, toprağını satma durumuna düştü. Bu bunalım, köylüleri 1929'da "Ulusal Köylü Birliği"ni (Riksförbundet Låndsbygden folk = RLF) kurmaya zorladı.

YİYECEK FİYATLARI ARTIYOR

Yiyecek fiyatları, bu yılın yarısından başlayarak bir aileye ortalama ayda 80 kron ek yük getiriyor. Başka bir deyimle tüketiciler, temel yiyecekler için %4 daha çok para ödeyecekler.

Çiftçilerle tüketici temsilcilerinin (ve de ilgili kuruluşların) dün vardıkları anlaşmaya göre, temel yiyeceklerin (süt kaymak yemeklik yağ, et, yumurta, un vb) fiyatları 1 Temmuzdan başlayarak artırılıyor. En çok artış, litrede 60 kuruş (öre) ile sütte oluyor. Sütteki bu büyük artışa, devletin süte verdiği 250 milyon kronluk hazine desteğini azaltması neden oluyor.

Fiyat artışlarıyla beraber, köylülerin (çiftçi) eline yılda 700 milyon kron daha çok para geçecek. Bu 700 milyon artan makine; hayvan yemi; yapay gübre vb giderleri karşılayacak çiftçilerle toplumun öteki kesimleri arasındaki gelir dengesi sağlanacak.

Hükümet yetkililerinin savına göre, bu artışlarla bu yılki para değer kaybı (enflasyon), işçilerle işverenlerin ücret anlaşmalarındaki tavan olan %3,2'yi geçmeyecek.

(8 Nisan 1987 tarihli gazetelerden)

1913'te kurulan Köylü Birliği Partisi (Bondeförbundet), 1933'te Sosyal Demokrat hükümete katılınca, "bolluk ülkesi" kurulmaya başlandı. Köylü Birliği, yirmi yıl kadar Sosyal Demokrat Partiyi destekledi(*).

Kooperatifçiliğin sonraki yıllarında, tür sayısı çoğalarak birimler azaldı. Örneğin 1930'larda ülkede 1.600 süthane varken, (süt çokluğu değişmemekle beraber) bu sayı bugün 100 dolayına indi. 1931'de 2.100 olan kesimevi sayısı bugün 50 dolayındadır.

1930'lardan beri tarım kooperatifleri ülke tarımını yönlendirmede etkili oldu. 1947'de tarım kuruluşlarının da katkısıyla ulusal tarım siyasası yeniden belirlendi.

*) Köylü Birliği Partisi (Bondeförbundet) 1957'de Merkez Partisi (Centerpartiet) adını alacak ve daha sonra da "burjuva partileri" saflarına katılacaktır.

Tarım kooperatiflerinden çiftçilerin kooperatifleri, ülke tarım ürünlerinin %75'ini işler. Kooperatif üyeleri genellikle orta boy çiftçilerdir. Orta boy çiftçilerin işlediği ortalama toplam alanı 27 hektardır. Çiftçilerin on altı ayrı dalda kooperatifi vardır.

İsveç'te yaşayan 8.4 milyon kişiden 4 milyona yakını kooperatiflere üyedir. Yapım kooperatiflerinin bir milyona yakın üyesi bulunur.

TÜKETİCİ KOOPERATİFLERİ

Bugün, İsveç tüketici kooperatifleri altı dalda çalışma yapar. Bunlardan biri (Reso), Kooperatifler Birliğine bağlı olarak çalışır; ötekiler bağımsızdır (*).

*) ALTI TÜKETİCİ KOOPERATİFİ:

1- Kooperatifler Birliği (KF). 1.9 milyon üyesiyle, en büyük tüketici kooperatifidir. KF'nin Konsum, OBS, Servus, Domus, Coop, K Marknad Interior adlarında 1.900 satış yeri vardır. Ülkedeki alışverişin %20'si bu kooperatif aracılığıyla yapılır.

2- HSB-Riksbyggen. Konut yapımı dalındaki iki büyük kooperatiften HSB (Hyresgästernas Sparkassa och bygnadsförening) 1923'te kuruldu. 1924'te de bu kooperatifin "ulusal federasyon"u oluştu. 460 bin üyeden 290 bini konut edindi. Kooperatif üyeleri, yapım giderlerinin %5'ini karşılar (%95'i kredidir).

İkinci büyük yapı kooperatifi 1940'ta kurulan Riksbyggen'dir. Kooperatifler Birliği, Yapı İşçileri Birliği ve çevresel yapı kooperatiflerince kuruldu. Yapı kooperatifleri, konut yapımının %30'unu karşılar (HSB'nin payı %50; Riksbyggen'in %30'dur).

3- Folksam. İlk sigorta kooperatifi 1908'de KF'nin çatısı altında çalışmaya başladı. "Samarbete" (birlik) adındaki bu kooperatif, yangın konusunu kapsıyordu. 1914'te İşçi Sendikaları Birliği, "Folket" (halk) adındaki sigorta kooperatifini kurdu.

1925'te bu iki kooperatifin birleşmesinden "Folksam" doğdu.. Folksam'ın karar organı 108 delegeden oluşuyor (KF 36; LO (İşçi Sendikaları) 36; beyaz yakalı (memur) işçi sendikaları 18 ve konut yapımıyla akaryakıt tüketici kooperatifleri 18 delegeyle temsil ediliyor.

4- OK (Oljekonsumenternas förbund = Akaryakıt Tüketicileri Birliği). 1945'te kuruldu. Akaryakıt alışverişinin %15'ini karşılar.

5- Fonus. Ölüm işleri için kurulan Fonus, İsveç'in en genç kooperatifidir. 1945'te kuruldu ve 1970'te federasyonu oluştu. Kooperatif, gömüt hizmetlerinin %32'sini karşılar.

6- Reso. Tatil turları da düzenleyen yolculuk kuruluşu. Reso 1930'larda işçilerin yıllık izinlerinin uzamasına koşut olarak kuruldu

Reso dışındaki beş tüketici kooperatifi, ortaklaşa bir "Kooperatif Enstitüsü" kurdu. Enstitü, eğitim; kamuoyu oluşturulması; kooperatiflerarası eşgüdüm; araştırma ve geliştirme konularında çalışır.

Çok üyeli kooperatifler dışında, türlü konulardaki küçük kooperatiflerden de söz edilmesi gerekir. Bunların kimileri kooperatif sınırını zorlar. Büyüklük sırasına göre, bu kooperatiflerden başlıcalarının konuları:

- Elektrik gereçleri.
- Kuruluşlara alım satım görevleri.
- Karayolu taşımacılığı.
- Tecimsel balıkçılık.
- Bahçivanlık görevleri.
- El işçiliği.
- Okul kooperatifleri.

HER 1.000 KİŞİYE DÜŞEN HAYVAN SAYISI

	1971	1805	1986
İnek	467	330	71
Öteki sığırlar	420	267	132
Koyun	622	500	48
Keçi	172	58	-----
Domuz	300	165	290

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1988)

PAZARLAMA

Alışverişin %95'ten çoğu "self servis"tir (kişi alacağını kendi seçip, parasını kasaya öder). İlk self servis 1947'de açıldı. Yemiş ve öteki yeşillikleri de alıcı kendisi seçtiği gibi, çoğu satış yerinde tartıyı da kendisi yapar (plastik torbaya doldurduğu yemiş ya da yeşilligi tartıya koyar, türünün düğmesine basar, gelen etiketi torbaya yapıştırır).

Kentlerin çevresinde ve dışında, büyük park kolaylıkları bulunan ve en az 2.500 metrekarelik satış alanı olan 50 ma-

ğaza vardır (en az 800 metrekaare satış alanı olan mağaza sayısı 500'dür). Kooperatiflere karşı ayakta duramayan kimi küçük satış yerleri ya kapanmakta, ya da bir örgütün zincirine eklenmektedir. Restoranlar, kafeteryaya dönüşmüştür. Her alandaki küçük ve yararsız kuruluşların kapanmasına karşın, çok özel konularda çalışan "butik"ler çoğalmaktadır. 1972'den beri her satış yeri, açılış ve kapanış saatlerini kendi belirler.

Dayanıklı malların satışı kredilidir. Araba satışlarının %40'ı peşindir. Buzdolabı, tv gibi gereçlerde ilke olarak %20 peşindir (peşinsiz satış yapanlar da bulunur).

TÜKETİCİLERİN TOPLAM BORCU
(Milyar Kron)

1978	217
1979	249
1980	281
1981	311
1982	351
1983	387
1984	428
1985	464
1986	554
1987	628
1988	725

(Kaynak: Expressen, 1 Mart 1989)

Kredili satışta, alıcıdan kimlik istenir. Alıcının kişisel sayısı(*) telefonla kredi merkezine verilerek bir takıntı bulu-

PARA GİRDİLERİNİN (SATIŞ)
TÜKETİCİ KURULUŞLARA DAĞILIMI
(1986'da Yüzde Olarak)

ICA (özel mağazalar zinciri)	32,6
KF (Kooperatifler Birliği)	20,7
D Topluluğu (1.100 özel kuruluş)	12,0
Åhlens, B&W ve Hemköp (üç özel kuruluş)	6,1
Ötekiler	28,6
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Dagens Industri, 13 Mayıs 1987)

*) Kişisel sayı için 161. sayfadaki dipnota bakın.

nup bulunmadığı araştırılır. Alıcı adayının takıntısı yoksa, kredilendirme işlemlerine (sözleşme yazımı) geçilir. Alıcı sözleşmeyi imzalar ve arabasını (tv'sini...) alıp gider. Kefil istenmez. Satıcı, bağlı bulunduğu kredi kurumundan parasını peşin olarak alır ve alıcının parayı ödememesi durumunda bile takıntısı kalmaz.

Kredi ile alınan malın üzerine faiz de biner. Bu faiz, bankaların olağan faizinin iki katını da geçebilir. Bir de "kredi kartı" uygulaması var. Kredi kartı ile alınan mal, banka faizinden çok; kartsız alıştan azdır. Kartın satınalma gücü elverişliyse, peşin para ödemek de gerekmez. Kredi kartının türleri vardır: Türü kuruluşlarda geçerli kart; belirli kuruluşta geçerli kart; belirli mağaza zincirlerinin belirli bölgelerinde geçerli kart vb. Akaryakıt istasyonlarından da kredi kartıyla yakıt alınır. Bu istasyonlardan geçiş, yiyecek vb satmayan; araba bakımı görevi de üstlenmeyenlerde satıcının beklemesi gerekmiyor. Akaryakıt, otamatlardan ya kredi kartıyla ya da kâğıt parayla alınıyor.

Kimi kredi kartlarıyla yapılan alışlarda, borç altmış gün içinde ödenirse faiz alınmıyor.

Posta (ile) ödemeli satışlar da büyük ilgi görüyor.

İsveç'te faizler vergilendirilmiyor. Örneğin ayda 10 bin kron kazanan biri, bunun 2 bin kronunu faize veriyorsa, (bu 2 bin kron düşüldükten sonra) 8 bin kron üzerinden vergi öder.

B &W Paraları Geri Verecek:

ÇOCUK PANTALONLARI

YIKANMAYA DAYANMIYOR

B &W mağazaları, kar ile yıkanan bir parti çocuk pantolonunu satıştan kaldırdı...

Bu kötü pantolonlardan satınalanlar, pantolonları geri getirirlerse, paralarını geri alabilecekler. .

(Göteborgs Posten, 24 Mart 1988)

Eve ya da işyerine gelen (gezgin) satıcıdan özel gereksinimler için satın alınan araç-gereçler, (özel anlaşma gerek-meksizin) bir hafta içinde geri verilebilir. Taşınmaz mal, yiyecek

ve 200 kronun altındaki araç-gereçler geri verilmez. Mağazalardan satın alınan araç-gereçler için "açık satın alma" yöntemi uygulanabilir. Açık satın almada, anlaşmada gösterilen süre içinde mal geri verilebilir. Birçok mağaza da "değiştirme güvencesi" verir. Güvence süresi dolmadan mal geri verilip, yerine başka alınır (ya da ödence belgesi saklanarak, mal sonra alınır).

İlanlar, özel ilan yerlerine asılır, basında yayınlanır ya da konutlara özel dağıtıcıyla (ya da postayla) yollanır. Posta yönetimi, ilan ve reklam istemeyen kişilerin isteklerine uyar (adreslerine ilan-reklam bırakmaz).

ÖZEL GEREKSİNİMLER İÇİN
EŞYA VE HİZMET
FİYAT GÖSTERGESİ
(1987'de İsveç'te 100'ken)

Norveç	113	Lüksemburg	75
Danimarka	110	İtalya	74
Finlandiya	110	ABD	71
İSVEÇ	100	Yeni Zelanda	70
Japonya	97	İngiltere	69
Avusturya	94	Avustralya	69
B Almanya	93	Kanada	68
Fransa	87	İspanya	57
Belçika	84	Yunanistan	55
Hollanda	81	Portekiz	44
İrlanda	79	Türkiye	27

(Kaynak: Valfärds Bülletinen, Sayı 4, 1987)

Her ilde günlük gazeteler çıkar. Herkes, ilinde (ülke düzeyinde değil) çıkan gazetelerden birini izler. Özel dağıtıcılar sabahın 05-07'sinde gazeteleri konutlara ulaştırır. Gazeteler (ve de posta gereçleriyle ilan-reklamlar), birleşik konutlarda, kapılardaki posta deliğinden bırakılır. Aynı konutlarda, sokağa bakan bir yere konan özel posta kutusuna atılır (kimi konutların posta kutuları yanyana dizilidir).

Kooperatifler olsun, özel kuruluşlar olsun o denli tekelleşmişlerdir ki, basında ve genel yerlerde kimi koca ilanları kimlerin verdiğine şaşılır. Bu ilanlardan kimi örnekleri aşağıya alıyoruz:

KEMİKLERİN KALSİYUMA GEREKSİNİMİ VAR

Her gün dükkâna dek bir yürüyüş yaparak süt satınal! Yürüyüş yapman ve bacaklarının gereksinimi olan kalsiyumu sağlaman bundan (süt satınalmak) zor değildir.

Sorun, çocuklarının, kemiklerin sağlamlaşmasını sağlayan süt içmeyi bırakmasındadır. Genç kadınlar şişmanlayacağını sanıyor. Birçok yaşlı, damar sertliğinden korkuyor.

Gerçek şudur: Damar sertliğinin nedeni kalsiyum değildir. Çok yağlı yemektir. Eğer yağı azaltmak istersen, "hafif süt" ya da "orta süt" iç!

Günde üç bardak (süt), kalsiyum gereksiniminizi sağlar!

Süthaneler (Mejerierna)

***

BENİ SATIN AL

Satacak bir şeyiniz varsa, söyleyecekleriniz de olacaktır.

On beş yaşın üzerindeki İsveçlilerin %91'i günlük gazetesini okur (Orvesto, 1979). Herkes gazetesine ortalama yarım saatini verir.

Bu duyuru, 130 İsveç günlük gazetesi eşgüdüm organı olan "Günlük Gazeteler Pazar Danışmanlığı" kuruluşunca yayımlanmaktadır. Günlük gazeteler üzerine bilgi istersen, bu gazetenin ilan bölümüne (ya da doğrudan bize: Günlük Gazeteler, PK 45136, 104 30 Stokholm) başvurabilirsin.

Günlük Gazeteler (Dagspressen)

***

KÂĞIT TORBA - PLASTİK TORBA

Koyduklarınızın taze kalmasını elbette istersiniz. Ekmek gibi, yemiş gibi duyarlı yiyeceklerin de.

Plastik torba gerilir ve içine konulanları sıkar. Hele de çok alışverişlerde ve de torba dolu olunca.

Güvenceli, sağlam kâğıt torba ile (plastik torbayı) karşılaştır(alım):

İstifi kolay. Taşınması kolay. Arabaya oturtması kolay. Kâğıt torbadaki öte beri eve sağlam varır. Sıkışmadan, ezilmeden.

Taze öte beriyi istiflemek hoş değil mi? Satın aldığınız nitelik ve tazelikte.

Gelecek kez kâğıt torba al(ınız)!

Doğayı kirletmeyen İsveç kâğıdı!

Assi, Billerud, Bäckhammars. Holmen, Korsnäs
(Kâğıt fabrikaları)

***

Taze Mısır

KOPARMA KURALLARI

Koparılacak olgunluğa gelen mısır, gövdede genellikle eğri durur. Püskülleri kararmış; sertleşip yuvarlaklaşmıştır.

- Dışından anla, açma!

Açılmış koçandaki mısır, gövdeden koparılmazsa bozular. Taze mısır açık sandır. Kaynatınca (doğal) sarıya dönüşür.

Mısır koparmak eğlencelidir. Tüm aile ve dostlarınızla mısır tarlasına gidin! Mısır, yalnızca yenmesinin iyi olmasıyla kalmaz, yararlıdır da.

BUZLUKTA SAKLAMA VE BESİN DEĞERİ

Üç ay içinde yenecekse, olduğu gibi buzluğa konur. Buzlukta üç aydan çok kalacaksa, tuzsuz kaynar suda beş dakika kaynatıldıktan sonra, ılıtılarak konulması salık verilir.

Taze mısır, buzdolabı içindeki kapaklı buzluk bölümünde de (-6 derecede) bir haftaya dek saklanabilir.

Taze mısırın 100 gramında 20 gr karbonhidrat; 3 gr protein; 1 gr yağ bulunur. 107 kalori verir.

- Kış gereksiniminiz için buzluklarınızı mısırla doldurun!

(Mısır tarlalarında dağıtılan el duyurusundan)

DAHA ÇOK MAKARNA

Makarnanın tadına doyum olmaz.

Makarna pişirmek kolaydır.

Makarna ucuzdur da.

Ne şans! Makarna çabucak hazırlanabilen besinimizdir.

- Daha çok makarna!

- En az haftada bir kez!

Kungsörnen (bir kuruluş)

***

Y A F A

Tatlı, kolay soyulur portakal.

Y A F A

Şimdi satıcılarda.

(İmza yok)

***

- Karımıza en son ne zaman lale sundunuz?

Sarı lale, kırmızı lale, pembe lale...

Yüzlerce lale türü bulunur.

Ve lale ucuzdur da.

Bir kucak (dolusu) satın alın!

Hollanda Çiçek Dikicileri
(Hollands blomsterlöksodlare)

***

O K U L A G Ö T Ü R Ü N

İsveç elması.

Şimdi en iyi. Şimdi daha çok.

Bugün satın alın!

İsveç elması, elma tadındadır.

İsveç Yemiş Destekleyicileri
(Svenska fruktfrämjandet)

Tuğla yanmaz.

Tuğla çürümez.

-Tuğla sağlam paradır!

(İmza yok)

***

Etin kilosu 30. 50 ya da 70 kron mu?

Ve de bu ederler (besin) değerini karşılar mı?

PİLİÇ DÜNYA ETİDİR

Kilosu 12-15 kron.

Kuş Eti Üreticileri Birliği
(Föreningen Fagelkötproducenterna)

***

DÜNYA ETİ PİLİÇ

Kimbilir, bunu bilmiyordunuz:

Piliç, dünyanın en iyi etlerindedir.

Kalorisi ve yağı en az olanlardan.

Ama size gerekli proteinler piliçte çok var.

Ve piliç çok ucuzdur.

Sosisten ucuzdur.

Sığır etinden çok ucuzdur.

PİLİÇ DÜNYA ETİDİR

Amerikalılar, bizden beş kez çok piliç yer.

Fransızlar ve İngilizler bizim yediğimizizin iki katından çok (piliç) yer.

Dünyanın birçok mutfağında piliç, temel ettir.

Bu bakımdan, dünyadaki ülkelerden çok, piliç reçesi bulunur. Bu ilginç reçetelerden birkaçı piliç satılan yer bulunur. Onları parasız edinebilirsiniz.

Dünya eti piliç!

Kuş Eti Üreticileri Birliği

***

YEMİŞ, YARARLI ŞEKERLEMEDİR

Portakal, mandalina, greyfurt ve öteki turuncgiller size, karanlık kış aylarında gereksinim duyduğunuz C vitamini verir. Yemiş ayrıca okulda, işte, spor çalışmalarında gücü artıran ek kaynaktır. Yemiş, doğal şekerlemedir.

Yemiş Danışmanlığı (Fruktrådet)

***

Çocuklara, sevdikleri patatesi verin!

Felix (bir kuruluş)

***

Şimdi turfanda, sulu ve taze İsveç hıyarı var. Ondan, örneğin şöyle yararlan(ın):

Dilinmiş hıyarı, doğranmış mantar ve ince kıyılmış dereotu ya da maydanozla karıştır. Üzerine sirkeli salata sosu, su ve biraz da salata yağı dök. İsteğe göre de tuz ve biber (koy).

İsveç Sebze Destekleyicileri
(Svenska grönsaksfråmjandet)

***

ET YE SAĞLIKLI OL

Köfteyi kendiniz yapıyorsanız, bir (büyük) kişilik yemek 6 krona gelir. Kıymayı ucuzluktan aldıysanız, daha da aşağı. Gerçekten sevilen yiyecek ve de ucuza. Ve, kıymadan sonsuz değişiklikte yararlanma olanağı var.

Kıymadan bir yiyecek yap ki, renksiz günün ortasında parlak bir şölen olsun. Kasapta (kıyma üzerine) reçeteler var.

Et ye, sağlıklı ol!

Et Danışmanlığı
(Köttinformation)

EĞLENCE, DİNLENCE...

Kış, bahar ve yaz. Bu üç sezon bir ay içinde yaşanabiliyor İsveç'te. Doğadaki bir günlük değişim, beyazın yeşile dönüşü, yeşilin daha yeşil oluşu gözle kolayca ayırddedilebiliyor. Ayırddedilemeyen durum, gündüzle geceyi ayıran çizgidir. Güneşin dulunup karanlığın çökmesi saatlerce sürer.

Yedi haftadan çok bir süre güneşin batmadığı Kuzey İsveç'te(*), yılda 217 gün ısı sıfırın altındadır (güneyde 56 gün). Yıllık ısı ortalaması kuzeyde -3; güneyde +7 derecedir.

30 Nisan akşamı belirli yerlerde ateş yakılarak eğlenilir. Ülkenin üçte ikisine yakın bölümünün karla kaplı olmasına karşın, bu, yazı karşılama şenliğidir. Noel (25 Aralık) için kesilen çamların ocak sonlarına doğru evlerden kaldırılmasıyla, ateş yakım yerlerine yığınak başlar. Halk, evinde kullanamayacağı ne

*) Kuzey Kutup Dairesini bir kez geçtim. Haziran sonlarıydı. Saat tam 24' te Kuzey Kutup Dairesinde olacak denli arabamı sürdüm. Güneyde, saat 23.30 dolayında güneş batmıştı. Saat tam 24.00'da Kuzey Kutup Dairesine girdiğimde, (21 Haziran bir hafta geride kaldığından) güneşi göremedim. Arabamı daha hızlı sürerek, 15 dakika sonra (20-25 km kuzeyde) güneşe ulaştım. 20-25 km daha sürünce, çadırımı kurup yattım. Kalktığımda, karşılaştığım bir köylüyle "gece yarısı güneşi" üzerine söyleşmek istedim. Ama konu, köylüye hiç ilginç gelmiyordu. Bir süre önce bir bölük Alman gezgincinin geldiğini; çevrenin ormanla kaplı olması nedeniyle, güneşi daha iyi görebilmeleri için kule vb yer aradıklarını alaylı olarak anlattı (HTY).

varsa atar bu yığınaklara. Yılın en çok içkisi de bu 30 Nisanı 1 Mayıs'a bağlayan gece içilir. 1 Mayıs'ta araçlara taze yapraklı bir dal ya da yapay "1 mayıs çiçeği"(*) takılır.

Sokakta güneşi yakalayan İsveçli, boynunu güneşe doğru uzatır. Soyunup özgürce evinin balkonuna ya da bahçesine uzanabilir. Stokholm dolayındaki 24 bin adanın kimilerinde kadınlar "üstsüz" ve "altsız" güneş banyosu yaparlar.

Yazın en önemli günleri, güneşin kuzeye en çok yaklaştığı "Yaz Ortası"dır. Dinlenme günü (bayram) olan Yaz Ortası (Midsommar), 21 Hazirana en yakın cumartesi günü kutlanır. Bir gün öncesiyle bir gün sonrası da dinlencedir. Norveç, Finlandiya ve Danimarka'da da kutlanır. Yaz Ortasında tüm yerleşme yerlerinde "mayıs direği" dikilir. Çiçekler ve dallarla süslü olan bu direğin çevresinde o gün dansedilir.

Yaz Ortasında Kuzey İsveç'te güneş, günün 24 saatinde de görülebilir; saat 24'te, İsveç'in üçte ikisinin en karanlık yerinde ve bulutlu bir gökyüzü altında, en küçük gazete yazıları kolayca okunabilir.

Yazın tv'lerin yayın süreleri kısa; programlar önemsizdir. Küçük kentlerdeki sinemalar tümüyle kapalı; parklar, kır kahveleri cıvılcıdır. Kış boyunca evlerin pencerelerini süsleyen

**KONAKLAMA KURULUŞLARINDA
YATAK SAYISI
(1986)**

Otel-motel	148.473
Tatil köyü	40.545
Gençlik oteli (hostel)	14.651
TOPLAM	203.679

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1988)

*) İlk "1 mayıs çiçeği", 1907'de çıkarıldı. O yıl 14 bin kron toplanarak, verimli çocuklara yardım yapıldı. O zamandan beri, her yılın 1 Mayıs'ında satılan, her yıl değişik renklerdeki bu çiçeklerin sayısı yarım milyarı bulur. Çiçekler, 1 Mayıs Çiçekleri Ulusal Federasyonunun, 1.100 çevresel örgütüne satılır. 1987'de, 190 milyon kron toplandı. 1988'de 1 mayıs çiçeği 3 kron; çıkartma ve araba çiçekleri 7 kron ve çelenkler de 15 kron olarak belirlendi. Toplanan paralarla hasta ve sakat çocuklara yararlı çalışmalar yapılıyor.

saksılar bahçelere, caddelere inmiştir. Yazlık evleri bulunanlar taşınmıştır. Kışları, özel burgularla kalın buzları delinerek balık tutulan; üzerinde araba koşturulan onbinlerce göl dinlenme, yüzme yerlerine dönüşmüştür.

İsveç'te herkes, isterse özel kişilerin elinde olsun ormanda, kırdan, deniz ve göl kıyısında (konutların görme alanı dışında)

DİNLENCE

Çalışanlar, yılda en az beş hafta (25 işgünü) dinlence yapar. Dinlence yılı, 1 Nisanla, ertesi yılın 31 Martı arasındadır. Bir önceki yılın 1 Eylülünden önce işe başlayanlar, o yıl tam (en az beş hafta) dinlence yapabilirler. Beşinci hafta, beş yıl süreyle biriktirilebilir. Dinlence parası içinde bulunulandan bir yıl önceki "tatil yılı" kazancının %12'sidir.

KİMLER NE KADAR DİNLENCE YAPAR?

Beş hafta	En kısa dinlence süresi. (Çalışanların %60'dan çoğu)
Beş hafta ve bir gün	... krandan az kazanan 30 yaşın altındaki belediye görevlisi
Beş hafta ve iki gün	30-40 yaşlarındaki belediye görevlisi.
Beş hafta ve üç gün	... krandan çok kazanan 30 yaşın altındaki devlet görevlisi. Bu çokluktan az kazanan 30-40 yaşındaki devlet görevlisi Bu çokluktan çok kazanan serbest kesim görevlisi 40 yaşın üzerindeki banka görevlisi. 46 yaşın üzerindeki sigorta görevlisi.
Altı hafta	... krandan az kazanan 40-50 yaşındaki belediye görevlisi. Bu çokluktan çok kazanan serbest kesim görevlisi.
Altı hafta ve bir gün	... Krondan çok kazanan 50 yaşın üzerindeki belediye görevlisi
Altı hafta ve üç gün	... krandan çok kazanan 40 50 yaşındaki belediye görevlisi
Altı hafta ve dört gün	... krandan çok kazanan 50 yaşın üzerindeki belediye görevlisi
Sekiz hafta	... krandan çok kazanan 40 yaşın üzerindeki devlet görevlisi.

(Expressen, 11 Haziran 1986)

özgürce dolaşabilir. Ekili ve dikili alanlar dışında (isterse çitle çevrili olsun) hiç kimseden izin almaksızın çilek, böğürtlen, kuşburnu, mantar... toplayabilir. Herkes dilediği yerde 24 saat süreyle çadır kurabilir (özel kişilerin yerlerinde daha uzun kalınmak isteniyorsa, izin alınması gereklidir). Tüm sularda yüzülebilir, sandalla gezilebilir, (avlanma izini varsa) balık avlanabilir (bir milyon kişi boş zamanlarında balık avlar). Kural, doğaya ve canlılara zarar vermemektir. Köpekler, yabanıl hayvanları ürkütmemelidir. Çoğu kuş ve memeli hayvanların dokunulmazlığı vardır. Yavru ve yumurtalara da dokunulmaz.

HAYVANLARA GENEL AF

İsveç hükümeti et süt ve yumurta veren hayvanlar için genel af ilan ediyor. Önümüzdeki günlerde Başbakan Ingvar Carlsson ile bakanları tarafından imzalanarak yasalaşması beklenen tasarı, İsveç'i "yaşamlarını ortaya koyarak" besleme özverisi gösteren bütün hayvanların "hareket özgürlüğü"ne sahip olmasını öngörüyor. Bugüne kadar parmaklık, tel örgü ve çitlerin arkasında ağır ve kümeslerde çilekeş bir yaşam sürdürmüş olan inekler, danalar, domuzlar ve tavuklar, bundan böyle diledikleri gibi gezip tozma, diledikleri yerde eşinme ve yumurtlama duygusunun tadına bakacaklar...

Yeni yasaya göre, hayvan sahipleri büyükbaş hayvanlarını özellikle yaz günlerinde ağıllarda kapalı tutamayacaklar. Tutarlarsa, haklarında kovuşturma açılacak. Yani 'otlama ve geviş getirme özgürlüğü' güvence altında.

Yeni yasa, en çok, ülkede yaşayan sekiz milyon tavuğu rahatlatacak. Bugüne kadar daracık kümeslerde yalnızca gagalarını oynatacak kadar hareket özgürlüğüne sahip olan tavuklar, bundan böyle salına salına gezinebilecek ve canlarının çektiği yere yumurtlayabilecekler...

Yavuz Baydar (Cumhuriyet, 6 Aralık 1987)

Kentlerin kıyısındaki kimi göller yaban ördekleriyle doludur. Kimi memeli hayvanların bile, yollarını şaşırıp kentlere düştüğü olur. Kışın hayvanların beslenebilmeleri (ve de ormanlara daha az zararlı olmaları) için uçaklarla yem atılır. Yalnızca kuşlara verilen et, yılda 100 ton dolayındadır. Çoğu İsveçli, tahtadan yuvalar satın alarak evinin önündeki ağaçlara koyar; dışarısını kar kaplayınca, evinin önüne bir sırtık dikip, doruğuna bir bağ yulaf bağlayarak kuşlara şölen verir. Kuşlar için de yiyecek satan bir hayvan yemi satıcısı, bir gazetedeki iki kuş resimli duyurusunda şunları demiş:

"- Kışın bizi düşünün ki, yazın sizin için ötelim!"

Göllerdeki adalara yolcu/araba taşıyan arabalılar (feribot) parasızdır. Akarsulardan, kıyıdan kıyıya arabalıyla geçiş de (köprü yerine) parasızdır. Denizlerdeki kimi adalara da parasız araba ve yolcu taşınır.

İSVEÇ TEMİZLENECEK

15 Nisanda İsveç'te bahar temizliği başlıyor. 47 spor derneğinin üyeleri yol kıyılarındaki çöpleri toplayacaklar. Devlet Karayolları da, trafik yelekleriyle çöp torbalarını sağlayacak.

Yol kıyılarının temizliği bir ay sürecek.

(Vi Bilägare, 15 Mart 1989)

Avrupa'da ilk ulusal park İsveç'te kuruldu (1910). Ulusal parklar, çoğunluğu ülkenin kuzeyindeki dağlık bölgelerde olmak üzere, her yerde kuruldu. Bu yolla, Avrupa'nın yıkıma uğramayan son doğa parçaları da korunmuş oluyordu.

Orta Avrupa ve İngiltere'den zaman zaman gelen kirliliği hava, İsveç'in doğasına da zarar veriyor. Öteki endüstri ülkelerinden dinlenceye gelenlerin bir amacı da, temiz doğayla başbaşa kalmaktır. Öteki ülkelerin tersine, İsveç'te mazot, (havayı hahha çok kirletiyor gerekçesiyle) benzinden pahalıdır.

200 görevli, incelemek amacıyla kuşların ayaklarına halka takar. 1988'de 153.583 kuş, ayağına halka (kod) takılarak salıverilmiştir.

ABD'NE GİDEN İSVEÇLİ SAYISI

	(Bin Olarak)
1986	70
1987	105

(Kaynak: Dagens Nyheter, 1 Haziran 1988)

H A V A L A R

İlkin havalardan söz edilir İsveççede. Sonra dinlenceden. Siyasa konuşulmaz pek. İsveç'in, mayıs ve haziranın kimi günlerinde Avrupa'nın en sıcak ülkesi olması, İsveçliyi çok mutlu eder.

1973'te, bu mutlu günlerden biri Yaz Ortasına rastladı. O gün bulutsuz, masmavi bir gökyüzüyle pırlıl pırlıl güneşi yaka-

layan İsveçli su kıyılarına, açık hava havuzlarına ve yemyeşil çimenlere koştu. O sabah, 07'de yapılan ölçümlere göre, hava sıcaklıkları İsveç'in Norköping ve Stokholm kentlerinde 23 ve 22; Karadeniz kıyılarında 20; Venedik'te 18; Kanarya Adalarında 17 ve Majorca'da (Balear) 13 derecediydi.

Radyolar Yaz Ortası şenliklerini yansıtırken sık sık yayımlarını kesiyor ve sıcaklığın zararları üzerine bilgiler veriyordu. Akşam gazetesi Expressen, öğleye doğru çıkan o günkü sayısında, sıcaklık üzerine şu bilgi ve öğütleri sıralıyordu:

K İ M İ Ü L K E L E R İ N T U R İ Z M G E L İ R L E R İ

(1987'de Yabancı Turistlerden Sağlanan Gelir. Milyar Dolar)

	Milyar Dolar	Ulusal	Gelirdeki Yüzdesi
İspanya	14,8		5,1
İtalya	12,2		1,6
Fransa	11,3		1,3
İngiltere	10,2		1,5
Avusturya	8,7		7,4
B Almanya	7,6		0,7
İsviçre	5,4		3,2
Belçika/Lüksemburg	3,0		2,1
Hollanda	2,7		1,3
Danimarka	2,2		2,2
Yunanistan	2,2		4,7
Portekiz	2,1		6,0
İsveç	2,0		1,3
Türkiye	1,2		2,7

(Kaynak: Göteborgs Posten, 20 Kasım 1988)

- Tuzlu yiyecekler yiyin!
- Sık sık duş alın!
- Ağaçlıklı yerlere girin!
- Bira ve şarap da içinde, içki içmeyin!

Yine bu gazetenin yazdığına göre, dünyada en yüksek ısı, 1922'de Trablus (Lübnan) yakınlarındaki Aziziye'de saptanmış: 58 derece. İsveç'teyse, 1933'te Uppsala yakınlarındaki Ultuna'da 38 dereceyi bulmuş.

YAZLIKLAR VE GEZİLER

Her İsveçlinin gönlünde aşiboyalı (al) bir yazlık ev yatar. Orta İsveç'te (özellikle Dalarna yöresinde) tüm köy evleri aşiboyalıdır. Aşiboyası, yüzyıllardır gelenekselleşmiştir.

Ülkede 625.409 yazlık ev bulunur (1986). Bu evlerin yarısında elektrik düzeni vardır. Yazlık evlerde kışın, ortalama 10 gün kalınır ve çoğunda telefonla ısıtıcı açma düzeni bulunur(*). 1987'de, halkın %47'si dinlencesinin bir bölümünü yazlık evlerde (ya da yazlık konutlarda) geçirdi (işçilerin %40'ı; az gelirliler %52'si ve çok gelirliler %63'ü).

200'ü kışın da açık olan 780 kamp yeri bulunur (1988). 200 bin karavan (yürüyen ev) vardır. Kamp yapan yılda bir milyona yakın kişiden, 650 binden çoğu bu karavanlarda barınır. Yüzlerce çadır bir arada görülebilir. Kamp yerlerinin 200'ü sakat-

DİNLENCELERİNİ EN ÇOK
HANGİ ÜLKELERDE GEÇİRİYORLAR
(1981 ve 1987'de Kişi Olarak)

İspanya	320.887	553.012
Yunanistan	211.308	220.516
Kıbrıs	66.988	91.042
İngiltere	63.263	70.394
İtalya	55.115	53.341
Portekiz	45.705	33.866
Yugoslavya	14.122	25.857
Tunus	17.689	24.895
Fransa	37.600	22.014
Bulgaristan	15.955	21.359
Avusturya	27.824	20.767
İsviçre	31.086	19.351
Türkiye	-----	12.693

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1989)

*) Hesaplı olmalarının da etkisiyle, elektrik enerjisi ve telefon çok kullanılır. Dönerli çalışan, olağan bir fabrika işçisi olarak, benim bir saatlik (net) kazancım kenti için 240 telefon konuşması yapılabiliyor. Bir saatlik kazancım karşılığı 60 W'luk lambayı 2.750 saat yakabilirim ya da bir renkli tv'yi 1.100 saat seyredebilirim. Bir buzdolabının 190 gün çalışması ya da bir çamaşır makinesinin 68 kez çamaşır yıkaması sonucu kullandığı çeryarı da bir saatlik kazancım karşılığı ödeyebilirim.

ların barınmalarına uygundur. Ayrıca 150'sinde de sakatların kullanabileceği tuvalet bulunur.

Her biri 10 ile 25 metrekare arası (bir ailelik) 5.500 kira-
lık yazlık kulübe vardır.

KARAYOLU AĞIR TAŞIMA ARAÇLARI (1988'de Satılan 16 Tondan Yukarı Kamyonların Yüzdesi)

Volvo	50,7
Scania	42,6
Mercedes	3,7
DAF	2,3
Iveco	0,7

TOPLAM 100,0

(Kaynak: Expressen, 5 Şubat 1989)

Yollarda arabalar ardarda sıralanmış olarak gider. Farların (lâmba) gündüz de yakılması zorunludur. Yasal hızın 30 km/saat üzerine çıkan sürücülerin, sürücülük belgeleri geçersiz sayılır. İçki-li araba kullanmaktan, yılda 4 bine yakın kişi tutuklarenine girer. Yanlış yere araba bırakmanın (ya da ödenmiş park süresini geçirmenin ederi (ceza), en az park ederinin 500 katına dek ulaşır. Kamusal yolculuk araçlarına çoğu kez bilet denetimsiz girilir. Bilet-siz yakalanmanın ederi, en düşük bilet ederinin 200 katıdır (öğ-renci biletlerinin 400).

İSVEÇ'LE KOMŞULARI ARASINDA ARABALI (FERİBOT TRAFİĞİ

(1987'de Taşınan Yolcu Sayısı)

Danimarka	26.008.300
Finlandiya	8.000.000
Almanya	1.797.300
İngiltere	322.700
Polonya	155.400
TOPLAM	36.283.700

(Kaynak: Expressen, 2 Mayıs 1987)

Demiryolu ve havayolu trafiği gözönüne alındığında, kentler arasında karayoluyla (otobüs) yolcu taşımacılığı hemen hemen hiç yoktur. 1987'de, en büyük iki kent olan Stokholm' la Göteborg arasında trenle 645 bin kişinin yolculuk etmesine karşılık, uçakla yolculuk edenlerin sayısı bir milyonu geçmiştir (1.012.556).

YOLCULUK ARAÇLARI

(1986'da Yolcu/Km Yüzdesi)

Özel araba	75
Otobüs, tramvay	9
Tren	7
Uçak	3
Bilinmiyor	6
TOPLAM	100

Yazın iyi havalarda kimi küçük satış yerlerinin kapısında şöyle bir duyuruya rastlanabilir:

- Havaların güzelliğine dayanamayarak kapattık!

YÜK TAŞIMACILIĞI

(1986'da Ton/Km Yüzdesi)

Karayolu	47
Demiryolu	35
Suyolu	18
TOPLAM	100

Güzün, kimi ağaçların yapraklarının kızıla dönüşmesi, İsveçliyi duygulandırır. Komşudan yana geçen dalın yemişini de komşu devşirir.

Stokholm-Göteborg arasındaki Göta Kanalı, 32 yıllık çalışmadan sonra 1832'de açıldı. Bu suyolunun toplam uzunluğu 387 km'dir. Kanalin Göteborg-Vännern Gölü bölümünde (Trolhätte Kanalı) bugün de oldukça büyük gemiler işler (bu bölüm 1800'de trafiğe açıldı). Kimi yerleri dar olan Vännern-Stokholm arası (182 km) ekonomik değerini yitirmiştir. Üç

tembel günü gözden çıkarabilenler için iyi bir gezinti yeridir. Kanalin en yüksek yeri, denizden 91,5 m yukarıdadır.

Avrupa ve Kuzey Amerika'nın Başlıca Ülkelerinde OKULLARIN YAZ DİNLENCESİ

ABD	1 Temmuz - 4 Eylül
Avusturya	1 Temmuz - 10 Eylül
B Almanya	22 Haziran - 11 Eylül
Belçika	11 Temmuz - 31 Ağustos
Bulgaristan	15 Haziran - 15 Eylül
Çekoslovakya	1 Temmuz - 3 Eylül
D Almanya	1 Temmuz - 31 Ağustos
Danimarka	24 Haziran - 13 Ağustos
Finlandiya	1 Haziran - 17 Ağustos
Fransa	30 Haziran - 4 Eylül
Hollanda	1 Temmuz - 3 Eylül
İngiltere	26 Temmuz - 1 Eylül
İrlanda	30 Haziran - 31 Ağustos
İspanya	23 Haziran - 18 Eylül
İSVEÇ	9 Haziran - 21 Ağustos
İsviçre	18 Haziran - 10 Eylül
İtalya	12 Haziran - 17 Eylül
Kanada	22 Mayıs - 4 Eylül
Lüksemburg	16 Temmuz - 14 Eylül
Macaristan	10 Haziran - 1 Eylül
Norveç	22 Haziran - 18 Ağustos
Polonya	23 Haziran - 31 Ağustos
Portekiz	25 Haziran - 29 Eylül
Romanya	15 Haziran - 15 Eylül
Sovyetler B	1 Temmuz - 30 Eylül
TÜRKİYE	1 Temmuz - 15 Eylül
Yugoslavya	10 Haziran - 10 Eylül
Yunanistan	15 Haziran - 15 Eylül

(Kaynak: GP, 26 Şubat 1989)

İsveçli çok gezer. Sıradan bir çalışanın bir haftalık kazancı, (ölçüyü elden bırakmazsa) gidiş-geliş uçak bileti içinde, Avrupa'nın herhangi bir yerinde bir hafta yaşamasına yeter. İsveç'le komşu ülkeler arasında işleyen arabalıların (feribot) bir yılda taşıdığı yolcu sayısı 36 milyonu geçer (1987).

KONAKLAMA KURULUŞLARINDA
YATAK SAYISI
(1987)

Otel-motel	151.492
Tatil Köyü	45.338
Gençlik Oteli (Hostel)	15.401
TOPLAM	212.231

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1989)

Yurtdışına uçakla gidip gelen yolcussayısı (tek yön) iki milyondan çoktur (ülke içi uçak yolcusu sayısı 19 milyon).

AV HAYVANLARI VE TRAFİK

Kimi hayvanlar, kimi zamanlarda avlanabilir. Kuzeyde biraz ayı(*) vardır. Kurt tükenmiştir. Yaban tavşanı, tilki, yaban tavuğu vb hayvanların yanı sıra, (sığır büyüklüğünde, erkekleri boynuzlu) 100 bin geyük (älg) avlanır.

57 AYI VURULACAK

Ülkede 57 ayı vurulacak Av, üç ilde yapılacak. Norrbotten'de 19, Västertbotten'de 12 ve Jämtland'ta 26 (ayı). Dalarna'da da valilikçe ayı vurma planlanmıştı ama, Doğayı Koruma Dairesi karşı çıktı.

Ayı bolluğu olan Jämtland'ın Härjedalen bölgesinde bile (rastlanan) her ayı vurulamayacak. Araştırmacı Anders Bjärvall'a göre bu yıl 40 ayı vurulacak:

"- Ayılarımız, (bu) avla tükenmez. Yine de ava başlamadan önce tam sayıyı saptamaya çalışacağız. Bugünkü bilgimize göre, ayı sayısı 450-600'dür. Bu sayı çoğalabilir."

Kahverengi İsveç ayıları, yabanıl (olarak) yaşar ve güneyde Värmland'a dek inerler. Gezgindirler. 1975 Haziranında Bengfors'ta görülen bir ayı o yılın ekiminde Güney Värmland'a inmiş, daha sonra da Västmanland'ın Hallstahammar'ında görülmüştü.

Ayı, aşağı yukarı üç yılda olgunluğa erişir. Yavrularını ocak ayında ve inde doğurur. Yavrular, iki yıl analarını izler. Çiftleşme ayı hazirandır.

(Göteborgs Posten 20 Eylül 1987)

*) "Ayı" (björn) sözcüğü bir yergi olarak kullanılmaz İsveç'te. Tersine, soyluluğu, güçlülüğü içerir. Kişiler "ayı" sözcüğünü hem-ad, hem de soyad olarak kullanırlar. Stokholm içi 1987 telefon katoloğunda, sözcüğün önekeri dışında 533 "ayı"lı soyadı alan kişi saptadık. Bunlardan 109'u yalın (björn); 57'si "ayıoğlu" (björnsson); 47'si "ayıdağı" (björnberg) ötekiler de türüdür.

**TRAFİK KAZALARINDA
ÖLEN KARACA VE GEYİK SAYISI**

	Karaca	Geyik(Älg)*	Toplam
1980	5.900	5.200	11.100
1981	5.700	5.900	11.600
1982	5.200	5.650	10.850
1983	6.600	4.900	11.500
1984	8.000	4.600	12.600
1985	8.900	5.050	13.950
1986	9.900	4.800	14.700
1987	11.350	5.800	17.150

(Kaynak: Dagens Nyheter, 21 Kasım, 1988)

1988 sayılarına göre, polise yansıyan trafik kazalarının %44'ünü, arabaların geyik ve karacalara çarpması oluşturuyor. O yıl 13.200'ü karaca ve ren geyiği: 5.355'i iri geyik (älg) olmak üzere 18.555 hayvan yaşamını yitirdi. Arabaların bu hayvanlara çarpması sonucu 20 kişi öldü, 800 kişi de yaralandı. Trafikte yaşamını yitiren kuşların sayısı milyonu aşar. En çok yiten kuş serçedir. Serçeyi ispinoz, martı ve tarlakuşu izler.

VURULAN GEYİK (ÄLG) SAYISI

1939	8.916
1949	15.435
1959	32.559
1969	33.757
1979	116.482
1982	174.741
1983	168.371
1984	143.775
1985	128.014
1986	122.240

(Kaynak: Dagens Nyheter, 18 Kasım 1988)

KIŞ

İsveç'te yaz gibi kış da özlenir. Göllerin buz tutması özlemlerle beklenir(*). Kuzey İsveç'te, buzlu yollarda tutunmak;

*) Ülkenin en sıcak yerlerinden olan, güneybatıdaki Kuzey Denizi kıyıları bile kimi yıllar donar. Göteborg yakınlarındaki adalara, denizyolu yerine karayoluyla (buz üzerinden arabayla) ulaşıldığı olur.

çocuk ve öteberi taşımak için özel kızak kullanılır. Ayakları demirden ve iki m kadar olan bu kızaklarda bir oturak ve iki tutacak (sap) bulunur. Sürücünün elleri tutacaklarda; bir ayağı, kızığın bir ayağındadır. Öteki ayağıyla kızığa luz verir. Bu kızaklar, yolların kayganlığı nedeniyle hızlı sürülemeyen bisikletlerle yarışabilirler.

BAHAR GELİYOR

Baharda kediler huysuzlaşır ve ev dışını yeğlerler. Bu durum, çok evli yerlerde sorun yaratır. Kediler, geceleri miyavlayarak çevreyi tedirgin eder; kum sandıklarına ve çiçeklere pislerler. Sağlık yönetmeliğinin 57. maddesi uyarınca, ev hayvanlarının kimseyi tedirgin etmemesi gerekiyor. Biliyorsunuz ki, kedinizin konutunuz (ve bahçeniz) dışında bulunması, yasal yönden sakıncalıdır.

Kedisi olanlar!

- Kedinizi gözetiniz!
- Geceleri kedinizi evde bulundurunuz!
- Eğer cins kedi değilse, gebelik hapları veriniz!

Sorun büyürse, belediyemizin kedinizi vurarak öldürme yetkisi vardır. Ama, bunu yapmak istemiyoruz.

- Öyleyse, kedinizi gözetiniz!

(Kugsbacka Belediyesinin 5 Mart 1981 tarihli Göteborgs Posten'deki duyurusu)

Çoğu kuruluş, Noel ve yılbaşı dinlenceleri arasında da dinlenceye girer. Noel öncesi evler, kuruluşlar ve kimi caddeler süslenir. Noel için kesilen çamların dalları ışıklandırılır. Evlerde, eğlence yerlerinde... mumlar yanar. Çocuklar armağanlarını Noel sabahı çamların dallarında bulur. Armağanların, yastıkların altına konulduğu; Noel Baba giysili kişilerin dağıttığı da olur.

MÜZİK DİNLEME

(Günde Kaç Dakika ve Nereden Dinliyorlar. 1987)

	9-14 Yaş	15-24 Yaş	9-79 Yaş
Radyodan	66	182	168
Kasetten (bant)	51	86	69
Plaktan	64	91	74

(Kaynak: Aftonbladet, 3 Mart 1989)

Her yerleşme yerinde bir "Lucia Kızı" (ya da güzeli) seçilir. Bu kızlar arasından da ülkenin Lucia Kızı seçilir. Lucia Kızı, 13 Aralıkta, çevresinde mumlar yanan başındaki taçla (ve de dereceye giren öteki kızlarla) okulları, hastaneleri... dolaşır. Lucia Şarkısı söylenir(*).

Paskalya'da yumurta yenir. Hava fişekleri patlatılır. Kimi küçük (2-10 yaş), eski giysili, yüzleri boyalı kızlar evlerden armağan toplarlar(*). Bir ağaçtan koparılan küçük bir dalın, içinde su olan bir şişeye oturtularak, evde yaprak açmasının gözlenmesi bu günlere rastlar.

ULUSAL GÜN

İsveç'te bir "ulusal gün" yoktur. Dinlencesi olmayan bir "bayrak günü" kutlanır. Uluslararası etkinlikler dışında ulusal marş çalınmaz. Son yıllarda İsveçli sporcuların uluslararası karşılaşmalarda çok birincilik kazanmaları, ulusal marşın ezgisini belleyenlerin çoğalmasını sağladı.

*) Söylenceye göre, Sicilyalı güzel gözlü Lucia'ya Hristiyan olmayan bir genç tutulur. Lucia gence gözlerini (bir tabak içinde) yollar. Genç, Hristiyan olur. Tanrı Lucia'ya daha güzel gözler verir (gözlerinin güzelliği nedeniyle, göz doktorlarının koruyucu meleği olur). Lucia 304'te yakılarak öldürülecekti. Ama ateş onu etkilemedi. Kılıçla öldürüldü.

Lucia Günü, eskiden 21 Aralıkta kutlanırdı. Sonra 13 Aralıkta (Küçük Noel olarak) kutlanmaya başlandı.

Ak gelinlik giyen Lucia Kızı, başında, mumlar yanan tacıyla (çelenk) ve arkasında öteki Lucia kızlarıyla Lucia Gününü kutlar. 1600'den sonra, Lucia Kızı ve kervandaki öteki kızlar kilise, hastane, okul ve otelleri dolaşmaya başladı. 1927'de Dalarna'daki Hjärjedalen'de başladı ve kuzeye doğru Lucia Kızı seçilmeye başlandı. Lucia Şarkısı (Sankta Lucia), Teodora Cottrau'nun bestelediği sevilen bir İtalyan ezgisidir.

*) Kıta Avrupasında, "cadı" oldukları gerekçesiyle yüzlerce yıl, on binlerce kadın yakıldı. Ortaçağ boyunca ve 1500'lü yıllarda bu olgu İsveç'te de yaşandı. 1670'lerde "cadı avı" yaygınlaştı. İsveç halkını cadılardan (ve de büyüden) kurtarmak gerekçesiyle sekiz yılda 300 dolayında kadın yakıldı. Büyük salgını 1668'de Dalarna'daki Hjärjedalen'de başladı ve kuzeye doğru (tüm Norrland'a) yayıldı. Hükümet, "büyü kurulları" kurarak, çocukların tanıklığına bile başvurdu. Çocukların, (çoğu kez düşlerinde görüp) "cadı" olarak gösterdikleri kadınlar, önce asılıyor, sonra da yakılıyordu. Analarını cadı olarak gösteren çocuklara rastlanıyordu. On beş kadının birden yakıldığı oldu.

1669'da hükümet, kullarını cadılardan kurtarması için, her kilisede Tanrı'ya yakarılmasını istedi.

Paskalya'da, eskili püsküllü kızların ev ev dolaşıp öte beri toplamaları, bu cadılı devirleri simgeler.

1986'da, Komünist Partisi parlamenterleri Alexander Chirispoulos, şu gerekçeyle "eski imparatorluk devirlerinden kalma" ulusal marşın değiştirilmesini istedi:

"Bugün, II. Gustav Adolf'un, X. Şarl'ın ve XII. Şarl'ın fetihleri nedeniyle göğsü kabaran bir tek İsveçli olduğunu sanmıyorum. Ulusal marş, eski dönemlerdeki imparatorluk düşleri yerine, barış ve dayanışma gibi konuları içermelidir."

NORVEÇ GÜLDÜRÜLERİ

Güldürüler, daha çok Norveçli üzerine düzenlenir. Norveçlinin bir ilginç davranışı, güldürüye dönüştürülür.

Örneğin, 1981'de Norveç Ulusal Futbol Takımı, İngiltere'yi 2-1 yenince, oyunun Norveçli anlatıcısı Björge Lillelien'in bitiriş sözleri, İsveç'te haftalarca güldürü konusu oldu. Tv ve radyoların spor programları (kimi kez haberler de) Lillelien'in gösterisiyle(!) başladı. 2-1'lik oyunun bitimini, sözcük sözcük şöyle bağlamıştı Björge Lillelien:

"- Biz, dünyada birinciyiz!

- Biz, dünyada birinciyiz!

- Biz, İngiltere'yi Dünya Kupasından eledik!

- İnanılmaz olay! Biz, İngiltere'yi eledik! İngiltere, savaşçı kardeş ülke. Lord Nelson, Sir Winston Churchill, Sir Anthony Eden, Clement Attlee, Henry Cooper, Lady Diana. Bunların tümünü birden yendik!

"- Margret Thatcher, beni duyuyor musun? Sana bir haberim var: Savaşı biz kazandık! Biz, İngiltere'yi Dünya Kupasından eledik!"

BİR NORVEÇ GÜLDÜRÜSÜ

Bir Norveçliyle bir İsveçli, uzay üzerine söyleşiyorlarmış. Norveçli övünmüş:

"- Biz Güneş'e adam yollayacağız!"

"- Ama yanar!" demiş İsveçli.

Norveçli düşünmüş ve şu karşılığı vermiş:

"- Elbette ki, gece yollayacağız!"

(Norgehistorier, Bölüm 2, 1985, Sayfasız)

1976'daki Kış Olimpiyatlarında bir Norveçli sporcu "altın"a yaklaşırken, durumu anlatan Lillelien, coşkudan kendini, anlatıcı yerinden (izleyicilerin üzerine) atmıştı.

Norveç Ulusal Futbol Takımı, B Almanya'yı yenip, Moskova Olimpiyatlarına katılmayı güvenceye alınca da coşmuştu Lillelien:

"- Yoldaş Brejnev! Yoldaş Brejnev, biz de geliyoruz!"

SOGUKKANLILIK ÖRNEKLERİ

İsveçli soğukkanlıdır. Kimse kimsenin işine karışmak istemez. 1977'den beri kendi konutumuzda oturuyoruz, yalnızca bir komşumuzla, birer kez evlerimize konuk olduk (o komşumuz da taşındı). Tek bir komşumuzla olağan selamlaşıyoruz.

1960'larda çalıştığım kâğıt işletmesinde, tomrukların denizden (havuz) banda saliverilme işinde de çalışıyordum. Kabuğu soyulmuş olan üçer metrelik tomruklar, banttan bıçaklara (değirmen) giriyor; orada yongaya çevrildikten sonra, hava basınçlı borularla kâğıt yapım yerlerine ya da yığınlara yollanıyordu.

Bir kış günü çalışırken, ayağımın kayması sonucu denize düştüm. Isı, sıfırın altında 16 dereceydi. Düştüğüm yerle soyunma yapısı arasını koşar adım yürürken, aradaki yapı işinde çalışan 7-8 işçiden 3'ü gördü durumumu. Sırlıslıklamlığımı gören o 3 işçi, göstermedi arkadaşlarına beni.

Soyunma yerine geldiğimde, giysilerimin kimi yerleri donarak kaskatı olmuştu. Ama neden göstermemişti beni arkadaşlarına o 3 işçi? O soğukta ilginç değil miydi durumum?

Beş dakika daha soğuğa dayanmayı göze alarak dışarı çıkıp, denize düştüğüm yere dek koşup geldim. Bir bölümü daha gördü durumumu. Ama coşku yoktu hiç birinde! Hiç biri, arkadaşını dürtüp göstermedi beni.

Kendimi düşün altına attım ama, donakaldım İsveçlinin soğukkanlılığına!

Sekiz kişiydik, 1960'larda çalıştığım kâğıt işletmesindeki bölümde. Finlileri saymazsak, bir ben yabancıydım. Yemek

ve kahve aralıklarında hep birlikte otururduk. Biriyle birlikte çalışırdık. Sık olmasa da, gevezelik ettiğimiz de olurdu. Bu işçilerden biri (birlikte çalıştığımız değil), işe başladığının yedinci ayında adımı sormayı düşündü. On beşinci ayda, adımı öğrenebilenlerin sayısı üçtü. Haftada iki üç kez ek iş olarak çalıştığım restoranda on iki kadar işçi vardı. İki yıl sonunda, bunlardan yalnızca üçü belleyebilmişti adımı.

İSVEÇLİLER

İsveçliler, aslında çok duygulu ve duyarlı insanlar. Ancak, bunu göstermeye alışmamışlar. İsveç kültürü, insanların sevinç ya da öfkelerini göstermelerine izin vermiyor!

Jean Philips-Martinsson
(Türkçe "Enformasyon" gazetesi, Şubat 1982)

Şimdi çalıştığım kâğıt işletmesinde, işe başladığının altıncı ayında, "Mustafa"nın Türk mü olduğunu sordu işçi arkadaşlarımdan biri. Çalıştığı yeri gösterdiler, anımsayamadım Mustafa adında birini. Oysa toplam on iki kişiydik bölümde ve de birbirimizi tanıyorduk. Çalışma kartlarını inceledim, vardı bir Mustafa. Soyadı da Mustafa'ydı bu Mustafa'nın. Bulgaristan'dan gelme olabileceğini düşündüm. Görüşmememizin nedenini de, Mustafa'nın hastalıkta olabileceğine bağlamak istedim. Ama kartı basılıydı (işe gelmişti). Sonra anlaşıldı ki, çok yakınımdaya çalışsan, iyi anlaştığımız Yugoslav yurttaşının adınımış Mustafa! Makedonya'dan gelmiş. Anası Türk'müş. Çok az Türkçe sözcük biliyor Mustafa.

Yaşlı bir İsveçliyle çalışıyordum. Sık sık hastalığa çıkar, çok içerdi. İşten çıkarken kartını basmayı hiç beklemezdi. Sonradan "erken emekli" oldu. Birlikteliğimizin iki yılı geçtiği bir pazar günü, yalnızca ikimiz kalmıştık. Önemli bir işim vardı ki, erken çıkmalıydım. Kartları onun basmasını isteyince şöyle dedi:

"Ben senin adını bilmiyorum. Kartını göster de basayım!

"Sen" (du) sözcüğü çok içtenlikle kullanılır İsveççede. "Siz" kullanımdan kalkmıştır. Özellikle bu yüzden, kişinin adını bellemek pek gerekmiyor. Adların başına eklenen "sayın" türünden sözcükler de kullanılmıyor. Kişinin yeri neresi olursa olsun, adıyla (soyadıyla değil) çağırılır. Anasını ya da babasını da adıyla çağırınlar çoktur.

Kişiler, öteki kişilerin işlerine pek karışmaz. Karı ve koca, çoğu kez ayrı ayrı işlerde çalışırlar.

İsveç'e gelişimizin ilk yılıydı. Her gün işe arabasıyla gelen bir işçi, bir gün motosikletle gelince, kimin olduğunu sormuştuk motosikletin. Karısının olduğunu söylemesi çok şaşırtmıştı bizi. "Bizim" demeliydi!

Bir ara yazı-hesap makineleri alışverişi de yaptım. İsveç düzeyinde, yerel gazetelere duyuru vererek topluyordum makineleri. Kimi satıcının, benim geçeceğim zamanlarda evde bulunmayacağı nedeniyle çok makine kaçırdım. Çoğu kez karı, kocasının makinesinin satışına yalnızca "falan saatte evde olur" diyerek yardımcı olabiliyordu. Makinenin bir komşuya bırakılmasını önerdiğimde, tanıdık bir komşuları bulunmadığını söylüyorlardı. Üç kez şöyle çözümlendi sorun: Onlar makineyi kapı önüne (ya da bahçede bir yere) bıraktılar, ben makineyi alıp, ederini posta deliğinden eve (ya da kutuya) bıraktım.

İsveçli yalnızca yurtdışına çıkınca sıcakkanlı olur!

İSTEDİĞİNİZDEN ÇOK MU İÇİYORSUNUZ?

Götürebileceğinizden çok içmeye başladınızsa ve bu konuda sorunuz varsa, danışma büromuza başvurunuz.

Sizinle (ve de kocanız/karınızla) beraber bir çıkış yolu aramaya hazırız. Durumunuzu iyiye doğru etkileyebilmek için yardımcı oluruz.

İsterseniz, bu ilişkilerimiz gizli kalır.

Alkol Sorunları Danışma Bürosu
(Rådgivningsbyrån i alkoholfrågan)

İÇKİ VE UYUŞTURUCU

Denilebilir ki İsveçli, tek bir isteğini dilediğince gerçekleştiremez: İçki içmek. İsveç'te içki, örneğin Almanya, Hollanda ya da Fransa'dakinin dört katı pahalıdır.

Önümde, 21 Haziran 1971 tarihli bir gazete kesiti var. Kesitte, boş bira şişelerinin ortasında, "ellerindeki son bira şişeleriyle iki İsveçli" fotoğrafı var. Yer, Kopenhag'ta bir futbol alanı (Danimarka-İsveç futbol karşılaşması sonu). Fotoğrafın tamamlayıcı yazısı şu:

"- 35 bin seyirci ve 200 binden çok şişe!"

Şöyle dedi bir İsveçli arkadaş:

"- Eğer içkili bir toplantıya gideceksen, önce evde bir iyi içeceksin!"

Ve ekledi:

"- Ama onun da riski var: İçkili olan kişiyi içkiyine almıyorlar!" Bu da gelmiş arkadaşın başına.

Sanırım İsveçlinin yurt dışı dinlencelerine çok çıkmasının baş nedeni, "doyasıya içki içebilmesi"dir. 18 Şubat 1987 tarihli GT, İsveçli gençlerin Avusturya'daki davranışları üzerine (Avusturya gazetelerinin yazdıklarından parçalar da vererek) şunları yazıyor:

ÖĞRENCİNİN SİGARA İÇMESİ SINIF SORUNUDUR

Konusunda İsveç'in en büyük araştırması yapıldı.

Temel okulun (ilkokul) yedinci sınıfından (13. yaş), uygulamalı ve kuramsal liseler: ikinci sınıfa dek, 7.000 öğrenciye, yanıtları saklı tutulmak güvencesiyle içki, sigara ve uyuşturucu alışkanlıkları soruldu. (...) Uygulamalı liselerde kızların %39'u sigara içiyor. Bu oran temel okulun 8. sınıfında %21 ve kuramsal liselerde yalnızca %19'dur.

Erkekler kesiminde sigara içenlerin oranı (kızlara göre) en azından yarıya düşüyor. Kızlarla erkekler arasında böyle büyük ayrılık var.

Böyle olmakla beraber, erkeklerin tütün tüketimi (kızlarınkinden) az değil. Erkekler, onun (sigara içmek) yerine enfiye (çürütülmüş tütün) çiğniyorlar.

Toplam öğrencilerin %8'i enfiye çiğniyor. Bu oranın içinde (çok az olarak) kızlar da var.

Uygulamalı liselerde öğrencilerin %36'sı enfiye çiğniyor. Bu oran, kuramsal liselerin yaklaşık iki katı.

(Araştırmayı yapan) Lars Wernstedt, tütün tüketiminin sınıf sorunuyla ilgisinin açık olduğunu (da) söylemek istiyor. Düşük öğrenimli ailelerden gelen gençlerin sigara içmeleri de, enfiye çiğnemeleri de çok oluyor.

(GT Gazetesi, 5 Kasım 1987)

"Son yıllarda İsveçli gençler, Avusturya'daki spor dinlencelerinde yabancı oluyorlar. Kendilerinden geçerek içiyorlar. Nedeni anlaşılamayan kavgalar çıkarıyor; vurup kırıyorlar.

Uzun süredir kimi oteller İsveçli almak istemiyor. Avusturya yetkilileri, sorunun çözümü için İsveç'ten yardım istiyor (...). Coca colaya rom karıştırıp, şerbet içme hızıyla içiyorlar. Her hafta, içkiden zehirlenen İsveçliler bakım için hastanelere kaldırılıyor (...). Birçok yer, sarhoş gençlere içki vermek istemiyor. Ama gençler içeriye (gizli) içki sokuyorlar. Eski İsveç halk parklarında olduğu gibi, tuvaletlerde içiyorlar..."

20 yaşını doldurmayanların içki satınalmaları yasaktır.

Gençlere içki vermek de yasaktır.

Yasaya karşı çıkanlar para ve kötüsünde tutuklavine atılma ile cezalandırılırlar.

Ana-babalar, yasa sizi de kapsamına alır!

Tekel
(Systembolaget)

Ben yine de içkinin, İsveçlinin midesinde "şişede durduğu gibi" durduğunu savunmak isterim. Yirmi beş yıldır İsveç'teyim, iki İsveçlinin, birbiriyle dövüş ya da kıyasıya kavga ettiğine hiç tanık olmadım. İçkili yerlerde de çalıştım. On bir yılım da, "İsveç'in Şikagosu" olarak da bilinen Gävle'de geçti.

İçki, yalnızca tekel mağazalarında (Systembolaget), yirmi yaşından büyüklere satılır. İki kezden çok yakalanıp, geceyi polis karakolunda geçiren aşırı sarhoşların adları, kara listelere geçer. Bu kişiler içki satın alamazlarsa da, başkalarına aldırma yolunu bulurlar.

Kadınlar çok içince, sokakta dolaşmayı pek sevmiyor. 1984'te yalnızca 6.985 kadın, çok içkili olmaları nedeniyle geceyi polis karakolunda geçirdi. Erkeklerin sayısı ise 103.300'dü.

15 yaş ve altındaki gençlerde durum o denli farklı değil: 1984'te 160 erkek ve 78 kız, içince dengelerini kaybettiklerinden, geceyi polis karakolunda geçirdiler.

(Sverige i siffor, Stokholm 1985, Sayfa 72)

Gürültü yapan sarhoşlar, halka açık yerlerde barınmazlar. Restoranda, en çelimsiz görevli (restoran çalışanı) kız bile, en azılı sarhoşu, kolundan tuttuğu gibi kapı dışarı eder! Tekme de yiyebilir direnenler.

İsveç'te alkollü içki yapımı 1400'lü yılların sonlarında başladı. 1700'lerde içki tüketimi yaygınlaştı. İlk içki denetimi 1718'de başladı. Tahıl kıtlığı nedeniyle özel kişilerin içki yapması (1731'e dek) yasaklandı. Yasaklamalar türlü aralıklarla sürdü. Yasak zamanlarında saklı yerlerde (özellikle ormanda) yapım sürdürüldü.

1756 yasağında, özel kişilerin ellerinde bulunan 169.132 içki arıtma düzeni toplatıldı. 1829'da özel kişilerin ellerindeki arıtma düzeni sayısı 173 bin olarak saptanmıştı.

SIGARA İÇENLERİN ORANI (Yüzde Olarak)

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1946	9	50	59
1963	23	49	72
1976	30	35	65
1985	29	25	54

(Kaynak: Vi i Söder, 30 Eylül 1988)

1700'lü yıllarda kadınlar ve çocuklar da günde birkaç kez "bränvin"(*) içerdi. İsveç'teki Fransız temsilcisi, tarihçi-yazar Olov von Dalins (1708-63), şöyle der: "İsveç'e içkinin açtığı yara, savaş ve vebadan daha derindir." 1820'de kişi başına yıllık içki tüketimi 46 litreydi (bugün 5-6 litre).

OKULDA SERT BİRA

Filipstad'taki Bergs okulunun müdürü öğrencilerinin sert bira içmelerine izin veriyor. Müdür, haftada iki gün, öğrencilerin okul kantininden sert bira satın alabilmelerini istiyor.

Şimdi o oturmuş, il yetkililerine başvuruyu nasıl yapacağını tasarlıyor. "... Birayı dışardan (gizlice) getireceklerine, bir yöntem bulunup akşamları okul kantininde satılabilmemesinin daha iyi olacağını sanıyorum. Öğrencilerim çocuk değildir. En gençleri 21 yaşındadır."

(Göteborgs Posten, 8 Şubat 1985)

19. yy'da içkiye karşı örgütler kuruldu. 1828'le 1850 arasında kurulan örgüt sayısı 400'den çoktur. 1917'de içki karneye bağlandı. 1922'de, içkinin tümünden yasaklanması konusunda halkoylaması yapıldı. 1955'te karne uygulaması kaldırıldı.

*) Bränvin, İsveç'in ulusal içkisidir.

21 yaşını (şimdi 20) dolduran herkes, (tekelden) dilediği çoklukta satın alabiliyor.

1955'le 1976 arasında içki tüketimi çoğaldı. O tarihten sonra tüketim düşmeye başladı.

İsveç'in içki dışsatımı, dışalımından çoktur! Ufusal içki "bränvin"dir ama, dışarıya (40'tan çok ülkeye) daha çok votka (Absolut Vodka) satar (ABD'nin votka dışalımının %60'ını Absolut Vodka oluşturur). 1987'de yalnızca ABD'ne 13,1 milyon (on üç milyon yüz bin) litre votka sattı. ABD'nde Absolut Vodka, Volvo'dan çok tanınır. 1988'de değer olarak, İsveç'in dışarıya sattığı votka, dışardan aldığı toplam alkollü içkilerin (viski, rom, cin vb) iki katıydı.

HER ALTI ASKERDEN BİRİ UYUŞTURUCU ALIYOR

Her altı askerden biri şöyle ya da böyle uyuşturucu kullanıyor. Geçen hafta (Malmö'de) bir askeri alaydaki polis baskınından sonra bu gerçek ortaya çıktı. Uzun süredir askerlerin uyuşturucu alışkanlıklarından kuşkulanıyordu. Ama böyle büyük oran beklenmiyordu.

Arama, kışla bahçesinde, askerler dizilerek yapıldı. (Özel yetiştirilmiş) köpekler, uyuşturucu alan askerleri (bire birer) belirledi. Hintkeneviri (cannabis) düşkünlerini de, eroir kullananları da.

Baskın sonucunda üç kişi suçlu bulundu. Bunlardan ikisi tutuklanacak. Üçüncü kişi, Lund'taki akıl hastanesinin uyuşturucu bölümüne yatırıldı.

Lund'taki baskının sonucu şunu gösteriyor:

- En az yüz asker her gün açık olarak hintkeneviri kullanıyor.
- Bunların yarısı, askere gelmeden önce hiç hintkeneviri kullanmamış.

(Aftonbladet, 8 Mart 1981)

İçkiye oranla uyuşturucu sorunu çok geç başladı. 1960'larda uyuşturucu alışkanlığının yaygınlaşmaya başlamasıyla savaşım da başlatıldı. Bugün, bu alışkanlıklarını her gün sürdürenlerin sayısı (1.500-2.000'i kadın olmak üzere) 10-15 bin arasındadır. 7.500-10.000 kişi de damardan uyuşturucu alır.

1982'de, 16 yaşındaki öğrencilerin %2,5'inin uyuşturucu kullandığı saptandı. Tutuklarenindekilerin dörtte biri uyuşturucu kullanır. 1985'te hastanelerde, uyuşturucular için 800 (alkolistler için 4.000) yatak bulunuyordu.

UYUŞTURUCU YAYGINLAŞIYOR

Polisin, geçen yılki-250 baskınında eroin yakalandı. Bu sayı 1987'de 185 ve 1986'da 135'ti. Bu, yıllık artışın %35 dolayında olduğunu gösteriyor.

Yakalanan eroin çokluğu da artıyor: 1986'da 2 kilo; 1987'de 3 kilo ve 1988'de (şimdiye dek yakalananların en çoğu olarak) 6 kilo.

Geçen yıl yakalanan kokain çokluğu da, bir önceki yılın iki katına çıkarak en yüksek düzeye ulaştı: 1987'de 29; 1988'de 60 kilo.

Yakalanan emfetamin (amfetamine) ve hintkeneviri (cannabis) çokluğunda da artış var... 1987'de 1.900 baskında 90 kilo emfetamin yakalandı. Bu sayılar hintkenevirinde 2.900 ve 100'dür.

Geçen yıl yakalanan uyuşturucunun toplam değeri, 250 milyon kron dolayındadır.

(Göteborgs Posten, 4 Ocak 1989)

Halka açık kapalı yerlerde (salon) sigara içilmez. Kamusal olsun ya da olmasın, bürolarda sigara içilmesi, kimi yerlerde çalışanların isteğine bağlıdır, kimi yerlerde de yasaklanmıştır. Otobüslerde sigara içilmez. Tren ve uçaklarda, içenler için ayrı yerler ayrılmıştır.

SİGARAYA KARŞI ÖNLEMLER

1963 - Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, sigaranın zararları üzerine bilgi toplamaya başladı.

1965 - Sigara reklamlarına gönüllü sınırlama önerildi.

1979 - Sigara reklamları yasaklandı.

1977 - Sigara paketlerine, içinde bulunan sağlığa zararlılar için uyarı yazısı yazılması zorunluluğu getirildi.

1981 - Kamusal yerlerde sigara içilmemesi için yasa önerisi yapıldı.

1983 - Kamusal yerlerde sigara içilmesine sınırlılık getirildi.

1985 - Yanında sigara içilen kişinin, sigara içmiş gibi (sigaradan) etkileceği kararına varıldı.

1988- Sigara reklamları yasağı ve halka açık kapalı yerlerde sigara içme yasağı getirildi.

(Svenska Dagbladet, 12 Ocak 1989)

KENDİ ELİYLE YAŞAMINA SON VERENLER

İsveçli, kendi eliyle yaşamına son vermekle de ünlüdür. Kendi eliyle yaşamına son verenlerin sayısı, bir başkasınca öldürülenlerin üç katıdır.

KENDİ ELİYLE YAŞAMLARINA SON VERENLER

(Seçilmiş 40 Ülke İçinde, Ön Sıralardaki 9 Ülke,
1978-82 Yıllarında, Her 100 Bin Kişide)

Macaristan	43,2
Danimarka	29,0
Avusturya	25,1
İsviçre	24,9
Finlandiya	24,1
B Almanya	22,2
Çekoslovakya	21,4
Belçika	20,5
İSVEÇ	19,4

(Kaynak: Statistiska årsbok, 1988)

Her yıl 2 bine yakın İsveçli, kendi eliyle yaşamına son verir. 20 bin kişi, yaşamına son verme girişiminde bulunur. 200 bin kişi de bu eyleme girmeyi düşünür. Yine de İsveç, kendi eliyle yaşamına son verme sıralamasında en ön sıralarda değildir.

YILDA KAÇ KİŞİ KENDİ ELİYLE YAŞAMINA SON VERİYOR

YIL	Kadın	Erkek	Toplam
1791-1800	15	42	57
1821-30	34	130	164
1851-60	50	182	232
1881-90	93	390	483
1911-20	172	663	835
1941-50	245	757	1.002
1972	457	1.189	1.646
1985	487	1.029	1.516

İşsizlik, konutsuzluk, ayrılma (boşanma), bir başınalık yaşama son verme girişimlerinin başlıca nedenleridir. Son zamanlarda bu eylem gençler arasında yaygınlaşıyor.

ÖGRENCİLER

HER GÜN ÖĞRETMEN DÖVÜYOR

... Inga-Britt Eriksson'un koltuğunun altında, okullardaki dövme olaylarına ilişkin kalın bir dosya var.

"- Bahar döneminde 57 olay (dövme) saptandı. Güz döneminde bugüne dek 20 başvuru var" diyor Inga-Britt. Ama o, bu verilerin gerçeği yansıttığı kanısında değil:

"- Kimi okul yöneticileri, okullarını kötü göstermemek için olayları saklıyorlar..."

(GT, 27 Kasım 1986)

DÖVME - GÖZ DAĞI VERME

Kişi zenci ya da Çingene olması nedeniyle suçlanamıyor. Evde, çocukları değil dövmek, korkutmak bile suç. Örneğin kişi kendi çocuğuna "eğer böyle yaramazlık yaparsan, seni Türkiye'de bırakırım!" diyemez. Derse suç işlemiş olur. Bu gibi durumlarda sosyal kuruluşlar çocuğu ailenin elinden alabilir(*). Bakım giderlerini de aile öder.

1988'de çıkan bir yasa, zor kullananlara parasal yaptırım da getiriyor. Yasa uyarınca, örneğin dövülen kadınlar ortala-

17 YAŞINDAKİ

HER BEŞ GENÇTEN BİRİ ANA BABASINI DÖVÜYOR

Aile içinde zor kullanımı, eskiye göre çok olağan. Her yıl 60 bin çocuk ana-babasına "kötü" dayak atıyor. Ama ana-babalar da çocuklarını dövüyor.

17 yaşındaki her beş gençten biri, bir kez de olsa, ana ya da babasını dövmüş. Bunlardan üçü "dövme"yi bırakmış.

Ana-babalar arasında da zor kullanımı olağan. Her yıl 300 bin kadın ve 200 bin erkek eşlerince dövülüyor.

(Göteborgs Posten, 12 Mart 1985)

*) 1988'de bir Türk, elinden alınan edinme çocuğunu sosyal kuruluşlardan geri alamayınca, bir görevliyi öldürdü, ikisini de yaraladı.

"KARAKAFA" DEDİ, OYUNDAN ATILDI

Medelpad'ta IV. kümede oynayan Ljustorp takımından bir oyuncu, karşı takımdan bir oyuncuya "karakafa" dediği için oyundan atıldı. (...) Hakem bu sözü duyar duymaz, kırmızı kartını çıkardı ve oyuncuya saha dışını gösterdi.

(Aylık, Türkçe "Enformasyon" gazetesi, Ekim 1983)

ma 1989 ederleriyle 25 bin kron (sekse zorlanan kadın en çok 60 bin kron) ödence alıyor. Yasalara göre İsveçli, köpeğini bile dövemiyor!

KÖPEK EDİNME Sİ YASAKLANDI

- Polisler, Dövülen İki Köpeğe De El Koydu -

... Valilik dün öğleden sonra, 65 yaşındaki Huskvarnalının kurt köpeklerine el konulması kararına vardı. Valilik ayrıca, 65 yaşındaki'nin yaşamı boyunca köpek edinemeyeceğini de bildirdi.

Birkaç saat sonra polisler, 65 yaşındaki'nin köpeklerini almak için evine gittiler. Huskvarna'daki, adamın konutu dışındaki yolda toplanan 30'dan çok komşusu olayı izledi. Hava gergindi ama her şey yolunda gitti.

Adam, kararı engelleyebilmek için, köpekleri bir komşusuna sattığını bildirdi. Buna ilişkin bir de alındı belgesi gösterdi. Ama polisler yutmadı ve sözü edilen "komşu"ya giderek köpeklere el koydu.

Köpekler, bakım için bir "köpekler emekli evi"ne yerleştirildi. Oradan, başkalarına satılacak. Valiliğin kararı uyarınca, köpeklerin kimlere satıldığı, 65 yaşındaki'ne söylenmeyecek.

Jönköping'te, olaya ilişkin bir basın toplantısı düzenleyen Baştüzeci Håkan Bredin, köpeklerin adamda kalmasına ilişkin, Valiliğin önceki kararını eleştirdi. Video filmiyle de belgelenmiş olan köpek dövme olayının, tutukluluğu gerektirebileceğini savundu...

(GT, 3 Mart 1989)

HİRSİZLİK

Kimi sayısal verilerde, hırsızlık olaylarında da İsveç'in ön sıralarda olduğu görülüyor. Bu durum ilk bakışta şaşırtıyor kişiyi. "Kumbilir, en küçük davranışların bile belgelere yansımalarının bir sonucudur" diye düşünülebilir.

Almanya'da yapı elektrikçisi olarak çalışan bir arkadaş, çalıştığı firmanın, bir işi alırken %30 da "hırsızlık payı"nı gözönüne aldıklarını söylemişti.

1600 ARABA ÇALDI

İsveç'in en büyük araba hırsızı, hızını artırıyor! Geçen yılın Kasımında GT, tutuklavevinde konuştuğu Janne'nin (24) 1600 araba çaldığını açıklamıştı. Şimdi sayılar daha da yükseliyor.

"- İlk tutuklavevine girdiğim 1983'ten beri, dışarda en çok iki ay kaldım!" diyor Janne.

Her zaman olduğu gibi, böyle durumlarda geçmiş iyi olmuyor: Küçük yaşlarda okuldan kaçmalar, dört yıl anaokulu, küçük hırsızlıklar, altı yıl özel bakım okulu.

"- Araba çalmayı orada öğrendim. İlk yakalandığımda 14 yaşındaydım. O zamanlar daha çok araba çalıyordum. Yakıt tükenince yeniden (başka bir) araba çalıyorduk. Bugünse yakıt da koyabiliyoruz!"

... Bugün 25 yaşını dolduran Janne'nin, araba çalabilmek için çok sanieye gereksinimi yok.

"- En çok bir dakika! Çalınması en kolayı Volvo. Sonra Opel, Golf ve Audi geliyor" diyor, bu işin gerçekten uzmanı Janne.

(GT, 27 Ekim 1988)

İsveç'te yapı yapım (ya da onarım) yerlerinde bekçi bulunmaz. "Girilmesi yasak ve tehlikelidir!" uyarısı yeterli görülür. Araba garajımızı hiç kilitlemeyiz. Bisikletlerimiz de evin önünde kilitsiz olarak durur. İsveç'te herkes, çalmaya gerek duymadan yaşayabilir.

İzine giderken, Almanya'da bir tanıdığa konuk olunca, arabamızın bagajındakileri indirmek isteriz. Ve de "burası Almanya, burada birşey çalınmaz!" uyarısını yapan arkadaşımı-

POLİSE YANSIYAN YILLIK OLAYLAR

(1987)

	Olay Sayısı	Suçlusu Yakalananların Yüzdesi
Bisiklet çalma	91.856	2
Tavan arası ve bodruma girme	27.625	6
Konuta girme	23.260	11
Araba çalınması	39.543	16
Ufak tefek şeyler çalma	348.027	21
Zorla cinsel ilişki	1.046	42
Erkek (adam) dövülmesi	19.650	48
Kadın dövülmesi	11.862	57
Çocuk dövülmesi	1.075	59
Öldürme	536	61

Kaynak: Svenska Dagbladet, 18 Nisan 1988)

TUTUKLAREVİNDEN KAÇANLAR

(Yılda, Kişi Olarak)

1984	580
1987	846

(Kaynak: Svenska Dagbladet, 1 Haziran 1988)

za, daha güvenli bir ülkeden geldiğimizi ansitmak amacıyla, alaylı gözlerle bakarız.

İlk geldiğimiz yıllarda, arada çalıştığımız restorandan yıldı bir iki kez içki çalınırdı. Ama patronu hiç etkilemezdi bu çalınmalar. Zararın sigortaca karşılandığını söylerdi.

Yıllar geçtikçe hırsızlık olayları artıyor. Son yıllarda banka soygunlarına da rastlanmaya başlandı. Tutukevleri dolu. Kimse bir odada iki kişi kalmak istemediğinden, tutuklarenine girmek için de kuyrukta bekleniyor.

İSVEÇ CEZA POLİTİKASI

Sonuncusu 1910 yılında olmak üzere, 1864 ceza yasasının yürürlükte kaldığı süre içinde 15 kişi idama mahkum oldu. İdam cezası, savaş durumu dışında, 1921 yılında yürürlükten kaldırıldı.

... 1945 tarihli yasayla, hücre sistemi büsbütün yürürlükten kaldırıldı. Duvarsız, tel örgüsüz açık hava cezaevlerinde infaz, normal bir infaz biçimi olarak benimsendi...

Hapis cezası on yıldan fazla olamaz. Ancak, sanık birden fazla suçtan yargılanıyorsa, hapis cezasının yukarı sınırı on iki yıl ya da yaşam boyu olabilir.

(Strahl, Ivar. İsveç Ceza Polisi...)

Çeviren Durusoy Yazan, İstanbul, 1975. Sayfa 20, b.

Mağazalarda hırsızlığa karşı kimi önlemler alınıyor. Giysiler mandallanıp kodlanıyor. Mandallanan giysi, mağazadan çalınsa bile (alarm da verdiğinden, mağazanın açık olduğu zamanlar çalınması zor), kod çözülmeyen mandal açılmadığından giysi kullanılmıyor. Giysi dışındaki ufak tefek gereçler de kodlanıyor. Kodlanmış bir gereci kişi cebine ya da çantasına koymaya kalkarsa, çıkışta (kasadan geçerken) alarm (bip bip) çalıyor.

Göteborg polisinin cumartesi-pazar raporu: Yaklaşık 900 başvuru. Bunlar arasında 48 yaralama, 63 araba çalınması, 200 araba soygunu ve 4 silahlı soygun var...

(Göteborgs Posten, 5 Nisan 1988)

Gençlerden çoğunun parası, aylık gününe ulaşmaz. Yemek kuponu ayırabilirlerse kendilerini mutlu sayarlar. Birbirlerinden cep harçlığı, sigara... alabilirler (yaşlının, tek sigaraya gereksinimi bulursa, parasını da uzatır).

HİRSIZLIK

Eski İsveç yasaları, hırsızlığı en kötü suç sayar ve ölümle cezalandırırdı. Vasa devrinde bile, Kral Kristofer'in 1442 yasası geçerliydi. Bu yasa uyarınca erkek hırsızlar asılır; kadınlar canlı gömülürdü.

... Köylerde tarladan başak, ambardan geyik eti, otluktan saman vb (çalınırdı). İneklerden süt sağma hırsızlığı sık sık yargı konusu olurdu.

(Ur svenska historien 2, Stokholm 1962, Sayfa 176-177)

Çoğu genç olan işçi arkadaşlarımdan yarıya yakını, elden aldıkları ya da kumarda borçlandıkları bir saatlik kazançları bile olmayan parayı vermeyip (ya da veremeyip) unutturmaya çalışırlar.

1989'da Kimi Park Yerlerine Yanyana Asılı İki Duyuru:

Hırsız, arabanızdakileri on dakikada boşaltabilir.

İyi mi, arabanızı kendiniz boşaltınız!

Sigorta Kuruluşları (Försäkringsbolagen)

Bu hafta 4.500 araba soyuluyor.

Ne zaman sağlam kilidiniz olacak?

Sigorta Kuruluşları (Försäkringsbolagen)

AİLE VE KONUT

İsveç'te oturanların sayısı 1750'de 3,5 milyonken, 1850'de 7 milyona çıktı. Ondan sonraki yüz yılda (1950'ye dek) artış olmadı. Bugün İsveç'te 8,4 milyon kişi yaşıyor.

1865'le 1930 arasında 1,4 milyon kişi Amerika'ya göçtü. Bunların yaklaşık dörtte biri geri döndü. 1930'lardan sonra dışardan gelenlerin sayısı, gidenleri geçer.

1.000 erkeğe 1.025 kadın (doğan her 1.000 erkek çocuğa 952 kız) düşer. Kadınlar daha çok yaşadığından, denge sağlanır) Kadınlar 80,2: erkekler 74,2 yıl yaşar (dünyada en çok). Yüzyılımızın başında bu sayılar 53,6 ve 50,9'du.

YASAL EVLİ OLMAYAN BİRLİKTELİKLER YAYGINLAŞIYOR

İsveç'te her beş çiftten biri yasal evli değil.

Yasal evli olmayan çiftler Jämtland, Göteborg ve Norrbottens illerinde yaygın. Jönköping ve Halland illerinde en az.

1975'te her 9 çiftten biri yasal evli değildi 1980'de bu oran "7 çiftten biri"ydi. Ve 1985'te 5 çiftten biri.

(Göteborgs Posten, 25 Temmuz 1986)

Boşanmalar. 1960'a göre iki katına çıktı. 1988'de 44 bin evlilik olmuş; 17 bin çift boşanmıştır. Boşanmayı iki yan da isterse, başka neden aranmaz. İstek tek yanlı olursa, istekli, boşanmak için başvurduğu tarihten bir yıl sonra boşanmış sayılır. 20-24 yaşlarındaki çiftlerin %80'i yasal evli değildir. 20-24 yaşlarındaki tüm kadınların %18'inin çocuğu bulunur. 18 yaşın altındaki tüm çocukların %72'sinin ana-babaları (yasal evli olmasalar da) birlikteliklerini sürdürürler.

İsveç'te aile, dede ile torunun bir arada oturduğu yuva olmaktan çıkmıştır. Emekliler emekli evlerinde, çalışanlar işyer-

BÜYÜKLERİN BİZİ ANLAMALARINA OLANAK YOK

"Yetişkin ve gençlerin ayrı dilleri mi var? Evet, gerçekten hangi kuşaktansak, o kuşağın dilini kullanıyoruz. Sözcüklere bile, her yaş grubunca ayrı anlamlar yükleniyor." Göteborg, Klareberg Okulundan 13 yaşındaki Kalle Frandesjö şöyle diyor:

- Şimdi zaman değişti. Onlar, daha iyi bir dünyada yaşadılar. Örneğin, onlar gençken akaryakıt bunalımı yoktu!
- Onlar daha dingin bir yaşam yaşadılar. O bakımdan, daha uyumluydular. Yapacak çok etkinlikleri yoktu. Tv yoktu.
- Anam, 17'sinden önce dışarı, dansa gitmediğini söyler!
- Sanırım onlar, haftada 75 kuruşla yetinebilirlerdi. Akşamları saat 19'dan önce evlerindeydiler. Bunlar bize göre değil!
- Şimdi zaman değişti!
- Her zaman yeni giysiler satın almak gerekiyor. Plak ve bant satın alınacak! Taşınır ses alma aygıtı olmayanın değeri yok!

(Göteborgs Posten, 24 Şubat 1980)

YAPILAN KONUT SAYISI

1980	14.390
1981	18.379
1982	21.093
1983	23.079
1984	23.505
1985	21.242
1986	20.142
1987	17.815
1988	16.554

(Kaynak: Dagens Nyheter, 10 Ocak 1987)

lerinde, ev kadınları evlerinde, gençler gençlik kulüplerinde ve çocuklar çocuk yuvalarındadır. Gençler de, yaşlılar da bir başlarına oturmak isterler. Konutların üçte ikisinden çoğunda bir ya da iki kişi oturur (toplam konut başına 2,2 kişi; kişi başına 1,8 oda ya da kişi başına 35 metrekare). Yine de konut sorunu çözülemez. Bir konuta yerleşebilmek için, birkaç yıl önceden sıraya girilmesi gerekir. Yarım milyon İsveçli konut kuyruğundadır(*). 1989'da, yalnızca Stokholm'da 1.000'i kadın olmak üzere

KENT İÇİ
UCUZ, İKİ ODALI BİR KONUT İÇİN
150 YIL KUYRUK

Bugün Stokholm merkezinde iki odalı eski ve ucuz bir konut için bekleme süresi 150 yıldır!

"Kent merkezinde olsun da nasıl olursa olsun" diyenlerin bekleme süresi (yıl olarak):

1 oda ve yemek pişirme yeri	26
1 oda ve mutfak	31
2 oda ve mutfak	56
3 oda ve mutfak	12
4 oda ve mutfak	6

(Kaynak: Dagens Nyheter, 1 Kasım 1984)

*) Kiracı olarak bir konuta girilebilmesi için olağan bekleme süresi 13-25 aydır. Kentlerdeki kimi belirli yerler için sıraya girenlerin bekleme süresi çok uzar. Bugün, yarım milyon İsveçli konut kuyruğundadır. Bir kooperatife üye olup konut satın almak isteyenler de kuyrukta bekler. Süre uzun olduğundan, çocuklar bile bu kooperatiflere üye yapılırlar. HSB kooperatifinin Göteborg'taki 40 bin üyesinden 600'ünü on yaşını doldurmamış çocuklar oluşturur. Kooperatife yılda 600-kron veren bu çocuklar, 15-20 yaşlarına gelince konutlarına kavuşabilecekler.

ADA'NIN KONUŞMA ARKADAŞI VAR

Gräberget'te oturan Ada Teyzenin (102) "konuşma arkadaşı" var. "Boş zamanlarda Göteborg" derneğinin başlattığı "haftada birkaç kez, hastanelerdeki yaşlılarla konuşma (mutlu beraberlik)" girişimi çok iyi oldu. ... Beraberlik, haftada iki kez gerçekleşiyor ve kahve şöleni vb etkinliklerle sürüyor. Yeni arkadaşla bir yürüyüş yapıyor, (parasal durum, beden gücü ve hava elverişli olursa) taşıtla bir gezi de düzenleniyor...

Ada, çocuklar gibi mutlu olarak, Haga'daki asfalt bahçede anlatıyor, oynuyor...

(Göteborgs Posten, 20 Eylül 1987)

re 6.000 "evsiz" bulunuyordu(*)).

Birçok ülkede lüks sayılan kimi araç ve gereçler, İsveç konutlarında standarttır. Yeni yapılan konutların pencerelerine araları havalı üç cam konulması zorunludur. Gömme giysilikler,

AİLELERDE ÇOCUK SAYISI

(1985)

Çocuksuz aile	2.724.031
1 Çocuklu aile	1.150.959
2 Çocuklu aile	378.176
3 ve daha çok çocuklu aile	122.283

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1988)

*) Biz, "örnek ülke", "bolluk ülkesi", "uzlaşma ülkesi", "en çok", "en birinci" "en büyük" gibi kavramları da yeğleyerek, İsveç'in daha çok "iyi" yanlarını sergilemeye çalışıyoruz. Biri çıkar, "en sonuncu", "en küçük", "en düşük" ... olduğu sayılarla da süsleyerek kötü olarak sergileyebilir. Devletten de yardım sağlanarak, İsveç'i kötüleyen kitaplar da yayımlanıyor. Bir İsveç ekonomisi profesörü (Gunnar Adler-Karlsson), şöyle diyebiliyor: "İsveç, Batı Avrupa'da eşitsizliklerin en çok olduğu ülkedir!" (Aftonbladet, 2 Mart 1989). Eleştirilecek konular da var elbette. Örneğin "kuyruk" sorunu. Berbere de gidilecek olsa, önceden "gün" alınacak! Hastanelerdeki kuyruklar çok uzun. Üç yıl kadar önce bir arkadaşın acele Türkiye'ye gitmesi gerekiyordu. Ama pasaportunun geçerlilik süresi dolmak üzereydi. Elçilik yetkilileri, pasaportunun gününü uzatabilmeleri için iki hekimden belge (askerlik yoklaması için rapor) edinmesini istemişlerdi. Araya tanıdıkları da koyarak, on beş günde, özel hekimler de içinde hiçbir hekimden gün alamayan arkadaş, patates baskısından "yalancı belge" düzenlemek zorunda kaldı. Stokholm'deki "evsiz"ler üzerine sosyal kuruluşların "400" sayısını vermelerine karşın, basında bunların sayısı 1.00'i kadın olmak üzere 6.000 olarak gösteriliyor. Yeraltı istasyonlarında, tünellerde, terk edilmiş arabalarda... geceleyen bu kişilerin çoğunluğunu, olağan yaşamı olmayan içki ve uyuşturucu tutkunları oluşturuyor... 'Evsiz'lik yalnızca Stokholm'e özgü de değil. Dünyanın belli başlı kentlerinde var. Kuzey Ülkeleri başkentlerinden Oslo'da 5.000; Helsinki'de 7.000 evsiz var. Kopenhag'taki evsizlerin sayısı 20.000'i geçer (HTY).

gomme kap-kacak dolapları, paslanmaz çelikten lavabo, buzdolabı, fırınlı elektrik ocağı her evde demirbaşdır. Konut kiralari, gelirin %20-25'i tutarındadır.

Konutların dörtte üçü 1940'tan sonra yapılmıştır. Yıllık yapım hızı, her bin kişiye 12-13 konuttur. Konutların yalnızca %2'sinde kalorifer düzeni bulunmaz. Konut edinecekler devlet ve bankalar, konut değerinin %70'ini 30-35 yıllık kredi olarak verir.

KONUT BULAMAYAN PARLAMENTER

... (Ylva) 24 yaşında ve gelmiş geçmiş İsveç parlamenterlerinin en genci. Ama onun, parlamenter olarak alınmamış bir konumu var:

Ylva'nın konutu yok!

"Ben Lund'ta yaklaşık beş yıl okudum. Yılbaşında, doğum yerim Stokholm'a geldiğimde, oturabilecek bir konutum yoktu."

Ylva arkadaşlarının yanında kalıyordu. Şimdilerde, Stokholm dışındaki Tumba'da, bir tanışının yanında geçici ve küçük bir oda bulabildi. Odanın döşemini yok. Öteberisi, odanın içindeki kartonlarda duruyor.

"Yakında yeniden taşınmam gerekiyor. Burada yıl sonundan sonra kalabilme olanakım yok. Bu, beni çok düşündürüyor. Nerede oturulacağı bilmeden haftaların geçmesi, kişinin umudunu körletiyor."

Ylva parlamenter seçilince, parlamentodaki geceleme odalarında kalabileceğini sanıyordu. Orada, çalışma odaları olarak kullanılan 180 oda, çek-yat ve duşla da donatılmıştı.

Ama, evdeki hesap çarşıya uymadı. Ylva Stokholmluydu ve bu nedenle (parlamentonun) geceleme odalarında kalabilme olanakı yoktu. Bu odalar, ülkemin öteki yerlerinde oturan üyeler için ayrılmıştı.

(G1, 21 Eylül 1988)

Konut bunalımının tersine, işyeri-büroya elverişli yer artığı bulunur. 1985'te Stokholm'da, her büro işçisi başına 45 metrekare yer düşüyordu.

GELECEK YILKİ KİRALARDA ANLAŞMA SAĞLANDI

75 metrekarelik üç odalı bir konutun kirası 153-168 kron (%8,4) artıyor. Bu, Göteborg'taki kamu yararına çalışan üç konut kuruluşunun, görüşmeler sonunda aldığı karardır.

Artım düzeyi, geçen anlaşmada öngörüldüğü üzere ülke ortalamasının az üzerindedir.

(Göteborgs Posten 17 Aralık 1987)

KONUTLAR NASIL ISINIYOR

(Toplu Konutlar Dışındaki 1,155 Milyon Konutun -Villa- Dağılımı. 1988'de Yüzde Olarak)

Seçenekli Sıcak Su Dolaşımıyla (Elektrik, Yağ Yakıt ya da Odunla)	30,7
Sıcak Suyu Elektrikle Isınanlar	17,3
Doğrudan (Susuz) Elektrikle Isınanlar	43,4
TOPLAM	100,0

(Kaynak: Dagens Nyheter, 28 Şubat 1989)

Yeni kurulan yerleşme yerlerinin adları, genellikle benzer türden seçilir. Örneğin Pazartesi Sokağı, Salı Sokağı... Ocak Caddesi, Şubat Caddesi... Yaz Alanı. Ya da Merkür Sokağı, Teleskop Caddesi, Uzun Alanı vb

KONUTLARDA KAÇ KİŞİ OTURUYOR

(Çocuklar da İçinde, 1985)

Konutta Oturan Kişi Sayısı	Toplam Konut	Yüzdesi
1	1.324.768	36
2	1.150.959	31
3	498.201	14
4	493.407	13,5
5	160.908	4
6 ve Yukarı	42.092	1,5
TOPLAM	3.670.335	100,0

(Kaynak: Statistisk årsbok, 1988)

DİN BAĞLARI

Halkın %95'i Protestan Devlet Kilisesi üyesidir. Ana ve babası bu kiliseye bağlı olan çocuklar, bu kilisenin doğal üyesidir.

Devletle kiliseyi birbirinden ayırma çabaları başarılı olmadı. 1965'te, "kilise devletten koparsa, ilişkilerinizi sürdürür müsünüz?" sorusunu "evet"leyenlerin oranı %60 olmuştur. 1969'da büyüklerin %73'ü, çocuklarına Hıristiyanlık öğretisi verilmesini istedi. Çocuklarının bu öğretilere inandırılmasını isteyenlerin oranı %13'tü.

PRENSES VICTORIA 'NIN YAKARIŞI

Sevgili Tanrım!

Kapının kapatılmasının unutulmasına bile çok kızmaması için babama yardım et!"

Bu, Kraliçe Silvia'nın Almanca olarak yayına hazırladığı "Victoria'nın Yakarı Kitabı"ndaki içten yakarışlardan biridir.

Yayıncı, Kral ve Kraliçenin her gün, çocuklarıyla beraber (Tanrı'ya) yakarıda bulunduğunu belirtiyor...

(Expressen, 8 Ekim 1988)

Not: Prenses Victoria(11), babası Kari XVI Gustaf'tan sonra İsveç kralık koltuğuna oturacaktır.

Çocukların %75'i vaftiz(*) edilir. 14 yaşındakilerin %70'i Hıristiyanlıklarını onaylama törenlerine (confirmation) katılır. Evlenmelerin %60'ında dinsel tören de yapılır. Dinsel törenle gömülme oranı da %94'tür.

1988'de, Dagens Nyheter Gazetesinin "Noel dinlencesinde kiliseye gidecek misiniz?" sorusu şöyle yanıtlandı:

Evet	32
Hayır	51
Bilmiyorum	17
TOPLAM	100

DAHA ÇOK KADINLAR PAPAZ OLUYOR

Çarşamba günü, Lund Piskoposluk bölgesinin Başkilisesince yapılan sınavlarda kazanan 9 papazın 8'i kadındı.

- Hiçbir zaman kadınlar, bu çoğunlukta kazanamamıştı...

Şimdi öğrenim gören 100 kadar öğrencinin 65'i kadın. Lund Piskoposluğunun gelecekteki durumu böyle. Gerçekten, değişiklikten söz edilebilir. Geçmişte erkeklere özel olan bu iş, kadınlar için de olağan olmaya başladı.

... Son gelişmeler şöyle: 1976'da tüm ülkede 84 erkek ve 20 kadın görev başladı (yeni papaz oldu). Sonraki yılki sayılar 125 erkek ve 25 kadındı. 1978'deki durum, 140 erkek ve 44 kadın. 1985'e atlayınca, ara epeyce kapanıyor: 82'ye 51. Sonraki yıl 77'ye 48 ve 1987'de, 57 yeni erkek papaza karşılık, 42 kadın papaz.

(Svenska Dagbladet, 4 Ocak 1989)

*) Vaftiz, ilk günahı silmek ve Hıristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal işlem.

1966-67'de yapılan kamuoyu yoklamasına göre, 16-25 yaşlarındaki gençlerin yalnızca %14'ü, İsa'nın göğe çıkıp sonsuz yaşama başladığına inanır.

NOEL'E İLİŞKİN SORUŞTURMA

(1988'de Yüzde Olarak)

- Evinizde Noel Çamı var mı?

Evet	74
Hayır	22
Bilmiyorum	4
TOPLAM	100

- Bu Yıl Kaç Kişiyne Noel Armağanı Veriyorsun?

Hiç	3
1	3
2	5
3-5	28
6-8	25
9 ve Daha Çok	36
TOPLAM	100

- Kaç Kişiyne Noel Kartı Yolladın?

Hiç	9
1-5	7
5-10	15
11-25	44
26-50	23
51 ve Daha Çok	2
TOPLAM	100

(Kaynak: Dagens Nyheter, 24 Aralık 1988)

1942'de Gallup Enstitüsünün yaptığı kamuoyu yoklamasından (yüzde olarak) şu sonuçlar alındı:

Kiliseye gidiş sıklığınız?

En azından ayda bir	20
Ara sıra	50
Yalnız Noel sabahları	10
Hiç	20
TOPLAM	100

KİLİSE DEVLETTEN AYRILSIN MI?
(SIFO'nun 113 Papaz ve 200 Kilise Yöneticisine Sorusu, 1987)

	Papazlar	Kilise Yöneticileri
Kilise Devletten Ayrılсын	64	29
Ayrılmasın	30	63
Bilmiyorum	6	7
TOPLAM	100	99

(Kaynak: Dagens Nyheter, 30 Aralık 1987)

Tanrıya inanır mısınız?

Evet	69
Hayır	11
Bilmiyorum	5
Yanıtlayamam	15
TOPLAM	100

Kendinizi dindar buluyor musunuz?

Evet	28
Hayır	62
Bilmiyorum	10
TOPLAM	100

EN ÇOK SEVDİKLERİ DİNLENCE
(1988'de Yüzde Olarak)

Noel	49
Yaz Ortası	38
Paskalya (Påsk)	6
Yeni Yıl (Yılbaşı)	5
Hamsin Yortusu (Pingst)	2

(Kaynak: Dagens Nyheter, 24 Aralık 1988)

EĞİTİM, ARAŞTIRMA VE ÖRGÜTLER

Uppsala Üniversitesi 1477'de; Lund Üniversitesi 1668'de kuruldu. İlkokul(*) 1842'den beri zorunludur. Dokuz yıllık ilkokulu (temel okul) bitirenlerin %90'dan çoğu, (27 daldaki) lise öğrenimine başlar. Her yaş grubunun %36'sı da üniversite ve yüksek okullara (sınavsız olarak, lise bitirme notlarıyla) girer.

*) 1936'da 7 yıl olan temel okul (ilkokul), 1962'de 9 yıla çıkarıldı. Temel okuldan önce, en az bir yıllık "okul öncesi eğitimi" verilir. Her biri üçer yıllık olan üç bölüm olan temel okulda sınıfta kalma yoktur. 7. sınıfa dek öğrencilere not verilmez.

Öğrenim süresi 40 haftadır. "Güz" ve "bahar" olmak üzere iki döneme ayrılır. Bahar döneminde iki büyük dinlenme (spor dinlencesi ve paskalya) vardır.

Temel okulun son aşamasında (7, 8 ve 9. sınıflar) çalışma yaşamı uygulaması başlar. Öğrenciler 6 ile 10 hafta arasında işyerlerinde çalışırlar.

İngilizce, temel okulun 3. (kimi durumlarda 4.) sınıfında başlar. 7. sınıfta Almanca ve Fransızca dillerinden biri seçilir (göçmen öğrenciler, ikinci dil olarak anadillerini seçebilirler).

Temel okuldan sonraki lise öğrenimi 2, 3 ve 4'er yıllıktır (teknik bölüm 4: ekonomi; doğabilim, toplumbilim, dil-yazın-tarih 3'er; ötekiler 2'şer yıllıktır). İki yıllık liseleri bitirenler, üniversiteye (doğrudan) giremezler. 2 yıllık iş okullarının son sınıflarında derslerin bir bölümü bir işyerinde (çalışılarak) sürdürülür.

Temel okulu bitirip de, bir üst okula giremeyenlerden işsiz kalanlara (16-17 yaş) türlü kurslar düzenlenir. Belediyelerin, 18 ve 19 yaşlarındaki tüm gençlere (geçici de olsa) iş bulması zorunludur.

DEVLETİN EĞİTİM GİDERLERİ (1984-85)

	Ulusal Gelirdeki Yüzdesi	Kişi Başına İsveç Kronu
İSVEÇ	7,5	7.800
İsviçre	4,9	7.700
Norveç	6,7	7.100
Danimarka	6,6	6.500
Kanada	7,2	6.000
ABD	6,8	5.900
Japonya	5,6	5.800
Hollanda	6,9	5.800
Avusturya	5,8	5.200
Belçika	6,1	4.900
Finlandiya	5,5	4.800
B Almanya	4,6	4.600
İngiltere	5,2	3.100
İtalya	5,7	2.600

(Kaynak: Svenska Dagbladet, 11 Ocak 1989)

Okullarda geçerli kurallar müdür, öğretmen ve öğrenci üçlüsünün kararları ile alınır. Temel okulda bile, öğrencilerin sigara içebilmeleri için özel yerler (rökruta) ayrılmıştır(*). Uzun saç askerlikte de serbesttir. Boş zamanları değerlendirmek amacıyla (ders saatleri dışında da) tiyatro, müzik, masa tenisi, dans

*) Helsingborg'taki Frederiksdal Temel okulu son bölüm (7, 8 ve 9. sınıf) öğrencileri, okullarında öpüşme ve kucaklaşma yasağı bulunduğunu öne sürerek, kendilerine "öpüşme yeri" sağlanmasını istediler. Haberi veren 8 Nisan 1981 tarihli GT, bu konuda öğrencilerin görüşlerini şöyle özetliyor: "Okul yönetimi, okulda biraz aşırı duygusal (romantik) olduğumuzu düşünüyor. (...) Biri, birini kucaklasa, hep böyle yorumlanıyor."

Okul Müdürünün görüşü de şu:

"Daha çok, öğrenciler yasaktan söz ediyorlar. Biz, kucaklaşmanın yasak olduğunu söylemedik..."

Okulda "sigara içme yeri" var. Şimdi "öpüşme yeri" isteniyor.

vb gereksinimlerin karşılanması için gençlik evleri (ungdomgård) bulunur. Kimi okulların içinde de yüzme havuzu vardır.

Temel okulda da iş atölyeleri bulunur (3-6 yaş çocuklarının "oyun" okullarında bile iş eğitimi uygulanır. Kız öğrenciler de, erkek arkadaşları gibi çekiç, testere, rende vb araçları kullanır. Marangoz masası, küçüklerin boylarına göredir). Temel okulun tekstil, ağaç ve metal işlerinde de kız-erkek ayrımı yoktur. Dilenen bölümler seçilir. Kızların ağaçtan masa yapması; erkeklerin de kendilerine giysi dikmesi olağandır.

DIŞ ARDAKİ ÖĞRENCİ SAYISI (1986-87 Ders Yılında Kıtalara Dağılımı)

Avrupa	495
Asya	168
Afrika	335
Amerika	84
TOPLAM	1.082

Ev ödevi çok verilmez. Öğrenci, kimbilir hiç kullanamayacağı bilgilerle yüklenmez (*). Örneğin konuk olarak bir okulun 8. sınıfına girsem, öğrencilerin Türkiye üzerine bilgileri olmadığını anlarım. Konuk Türk olunca, Türkiye üzerine dönüşür ders. Kimi kez bir Türkiye haritası çizmem; üzerinde benim yerini göstermem gerekir. Türkiye ile İsveç arasındaki benzerlikler-karşıtlıklar tartışılır; Türkiye'ye nasıl gidileceği araştırılır.

Bir sınıf oluşturabilecek denli (25 kişi kadar) göçmen gruplarına, temel okulun 1-6. sınıflarında dersler anadillerinde

*)1980'de yapılan bir araştırmaya göre, temel okulun 6. sınıf öğrencilerinin beşte biri 389'la 127'yi toplayamıyor. Her iki öğrenciden biri, 366'dan 177'yi çıkaramıyor; 47 ile 46'yı çarpamıyor. 1987'de, 219 7. sınıf öğrencisini kapsayan bir araştırmada, öğrencilerin yalnızca %15'inin akrep-yelkovanlı duvar saatini okuyabildikleri saptandı. Bu yeteneksizliklerin, çok yaygın olarak kullanılan hesap makinesi ve dijital (sayılı) saatlerden kaynaklandığını ileri sürenler var.

1989'da yapılan bir araştırmaya göre de, temel okulların son sınıflarındaki öğrencilerin %8-9'unun okuma-yazmayı iyi bilmedikleri saptanmıştır. Arbetet Gazetesinin yaptığı bu araştırmaya dayanarak, yarım milyon İsveçlinin iyi okuyup yazamadığı sanılmaktadır.

verilir*). Sınıf oluşturmamayanlara anadili dersi haftada 2-3 saat-tir. Stokholm'daki bir temel okulda, 55 dilde anadili öğretimi yapılıyor (1988). Anadilini iyi bilen kişinin, İsveççeyi daha kolay öğrenebileceği düşünülmektedir.

İsveç'e öğrenim amacıyla gelecek yabancılar için özel koşullar geçerlidir. Bunların, İsveç'e gelmeden önce oturma izini almaları gerekir. Dersler İsveççedir. Kimi üniversitelerde göçmenlere İsveççe ön kurslar düzenlenir. İngilizce bilinmesi de istenir. Konuk öğrenci, öğrenim süresince kendini geçindirebil-meli; öğrenim sonunda yurduna dönmelidir.

Üniversitelerde öğretim görevlileri hükümetçe atanır(**).

YAŞLILARIN EĞİTİMİ

İlki 1893'te açılan; 1920 ve 1930'larda ülke düzeyine yayılan (bugün de işlevini sürdüren), zamanının görkemli yapıları olan halkevlerinin (folkets hus), işçi örgütlerinin özellikle ekin-sel yapısının oluşmasında büyük katkısı olmuştur.

*) İsveç'te uygulanan anadili eğitiminde öğretmen sorunu tartışılmalıdır. Öğretmen kökenli kişiler dururken, kimbilir, ilkökul öğreniminden bile geçmemiş kişilerin öğretmen olarak atandıkları çok görülmüştür. Bu konu-da, 1974'ten olacak, ilginç bir örnek var: İsveç'te on beş yıl oturan öğret-men kökenli (Türkiye'de on iki yıl öğretmenlik yapan) bir arkadaş, Göte-borg İli Eğitim Müdürlüğüne başvurarak öğretmenlik ister. Aldığı olumsuz yanıtın gerekçesi şudur: İsveççe bilmemek ve öğretmen açığı bulunmamak. Aradan bir hafta geçmeden, arkadaşın temel okuldaki çocuğuna Türkçe dersi için atanan yeni öğretmen, aileyle de tanışmak ister. Anlaşılır ki, yeni atanan öğretmen, öğretmen kökenli değildir, Türkiye'den geleli altı ay bile olmamıştır ve de İsveççe bilmez!

***) Roland Hundford, İsveç'i tümüyle olumsuz yönde eleştiren "Yeni Baskı-cılar" adlı yapıtında üniversite eğitimine de değinir:

"... Üniversiteler de reformistlerce merkezi otoriteye bağlanmıştır. Okullar gibi, üniversiteler de kilisenin egemenliği altındaydı. Bilim özgürlüğü kavramı bilinmiyordu. Üniversitelerin özerkliği istenmiyordu. Çünkü özerklik, düşünce-nin denetlenmesine engel olacaktı. Başından beri, öğretim görevlileri doğrudan hükümetçe atanmakta, öğretim izlencesi, dahası her derste ele alınacak konular en ince ayrıntılarına dek kilise görevlileri ve hükümet yetkililerince kararlaştırılmaktaydı. Bu düzenleme hiçbir zaman bozulmadı. Ancak, sonraki dönemlerde kilisenin işlevi tümüyle ortadan kaldırılarak, devletin denetimi egemen kılındı. Buyurğan yönetimlerin dışında, dünyada birkaç; Batı Avrupa'daysa, Fransa da içinde olmak üzere, hiçbir ülkede eğitim düzeni bu ölçüde bir örnek, hükümet denetimi altında değildir."

(Roland Hundford, The New Totalitarians, Londra 1975, Sayfa 206)

İsveç'te öğrenimin yaşı yoktur. Öğrencilerin yaş ortalaması yüksektir. 20-65 yaşındakilerin yarısından çoğu, yarısını kadınların oluşturduğu (1986-87'de 309 bin yerde 2.610.000 kişi) öğrenim etkinliklerine katılır. Belediyelerin, sendikaların, kiliselerin ve kimi öteki kuruluşların halk okulları vardır. Eğitim etkinliklerine katılanlar, çoğu durumda ödence de alırlar.

YÜKSEK ÖĞRETİMDE ÖĞRENİM YAŞI

(1981-82 Öğretim Yılında Yaşları 25 ve Daha Yukarı Olanların Yüzdesi)

	Tüm Öğrenciler	Öğrenime Yeni Başlayanlar
İngiltere	19,6	16,7
Fransa	32,5	9,2
B Almanya	40,2	8,7
İsveç	61,8	54,6

(Kaynak, The Economist, İngiltere, 15 Ekim 1988)

Göçmen işçiler 700 saat İsveççe dersi alabilirler. Ders saatleriyle iş saatleri çakışıyorsa, işten izinlidirler ve para kaybına uğramazlar. Emekli göçmenler de, İsveççe kurslarına katılınca para alırlar.

HALK YÜKSEK OKULLARI ÜZERİNE BİLGİLER

- Halk yüksek okulları, genel bilgiler edinilen, ülkenin en eski eğitim kurumlarıdır.
- Halk yüksek okulları, öğrenim izlencelerini kendileri hazırlarlar.
- Halk yüksek okullarını il genel kurulları ya da çeşitli kuruluşlar (halk örgütleri, yardım dernekleri vb) düzenler.
- Ülkede 127 halk yüksek okulu bulunur.
- Her yıl 18 binden çok kişi halk okullarında uzun süreli öğrenim görür.
- Her yıl 230 bin kişinin katıldığı 12 bin kısa süreli kurs düzenlenir.
- Halk yüksek okullarının uzun süreli öğreniminden geçenler, temel okulu bitirme ya da üniversite ve yüksek okullara giriş yeterliliği belgesi alır.

(Kaynak: Göteborgs Posten, 16 Mart 1988)

Yaşlılar eğitiminin bu denli yaygın olması, başlıca şu gerekçelere bağlanır:

"Bugün, gerek çok iyi öğrenim görmüş gençlerle, (öğrenime olanak bulamamış) yaşlılar arasında; gerekse pek küçük azınlığının ilkokul sonrası öğrenimi görebilmiş yaşlı kuşak için-

OKUYUP YAZMASI YOKTU

Tümüyle masalımsı olan bu öyküye yetkililer inanmadı. Ama kuşkusuz doğrudu. Elli yaşında bir Kuzeyli, hiç okuyup yazması olmadan, yaşamı süresince seçkin işlerde çalıştı. Askerliğini yaptı, aile kurdu. Yaşamı boyunca hiçbir okula gitmeyen bu karacahil, toplumun içinde olağan bir yaşam yaşadı.

Yalnızca saati bilen ve sayıları okuyabilen Kuzeylimiz, yüzde yüze yakın olarak bu sakatlığını saklayabildi. Ama durumları düzeltebilmek için, kendini çok zorladığı oluyordu. Şimdi durumu bilen ilgililer, onu gözünden kaçırmış bulunan öteki ilgililerin yaptığı bu eğitim yanlışını düzeltebilmek için bir yol bulamıyorlar. İsveç'te böyle birinin bulunabileceğine inanmak bile çok güç...

İşte onun yaşam öyküsü:

Ailenin en yaşlı çocuğu olarak, Kuzeyde bir iç köyde doğdu. Yedi yaşına geldiğinde, ilgililer onu okul için aramayınca, evde kalıp çalışmayı sürdürdü. Babası okumaya karşı ilgisizdi. On yaşına gelince bir çiftlikte iş tuttu. İşini iyi yapıyor, okula gitmemekle yanlış yolda olduğunu da düşünüyordu. Ama on yaşındaki çocuk bu konuyu kiminle tartışacaktı? En iyisi, okuma yazma bilmediğini saklamak için elinden geleni yapmaktı. Sayıları istemi dışında belledi. İmzasını da öğrendi. Bu, yaşamının ilk okuluydu.

Askerliği istediğinden de iyi geçti. İlk üç ayda hiç pürüz çıkmadı. Sonra dersler ve yazılılar başlayınca iş değişti. İlk yazılıda, önüne beyaz kâğıt konulunca bir kolayını bulup subaya fıslıddı:

"-Okuyup yazmam yok benim!"

Subay akıllı adamdı. Durumu bir büyüğüne aktardı. Kuzeyliyi, subayların yemek yediği bölüme verdiler. Askerliğinin sonuna dek orada kalarak, subaylara yemek servisi yaptı.

Sonra madende, ormanda, kamu kesiminde çalıştı. Kazancı iyiydi. Evlendi, çocukları oldu. Sakatlığını karısı biliyor; kâğıtları doldurma ve iş düzeninde yardımcı oluyordu. Çocuklar durumu bilmiyordu. Kuzeylimiz şöyle açıkladı bunun nedenini:

"-Çocuklar yeterince büyüyünce, onlara gerçek durumu söylüyorum. Küçükken söylersem, babalarının okuma yazma bilmediğini arkadaşlarına anlatabilirler..."

de büyük öğrenim eşitsizlikleri bulunuyor. Son zamanlarda yaşlı kuşağın eğitimi için çok yatırım yapılarak, bu kuşak, kendi yararlanmaksızın eğitim için vergi ödeme zorunluluğunda bırakılmamış oluyor."

DEVLETİN EKİN DESTEĞİ

Radyo-tv Çalışmaları İçin Alınan Tv Ödenti Girdileri
Dışında, 1988-89 Bütçe Yılı, Yüzde Olarak)

Tiyatro, Dans ve Müzik	37
Günlük Gazete ve Dergiler	23
Belgelik (Arşiv), Müze ve Sergiler	22
Yazın ve Kitaplıklar	6
Film, Ses Alma vb	3
Resim, Yontu vb	2
Öteki Ekinsele Çalışmalar	7
TOPLAM	100

(Kaynak: Regeringens budgetforslag, 1988)

KİTAPLAR / KİTAPLIKLAR

Oturma odasını fincanlarla değil, kitaplarla süsler İsveçli. Bir araştırmaya göre, süreli yayınlar dışında, halkın %65'inin iki; %28'inin beş metre boyunda (rafa dizilen kitapların sırt uzunluğu) kitabı vardır, %25'i çeviri olmak üzere, yılda 10 bin dolayında kitap yayımlanır. 1983'te, İsveç'te basılan ilk kitabın 500. yılı kutlandı.

Okullar için yazılanlar da içinde, yılda 78 milyon dolayında kitap satılır. 1940'larda kurulan kitap kulüpleri, bir ara (1970'li yılların sonlarına doğru) ülke düzeyindeki satışların yarısından çoğunu gerçekleştirdi.

Halk (belediye) kitaplıklarından, evde okunmak üzere kitap alabilmek için, üzerinde kimlik ve kod yazılı kart gereklidir. Yalnızca belediye sınırları içindeki kitaplıklarda geçerli olan bu kart, herhangi bir kitaplıktan (parasız olarak) edinilebilir. Oturulan yerin dışındaki kitaplıklardan da kart edinilebilir.

Kişi, alacağı kitabı raflardan kendi seçer. Katologlardan, mikrofilmlerden yararlanma olanağı var. Gerektiğinde görevli-

den yardım da istenebilir. O kitaplıkta bulunmayan kitaplar, başka kitaplıklardan getirtebilir(*). Kişi, taşıyabileceği çoklukta kitap alabilir. Parasızdır. Ansiklopedi, sözlük vb yapıtlar evlere verilmez. İstenilen sayfaların tıpkıçekimi (kimi kitaplıklarda parasız olarak ya da çok az bir parayla) edinilebilir. Elinde kar-tı olan kişinin bir kitap olma işlemi birkaç saniye sürer. Kitabı evde tutma süresi üç haftadır (üniversite kitaplıklarında bir ay). Süre geçirilirse ödence verilir.

BASIN – YAYINA AYIRDIKLARI ZAMAN
(9-79 Yaşındakiler, Günde Yaklaşık 6 Saat)

	1979 Dakika	1987 Dakika	1987 Yüzdesi
Radyo	121	129	34
Tv	109	120	32
Kaset (bant)	21	27	7
Sabah Gazetesi	24	24	7
Kitap	18	23	6
Plak	16	16	4
Akşam Gazetesi	12	10	3
Dergi	?	8	2
Haftalık Yayın	?	8	2
Video	0	9	2
Çizgili-Resimli Yayın	?	?	1

(Kaynak: Valfärds Buletinen, Sayı 2, 1988)

200 bine yakın kitabı ses bantlarından izleme olası.

Tüm büyük kitaplıklarda kitaplar, çalınmaya karşı kodlanmıştır. Kişi, bilgisayarlı işlemde geçmeyen bir kitabı cebine (çantasına) koymaya kalkarsa, çıkış kapısında alarm (bip bip) çalar.

Kitaplıklardan, yılda 80 milyona yakın kitap alınır. Bu yolla kitabı alınan yazara (aldığı çokluğa eşit), İsveç Yazarlar Fonundan para ödenir (1988'de alım başına 48 öre/kuruş).

*) Göteborg Ana Kitaplığında çalışan Danışman-Uzman Heli Hasara, "Ak Zambaklar Ülkesinde-Finlandiya" yapıtının (13. sayfadaki dipnot) 1978'de Finceye de çevrildiğini söylemişti. Ama bu yapıt, İsveç kitaplıklarında yoktu. Mölndal Ana Kitaplığından yardım istedim. Kitaplık, anılan Fince baskıyı, (benim için) Finlandiya'dan (üç haftada) getirtti (HTY).

Kitap yazarlara, bastırabilmeleri için parasal yardım da yapılır(*).

2.200 halk kütüphanesi; 125 kütüphane otobüsü bulunur.

Büyük kütüphanelerde dünyanın bellibaşlı süreli yayınları sergilenir. Stokholm Ana Kütüphanesinde, 30'u Latin abecesi dışında basılı, 80 dilde kitaptan başka, yabancı 370 süreli yayın sergilenir. Benden başka Türk okuru bulunmayan Mölndal Ana Kütüphanesine (salt benim için) günlük bir Türk gazetesi getirtilir. Bir dizi de Türkçe kitap bulunur. Kitaplar arasında iki de İsveççe-Türkçe sözlük var. Yalnızca Stokholm ili kütüphanelerindeki Türkçe kitapların sayısı 17 binden çoktur.

Boş Zaman Etkinlikleri Üzerine
KİMİ VERİLERDEKİ GELİŞİM

	Konut Başına Gazete	Kişi Başına Halk (Belediye) Kütüphanelerinden Ödünç Kitap	Kişi Başına Sinemaya Gidiş	1.000 Kişiye Tv	1.000 Kişide Gezi Amaçlı (Charter) Yurtdışı Çıkışı	1.000 Kişiye Binik Arabası
1950	?	2,5	?	?	0,6	36
1955	?	3,5	10,6	?	1,4	87
1960	1,5	4,3	7,4	138	8,8	159
1965	1,56	4,5	4,9	268	40,9	231
1970	1,65	6,5	3,5	310	65,5	283
1975	1,58	8,9	3,1	354	104,2	336
1980	1,46	9,3	2,9	380	110,0	347
1985	1,38	8,9	2,2	390	106,1	377
1986	1,39	8,6	2,0	391	124,5	388
1987	1,33	8,5	2,1	391	148,9	400

(Kaynak: Valfärds Bulletine, Sayı 4, 1988)

Demirbaş Şarl'ın (Karl XII) uzun yıllar hiç yıkanmamış olduğunu söylemişti biri. Ama bu bilginin kaynağını ansıyamıyordu. Şarl üzerine okuduğum yapıtlarda ben de rastlayamamıştım. bu bilgiye. Yeni yapıtlar karıştırdım, yine yoktu. Kütüphane görevlisi birinden yardım istedim. Bir süre sonra görevliden şu yazılı yanıt geldi:

"... Karl XII'nin sudan korkması nedeniyle hiç yıkanmadığı üzerine. Ben, üstünkörü olarak, Fryxell'in, Karl XII üzerine

*) Bu kitabımız için (Bolluk Ülkesi İsveç kitabımız için de) hiçbir yerden yardım almadık (HTY).

tarihsel anlatılarına göz gezdirdim, ama hiç ipucu bulamadım. Kitaplıktaki arkadaşlarla bir araya geldiğimizde, konuyu onlara da açtım. Ama sana, Karl XII üzerine kitaplar sunmaktan öte yararlı olamayacağım. İş saatleri içinde oturup da, bu kitapları okuyarak bilgi kovalama olanağımız yok."

EN BÜYÜK BEŞ GAZETE

(1988)

	Siyasal Tutum	Fazar Baskı Sayısı	Pazar Dışı Baskı Sayısı
Expressen	Halk Partisi	695.401	577.713
Dagens Nyheter	Bağımsız	502.385	404.334
Aftonbladet	Sosyal Demokrat	482.954	400.783
Göteborgs Posten	Halk Partisi	314.295	280.781
Svenska Dagbladet	İlimliler Partisi	236.045	223.309

Not: Expressen ve Aftonbladet, öğleden sonraları ve yarım boy (tabloid) olarak çıkar.

(Kaynak: Svenska Dagbladet, 1 Mart 1989)

GAZETELER

İsveç, basına özgürlük tanıyan ilk ülkedir (1766). Her yurttaş, çok özel durumlar dışında, belediye ya da devlet belgelerini görebilir. Polis telsizi dinlenebilir. İsveç Basın Konseyi 1916'da (dünyada ilk) kuruldu. Bugün, her bin İsveçliye 525 günlük gazete (ve 322 haftalık dergi) düşer.

Sabah gazeteleri, daha çok abone olunarak izlenir. Her aile, bölgesindeki gazetelerden birini izler. Dağıtıcılar, sabahın 05-06'sında gazeteleri, konutların posta kutularına (birleşik konutlarda oturanların kapılarındaki posta deliklerinden) bırakırlar.

1984'ten beri, Stokholm'da çıkan iki gazete (Dagens Nyheter ve Svenska Dagbladet) ülke düzeyinde dağıtılır. Bu iki gazete, öteki yerel gazetelerle beraber (sabahın 05-06'sında) İsveç düzeyinde tüm abonelerine ulaşır(*).

*) Dagens Nyheter gazetesinden Kjell Hansson'dan aldığımız bilgiye göre, bu gazete ülkenin üç yerinde (Stokholm, Umeå ve Jönköping) basılarak, tüm öteki yerel gazetelerin dağıtım hızıyla konutlara ulaşır. Ancak, yerleşme birimlerinden ayrı bulunan çok az sayıda konuta dağıtıcı yollanamaz. Bu durumda olanların gazeteleri (tüm öteki yerel gazeteler gibi) postayla yollar ve o (gazetenin çıktığı) gün ellerine geçer.

Kimi gazeteler, görmezler için ses bandı yayımlar. Gazete dizilirken (dizgi makinesinin tuşlarına basarken) seslendirilen bant, çoğaltılarak, görmez okurlara, gazete dağıtım hızıyla (sabahın 05-06'sında) ulaşır.

Kentlerde tek gazeteye doğru gidilmesi, gazetelerin büyük holdingler elinde toplanması sonucunu doğuruyor. Bu da düşünce özgürlüğünü kısıtlıyor. Bu durumu önlemek amacıyla devlet, durumu iyi olmayan (özellikle kentlerdeki ikincil) gazetelere yardım yapıyor. Tüm gazetelere, reklam dışında kullandıkları kâğıt oranında yardım da yapılıyor. Gazeteleri korumak amacıyla radyo ve tv'de reklam yayımlanmaz(*). Yararlı kuruluşların organları ve ekinsel dergiler de devlet yardımı alır.

Üç büyük kentin (Stokholm, Göteborg, Malmö) gazeteleri her gün; ötekiler pazar dışında her gün yayımlanır.

HAFTALIK DERGİLER

(1988'deki Baskı Sayılarıyla)

Äret Runt	345.293
Hemmets Veckotidning	303.573
Allers	292.965
AllassVeckotidning	223.280
Hänt i Veckan	187.695
Svensk Damtidning	177.501
Vecko-Revyn	115.864
Damernas Värld	111.687

(Kaynak: Svenska Dagbladet, 1 Mart 1989)

Stokholm'de 1645'te yayımlanmaya başlayan dünyanın en eski gazetesi "Post-och Inrikes Tidningar", 345 yıldır (1989) yayını sürdürüyor.

ARAŞTIRMA

Kraliyet Bilimler Akademisi (KVA) 1739'da kuruldu. Bugün İsveç'te araştırma ve geliştirme kuruluşları o denli çoktur ki, bunların adlarını bile sıralamak uzun yer tutar. İsveç bilim adamları, özellikle 1870'lerden sonra buldukları ya da geliştirdikleri yöntemlerle ülkelerini üstün duruma getirdiler. İsveç yapımlarının baş alıcıları gelişmiş endüstri ülkeleridir.

* Reklamlara da yer verilen yabancı uydu yayınlarının İsveç'te de izlenmesi sonucu, son zamanlarda İsveç tv'lerinde de reklama yer verilme tartışmalarını gündeme getirdi (1988 sonunda her altı konuttan biri, kimi 14 kanala varan uydu yayınlarını izleyebiliyordu. Uydu yayınlarına bağlanma hızı, ayda 30 bin konuttur).

Özellikle 1970'lerin akaryakıt bunalımıyla beraber, endüstride araştırma ve geliştirmelere büyük paylar ayrılmaya başlandı. Yüksek okullarla araştırma-geliştirme kurumları ve endüstri arasında sıkı bir bağ bulunur. Üniversite ve yüksek okullardaki öğrencilerin %20'si, teknik ve doğa bilimleri dallarında öğrenim görür.

1981'de %2,3 olan, ulusal gelirin araştırma ve geliştirmelere ayrılan payı, 1987'de 30 milyar kronla %3'e ulaştı (dünyada en çok). Bu kesimde, 22 bini araştırmacı olmak üzere 52 bin kişi çalışıyor.

ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRMELERE GİDERLERDEN AYRILAN PAY

(1985'te Yüzde Olarak)

İSVEÇ	3,03
B Almanya	2,42
ABD	2,32
Japonya	2,11

(Kaynak: Ny teknik, 21 Nisan 1988)

Devlet dairelerinde işini görmeye gelenlere çay-kahve sunulmaz. "Odacı" olarak adlandırılan görevli bulunmaz. Bakanlıkların kimi (genel) müdürlükleri başkent Stokholm dışındadır(*).

BİRİNCİLER YARIŞIYOR

... "Yılın Bulucusu" açıklanırken, yeni buluşlar, yeni yapımlar ve teknik aktarımlar da sergilenecek...

Her yılın ocağında, ülkenin her yerinde birinciler seçilir. Belediye düzeyindeki yarışmalardan, il düzeyindeki yarışmalara geçilir. İl birincilerini Geliştirme Fonu seçer.

... Ekonominin seçkin temsilcilerinden oluşan Ulusal Seçici Kurul (da) yılın bulucusunu seçer. Bu, kim olur, 17 Kasım'da, saat 12'deki açılıшта göreceğiz. Sergi (fuar) 20 Kasım'a dek sürecek.

(Mekanik information, Sayı 6, 1988)

*) Stokholm İli dışında bulunan kimi kuruluşlara örnekler: Trafik Genel Müdürlüğü (TSV), Borlänge'de; Devlet Göçmen Dairesi (SIV), Norrköping'te; Askerlik Personel Dairesi (VPV), Karlstad'ta; Trafik Güvenliği Dairesi (TSV), Örebro'da; Merkez Öğrenim Kredi Kurulu (CSN), Sundsvall'da; Yargısal Yardım Denetim Dairesi (DV), Jönköping'te.

TÜM DÜNYA BİZDEN ÖĞRENİYOR

Doğaya uyumlu kâğıt hamuru ve kâğıt endüstrisi konusundaki araştırma ve geliştirmelerde İsveç çok önde gidiyor. Tüm dünyadan, görmek ve öğrenmek için bize geliyorlar.

Gelişme hızı, ölçüm yöntemlerinde de belirgindir. Bir göle dökülen bir kadeh alkolü, ölçüm araçları belirleyebiliyor...

(İsveç Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Birliğinin -SCPF- 1988'deki bir duyurusundan)

16. yy'da Kral Gustav Vasa, ülke topraklarının sayımının (kadastro) yapılmasını ister. Bu, topraklar üzerinde yaşayan kişilerin de sayımı anlamına gelir.

17. yy'da piskoposlar, rahiplerden, bölgelerinde sürekli istatistik tutmalarını isterler. Vaftiz, evlenme, ölüm istatistikleri tutulacaktır. 1749'da devlet, kilisenin tuttuğu bu bilgileri değerlendirmeye başlar (dünyada ilk devlet istatistiği). Geleneğin uzantısı olarak, 1970'e dek bu bilgileri kilise tutardı (1970'te bilgisayara devredildi). Bugün kilise bir tür "muhtarlık" görevi de yapar (örneğin oturma belgelerini kilise onaylar).

İsveç yurttaşı, dünyada en çok kütüğe geçen (fişlenen) yurttaştır. Her yurttaş 50-300 konuda bilgisayara geçer. Herkesin bir kişisel sayısı bulunur. Ad önemli değildir. Kişi, adını beş dakikada değiştirebilir. Ama kişisel sayı değişmez. Tüm işlemler bu sayıya(*) göre yapılır.

Yalnızca kişiler değildir bilgisayara geçen. 5-6 yıl oluyor, arabamı onarım için bırakacaktım. Görevli, arabanın plakasını sordu. Verdim.

"- Kayıtlarda böyle bir araba yok!" dedi.

Sayıları değiştirip söyledim, yine yoktu. Gidip, arabanın plakasındakileri yazıp getirdim, "tamam"dı. Benim adımla bera-

Çevre temizliği söz konusu olunca, biz, dünyanın öteki yerlerinden 20 yıl ilerdeyiz! Bizim için en önemli sorun, (bu konudaki) uluslararası ortak çalışmaların geliştirilmesidir.

Valfrid PAULSON
(Ny teknik, 28 Nisan 1988)

*) On sayıdan oluşan kişisel sayı, dört öbekten oluşuyor. Örneğin benim kişisel sayım 330620-9630'dur. İkişer ikişer ilk üç öbek doğum yılı, ayı ve gününü gösterir (1933, Haziran, 20). Son sayılar (9630) da bir günde doğanları ayırır.

ber arabanın kütüğü görüntüye yansdı. Bundan önceki onarımlarda neler yapılmış, ortadaydı.

**GELİRLERDEN
ARAŞTIRMALARA AYRILAN PAY
(1986'da Yüzde Olarak)**

Astra	18
Philips Norden	17
Pharmacia	15
Kabi Vitrum	15
Siemens-Elema	11
Ericsson	10
Saab Scania	7

(Kaynak: Affärsvärlden, 1988, Sayı 1)

Her bankanın dışında, kartla para çekilen otomat da bulunur. Göteborg'ta tek bir banka yapısında, ikisi içerde olmak üzere tam yedi otomat bulunuyor. Verilen kartı alan otomat, kaç.(yüzlük) kron istendiğini soruyor. İstenilen çoklukta sayıya basınca, kod sayısı istiyor. Gizli olan bu kodu da doğru yazınca, önce kart, sonra para, sonra da alındı belgesi geliyor. Belgedeki bilgiler arasında yıl, ay, gün, saat, dakika, son yatırılan paralar

JAPONYA-İSVEÇ İŞBİRLİĞİ

TEKNİK GELİŞTİRME

YÖNETMENLİĞİ (STU)

ETKİNLİKLERİ DESTEKLER

- Yılda 3-4 İsveçli araştırmacı, uzun burslu olarak (1-2 yıl) Japonya'ya yolları.
- 10-15 İsveçli araştırmacının burslu ya da başka yolla kısa süreli olarak (1-3 ay) Japonya'ya gitme olanağı var.
- Her yıl Japonya'ya 3-5 delege gezisi gerçekleşir.
- 40-80 İsveçli araştırmacı her yıl (delege, konferans, öğrenim vb geziler için) Japonya'ya gider.
- Her yıl 40'tan çok ortak tasarı gündeme gelir.
- STU, yalnızca öğrenim gezisi, delegeler ve ortak tasarılar için 1,5 milyon kron ayırır.
- STU, İsveç ve Japonya arasındaki tüm ilişkiler ve ortak çalışmalar için yılda 6-10 milyon kron ayırır.

Teknik i Tiden, 1987, Sayı 4)

NOBEL

1833'te Stokholm'de doğan kimyager, mühendis ve işadamı Alfred Nobel, 1842'de ailesiyle beraber Rusya'ya yerleşti. Bir bilgin olan babası, Petersburg'ta (Leningrad) patlayıcı silahlar fabrikası açmıştı.

Genç Nobel 16 yaşındayken İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça ve İsveççeyi iyi biliyordu. Bir yıl Fransa'da; dört yıl da ABD'nde çalıştıktan sonra, Leningrad'a dönerek babasının fabrikasında çalışmaya başladı.

1859'da İsveç'e gelince, patlayıcılar üzerine ilk denemelerine başladı. 1864'te fabrikasındaki patlamada, içinde kardeşinin de bulunduğu beş kişi ölünce, patlayıcılarla uğraşması yasaklandı.

Almanya'ya geçerek, fabrikasını 1865'te Krümmel'de kurdu. Ünlü buluşunu (dinamit) orada gerçekleştirdi.

Alfred Nobel, 1893'te Bofors Gullspång Ateşli Silahlar Fabrikasını (İsveç) satın aldı. Büyük paralar kazandı. Hamburg'ta, Paris'te, San Remo'da laboratuvarlar açtı. Buluşlar yaptı. Bakü (Rusya) Petrol Ortaklığına büyük parayla katıldı.

Dünyaya barış getireceğini sandığı buluşunun ters etki yaptığını görünce çok üzüldü. Anamalinın büyük bir bölümünü bir fonda toplayarak, yıllık gelirinin, dünyanın mutluluğu için çalışanlara dağıtılması için bağışladı. 1896'da San Remo'da (İtalya) öldü.

Nobel ödülleri 1901'de dağıtılmaya başlandı. Beş dalda verilen ödüllerden fizik, kimya, tıp ve yazın Stokholm'da; barış Oslo'da (o zaman İsveç kentiydi), her yıl Nobel'in ölüm günü olan 10 Aralıkta dağıtılır.

(eskiden kalan, aylık vb), şimdi çekilen ve kullanıma hazır (kalan) para yazılıdır. Kişi, ülkenin neresine giderse gitsin (çalışma saatleri dışında da), kartıyla para çekebiliyor. Kod sayısı iki kez yanlış verilirse, bilgisayar kartı da, parayı da vermiyor.

BİR BULUŞUNUZ MU VAR?

Gerçekleşeceğini umduğunuz bir buluş varsa, bize başvurabilirsiniz. Tasarınız uygunsa, beraberce geliştirebiliriz. Parasal destek, planlama, pazarlama, dışsattım vb konularda yardım edebiliriz.

BİR BULUŞA GEREKSİNİMİNİZ Mİ VAR?

Kimbilir, işinizi yenileştirmek; iletirmek istiyorsunuzdur. İşinizi genişletmek istiyorsunuzdur. Size yardım sunacak kaynaklarımız var.

(Geliştirme Fonu - Utvecklingsfonden)

13'lü "spor toto" da oynanır İsveç'te. Kışın, ülkenin soğuk olması nedeniyle düzenli futbol oynanmadığından, İngiliz takımlarının oyunları verilir (yazın karışıktır). Kışın tv'de cumartesileri, bu karşılaşmalardan biri de canlı olarak gösterilir. Canlı gösteri sürerken, spor totonun öteki karşılaşmalarında değişiklikler oldukça, spor totodaki sıra sayısı (ve de yazılı olarak) görüntüye girer (7 Aston Villa-Norwich 0-1 vb).

İkinci yarıda, değişikliklerin görüntüye yansımaları sürerken, arada (yine yazılı olarak) "karşılaşmaların bu sonuçlarla bitmesi durumunda" (13'e; 12'ye; 11'e ve 10'a) dağıtılacak paranın çokluğu da belirtilir.

AMERİKA'DA ÖDÜL ALDI

İsveçli İklimbilimci Bert Bolin, ABD'nde on beş yıldır verilen Tyler Ödülünü (150 bin dolar) kazandı.

Stokholm Üniversitesinde iklimbilimci olan Bolin'in, 1950'li yıllarda başlattığı bilgisayarla hava raporu hazırlama yöntemi, bugün tüm dünyada kullanılıyor.

Bert Bolin, son 30 yıldır, endüstri ve konutlardan atmosfere karışan karbondioksitin etkilerini incelemektedir.

"- Atmosfere karbondioksit salıverme hızını azaltmalıyız" diyor Bolin...

Önlem alınmazsa, dünyanın ortalama ısısının 2050'den önce 3 derece artacağını hesaplıyor.

"- Buna bağlı olarak, denizler bir metre yükselecek ve milyonlarca kişinin barındığı konutlar su altında kalacaktır.

(Dagens Nyheter, 13 Mayıs 1988)

İsveç, yeni bir telefon ağı ile donanıyor. "AXE" denilen bu yöntemin kabloları "boru-tel"dir (kılcal boru). Yılda 350 bin telefona bağlanan (benim de yararlandığım) bu yöntemin getirdiği kimi kolaylıklar:

- Çalar saat gibi kullanılıyor (telefonun sayı tuşlarına basılarak, çalması istenilen saat-dakika belleğe veriliyor).

- Telefonunuz, örneğin konuk olarak gideceğiniz eve bağlanıyor (arandığımızda, bağlandığımız evin telefonu çalıyor).

- Telefonda konuşurken, bir başkası sizi ararsa, konuşma arasına "bip bip" sinyali karışıyor. Bir yerden telefon geldiğini

anlıyorsunuz. Konuşmayı durdurup, yeni gelen telefona yanıt verebiliyorsunuz. Onu da durdurup, öncekiyle konuşmayı sürdürürebiliriz: ya da ikisiyle de (üçlü) konuşabiliyorsunuz.

- Aradığınız telefonu konuşur bulursanız, bir (özel) tuşa basarak telefonunuzu kapatıyorsunuz. Karşı yan (aranan kişi) konuşmasını tamamlayıp telefonu kapatır kapatmaz size bağlanıyor (telefonlar karşılıklı olarak çalıyor). Bu sonuncusu, iki yanın da AXE olması koşuluyla gerçekleşiyor.

Tüm bunlar yalın ve tek bir telefonla (hat) oluyor. Ve de örneğin, telefonunuzu bir başka telefona bağlama işlemi tamamlandınca, kulağınıza (telefonu kapatmaya zaman kalmadan) "telefonunuz istediğiniz yere bağlandı" bilgisi geliyor.

Saat 17'de postaya verilen mektup, ertesi günü, İsveç'in öteki ucundaki alıcısını bulur. Örneğin, oturduğum yerden 500 km uzaktaki Stokholm'e telefon edip bir belge istesem, bu belge (saat 17'den önce bir posta kutusuna atılabilirse), ertesi sabah elim'e geçer. İsveç'te çoğu kuruluş, mektuplarını posta ile değil, telefonla (fax, faximile) yolluyor.

1904'te kurulan Uppsala Gözlemevi, depremlerin ve atom denemelerinin yerini ve gücünü de belirler(*).

1966'da Kiruna'da kurulan uzay araştırma istasyonu ESRANGE, uzay araştırmaları yapar, yer fotoğrafları çeker, 1986'daki Çernobil atom santrali kazasının basında çıkan ilk fotoğraflarını bu istasyon yayımladı.

GÜNEY KUTBUNDA ÜS

Antarktika'daki Dronning Maud Land'ta, inceleme ve araştırmalar için bir İsveç üssü kuruldu.

1988'de başlayan yapım, 1989 başında tamamlanarak, uydu aracılığıyla dışarı ile bağlantısı da kuruldu. Wasa adı verilen üs, kara ucuna (deniz) 170 km uzakta.

*) Tarihini tam anıyamıyorum (1950'lerde olacak), İstanbul gazetelerinden birinde çıkan bir yazıda, Türkiye'deki iletişimin çok yavaş işlemesine örnek olarak, Doğu Anadolu'daki oldukça güçlü bir depremin, Türk kaynaklarından önce, Amerika'nın Sesi Radyosunun Uppsala kaynaklı bir haberinden öğrenilebildiği belirtilmiş ve bundan yakınılmıştı (HTY).

İSVEÇLİ ARAŞTIRMACILAR KUTUPLARDA

1700'lü yıllarda, birçok İsveçli, dış araştırma gezilerine çıktı. 1731'de kurulan Doğu Hint Ortaklığının (Östindiska kompaniet) gemileri, Afrikayı dolaşarak Çin'e giderdi (öteki ülkelerin gemilerinden ve korsanlardan korunabilmesi amacıyla bu gemilerde 20 top ve 150 gemici bulunurdu. Ortaklığın sonu olan 1813'e dek, 31 gemiyle 132 sefer düzenlendi). O zamanlar varıl olan Doğudan ipekli, porselen, çay vb getirilirdi. İsveç'in Çin'e benzemesini isteyenler çoktu. Araştırma gezilerine çıkanlar, daha çok bu gemilerden yararlanıyorlardı. Carl von Linne de bu gemilerden çok yararlandı. Adamlarını yollayarak, Afrika ve Asya'daki bitkilerin incelenmesini sağladı.

Anton Rolandson Martin, Kuzey Denizindeki Spetsbergen'e dek giderek, hayvanlar ve bitkiler üzerine incelemeler yaptı (1758).

Sonraki kuşaklar, daha da uçlara giderek, haritalarda "ak" olarak gösterilen, kişi ayağı basmamış yerleri öğrenmeye başladılar.

1837'de Sven Ludvig Loven, buzlara dayanıklı bir gemiyle, kuzeydeki omurgasız hayvanları inceleme gezisine çıktı. Tömsö (şimdi Norveç'in), bir süre araştırma üssü olarak kullanıldı.

Adolf Erik Nordenskiöld, 1868'de, Kuzey Kutbuna varış amacıyla yola çıktı. Ama kızakları çeken geyikler, Stepsbergen'den çok yukarılara çıkamıyordu. 1878'de, buharlı bir gemiyle Yenisey akarsuyunun (şimdi Sovyetler Birliğinde) denize döküldüğü yerden kuzeye yöneldi. Gemi 10 ay buzlar arasında kilitli kaldı, 1883'te, karsız ada Grönland'a yolculuk yaptı.

Gemiler hep Göteborg'tan yola çıkıyordu. August Andree, Nordenskiöld'ün yapamadığını balonla yapmayı düşündü, 11 Haziran 1897'de "Örnen" (kartal) adlı balonuyla Stepsbergen'den havalandı. Yanında üç yardımcısı vardı. Yolculuklarının üçüncü günü balon bir dağa çarparak parçalandı. Yolcular, yaya olarak geri dönmeyi denediler ama, Vitön'den beriye gelemediler. Ölülerini 1930'da buldu.

Adolf Erik Nordenskiöld'ün yeğeni Otto Nordenskiöld, Güney Kutbuna giden ilk İsveçli araştırmacıdır. 1901'de Göteborg'tan yola çıktı. 1903'te Antarktika'ya vardı. Gemileri Antartik, buzda sıkışma sonucu batınca, 5 arkadaşıyla 20 ayı bir kulübede geçirdi (bu kulübe bugün de durur). Dönüşte Nordenskiöld'e profesörlük sanı verildi. Daha sonra Grönland (1909); Peru ve Şili (1920); Panama ve Kolombiya'ya (1926) araştırma gezileri yaptı.

Bundan sonraki araştırmaların anlatılması çok uzar.

Güney Kutbunda, yine inceleme ve araştırma amacıyla, Stena Arctica adlı bir İsveç gemisi de bulunuyor.

İsveçli kimi araştırmacılar, birer yıllık devrelerle, inceleme ve araştırmalarını Güney Kutbunda sürdürüyorlar.

Avustralya'nın iki büyüklüğünde olan ve kışları ısınının -70-80 dereceye düştüğü Antarktika, barışçıl amaçlarla inceleme ve araştırma yapan tüm ülkelere açıktır. İsveç'in de içinde bulunduğu 21 ülke, Antarktika'daki çalışma ilkelerini belirliyor.

ÖRGÜTLER

Bir konuyu incelemek için, parlamentonun yetkili bir temsilci (ombudsman) görevlendirmesi 1809'dan beri sürdürülmektedir. Önemli bir konuda karar vermeden önce, konuya ilişkin bir kurul kurularak, uzunca bir süre (iki yıl kadar) inceleme yapılır. Çoğu kez konu, parlamento dışındaki baskı gruplarınca oluşturulmuştur.

Denilebilir ki, İsveç'te kişiler değil, örgütler düşünür, konuşur, karar verir. Her İsveçli en az üç örgütün üyesidir. Her ilgi grubunun bir örgütü bulunur. Örgütlerin çoğu devletin yanısındır ve İsveç'te planın çok düşmanı yoktur.

19. yy'da kurulan örgütler üç bölükte toplanabilir:

1- Serbest kilise yanlıları.

2- İşçi örgütleri.

3- İçkinin yasaklanmasını isteyen örgütler.

Başbakan Olof Palme, bir konuşmasında "bizim demokrasimiz, sevilen örgütlerin demokrasisidir" der. Bir okulda yaptığı konuşmada da "okula, kişisel yetenekler kazanmaya değil, bir örgütün üyesi olarak nasıl etkin olabileceğinizi öğrenmeye gidiyorsunuz" der.

Palme'nin Eğitim Bakanı (sonraki başbakan) Ingvar Carlsson'un okul öncesi eğitimi üzerine sözleri de Palme'ninkine benzer: "Çocuklar, erken yaşta toplumcu yapılmalıdır. Okul öncesi oyunları, geleceğin örgütlenmesine dönük olmalıdır. Çocuklar evleri dışına çıkarılmalı ve toplumsal yapının nasıl işlediğini öğrenmelidir. İnsancıl sosyal yapıları geliştirecek ve beraber olma-

yı öğreneceklerdir. Birbirleriyle yarışmayı değil; nasıl dayanışabileceklerini, nasıl işbirliği yapabileceklerini öğrenmelidirler.

İsveç'te örgütler, iyi yetiştirilmiş bir ordunun generalleri gibidir.

1984'te yapılan bir araştırmaya göre, 7 ile 25 yaşları arasındaki gençlerin %60'tan çoğu gençlik örgütleri üyesidir. 15-18 yaşındakiler, haftada altışar saatlerini kulüplerine verirler.

İSVEÇ RADYOLARINDA TÜRKÇE YAYINLAR

MERHABA (P 2, FM 96 m)

Pazartesi, 15.00-15.30. Cumartesi Programının (Magazin) Yeniden Yayımı.

Pazartesi, 11.00-11.15. Türk Müziği (İstekler).

Pazartesi-Cuma, 17.45-18.00. Haberler.

Salı-Cuma, 11.00-11.15. Basın Özetleri, Dünkü Haberlerden Seçmeler.

Perşembe, 16.30-16.45. Türk Müziği, Çocuk Programı.

Cumartesi, 17.00-17.30. Magazin.

STOKHOLM LOKAL RADYOSU (FM 94 m)

Pazar, 17.00-18.00. Haberler, İstekler...

RADYO VÄRBYGÅRD (FM 104,2 m)

Cumartesi, 14.00-14.30. Haberler, İstekler.

RADYO VATAN-BOTKYRKA (FM 91,6 m)

Pazar, 11.00-11.30. Haberler, İstekler.

GURBETÇİNİN SESİ RADYOSU-ALBY (FM 91,6 m)

Pazar, 19.30-20.00. Haberler, İstekler...

YURDUN SESİ-NACKA. (FM 100,1 m)

Cumartesi, 17.30-18.00. Haberler, İstekler.

ANADOLUNUN SESİ-TENSTA (FM 91,1 m)

Cuma, 17.00-18.00. Haberler, İstekler.

Cumartesi, 9.00-10.00. Haberler, İstekler.

TÜRKÇE TV YAYINLARI

Cumartesi, TV 1, 13.30-13.40. Haberler ve Söyleşiler.

Cumartesi, TV 1, 14.00-15.30. Mozaik. (Türkçeye De Yer Verilen Göçmen Programı)

Salı, TV 1, 16.35-16.50. Çocuk Programı.

(Kaynak: Yeni Birlik Dergisi, 1988/3)

16-25 yaşlarındaki kadınlar, politik çalışmalarda erkeklerden daha çok sorumluluk alırlar.

İsveç'te 260 bağımsız profesyonel müzik topluluğu: 250 bin amatör şarkıcı bulunur.

Bugün İsveç'te 30 göçmen kuruluşunun 175 bin toplam üyeli 1.200 çevresel örgütü bulunur. Türk işçi derneklerinin federasyonu oluşmuştur (Türkiye dışında tek). Göçmenler için 46 dilde 350'den çok gazete ve dergi çıkar. Radyo ve tv'de göçmen dillerinde yayınlar yapılır.

1 9 8 8
KİŞİ OLİMPİYATLARINDAKİ SİRALAMA
(İlk Beş Sıra)

Sovyetler Birliği	..10	...9	..7
Doğu Almanya	...9	...8	...5
Finlandiya	...4	...0	..2
İSVEÇ	...4	...0	..1
İsviçre	...3	...5	..5

S P O R

Örgütlenmeye spordan örnek vermek daha çarpıcı olacak: Ülkede 1.800 okul spor kulübü ve bunların 700 bin üyesi bulunur. Okulların şubat dinlencesinin adı "spor dinlencesi"dir (sportlov).

Ülkedeki toplam spor kulübü sayısı 39 bindir. 1986'da 1.7 milyon İsveçli (16-74 yaşındakilerin %28'i) evi dışındaki spor etkinliklerine katıldı. Birçok spor dalında, çoğu gönüllü (parasız) çalışan binlerce çalıştırıcı bulunur. 30 bin özürü, on beş dalda spor yapar (1988 Seul Özürümler Olimpiyat Oyunlarında, İsveçli sporcular 43 altın madalya kazandılar).

Her yıl 2.500 sporcu, uluslararası karşılaşmalarda İsveç'i temsil eder. 1987'de İsveçli sporcular ölkelerine 90'dan çok dünya birinciliği kazandırdılar. Olimpiyat oyunları toplam madalya sıralamasında İsveç, (ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltereden sonra) dördüncüdür 1912'de (Stokholm) 24; 1920'de (Anvers) 17; 1948'de (Londra) 16; 1952'de (Helsinki) 12 altın kazandı.

Teniste Björn Borg; kayakta Ingemar Stenmark yıllarca İsveç'i başarıyla temsil ettiler. Son yıllarda kimi uluslararası tenis birinciliklerinin son (final) oyununun iki İsveçli arasında oynanmasına sık sık rastlanıyor.

İSVEÇ'İN 1987'DE KAZANDIĞI ULUSLARARASI BİRİNCİLİKLERDEN KİMİLERİ

TAKIM OYUNLARI

FUTBOL:

IFK Göteborg UEFA Kupası

BUZ HOKEYİ:

Ulusal Takım Dünya Birincisi

BANDY:

Ulusal Takım (Erkekler) Dünya Birincisi

BOWLING:

Ulusal Takım (Erkekler) Dünya Birincisi

HALAT ÇEKME:

Ulusal Takım (Bayanlar) Dünya Birincisi

TENİS:

Ulusal Takım (Erkekler) Davis Kupası

Çift (Erkekler) Avustralya Açık Tenis T

Çift (Bayanlar) ABD Açık Tenis T

BİREYSEL BİRİNCİLİKLER

Yüksek Atlama (Patrik Sjöberg) Dünya Rekoru (2,42 m)

Bilardo (Torbjörn Blomdahl) Dünya Birincisi (3 Top)

Bowling (Annette Hagne) Dünya Birincisi

Boks (Anders Eklund) Avrupa Birincisi (Ağır s)

Motokros (Jörgen Nilsson) Dünya Birincisi (250 cc)

Sür'at Motoru (Mats Kimby) Dünya Birincisi (Formel 4)

Yelkenli (Thomas Johansson) Dünya Birincisi (E Jolle)

Sakatlar Sporu (Magdalena Tjernberg) Dünya Birincisi (9 Dalda)

Kayak (Thomas Wasberg) Dünya Birincisi (30 km)

TARİH:

DEMİRBAŞ ŞARL

Rus çarı I. Petro'yu ("Deli" ya da "büyük" Petro) kovalarken, Paltova'da yenilerek Türkiye'ye sığınan İsveç kralı XII. Karl (Charles XII), Türkiye'de beş yıldan çok kalarak, Osmanlı Devletinin bir "demirbaş"ı (Demirbaş Şarl) durumuna gelmişti. Demirbaş Şarl'ın yaşamını özetlerken, İsveç tarihine de kısaca göz atacağız.

MÖ 3000 yıllarında, avcılık ve balıkçılıkla geçinen göçmenler, buzulların erimesiyle yaşanılır duruma gelen İskandinavya Yarımadasına yerleşmeye başladılar. İlk gelenlerin doğu kökenli oldukları sanılıyor. Rengeyiklerinin eti yeniyor; derisi giyiliyor (çadır yapıyor) ve boynuzları silah olarak kullanılıyordu.

VİKİNGLER

Denizciliği ve savaşmayı çok iyi bilenler, bugünkü Stokholm yakınlarında(*) toplanarak kimi kez yüzlerce gemiyle çıktıkları yolculuklarda, üç yüz yıla yakın (800-1060) Avrupa'nın tüm denizlerinde korku salmışlardı. "Vikingerler" adını alan bu gemiciler kimilerine göre korsan kimilerine göre tecimen, kimilerine göre de serüvenseven kişilerdi. Hızlı giden altı düz gemileriyle her yere yanaşabilir; rüzgâra karşı yelken açabilirlerdi.

İngiltere, Fransa, Hollanda, Grönland ve Kuzey Amerika da içinde olmak üzere Akdeniz ve Atlas Okyanusunda; Baltık Denizinde; akarsulardan inerek Hazar Denizi ve Karadeniz'de kol gezen, kürk; silah ve tutsak alışverişi de yapan bu

*) İsveç'in ilk kenti Birka, denize açık Mälaren Gölündeki Björkö adasında Vikingler devrinde (1830'da) kuruldu. 1000 yılına doğru kent yıkıldı.

acımasız denizciler, gittikleri yerlerde sömürgeler de kurmuşlardı.

DUBLIN'İN KURULUŞU

İrlanda'nın başkenti Dublin, bu yıl bininci (kuruluş) yılını kutluyor. Ama gerçekte, kentnin kuruluşu daha eskilere dayanıyor. Kent 841'de kuruldu. Bu demektir ki, Kuzey Vikinglerince 1.147 yıl önce kuruldu. Atalarımız Vikingler, Liffy ve Poddle akarsularının birleştiği yerde (Dublin) bir üs ve alışveriş merkezi kurdular.

Bin yıl önce İrlanda Kralı, Vikingleri (ülkeden) çıkarmayı başardı. Bu yıl kutlanan odur.

...Vikingler, Doğuya (da) çok yelken açarlar; örneğin Türkiye'den baharat getirirlerdi. Viking kenti Dublin canlı, etkin ve olağan bir yerleşme yeri olarak kuruldu.

Norveç, Danimarka ve Güney İsveç Vikingleri, İrlanda'ya çok daha önce gittiler. İrlanda kıyılarını yağmaladılar. Kuzey Vikingleri korkutucu, güçlü ve sertti. Dövüşmeyi iyi bilen gerçek savaşçılardı. Çok korku salarlardı.

[Tore Ijungberg, Göteborgs Posten, 9 Ekim 1988]

Batıya gidenler genellikle Danimarka ve Norveç Vikingleri; Baltık'tan Hazar denizi ve Karadeniz'e inenler de İsveç Vikingleri olarak bilinir. Hazar Denizine Volga'dan; Karadeniz'e, Kiev'i ana durak yaparak Dinyeper'den (ve de Volga-Don'dan) inerlerdi. Alışveriş için gittikleri İstanbul'a "Miklagård" derlerdi. Bağdat'la, Çin ve Hindistan'la tecimsel ilişki kurarlardı.

1983'te, Baltık'taki Gotland Adasından, 800'lü yıllardan kalma bir Viking gemisinin kopyası "Krampmacken"le yola çıkan on İsveçli, Polonya'nın Gdansk Limanından Vista Akarsuyuna girdi. Krampmacken, Varşova yakınlarında, bu akarsuvun kolu olan Bug'a saptı. Oradan Dinyeper'e geçilerek, Kiel yoluyla Karadeniz'e inilecek, yolculuk Miklagård'ta (İstanbul) son bulacaktı. Bu, Vikingler'in en yaygın yoluymuştu.

Sovyet sınırına yaklaşıldığında, vize başvurusuna olumsuz yanıt verildiği öğrenildi. Oraya dek 45 günde varılmıştı. Kış da bastırmak üzere olduğundan, geri dönüldü.

Ertesi yaz (1984) ekip yine (kaldığı yerden biraz geri dönüp, Varşova üzerinden) yola çıkarak Krampmacken'i 250 km kadar karadan yürütüp (Çekoslavya üzerinden) Karpat Dağlarını aşarak Macaristan'da Tuna'ya ulaştırıldılar. Oradan da Karadeniz'e. Krampmacken Türk sularına girince, bir Türk devriye gemisinin topuyla neredeyse batacaaktı! Ekibin yolculuğu Ayasofya'da bitti. Orada bir taşa şu tümce yazılıydı: "Başkan buradaydı." "Başkan" (halvdan), "Vikinglerin başı" anlamına geliyordu.

(8 Mayıs 1987 tarihli Land dergisinden özetlendi)

Vikingler devrinde çoktanrıya tapılırdı (bugünkü İsveç'teki gün adlarının çoğu bu Tanrı adlarından gelir). Avrupa ülkelerinin karada ve denizde savunmalarını güçlendirmeleri ve Hıristiyanlığın İskandinavya'da yayılmasıyla (*) Vikingler akınlarını durdurdular.

SINIFLAR

O zamanlar, ayrı ayrı yasaları olan küçük krallıklarla yönetiliyordu İsveç. Kralları soylular seçerdi. Topraksız köylüler soyluların ve kilisenin toprağını işlerdi. Köleler (**) dışındaki yaşlılar, "ting" (***) denilen yerlerde yılda bir kez toplanır, yasa yaparlardı. Yasalar yazılı olmadığından "ting"lerde yüksek sesle halka okunurdu. Bu toplanma yerleri giderek kentlere dönüşecekti. Hıristiyanlığın yayılmasıyla halk "ting"ler yerine kiliselerde toplanmaya başladı. Bundan böyle yasa yapma yerine yapılan yasalar; verilen kararlar dinleniyordu. Soylular yönetimi oluşmuş, halk üzerinde baskı kurulmuştu. Gerçek krallıklar doğuyordu (****).

*) İsveç'e ilk Hıristiyan misyoneri Vikingler devrinde geldi (829). Birka'ya gelerek kilise de kuran bu misyoner (Piskopos Ansgar), ancak birkaç kişiyi Hıristiyan yapabildi. Eski Tanrılar etkiliydi! 1008'de bir kral (Olof Skötkonug) Hıristiyan oldu. 1100'lü yıllarda Skara, Linköping, Eskilstuna, Strängnäs, Västerås ve Sigtuna'da (1130'larda Gamla Uppsala, sonra Uppsala) piskoposluklar kuruldu. 1150 yıllarında İsveç bir Hıristiyan ülkesiydi. Kiliseler önceleri keresteden, daha çok ayalet (devlet) başkanları ve soylularca yaptırılırdı. XIII. yy'ın sonunda Finlandiya da Hıristiyanlığa (ve 500 yıl sürecek İsveç egemenliğine) geçti.

***) Kölelik 1335'te yasaklandı.

****) "Ting" sözcüğü bugün de kullanılıyor. "Tingsrätt", yargılık, mahkeme; "landsting", il genel kurulu (meclis) vb. İsveç parlamentosunun adının "ting"siz olmasına karşın (Riksdag, Norveç, Danimarka ve İzlanda'nın parlamentoları "ting"lidir: Stortinget, Folketinget ve Alltinget.

*****) İsveç'te derebeyliğin (feodalite), Avrupa'nın öteki yerlerinden daha önce ortadan kaldırılmasını, ulaşımın daha düzenli olmasına bağlayanlar var. Kışın uzun sürmesi nedeniyle yollar buz tuttuğundan, daha yürünebilir durumda oluyordu. Akarsular donduğundan, köprüye gereksinim olmuyordu.

1987-88 kışı ılık geçince, asfalt olmayan orman içi yollarının donmaması yüzünden, kereste taşıması yeterince yapılamamış ve orman endüstrisi bunalımın eşiğine gelmişti.

XIII. yy başlarında ilk yazılı yasa yapılır: Västgöta Yasası (Västgötalagen). Bu yasa, İsveç'te ilk yazılı kitaptır da Tüm İsveç'i kapsayan ilk yazılı yasaları da, ülkenin ilk (genel) kralı sayılan Folkunga soyundan Birger Jarl yaptı (1250).

Vikinglerden sonra Kuzey Alman Kentleri, Baltık'ta alışverişi tekellerine aldılar. Lübeck ön sıradaydı. Birger Jarl, bu Alman kentlerine gümrüksüz alışveriş kolaylığı (kapitülasyon) tanıdı. Almanlar çabucak İsveç'e yerleşerek tecimsel ve ekinsel yaşamda etkili olmaya başladılar. Stokholm bu aşamada kuruldu (1252). 1350'de kentlerdeki yöneticilerin yarısı Alman'dı (bugünkü İsveççe sözcüklerin üçte biri Almancadan gelir).

Soylular ve papazlar (kilise) vergi vermezlerdi. Soylular, vergi yerine, kral için donanımlı asker ve at beslerdi. Köylüler, el işçileri ve tecimle uğraşanlar kral (devlet) ve kilise için vergilendirilirdi. Vergiler yetmeyince, devlet topraklarının asker ve at besleme karşılığı elden çıkarılması sürdürülürdü.

Ortaçağda halk soylular, papazlar, kentliler ve köylüler olmak üzere dört sınıftı. Yalnızca soyluların yönetimde yetkileri vardı. Soylular, bölgelerinde çoğu kez hem yargıç, hem de vergi toplayıcısıydı. Kralla anlaşmaya göre, vergi gelirlerinin bir bölümü (ya da tümü) soylunundu. XIV. yy'ın en güçlü soylusu Bo Jansson Grip'in (1330'lar-1386), kimilerinde saraylar da bulunan binden çok çiftliği vardı. Bo Jansson Grip, tüm Finlandiya'dan başka, İsveç'in üçte ikisinin de vergisini toplardı(*).

*) Bo Jansson Grip'ten 300 yıl sonra, devrin en güçlü soylusu Per Brahe ydi (1602-80). Finlandiya genel valiliği de yapan (1637-40 ve 1654) Per Abrahamsson Brahe üzerine, temel okulun 4. sınıflarında okutulmuş bir tarih kitabı şunları yazar:

"17. yy'ın ortaları (1640-60) İsveç yüksek soylularının en parlak devriydi. Kontlar ve baronlar varlıklılar edinmişler; Otuz Yıl Savaşları boyunca büyük topraklarla ödüllendirilmişler; görkemli şatolar kurmuşlar ve çok gösterişli yaşamışlardır.

Bunların en varslı Per Brahe idi. Yalnızca Visingborg Kontu olarak, 12,5 kilometrekare toprağa egemendi. Emir kullarının kendisine "Yöneten Kont" demelerini isterdi. Granna'dan şatosuna, flamaları süslü kayıklarından biriyle giderdi. Visingsö'de (ada) karaya çıkarken top atışları ve bando ile karşılanırdı. Kontluğun yüzlerce güçlü koruyucusu, geçit töreni için şatoya dek yollara dizilirdi. Görkemli, iyi donanımlı şatoyu 2.000 yemiş ağacı çevrelerdi. Öteki kont ve baronlar gibi Per Brahe'nin de, egemenliğindeki topraklarda yaşayan halk üzerinde yargı gücü vardı. Onların yaşamlarını (ölüm-kalımlarını da) yönlendirirdi."

(Historia för enhetsskolan 1, Mellanstadiet, Stokholm, 1959, sayfa 210-11)

Devlet gelirleri yetmiyordu ve de hiç yetmeyecekti. Folkunga soyunun son kralı Magnus Eriksson, soyluların da, kilisenin de vergilendirilmesini istemek zorunda kaldı. Bunun üzerine soylular, Kralı devirerek, yerine bir Alman prensi olan Albrekt av Maklenburg'u getirdiler.

KALMAR BİRLİĞİ

Yetkisi kısıtlı olan yeni Kral, güçlü olabilmek için Almanya'dan yeni soylular ve savaşçılar getirtmeye başladı. Durumlarının kötüye gittiğini sezen kimi soylular, köylülerin de desteğiyle ayaklandılar. Kral Albrekt, Alman getirtmeyi durdurma sözü veriyse de sözünde durmadı. Soylular ve köylüler yeniden ayaklandılar ve Danimarka Kraliçesi Margareta'dan yardım istediler. Margareta'nın ordusu 1389'da Albrekt av Maclenburg'u (Falköping'te) yendi. Margareta, Stokholm'ü de ele geçirerek tüm kuzeyin kraliçesi oldu (Norveç Danimarka'nın; Finlandiya İsveç'indi). Bu birleşmeye "Kalmar Birliği" denir. İskandinav tarihindeki bu tek birlik, yüz yıl kadar yaşayabildi.

Halk Almanlardan bıkmıştı. Margareta döneminde Almanların etkisi azaltıldı. Margareta'dan sonra ülke yine karışıklıklar içine girdi. Şimdi halk Danimarkalıları da ülkeden atma savaşımı veriyordu. 1436'da soylular, papazlar, kentliler ve köylülerden oluşan Arboga Riksdag'ı (parlamento), Stokholm üzerine yürüme kararı aldı. Daha önce Dalarna köylüleri bir ordu oluşturmuştu. Stokholm'ü ele geçirdiler. Danimarka Kralı Kristian II yeniden Stokholm'ü alınca, bir yargı kurulu oluşturarak, ülkenin 82 ileri gelenini öldürttü (1520)

GUSTAV VASA

Soylulardan Gustav Eriksson Vasa, Dalarna'da ayaklanarak(*) köylüleri silahlandırdı. Almanya'dan (Lübeck) kiraladığı askerlerin de yardımıyla, Danimarkalıları ülkeden çıkardı (1521) ve kral seçildi (1523).

Paraya gereksinim vardı. Kilisenin parası ve toprağı çoktu. Ülke topraklarının beşte biri kilisenindi. 1527'de toplanan Västerås Riksdag'ı, Katolik olan kiliseyi Protestanlığa dönüştürerek, kilisenin tüm varlığına el koydu. Kral da kilisenin başı ol-

*) Vasa'nın 1521'de Sällen'den Mora'ya gelmesinin anısına 1922'den beri her yıl, bu iki kent arası kayak yarışı (Vasaloppen) düzenlenir. 85,55 km'lik bu yarışa 10 binden çok yarışçı katılır.

du. Papazlar, Papa yerine krala bağlandı. Lüter (Protestan) öğretisinde, kilise varlığının halkın olduğu biliniyordu. Toprakların çoğu halka dağıtıldı.

Donanma kurularak, Lübeck'in Baltık'taki egemenliğine (Danimarka'nın da katkısıyla) son verildi (1534). Devlet, asker beslemeye başladı.

1400'lerin sonlarında İncil İsveççeye çevrilerek (parça parça on beş yılda basıldı*). Kitap basımının yayılmasıyla kilisenin ve devletin baskısı arttı.

Birçok soylu, Kralın yetkilerinin kırılmasını istiyordu. Yeni kiliseyi istemeyenler de çoktu. 1530'larda %200-500 artırılan vergiler köylüleri eziyordu. Yer yer ayaklanmalar oldu. Bunların en ünlüsü Dacke ayaklanmalarıdır. Dacke'nin bölgesi Güney İsveç'te (uç bölgede) olduğundan, halk oldukça özgürdü(**). İlk kez vergilendirilmek istenenler vardı. Uzun gerilla savaşları sonunda Nils Dacke ve tüm soyu öldürüldü (1543).

SKÅNE, STOKHOLM'DE ELÇİLİK AÇIYOR

Kırmızı-sarı Skåne (Güney İsveç) bayrağı, şimdi Stockholm'de dalgalanıyor. Bir Skåne elçisi ve sekiz konsolos, kentnin önemli yerlerinde görev yapacak.

Ama başkente yapılan bu saldırının arkasındaki Skåne Partisi ve bu partinin başkanı Carl P Herslow değil.

"-Biz, Stokholm'lulara yardım elimizi uzatıyoruz. Onların sorunlarını biz Skåne'de çözümleneceğiz" diyor, Malmö İl Genel Kurulunun Planlama Başkanı Ulf Åberg.

"-Stokholm'da olmayan çok şey Skåne'de var. Büro ve endüstri için kiralalar elverişli. Yapı yapmak ve oturmak daha ucuz...

"-Skåne'de yaklaşık bir milyon kişi yaşıyor. İşgücü kıtlığı yok. Eğer sorun çıkarsa, Danimarka'dan işgücü getirtilebilir...

Tasarıya katılan yedi belediye şunlardır: Malmö, Helsingborg, Lund, Landskrona, Trelleborg, Eslöv ve Ystad.

(Hans-Inge Olsson, Dagens Industri, 27 Eylül 1988)

*1541'de basımı bitirilen İncil, bir çalışanın üç aylık kazancı karşılığı edilebiliyordu. İlk elde köylerin ancak kiliselerine girebildi.

** Bugün de Güney İsveç'te (Skåne) oturanlar, köşklarinin (villa) gönderlerine kırmızı üzerine sarı haçlı olan kendi bayraklarını çekerler (İsveç'in ulusal bayrağı, mavi üzerine sarı haçlıdır).

Güney İsveç kenti Trelleborg ile Batı Almanya kenti Trevemünde arasındaki arabalı (feribot) yolu kuruluşu "TT Line", 1989 Ocak ayında çalışmaya başlayan dünyanın en büyük arabalılarına "Nils Dacke" adını verdi.

KARIŞIKLIKLAR

Vasa, 1560'ta ölünce (1544 yasası uyarınca) krallık, büyük oğlu Erik XIV'e geçti. Ama oğullarından öteki ikisi de krallığa soyundular. Ülkede karışıklıklar başladı. Ayrıca Kralla soylular; Katoliklerle Protestanlar arasında sürtüşmeler oluyordu. Erik XIV. kardeşi Johan III'e yenilerek krallıktan düştü (1568). Johan III'ün oğlu Sigismund da Polonya'ya (babası ölünce İsveç'e de) kral oldu.

Halk karışıklıklardan bıkmıştı. Dışardan bir kral getirmek isteyenler vardı. Vasa'nın üçüncü oğlu Karl IX, Sigismund'u devirerek krallığı ele geçirdi (1599). Ötekiler gibi o da büyük temizlik yaptı.

KUZAY AVRUPA'NIN
GÜÇLÜ ÜLKESİ

Kral Erik XIV devrinde Rusya ile savaş başlamıştı. Kraları Sigismund'un öldürülmesiyle, Polonya da İsveç'e savaş açtı.

Ruslarla savaş çok başarılı gidiyordu. İsveç-Fin orduları 1610'da Moskova'ya girdi. Moskova bir süre İsveç yönetiminde kaldı.

Karl IX öldüğünde (1611), Gustav II Adolf 17 yaşındaydı. Genç Kral, gelmiş geçmiş en iyi devlet adamı sayılan (başbakan ve dışişleri bakanı durumundaki) Axel Oxentierne gibi soyluların da yardımıyla büyük yenilikler yaptı. Oxentierne, kırk yıla yakın (sonraki krallar zamanında da) ülkede etkili bir kişi oldu. Onun devrinde modern İsveç'in temelleri atıldı:

- Üniversite ve yargı organları yeniden düzenlendi.
- Bürokrasi doğdu. Devlet görevlisi, yargıç, diplomat gibi yeni uğraş dalları belirdi.
- Ülke illere bölündü.
- Köylerde okullar açılmaya başlandı (bunlar daha çok Latince öğrenimli dil okullarıydı). 1620'de liseler açılmaya başlandı.
- Nüfus kütüğü tutuldu. Her köy papazı, köyündeki kişilerden sorumlu tutuldu. Böylece asker sayısı belirlendi, kaçakçılık zorlaştı.
- Bugünkü Belçika'dan Valonlar getirtilerek madenlerin işlenmesi ve silah yapımı geliştirildi.

- İşe yaramayan ormanlar yakılarak ekim alanı durumuna getirilmeye başlandı. Böyle açılan alanlardan altı yıl vergi alınmıyordu.

Reformlar, ülke ve savaşlar için gerekiyordu. Savaşçıları ve donanımlarını sağlayabilmek için iyi örgütlenmeye gereksinim vardı. Daha önceleri, savaşçıların çoğu paralıydı. Hangi ülke daha çok para verirse, o ülke için savaşlardı. Şimdi İsveç'in kendi savaşçıları vardı. Her yerin papazı, savaş zamanlarında ülke için savaşmaları için erkeklerin kütüğünü tutardı (bu, ilk kez olarak, İsveç'teki halkın gerçek sayısının da bilinmesiydi). Kütüğe yazılmamak, ölümü de göze almak demektir. Birçok köylü genci ve tutmalar (uşak) ormanlarda saklanıyordu.

(Svensk historia, på lätt svenska, Sayfa 11, Stokholm 1986)

Baltık'ın karşı yakasındaki savaşlarda toprak kazanma başarısı sürüyordu. Estonya'dan sonra Livonya da İsveç'in eline geçmişti. Baltık'ın güneyinde de (Polonya yönetimindeki Prusya'da) İsveç orduları ilerliyordu.

İsveç, 1630'da Otuz Yıl Savaşlarına(*) katıldı. Almanlar, Gustav II Adolf'u "Kuzeyin Aslanı" olarak yardıma çağırmışlardı. İsveç-Fin birlikleri, yeni savaş yöntemleriyle başarılar kazandı. Ama Kral Gustav II Adolf, 1632'de Lützen'de (Leipzig yakınları) savaşırken öldü. Otuz Yıl Savaşları sonunda İsveç, yeni topraklar kazandı. Kuzey Avrupa'nın en güçlü ülkesiydi.

Gustav II Adolf'tan sonra gelen Kraliçe Kristina döneminde (1632-54), sömürge yağmasından da yararlanması düşünüldü. 1638'de bir İsveç savaş gemisi, Daleware Suyuna (bugünkü Washington ile Philadelphia arası) demir attı. 1643'te bir gemi daha yollandı. "Yeni İsveç" (Nya Sverige) adı verilen sömürgedeki İsveçli sayısı 200'ü buluyordu. Yerleşme yerlerine de Nya Göteborg, Nya Vasa, Nya Korsholm, Kristina vb adlar verildi.

*) Otuz Yıl Savaşları (1618-48), Katoliklerle Protestanların savaşlarıdır. Avusturya İmparatoru Ferdinand, koyu bir Katolikti. Bohemya ve Macaristan kralı da seçilmişti. Küçük Alman kentlerindeki din karışıklıklarından yararlanarak, onları da kendisine bağlamak düşüncesiyle savaşı başlattı. İlk çarpışmayı Bohemyalılarla yaptı. Danimarka ve Fransa Almanların; İspanya da Avusturya'nın yanında yer aldılar. Savaşlar otuz yıl sürdü ve Avusturya'nın barış isteğiyle sonuçlandı (1648). Vestefalya Anlaşmasıyla Avusturya, Almanya'daki Protestan prenslerin dinsel ve siyasi bağımsızlıklarını tanıdı.

di. Sömürge toprakları 1655'te Hollandalıların, sonra da İngilizlerin (1664) eline geçti(*).

350. YIL KUTLAMALARI

"1638'de İsveç'ten yola çıkan atalarımızın, Atlantik'in bu yakasında, toprak kazanmak için nasıl zorlu bir yolculuk yaptıklarını düşündüm" dedi Kral ve ekledi: Onların anıları bugün beni onurlandırdı.

İsveç Kral ve Kraliçesi, eski belediyede bir sergiyi açarken, Wilmington'luların sıcak ilgisiyle karşılanıyordu. Dışardaki caddede, ellerinde İsveç bayraklarını sallayan kalabalıklar vardı.

Kral dün de, Kraliçe ile gittiği Philadelphia'da bir sergiyi açmıştı. Bu nedenle öğle yemeği yenmiş, Ann-Margret, İsveç'i onurlandıran on dakikalık bir kutlama gösterisinde bulunmuştu. Ayrıca, 350 yıl önce ilk gelen İsveçlilerin karşılaştıkları gerçek Kızılderililer Lenni Lenape'lerin torunlarıyla tanışıldı...

(Göteborgs Posten, 14 Nisan 1988)

SOYLULARIN ETKİSİ

Ülke topraklar kazanıyordu ama, ülke topraklarının %72'si (kiliseden alınan topraklar katlanarak) soyluların eline geçmişti. Vergi ödeyemez duruma düşen köylüler yer yer ayaklanıyordu. Soylular bolluk içinde yaşarken, köylüler açlıktan ölüyordu. Riksdag'ta kentlilerle papazlar da köylülerden yana görünüyordu ama, soylulara güç yetmiyordu. Kraliçe Kristina, Avrupa'nın ünlü bilginlerini toplayıp soruna çözüm aradı. Çözüm bulamayınca da, tahtı bırakıp (1654) yurt dışına (Roma) gitti ve orada öldü.

Savaşların ardı bir türlü kesilmiyordu. 1679'da Danimarka'nın elinden bugünkü Güney İsveç'i (Skåne) alan Karl XI, soyluların elinden de 1611'den sonra edindikleri toprakları (1680'de) geri aldı(**). Her bölge (ya da il) donanımlı 1.200 yaya asker besleyecekti. Bu askerlere toprak ve konut verildi. Barış devrele-

*) 1784'te de bir sömürge edinme girişimi oldu. Kral Gustav III, Fransa'ya gidince, Antiller'deki (Batı Hint Adaları) St Barthelemy adasını Fransa'dan (satın) aldı. 21 bin kilometrekare olan adada, 400'ü köle olmak üzere 950 kişi yaşıyordu. Amaç, bu adayı tecimsel durak olarak kullanmaktı. Yeni Dünya ile ilişkiler geliyordu. İlk kez 1800'de adanın gelirleri, giderlerini geçti. İsveç bu sömürgeyi 1878'e dek elinde tutabildi.

**)1680 reformundan sonra toprak dengesi: Devlet %35,5; soylular %33 ve köylüler %31,5.

rinde topraklarını işleyecekler; savaş durumunda orduya katılacaklardı. Her subaya, içinde yaşayabileceği birer çiftlik güvencesi verildi. Ülke düzeyinde 3.000 subay çiftliği belirlendi(*).

DEMİRBAŞ ŞARL

XII. Karl (Demirbaş Şarl), babasının ölümü üzerine 15 yaşında kral oldu (1697). Çok iyi yetiştirilmişti, Latince ve Almanca biliyordu. Kral olunca Fransızca (Türkiye'deyken biraz Türkçe) öğrendi. Çok tarih okurdu. Büyük İskender'in 32 yaşında dünyayı titrettiğini dilinden düşürmüyordu. Sert yaşamı seven, eğlence ve kadınlara karşı ilgisiz, saraydan çok ordu içinde yaşayan, avcılığı seven ve çok iyi kılıç kullanan bir gençti.

İsveç ordusu, XVI. yy'daki Türk ordusu gibi çok disiplineliydi. Üste karşı gelmenin cezası ölümdü. Ölümle sonuçlanacağı bilinse bile, verilen buyruklar yerine getirilirdi.

Protestan İsveç, Katolik Polonya ve Ortadoks Rusya'yı öteden beri korkutuyordu. Rusya'nın gücü Polonya'ninkine yaklaşmıştı. Baltık Denizinde yalnızca İsveç'in donanması vardı. Karl'ın Rusya'ya karşı tutumu düşmanca değildi. Rusya'dan hiçbir kuşkusu yoktu. Rusya'ya teknik personel ve 600 top bile yollanmıştı.

Ancak Çar Petro'nun Polonya ile anlaşıp, Türkiye'yle barış yapması (1700) Karl'ı kuşkulandırdı. Danimarka da Rusya-Polonya anlaşmasına katılınca, İsveç'in saldırısına uğradı. Danimarka'nın barış isteğine uyan Karl, 40 bin kişilik bir orduyla Baltık'ın karşı yakasına geçti (1700). Çar Petro, İsveç ordusunu karşılamaya çıktığıysa da, kaçtı. Karl, büyük kuvvetlerini geride bırakarak, 8.430 kişiyle Novgorod yakınlarında Rus ordusuna saldırdı. Alman generallerinin kumandasındaki 40 bin kişilik Rus ordusu, az bir karşı koymadan sonra Moskova'ya doğru kaçmaya başladı. İsveçlilerin 2 bin ölüsüne karşılık, Ruslar 18 bin kişi yitirmişti.

Bu savaştan sonra Karl'ın değil Moskova'da, Sibirya'da bile durdurulamayacağı görüşü yaygınlık kazandı. Ama Çar, bozgunu öğrenince umudunu yitirmedi ve şu ünlü sözü söyledi: "Daha uzun bir süre İsveçlilere yenileceğimizi biliyorum. Ama

*) Subaylara toprak verilmesi 1901 yılına dek sürdü. Bugün bile, özel kişilerin elinde (subaylardan kalıt olarak) bu topraklardan bulunur.

onlara yenile yenile, yenmeyi de öğreneceğimizi biliyorum."

Çar, İsveçlilerin Moskova'ya girememeleri için hazırlıklar yaptı. Moskova çevresindeki tüm kaleler iyice onarıldı. Bu işte, kırbaç altında kadınlar da çalıştırıldı. Top dökülebilmesi için kilise çanları bile dökümhanelere yollandı. 250 Rus çocuğu savaş yöntemlerini öğrenmek üzere Avrupa savaş okullarına yollandı.

Karl, önce Çar Petro'yu ortadan kaldırmak istiyordu. Ama generallerinden kimileri Karl'ın bu düşüncesini değiştirerek, önce, daha güçlü durumda olan Polonya'ya saldırılmasını sağladılar. Çar Petro, eline geçen bu altın yılları değerlendirirken, Karl Polonya bataklıklarında ilerliyordu.

Polonya (Leh) kralı bulunan Saksonya Elektörü II. August (Nalkıran), Çarını yolladığı 13 bin Rus ve 10 bin Saksonuyla, Letonya'da bulunan Karl'ın üzerine yürüdü (1701). Ancak, Çar gibi August de ordusunun başında bulunmadı. 2 bin ölü veren Saksonlar savaşı yitirdi. Ruslar, daha savaşın başında kaçmışlardı.

II. August'ün Polonya'daki durumu iyi değildi. Seçimle gelen Polonya kralları, "soylular kurulu"nun kararı olmaksızın Polonya ordusunu kullanamazlardı. Kral, 15 bin Sakson'a karşılık 6 bin Polonyalı gönüllü toplayabilmişti. Barış istedi. Karl, kadın elçiyle görüşmedi bile. Varşova'ya giren Karl, Kilisov Alan Savaşında 10 bin kişilik ordusuyla, August'ün 21 bin kişilik ordusunu dağıttı (1702). Karl, tüm ağırlıklarını yitiren August'ü Polonya'nın eski başkenti Karakovi'ye dek izledi. Otuz Yıl Savaşlarından (1618-48) sonra İsveçliler, Orta Avrupa'da yeniden at oynatıyordu. Karl'ın attan düşerek bacağının kırılması, August'ü tutsak olmaktan kurtardı.

İsveç'ten 12 bin kişi getirttikten sonra Narew akarsuyunu geçen Karl, 6 bin Sakson ve 6 bin Litvan'dan oluşan bir orduyu karşısında buldu. Yapılan savaşı, bin tutsak ve 600 ölü verdirerek yine Karl kazandı (1703).

Bu sırada Çar, Neva kentini alarak Baltık'ta bir pencere açtı. Kentin adını da Piterbuch (Petersburg = Petronun Kenti. 1914'te Petrograd, 1924'te Leningrad) olarak değiştirdi. Nedense Karl, Rusların Baltık'a açılmasını önemsemedi.

Herşeyini yitirmiş olan Polonya'da Karl'ın kral olması

bekleniyordu. Ama Karl, "krallarına saygılı olmayı bilmeyen bu cumhuriyet"te kral olmak istemedi. Polonya Eski İstanbul Büyükelçisinin oğlu Leszcznysky'yi kral yaptı. Polonya Kardinal'i (*) bu kişinin çok genç olduğunu ileri sürdüyse de, "benim yaşımdadır!" diyerek tersledi. Gerçekten o zaman, her iki genç de 22 yaşındaydı (1705).

1708'e dek Karl Polonya'da dolaşarak savaşlar kazandı. Polonya ve Litvanya Ruslardan temizlendi. Bu arada Ruslar da Baltık'a iyice yerleştiler.

Karl, Çara karşı son darbeyi indirmeye hazırlanırken, Rus tehlikesinden etkilenen ülkelerin temsilcileri (Estonya, Livonya ve Polonyalılar) de beraberindeydi. Ukrayna Hetmanı Mezzappa da Karl'a katıldı. Moskova'ya Ukrayna üzerinden yürünecekti. 1708-09 kışı çok sert geçmiş; soğuktan ölenlerin çokluğu, bir iki alan savaşındaki yitkilere eşit olmuştu. Ruslar, çekildikleri yerlerde ne varsa yakıp yıkıyor; yiyecek bırakmıyorlardı. Bu durumda, İsveç'ten yola çıkan Levenhaupt yönetimindeki kuvvetler gelmeden Moskova'ya yürünemezdi. Karl, Ukrayna'ya gelmekle dünyanın dışına çıkmış gibiydi. Buyrukları gerekli yerlere zamanında varanıyor; Levenhaupt yavaş hareket ediyor, bir türlü orduya yetişemiyordu.

Karl, bir bakıma komşu olduğu Osmanlı Devletini kazanmayı düşündü. Özellikle Kırım Hanı Devlet Geray Hanla kolayca anlaşabileceğini umuyordu. Kırım Hanlığıyla ilişkiler oldukça eskiydi. 1630'da Kırım Hanının yolladığı elçiler, Finlandiya üzerinden İsveç'e gelmişlerdi. IV. Mehmet devrinde İsveç Kralı X. Karl Gustav, Osmanlılarla bir anlaşma yapmak istemişti. İstanbul'a ilk İsveç elçisi 1656'da gelmiş; 1657'de Kırım'a adamlar yollanmıştı. Karl, 1705'te Polonya'da Lambert'gi aldığı zaman, tutuklarenine atılmış elli kadar Türk tutsağı bulmuş; bunları giyindirerek Türkiye'ye yollamıştı. 1707 yılında da Bender Korumucusu ve Özü Valisi Çerkez Yusuf Paşa, Ruslardan gelecek tehlikeleri çok iyi sezdiğinden, Mehmet Ağa adındaki elçiyi Karl'la görüşmek üzere Polonya'ya yollamıştı. Mehmet Ağa, Karl'a yardımdan söz etmiş, ama Karl, o sıralarda İsveç kuvvetleriyle Çarı yeneceğine güvendiğinden olacak, Osmanlı-

*) Kardinal, Papa'yı seçen, danışmanlığını yapan yetmiş kadar başpapazdan her biri.

larla ilişkiyi sürdürmeye pek önem vermemişti.

Karl'ın Ukrayna'da bulunması, Osmanlı Devleti için de büyük fırsattı. Ama devletin başında bulunanlar durumdan yararlanmasını bilemediler. Ruslar, 1700 barışına aykırı olarak Osmanlı sınırına kaleler yaptırırken, Padişah III. Ahmeç, tahttan indirilme korkusu içinde sınır çatışmalarından çekiniyordu. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa, dış siyasa konularında çok beceriksizdi. Kırım Hanına İstanbul'dan giden buyruklarda, Rusları incitecek hiçbir girişimde bulunmaması isteniyordu. III. Ahmet'in tahta çıkışından beri ülkenin ileri gelen kişileri, karşı görüşlü ya da kuşkulu görülerek ortadan kaldırılmıştı. İşbaşındakilerin çoğu uşaklık ve dalkavuklukla yükselmiş, yeteneksiz kişilerdi. İstanbul'daki Rus Elçisinin dağıttığı para ve kürklerin de Osmanlı-Rus ilişkilerinde büyük etkisi oluyordu.

Karl'ın işleri ilk kez ters gitmeye başladı. Ulahların getirdiği, Levenhaupt'ın yakın bir yere dek geldiğini bildiren yalan bilgileri iyi araştırmadan saldırıya geçti. Levenhaupt ise çok yavaş hareket etmiş, yetişen Ruslar karşısında 7 bin ölü vermiş ve savaş gereçlerinin hemen tümünü yitirdikten sonra orduya katılabilmmişti. Yusuf Paşa ve Mezappa aracılığıyla İsveç-Osmanlı dostluğu için yapılan girişimler de sonuç vermemişti.

Bu koşullar altında Paltova Kalesi kuşatıldı. Çar, kaleyi savunmaya kararlıydı. Savaşın kızıştığı sırada Karl, bir Rus kurşunuyla ayağından yaralandı. Siperleri ancak sedye üzerinde denetleyebiliyordu. Rus ordusu 45 bin; İsveç ordusu 21 bin kişiydi. Rus ordusunda birçok yabancı general vardı. Yaralı Kralın, kumandayı Marşal Rehnschiold'a vermesiyle İsveç ordusunda ikilik başlamış; Levenhaupt, "böyle bir kumanda altında bulunmaktansa, ölmenin daha iyi olacağı"nı söylemişti. İsveç ordusu sıkıştıyordu. Kral, kurşun yağmuru altında siperleri dolaşırken, Başkumandan Rehnschiold'un bir karşı çıkış sırasında 4 bin kişiyle tutsak düştüğünü öğrendi. Kuşatmayı sürdürmenin olanaksız olduğunu gören Karl, geri çekilmekten başka çıkar yol görmedi. Kral, Bender üzerinden Polonya'ya; Levenhaupt da Kırım'a çekilecek; yeni kuvvetler ve savaş gereçleri gelene dek beklenecekti.

Başarı sarhoşluğu içinde bulunan Rusların aklına, kaçan İsveçlileri kovalamak bile gelmedi. Çar hemen bir şölen kurdur-

du. Tutsak İsveç subayları da şölendeydi. Bir ara Çar, kadehini "öğretmenlerin onuruna" kaldırdı. Tutsak başkumandan, öğretmenlerin kim olduğunu sorunca da, "Sizler, Bay İsveçliler!" dedi. Kırım'a doğru çekilen Levenhaupt'ın da 16.947 kişiyle tutsak edildiğini öğrenen Çar tümünden şaşırmişti(*).

TÜRKİYE YILLARI

Karl, yaralı durumda Osmanlı topraklarına girmişti. Yarındakilerin tümü atlıydı. Tüm gün çöle benzer, uzun otlu, ıssız bozkırlarda yol aldılar. Ama gerçek sınır sayılan Aksu'yu (Dinyester) geçebilmek için hem kayıklar, hem de Özü Paşasının izini gerektiydi. Özü Paşasından izin alınmak üzere yollanan kurul, yolda, bir taşocağında çalışan Tatarlara rastladı. Tatarların başı, hiçbir "kâfir" in kaleye girmesine izin verilmediğini söyleyerek, kaleye adamlarından birini yolladı. Özü'den bir Ağa gelerek, Paşanın kurulu ertesi günü çağıracağını söyledi. Krala yiyecek-içecek getiren bir başka Ağaya 200 altın verildi.

Ertesi günü Poniatowski başkanlığındaki kurulu çağırılan Özü Kalesi Kumandanı Abdurrahman Paşa, İstanbul'dan izin almadan suyu geçmelerine izin veremeyeceğini söyledi. Abdurrahman Paşanın kimbilir İsveç Kralının kim olduğundan ve niçin oralarda bulunduğundan haberi yoktu. Bir "gâvur" ikinci bir "kâfir" ce tutsak edilse ya da öldürülse, bundan ne çıkardı.

Polonya soylusu olan Kralın Elçisi Poniatowski, çoktandır siyasa ile uğraşmış, yetenekli bir kişiydi. Orada bulunanların dışarı çıkmalarını, Paşaya söyleyecekleri bulunduğunu bildirdi. Yalnız kalınca da, "eğer Kral ve askerlerinin geçmesine izin verir ve yardımda bulunursa, bu iyiliğini Kralın ödölsüz bırakmayacağı" nı söylemesi üzerine Paşanın tutumu değişti, Elçi hazırlıklı gelmişti. Hemen Paşaya bin (kimî kaynaklarda 2 bin) altın verdi.

O gün "Sultaniye" adlı kayıklar, yiyecek dolu olarak karşıya geçirilerek, İsveçliler taşınmaya başlandı. 18 ve 19 Temmuzda (1709) kayıklar durmadan çalıştı. Akşam üzeri, Rus kuvvetlerinin yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Ruslar, Osmanlı top-

* Sibirya bozkırlarına ve Urallar'ın arkalarına sürülen İsveç tutsakları, çok elverişsiz koşullarda yaşadılar. Demirbaş Şarl'ın ölümünden üç yıl sonra (1721) yapılan Nystad (Finlandiya) anlaşmasıyla, tutsakların yaşayabilen 14 bini (yarısından az) ülkelerine dönebildi.

raklarına yüz km kadar girmişlerdi. Kayıkçılar, kıyıya yanaşmaktan korktular. Kral, gece karanlığından yararlanmayı önerdiyse de dinletemedi.

Ertesi günü sabah olunca, suyun öteki yakasında kalan 250-400 İsveçliyle Ukraynalı ve Zaporoglu Kazaklar, Kralın gözü önünde tutsak edildiler. Kazakların tümü kılıçtan geçirildi.

İsveçliler önce Özü Kalesi yakınlarında kurulan çadırlarda konaklatıldı, sonra Bender'de hazırlanan özel yere yerleştirildiler. Kral Bender'e gelirken, Çerkez Yusuf Paşa top atışlarıyla ve törenle karşıladı. Kral, 16 bin kişilik ordu ile Levenhaupt'ın yakında geleceğini ve bir iki hafta içinde Polonya'ya geçebileceğini umuyordu. Acı haberi 14 Ağustosta öğrenecekti.

Abdurrahman Paşanın İsveçlileri parayla geçirmesi ve kimi İsveçlileri alıkoyması, Özü Valisi ve Bender Kumandanı Çerkez Yusuf Paşanın çok canını sıkımsı, durumu İstanbul'a bildirmişti. Gelen buyrukta, Abdurrahman Paşa ve yardımcısının (kethüda) Bender'de kalebent(*) olarak tutulması; bin altın ve kaç kişiye İsveçli gençlerin Krala tam olarak verilmesi istenmiştir. III. Ahmet ayrıca Krala donatılmış bir atla hançer vb armağanlar yollamıştır.

Kralın Türkiye'de bulunması nedeniyle yoğun bir diplomasi trafiği başladı. Ruslar, Kral ve Ukrayna Hetmanı Mezappa'nın geri verilmesini istediler. İsveçlilerden, tutsak olan kimi Livonyalıların uşak olarak Rusya'nın İstanbul Elçiliğine yollandığını duyan İsveçliler, bu uşaklarla ilişki kurmaya başladılar. Rus Elçiliği durumu öğrenince, uşaklar İsveç Elçiliğine sığındı. Duruma el koyarak yirmi yeniçeriyle İsveç Elçiliğini sardırıp, uşakları sorguya çektiren Sadrazam, Müslümanlığa dönenleri salıverip, ötekileri Rus Elçiliğine geri verdirdi.

Bender'deki İsveç Kampına birkaç baraka yapılarak, Kral ve çevresi yerleştirildi. Buranın adı da "Karlopolis" (Karl'ın Kenti) oldu. Kral, "saray"ına geçerken, bir de dinsel tören yapıldı. Bu "Kral Sarayı", yalnız İsveçlilerin değil, Moskova'ya karşı savaşan, Rus tehlikesinden etkilenen tüm ulusların da simgesiydi. O ana dek önemsiz bir sınır kalesi olan Bender, Osmanlı Devleti içinde de önemli bir yer oluvermişti. Genç Kralın dürüstlüğü,

*) Kalebent, kale dışına çıkması yasaklı kişi.

yalınlığı ve elinin açıklığı büyük ilgi topluyor; şarap içmeyişi İslam dünyasını etkiliyordu. "Yüzyılın İskenderi"ni görmek için İstanbul ve öteki yerlerden kalkıp Bender'e gidenlerin sayısı az değildi.

Osmanlı Devletinin, İsveçlilerin giderleri için her gün ödediği "azık parası"ndan (414,5 kuruş) başka, birçok kez toplu para yardımı yapılmasına karşın, Kral bir türlü parasal sıkıntıdan kurtulamıyordu. Kampta 1.300 İsveçli, 6 bin kazak ve 4 bin Polonyalı vardı. Ayrıca Rus baskısından kaçarak kampa katılanların sayısı gün geçtikçe artıyordu.

Kral, Sadrazam Çorlulu Ali Paşanın yolladığı armağanları, "düşman"ından armağan alamayacağı gerekçesiyle geri çevirdi(*). Sadrazam, Karl'ı Rus kuvvetleri koruyuculuğunda ülkesine yollamak gibi düşünceler ileri sürmüştü. Parayı çok seven Ali Paşa, büyük bir varlık edinmiş; çekemeyenleri çoğalmıştı. 15 Haziran 1710'da gözden düşüp görevden alınarak, Tunca valiliğine atanması en çok Karl'ı sevindirmişti (Çorlulu Ali Paşa daha sonra Midilli'ye sürülecek; tüm varlığına el konacak ve 27 Aralık 1710'da başı kesilerek öldürülecektir).

Sadrazamlığa getirilen Numan Paşa, o dönemde sayıları çok az olan "doğru" adamlardan biriydi. Sadrazamın değiştiğini öğrenen birçok kişi, haklarını aramak üzere İstanbul'un yolunu tutuyordu. Çorlulu döneminde kesinlikle Rusya ile bir sürtüşme istemeyen Babîali (hükümet), şimdi gerek ülke çıkarları ve onuru ve gerekse XII. Karl için savaşı da göze alabilirdi. Numan Paşa bu konuda, Çorlulu gibi Kralı aldatma düşüncesinde olmadığını da özellikle belirtiyordu. Ülkesine dönebilmesi için de Krala istediğine yakın kuvvet (30-40 bin kişi) verebilecekti.

Padişah III. Ahmet, Numan Paşanın etkisinin artması ve Rusya'ya karşı savaş olasılığı karşısında kuşkuya düştü. Askere aylık vb giderler için "iç hazine"den para istenince, Sadrazamı çağırıp, önceki sadrazamların iç hazineye dokunmadan para bul-

* İsveç müzelerinde Demirbaş Şarl'ın Türkiye'de bulunduğu yıllara ilişkin hiçbir Türk yapıtı bulamadık. "Ordu Müzesi"nde (Kungl. armemuseum) Demirbaş Şarl için ayrılan kocaman salonda bile, Şarl'ın gittiği yerleri gösteren haritadan başka, Türkiye'yi anıstacak tek şey yok! Müzelerde, 1687'de Viyana'da edinildiği yazılı çok büyük bir çadır dışında, Türk yapıtı olarak gösterilen kimi tüfek, kılıç, eyer takımı vb etiketlerinde belirli bir tarih yok.

duklarını söyleyerek mühürü istedi. Numan Paşa mühürü verirken "önceki sadrazamlar Padişahı hoşnut etmek için halkı haksız yollarla ezmişlerdir" demek yürekliliğini gösterdi. Dostlarının çokluğundan çekinen Padişah, Numan Paşanın yaşamına ve varlığına dokunmadı. Kendisine Eğriboz Sancağı verilen Paşanın sadrazamlığı 63 gün sürdü.

Sarayda yükselebilmek için, doğruluk yerine kurnazlık, uşaklık ve hile gerekliydi. Kendisinde bu yetenekleri(!) öteden beri bulunduran ve o sıralarda Halep Beylerbeyi olan Baltacı Mehmet Paşa sadrazamlığa getirildi. Baltacı'nın ilk işi, çoklarının yaptığı gibi, kendi adamlarını önemli yerlere getirmek oldu. Bu arada, araları açık bulunan Özü Valisi ve Bender Kumandanı Çerkez Yusuf Paşayı tutuklatarak Kılburnu'na kalebent yaptı. Devlete hizmet yolunda saçlarını ağartmış; birçok savaşlarda bulunarak yararlıklar göstermiş olan bu yaşlı Paşanın tüm varlığına da el konuldu.

Osmanlı Devleti, İsveçlilere azık parası vermeyi sürdürüyordu. Ama İstanbul'da politik girişimlerde bulunmak; Bender'le İstanbul ve Stokholm arasındaki bağlantıyı sağlamak için büyük paralar gerekliydi. O dönemde en haklı savların bile armağan ve parayla desteklenmesi olağandı. Ukrayna Hetmanı Mezappa ölmeden Krala 160 bin altın borç vermişti. Öldükten sonra kalan 80 bin altını da Kral borç olarak aldı. Bender birçok tecimenin, özellikle Yahudilerin ilgisini çekiyordu. Kralın yüksek faizle para aldığı duyan Yahudiler Bender'in yolunu tutuyordu. Pazar yerini andıran kampın çevresini Türk evleri sarmıştı. Kralın sivil giysili askerleri el sanatlarıyla uğraşüyor; öğretmenlik yapıyorlardı.

Kralın bir an önce ülkesine dönmesi için türlü baskılar deneniyordu. Fransız Elçisi, deniz yoluyla gitmesi savını ortaya attı. Kimi kez Sadrazamın kötü davranışını Padişah onarıyor; Kralı kendi konuğu sayıyor; istediğince Osmanlı Devletinde kalabileceği ve dilediği yolla gidebileceği bildiriliyordu.

Rusya'ya karşı yumuşama beklenirken, savaşa karar verilmişti. Bu kararda Kırım Hanı Devlet Geray ve İsveç Kralı Karl'ın etkisi büyüktür. Kralın, ülkesine gidebilmek için çok sayıda koruyucu ve borçlarını ödeyebilmek için para koşulu ileri sürmesinin bir nedeni de, Türkiye'de kalış süresini uzatarak, Osmanlı

Devletini Rusya'ya karşı savaşa sokmak istemesiydi.

Padişah, 16 Mart 1711'de, ordunun Başkumandanı olarak Baltacı'ya sancağı verirken, Tatar Hanın (Devlet Geray Han) sözünden çıkmamasını öğütledi. İsveç Elçisi Poniatowski, Krallın temsilcisi olarak Sadrazamı izleyecekti. İstanbul'da bulunan Devlet Geray, ordudan önce çıkmış, Kırım'a giderken Bender'e uğrayarak Kralla savaş tasarıları hazırlamıştı. Eflak ve Boğdan Beylerine Tuna üzerine köprüler kurmaları ve yiyecek hazırlamaları yolunda buyruklar yollanmıştı. Önce Bender'e uğranacak, savaş yöntemleri saptanacaktı.

Ordu ağır yürüyor, dinlenmek üzere yürüyüşe ara verildiğinde, ortalık panayır yerine dönüyordu.

Rus ordusunun Eflak'a girdiği, Boğdan Voyvodasının Ruslara sığındığı haberinin gelmesi üzerine, Çarın Bender'e saldırmayacağı anlaşılmış; Baltacı da Bender'e uğramadan İsakçı'ya geçerek, Kralı yanına çağırmıştı. Kral bu çağrıya uymadı. Baltacı, bu "kurumlu kâfir" in gelmemesini yadsıyordu. Bir kez kendisi Padişah adına savaşa gidiyordu. Dahası, Kral bir göçmendi ve Padişahın koruyuculuğuna sığınmıştı. Osmanlı Devleti yönetiminde bu gibi kişisel ilişkilerin etkisi büyük olduğundan, özellikle Karl'ın dayanılmaz bir istekle beklediği Osmanlı-Rus savaşı iyi bir başlangıç getirmiyordu.

Baltacı asker değildi. Hiçbir savaşta bulunmamıştı. Karl'ın savaş tasarıları da uygulanmayacaktı. Çar ordusunun Purut boyunca Tuna kıyılarına inmekte olduğu iyice biliniyordu.

Ordu ağır ağır kuzeye doğru ilerlerken, birdenbire Rus ordusunu karşısında buldu. Ruslar, beklemedikleri ve dağınık oldukları bir sırada Osmanlı ordusunu görünce şaşkına dönerek Purut'un karşı yakasında çekilmeye başladılar. Köprüler kururken Türk, Tatar ve Kazak atlıları suyu geçip, Rusları kovalamaya başladılar. Ruslar kaçarken, içi yiyecek vb dolu 600 dolayında arabayı da bırakmışlardı. Sadrazam ileri gitmekten korkuyor, gelen "kelle"ler için ödülleri veriyordu. İlk kelleye 500 kuruş verilmişken, öğleye doğru kelle başı 20-30 kuruşa dek düştü. Yeniçerilerden birinin, kellenin daha çok para ettiğini öğrenince, tutsağını kıyıya çekip, kılıcıyla kafasını uçurduğu ve kellenin parasını aldığı söylenir.

Çok bitkin durumda bulunan Rus ordusu Purut Suyunun kıyısına iyice sıkıştırılmış; Devlet Geray Han, Yaş yolunu kesmişti. Devlet Geray ve kumandanların karşı görüşlerine karşın, atlıları kıskanan yaya yeniçeriler Rus ordusuna saldırdılar. Dört saldırı da başarısızlıkla sonuçlandı. Ruslar, ağır toplarla karşı koyuyorlardı. Osmanlı topları köprülerden yeni geçiriliyordu. 407 Türk topundan 7'sini kırkar çift manda çekiyordu. Rus ordusunda 122 top vardı. Osmanlı ordusu 120 bin; Ruslar 43 bin kadardı. Savaş alanı Osmanlı topraklarıydı, Türk ordusunda Tatarlar, Kazaklar, Polonyalılar ve İsveçliler de vardı.

Türk ordusunun üstün sayıya olmasına karşın, yönetim yeteneksiz kişilerin elindeydi. Orduda General Poniatowski ve öteki İsveç generallerinden Zulich'le Dahdorf vardı ama yönetimde yetkileri yoktu. Devlet Geray Handan da gereğince yararlanılmadı, Rus ordusunda ise, işlerini çok iyi bilen birçok Alman general ve subayı vardı.

Bir yanı Purut Suyu; üç yanı da Osmanlı ordusuyla çevrili Rus askerlerinin bir ara açlıktan söğüt dalları yedikleri görüldü. Toplar gelmiş, yerleştirilmişti. Yeniçeriler sabırsızdı. Baltacı, kumandanlara "saldırı" buyruğunu yollamaya başlamıştı ki, iki Rus askeri ak bayraklar sallayarak geldiler. Devlet Geray Han ve Poniatowski'nin karşı koyma çabalarına karşın, Baltacı Mehmet Paşa ve çevresi ateşkese uydu (21 Temmuz 1711). Purut Savaşı başlamadan bitmişti. Karlofça (1699) ve İstanbul (1700) barış görüşmelerinin aylarca sürmüş olmasına karşın, Purut Barışı 10-12 saat içinde tamamlandı. Devlet Geray Hanla Poniatowski görüşmelere bile alınmadılar. O gece, kimi Türk büyükleri Rus ordusuna gitti. Ertesi günü Rus temsilcisi Safirov, değerli kürkler; paralar ve Katarina'nın(*) çabasıyla toplanan değerli taşlarla Osmanlı ordusuna geldi. Baltacı da Çara pirinç, taze ekmek, kahve, şeker vb yiyecekler yolladı. Barış masasına otururken, Türkleri kazanabilmesi için Safirov'a şu yetki de verilmişti: Sadraza-

*) "Karl XII'nin Yaşamı" adlı yapıtta, Katarina üzerine şu bilgiler verilir: "... O, tombul, şen, neresinden olduğu bilinmeyen Baltıklı bir kadındı. Bir zaman Johan Cruhs adlı bir İsveç çavuşunun karısıydı. Evliliği yeni-yken, 1702'de Livonya'da Rusların eline düşünce, sıcağınla İsveçli Rus subaylarının da beğenisini kazandı. Ve sonunda Subay Menjikov'un yatağına düştü. Sonra da Çar'a. Çar onu görünce beğendiğini söylemiş, duygulu arkadaşta da (Onu) kendisine armağan etmişti. Petro ile çok mutlu olduğunu gösteriyordu.

(Frans g Bengtsson, Karl XII's Leynad, Malmö: 1980, sayfa 245)

ma 150 bin; Yardımcısına 60 bin; Çavuşbaşıya 10 bin ve Yeniçeri Ağasına 10 bin ruble, yazıcılara, çevirmenlere ve yararları dokunacak öteki kişilere belirli paralar dağıtılacaktı.

Safirov'un olağanüstü bir başarı sağladığı, barış görüşmelerine başlamadan önce, Rus mareşali Şeratetev'in sözlerinden daha iyi anlaşılmalıdır. Safirov'un anlaşma taslağını gören Şeratetev şunları söylemiştir: "Bu koşullarla Türklerin barış yapacaklarını sanan ve Çara bu düşünceyi veren, dünyanın en aptal kişisidir. Sadrazam bu taslağı uygun bularak barışı başlatırsa, aptallıkta birinciliği Ona (Sadrazam) vermek gerekir!" Baltacı'nın Katarina ile buluştuğu savına kaynaklarda rastlanmıyor. Bu savı, Onu çekemeyenlerin ve sonradan romancıların ortaya attığı görüşü yaygındır.

Poniatowski ve Devlet Geray Han, barış görüşmelerinin başladığını Karl'a (90-100 km'lik yol) ulaştırdılar. 22 Temmuz gecesi saat 22'de, yanına birkaç subay da alarak yola çıkan Karl, ertesi sabah orduya ulaştı. Karl'ın gelmekte olduğunu duyan Baltacı, bir paşayı karşılamaya yolladı. Paşa, Sadrazamın işinin çokluğu nedeniyle kendisini görevlendirdiğini, Sadrazamla görüşmek isterse başçadıra (otağ) buyurmasını Krala söyledi. Karl, atını yüzdürerek Purut'u geçtiğinde, Rus ordusu tüm ağırlığıyla yola çıkmıştı. Yalnızca artçılar görünüyordu.

Sadrazamın da içinde bulunduğu, kendisini karşılamaya duranlarla ilgilenmeyerek atından inen Karl, doğruca başçadıra giderek koltuğumsu bir yere oturdu. Üstü başı toz ve çamur içindeydi. Baltacı ve Devlet Geray, çadıra girerek selam verdiler. Çok sinirli olan Karl, girenleri, elini usulca şapkasının kuyusına dokundurarak selamladı ve içerde bulunanların dışarı çıkarılmasını, Baltacı'yla yalnız görüşmek istediğini bildirdi. Baltacı, içerdekilerin kalmasının sakıncalı olmayacağını söylediye de dinletemedi. Çadırda Kral, Sadrazam, Devlet Geray Han, Poniatowski ve Kralın çevirmeni kaldılar.

Kral, böyle bir olanağın bir daha kolay kolay ele geçmeyeceğini belirterek, savaşın sürdürülmesini istedi. Baltacı karşılık olarak, Türk yasalarına (şeriat) göre, "aman" diyene kılıç kalkmayacağını, tüm isteklerinin karşılandığını ve İsveç için Ruslarla savaşa girmek zorunda olmadıklarını söyledi. Karl'ın, kendisine

birkaç bin yeniçeri ve biraz top verilirse, birkaç saatte Rusları tutsak yapabileceği yolundaki isteğini de, "İslam askerlerine bir Hıristiyan'ın kumanda edemeyeceği" gerekçesiyle tersledi. Barış yapılmıştı, dönülemezdi. Bu barışla, Kralın ülkesine dönebilmesi için de Ruslardan güvence alınmıştı. Osmanlı Devleti ilk kez Karlofça anlaşmasıyla toprak yitirmişti ve bu barışla, Ruslara bıraktığı Azak Kalesini geri alıyordu.

Baltacı'yla iyice arası açılan Karl, Bender'e döndü. Sadrazamın gizli düşüncelerini sezmişti. İstanbul'a mektuplar yolladı. Baltacı da, Çorlulu'nun düşürülmesinde büyük payı olduğunu düşünerek İstanbul'a, Kralın davranışlarını kınayan mektuplar yolladı, yalanlar yazdı.

Purut Anlaşmasında belirtilen koşulların yerine getirilmesine dek, Türkiye'de "rehin" olarak kalan iki Rus (Safirov ve Şeremetov), bir hafta içinde Osmanlılarla içli dışlı olmuşlardı. Bol para dağıtan bu kişiler, Kralın Rusya yoluyla yollanmasını istiyorlardı. Baltacı'nın Safirov'a "Kral öyle adamlarla yollayacağı ki, Kral uğruna kimseyle çarpışmayacaklardır!" dediği söyleniyordu. Kralın ülkesine yollanması için Baltacı kesin buyruk vermişti. Kralın geçeceği Polonya'ya (Lehistan) mektup yazılmış; koruyuculuğunu yapacak 3 bin kişi Bender'e gelmişti. Kral, 40 bin kişi olmadan adımını atmayacağını kesin olarak bildirdi.

Bu arada Baltacı'nın oyunları İstanbul'da duyulmaya başlandı. Padişah III. Ahmet, Baltacı'ya yolladığı mektuplarda, Krala karşı tutumunu kıyasıya eleştiriyor, birinde "aman dileren bile seni öldürürüm!" diyordu. Baltacı yine de Kralın bir an önce gitmesini sağlamak amacıyla türlü baskılar deniyordu. Kralın çevirmeni tutuklanarak Özü Kalesine kapatıldı. Orduda ve donanmada bulunan İsveç subaylarının Bender'e yollanmasına ilişkin buyruklar çıkardı. Bender'e mektup getiren "kurye"ler, Sadrazamın buyruğuyla durdurulmakta, mektuplar açılmakta, dahası, bu mektupların çevirisinin Safirov'a yaptırıldığı bile söylenmekteydi. İstanbul'daki İsveç Elçiliği, sürekli olarak Sadrazam yanlılarının gözetimi altındaydı.

Baltacı, Kralın gitmesi için buyruk üzerine buyruk çıkarır. İyilikle gitmezse zorla kaldırdığının bildirilmesi üzerine, Kral da zorbalığa zorbalıkla karşı koymaya karar vermiş; İsveç

askerlerini silahlandırarak, saray çevresinde tetikte beklemelerini istemiştir.

Tedirginliğini bir türlü yenemeyen Baltacı, Safirov ve Şeremetov'un da katıldıkları bir "divan" toplayarak, soruna çözüm aradı. Divanda bulunan Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa bir ara, "bir de şeriata soralım, bakalım Tanrı ne buyurmuştur?" diyerek, Ordu Kadısının düşüncelerini sorar. Kadı'nın yanıtı şöyledir: "Bir kâfir gelip konuk olursa, bir yıl boyunca yedirilip içirilir. Bir yılın sonunda ülkesine gitmeyip, İslam toprağında kalmak isterse, kendisine İslamlık sunulur. İslamlığa geçmezse haraç istenir." Bu yanıt üzerine Yusuf Paşa Sadrazama dönerek, "krallığı elinden çıkan bu kâfir, bir düzenle Polonya'ya kral olmak ister. Buyruğa uyup giderse, ne iyi. Gitmezse, ellerine ip; boğazına zincir takarak İsakçı Manastırına atıverin, dursun!" der. Bender Kumandanına bir buyruk yazılarak, İsveçlilere verilen günlük azık parasının 414,5 kuruştan, 50 kuruşa indirilmesini ister.

İsveç Elçilik yazıcısı, 25 Eylül günü (1711), Padişah cuma namazına giderken, kendisine bir mektup ulaştırmayı başardı(*). Kimi İsveçliler, dolambaçlı yollardan İstanbul'a giderek, saraydaki İsveç dostları ve Fransız Elçiliği aracılığıyla dertlerini duyurabiliyorlardı. Bir kez de Padişah giysi değiştirerek, Kralın temsilcisiyle buluştu. Purut Barışının gerçek durumunu öğrenen Padişah III. Ahmet çok şaşırılmış ve Baltacı'ya şunları yazmıştır: "Ne olursa olsun, İsveçlilerin hemen gitmesini istersin. Amacın, İsveçlileri Nalkıran'a (II. August) ya da Çara tutsak etmek midir?"

Padişahın çok sert çıkışlarından sonra Baltacı tutumunu değiştirmiş; Krala bir mektup yollayarak, azık parasının kesilmesinden bilgisi olmadığını ortaya atmış ve konduğu sayılmasını istemiştir.

III. Ahmet önceleri, Baltacı'nın ordunun başında bulunmasından çekinmişse de, 20 Kasım 1711'de Yeniçeri Ağası Yusuf Paşaya tutuklatarak Bostancıbaşı (Edirne) tutuklarenine kapattırdı. Purut Barışında suçlu görülen Yardımcısı ve Mektupçusu asıldılar.

*) O devirde padişaha haber ulaştırmanın bir yolu da, padişah cuma namazına giderken, "cuma alayı"nın önüne atılmaktı. Arabanın önüne atlayan kişi yakalanarak gözaltına alınır, gerçek anlaşılınca salıverilirdi.

Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa, sadrazamlığa getirilişinin ertesi günü İsveç Elçisini çağırarak, geçmişteki olaylar üzerine Padişaha yazılı ya da sözlü bilgi verilmemesini istedi. Yeni Sadrazam da İsveç yanlısı değildi.

Devlet Geray Hanın İstanbul'a gelip olayları anlatması üzerine, sarayda Rus düşmanlığı arttı. Divan toplanarak savaşa karar verildi. Ama Safirov, 21 Nisan 1712'de Osmanlı-Rus uzlaşmasını sağladı. Uzlaşma için Safirov, 84.900 Venedik altını (Sadrazama 30 bin, Müftüye 10 bin...) ve 22 bin ruble dağıttı.

Kralın gönderilme işi, gündemde yine birinci sırayı almıştı. Poniatowski, "kişisel mutluluklar için ülke onuruna ve genel çıkarlara aykırı davranan kişilerin işbaşında olduğu bir ülkeden hiçbir şey beklenemez" diyordu.

Rusların barış koşullarına uymadıkları, Polonya'ya yolanan Elçinin dönüşünde anlaşıldı. Polonya boşaltılmamıştı. Divan toplandı. Padişah, gerçekleri gizlediği gerekçesiyle, Yusuf Paşaya çıkışarak mühürü elinden aldı. Rusya'ya savaş açılmasına karar verildi. Rus Elçisi, elçilikte çalışan öteki kişilerle (Safirov ve Şeremetov da içinde) Yedikule'de gözaltına alındı(*). Bu kez ordunun başında Padişah da bulunacaktı.

Sadrazamlığa Abaza Süleyman Paşa getirildi. Kral Bender'e geleli dört sadrazam değişmişti.

III. Ahmet, ordunun başında Edirne'ye gitti. İsveçliler durumun kendilefenden yana dönüştüğünü sanıyorlardı. Padişahın Edirne'ye gitmekteki gerçek amacı, başkentten havasından kaçarak, özgür kararlar verebilmektir. Şimdi o da, Osmanlı Devletinin bir "demirbaş"ı durumuna gelen Karl'ı ülkesine yollamaya kesinlikle kararlıydı.

Kralın öteden beri istediği 1.200 kese altın verilmiş ve bir an önce gitmesi istenmiştir. Ruslara savaş açıldığı bir sırada durumdan yararlanabileceğini uman Karl, bin kese altın daha gerekli olduğunu bildirdi. 1 Şubat 1713'te divan toplanarak, Kralın hemen gitmesi ya da Edirne'ye gelmesi için Bender Kumandanı İsmail Paşa ve Kırım Hanı Devlet Geray Hana birer buyruk yazıldı. Bu iki seçenektен biri seçilmezse, tüm İsveçlilere

* O devirde, savaş açılan ülkenin temsilcileri (elçilik ve çevresi) tutuklanarak, savaş bitene dek Yedikule'de gözaltında tutulurdu.

rin kılıçtan geçirilmesi de istendi (bu buyruktan Padişahın bilgisi olmadığı sanılıyor).

İsveç Kampının çevresi sarılarak, dışarıyla bağlantısı kesildi. Kampta saray kişileri dışında 1.365 İsveçli, 4 bin Polonyalı ve 4 bin Kazak bulunuyordu. Tüm yolların tutulmuş olmasına karşın, çevre köylerden yiyecek sağlanabiliyordu. Bir ara yiyecek getirmekte olan iki arabanın, Tatarların saldırısına uğradığını gören Karl, yanına asker olarak arabaları kurtarmıştır.

Tatarların kuşatması 2 bin yeniçeriyle desteklenmiş. Kral sarayının arkasına 12 top yerleştirilmişti. İsmail Paşanın buyruğuyla saray üzerine 12 top birden ateşlendi. Atıştan sonra Krala, kararının değişip değişmediği soruldu. Kralın istediği üç günlük süreyi de tanımayan kumandan, toplara yeniden "ateş!" buyruğu verdi. İsveçliler, soğuktan donan su fiçilerini siper olarak kullanıyorlardı. Birkaç top atılmıştı ki, başından beri işi oyun sanan yeniçeriler, böyle "savaş oyunları"ndan hoşnut olmadıklarını bildirdiler. Birkaç yıldan beri birarada buldukları Krala ateş açmak ve kılıç çekmek istemiyorlardı. Dahası, kimilerinin İsveçlilerde alacağı da vardı. Ateş eden birliklere karşı koyarak, ateşi kesmezlerse kendilerini ve kumandanlarını parça parça edebileceklerini söylediler. Bunun üzerine, buyruğa uymazlarsa başkaldırılmış sayılacakları yeniçerilere bildirildi. Yeniçeriler de buyruğun gösterilmesini istediler. Kaleye giderek Kadıyı da yanına alan İsmail Paşa buyruğu okutmuş, durumdan hoşnut olmayan yeniçeriler topları da alarak kaleye dönmüşlerdir.

İsmail Paşa, başka bir yeniçeri birliği ve toplar getirterek, Kral Sarayına yeniden ateş açtırdı. Dışardaki İsveçliler karşı koymayı bıraktılar. Kazaklar ve Polonyalılar olaylara karışmamışlardı. Durumu kavrayan Kral, yanındaki 25-30 kişiyle kılıcını çekerek savunmaya geçti. Saraya kapanarak kapıları kilitledi. Tuğla duvarlardan kurşun geçmiyordu.

Tatarlar, sarayın saz olan damını yanan oklarla ateşe verince, Karl tavan arasına fırlayarak, orada korunan kimi armağan ve belgeleri kurtarmaya çalıştı. Ama pek azı kurtarılabildi.

Karl, Stokholm'den ayrılışından beri ilk kez bir şişe şarap içti. Bir elinde kılıç, bir elinde tabancayla yangından dışarı kaçmak isterken düşerek sağ bacağından yaralandığı sırada tutsak edildi. İsmail Paşa, Kralı tutsak eden yeniçeriye, adadığı

bin kuruşu verdi. Kral konağa götürülerek konuk; İsveçliler tut-sak; kamp yağma edildi (13 Şubat 1713). Ertesi gün İsveçliler salıverildi. İsveç tarihine "kalabaliken" (kalabalık) olarak geçen bu olayda en az 15 kişi öldü. Kalabalık olayı sırasında İsveç Elçisi Edirne'de gözaltındaydı.

Karl, kalede dört gün konuk edildikten sonra, yüz kişilik çevresiyle Edirne'ye doğru yola çıkarıldı. Bu durumda İsveçliler Bender'de 3 yıl, 6 ay, 2 gün (1709-13) kalmış oluyorlardı. Bender'den yola çıkışlarının 40. günü, oturmalarına ayrılan Dimetoka'ya (Edirne yakınları) vardılar. Kral, dört atın çektiği arabada, ötekiler at üzerinde yolculuk etti.

Edirne'deki sarayda Kral yanlıları etkinlik göstermeye başladılar. Kaptanpaşa Kel İbrahim Hoca, "kalabalık" olayı nedeniyle Fransız Elçisine şunları söyler: "Bu ülkeyi yönetenler ya çok saf, ya da parayla kandırılmış kişilerdir. Tümü de Padişahı aldatıyorlar." Kalabalık olayından bir ay geçmeden, bu olayda etkinlikleri görülen Bender Kumandanı İsmail Paşa ve Kırım Hanı Devlet Geray Han da içinde olmak üzere birçok önemli kişi tutuklandı. Kırım Hanının bu olaya "Rusları tedirgin ediyor" düşüncesiyle karıştırıldığı sanılıyor. İsmail Paşanın üzerindeki giysilere varana dek tüm varlığına el konulmuş; "bir kuru başı ve gözlerinden akan kanlı yaşı"yla bir gemiye bindirilerek Sinop Kalesine (tutuklarevi) yollanmıştır.

Kralı ülkesine ancak Kel İbrahim Hocanın yollayabileceğini düşünen Padişah, mühürü Abaza Süleyman Paşadan alarak kendisine verdi. Abaza Süleyman da Kaptanpaşalığa getirildi.

Karl, 20 Nisanda, Dimitoka'dan, Edirne'ye birkaç km olan Timurtaş (Demirtaş) Paşa Sarayına getirildi. Hastalığını öne sürerek kimseyle görüşmek istemiyordu. Kralın hastalığını "siyasal" olarak düşünenler çoktu. Bataklık bir yer olan Demirtaş'ta sıtmaya yakalandığı da söyleniyordu. Birçok İsveçlinin sıtmadan öldüğü de bir gerçektir. Bu sırada III. Ahmet'in giysi değiştirerek üç kez Kralla buluştuğu biliniyor.

24 Nisanda (1714) Demirtaş yakınlarında toplanarak, Sadrazamın tüm isteklerine uyan Osmanlı büyükleri, Rusya'yla savaşa karar verdiler. Savaşa Sadrazam da katılacaktı. Bu, Purut Barışından beri Rusya'ya açılan üçüncü savaştı.

Bu karar, Padişahı ve kimi saray çevresini tedirgin etti. İbrahim Hocanın yeniçerileri kazanmasından korkuluyordu. Sadrazam 25 Nisanda saraya (Edirne) çağrılarak, Padişahla buluşturulmadan boğduruldu. İbrahim Hocanın sadrazamlığı 22 gün sürdü.

İbrahim Hocanın ortadan kaldırılmasında büyük katkısı bulunan Silahtar Damat Ali Paşa sadrazamlığa getirildi. Ali Paşa, Karl'ın gönderilmesiyle uğraşacak yedinci sadrazamdı. Purut Barışına göre Ruslar, Karl'ın ülkesine yollanması koşuluyla Azak'ı bırakacaklardı.

III. Ahmet ve Yeni Sadrazam Ruslarla iyi geçinerek, Karlofça Anlaşmasıyla Venedikliler'e bırakılan Mora'yı kurtarmak istiyorlardı. Ali Paşa, sadrazamlığa gelişinin ikinci ayında Rusya; sonra da Polonya ile birer anlaşma yaptı. Bu anlaşmaların yapıldığını öğrenen Karl, ilk kez olarak umudunu yitirerek, gerçeği olduğu gibi görmeye başladı. Sarayı çok sıkı gözetim altında idi. Edirne'de oturan İsveç Elçisi, Demirtaş'ta oturmaya zorlanıyor; dışardan kimsenin İsveçlilerle ilişki kurmasına izin verilmiyordu.

Sadrazamın buyruğuyla İsveçliler, Demirtaş'tan Dimetoka'ya taşındılar. Ağır hasta olan İsveç Elçisi Demirtaş'ta bırakılmış, ertesi günü ölmüştü. Yerine elçi atanmasına izin verilmedi.

KRAL ÜLKESİNE DÖNÜYOR

Karl, 1714 Mayısında Türkiye'den ayrılma hazırlıklarına başladı. İstanbul'a yollanan Olağanüstü Elçinin Sadrazamdan 1.200 kese borç para isteğine "Osmanlı Devletinin bir Hristiyan prensle borç para veremeyeceği" karşılığı verildi. Yol gideri olarak 400 kese altın armağan edilecekti.

Dimetoka ve Bender'de bulunan İsveçliler Eflak'taki Targovişti'de buluştular. Beş kola ayrıldılar. Her biri ayrı yoldan gidecek; Stralsund'ta (o zaman İsveç'in olan şimdiki Doğu Alman kenti) buluşulacaktı. Giysi düzenini değiştiren ve başına takma saç (peruk) takan Karl, Yüzbaşı Peter Frisk adıyla yolculuk yapacaktı.

Boş lece, Türkiye'de 5 yıl, 3 ay, 9 gün kaldıktan sonra 27 Ekim 1714'te Erdel sınırını geçti. Viyana, Nürnberg ve Han-

nover üzerinden ve büyük bölümü at üzerinde giderek 14 günde Stralsund'a vardı(*).

Karl, her yanı düşmanlarla sarılı, ülke dışındaki topraklarından çoğunu yitirmiş bir imparatorluğu diriltme çabaları içindeydi. Rusya, Polonya, Danimarka ve Saksonya'dan başka iki yeni düşman daha belirmişti: Prusya ve Hannover. Bu son iki ülke, Danimarka'yla anlaşarak, İsveç'in Almanya'daki topraklarını paylaşmak üzere silaha sarılmışlardı.

Karl, Stralsund'ta bir yıldan çok kaldı. Çember daraldıkça daralıyordu. Kent düştüm, düşecekti. Yakınlarına düşen bir bombayı, (herkes şaşırıp kaçarken) Karl, patlamadan alarak bir çukura atmaya başardı. Baltık'ta Danimarka savaş gemileri dolaşıyordu. İsveç donanması Rügen yakınlarındaki savaşta başarı kazanamamış; onarım için Karlskrona'ya çekilmişti. Kış bastırıyordu. Hiçbir yerden yardım umudu yoktu. Karl, Türkiye'dekinden çok daha umutsuz haftalar geçirdi.

1715'in 1 Aralık'ında (Stralsund'un düşmesinden bir gün önce) geceyarısı, küçük bir kürekli gemiyle, 12 saatlik korkulu bir yolculuktan sonra İsveç kıyılarına (ayrılışından on beş yıl sonra) varabildi. Arkadaki iki gemide personel ve alacaklı Türkler(**) vardı.

Karl, Başkent Stockholm yerine, ülkenin güneyindeki Lund'a yerleşti. Para yoktu. Kaynaklar tükenmişti. Yoksul halk savaşıardan bıkmıştı. Ama Karl'ın sözlüğüne "barış" sözcüğü girmemişti. 1716-18 yıllarında üstüste üç yıl kıtlık olmuş; köylülerin vergi gücü kalmamıştı. Yer yer ayaklanmalar oluyordu.

Bakır para basılarak bir ölçüde kaynak sağlandı. Bakır paralar "gümüş para" değerindeydi ve durum düzelince gümüşlerle değiştirilecekti. Halk, "kalp para"yı kullanmak istemiyordu. Sonunda gümüş paralar geçerlikten kaldırıldı.

1718'e dek 40 bin kişilik bir ordu hazırlandı. Önce Danimarka-Norveç Krallığına saldırılacaktı. Danimarka, Kral Türkiye'deyken İsveç'e saldırmış; Rusya'yla bir anlaşma yapmıştı.

*) Avusturya kaynaklarına göre, 28'i Yahudi olmak üzere, ülkeden 1.168 kişi (1.625 at ve 127 araba) geçti.

***) Alacaklı durumda olan Türklerden kimileri de Şarl'la beraber (ya da ardından) İsveç'in yolunu tuttular. Bunlardan bir bölümü geri dönemedi.

30 Kasım 1718'de, Frederiksten (şimdi Norveç'te Fredrikshald) Kalesini kuşattığı sırada, şakağından yediği ve nereden geldiği belli olmayan bir kurşunla bu savaşçı Kral (36 yaşında) ölünce, Avrupa'da kuvvetler dengesi birdenbire bozuldu. İsveç, kesintisiz 57 yıl savaşmıştı. Yerine geçenler, toprak yitirmeyi de göze alarak barışçı siyasa uyguladılar. 1719'da Bremen ve Verden Hannover'e; 1720'de Usedom ve Wollin Prusya'ya; 1721'de Ingria, Livonya ve Estonya (1808'de Finlandiya) Rusya'ya bırakıldı.

Bugün Stokholm'da (Kungsträgard) Demirbaş Şarl'ın asker giysili, sağ elinde uzun kılıcı ve sol elini Rusya'ya doğru tutmuş görkemli bir dikiti bulunur.

KARL XII, ÖLÜM GÜNÜNDE ANILDI

(Sokak Çatışmalarında 200 Gösterici Gözaltına Alındı)

"30 Kasım Hareketi" gibi kuruluşlar, dün, 270 yıl önce ölen Karl XII için saygı gösterilerinde bulundular. Çıplak kafalılar ve aşırı sağdaki kimi öteki kuruluşlar, ırkçı savsözler haykırarak, ulusçu gösterilerde bulundular...

Lund'ta 500'den çok kişi, ulusçulara (nasyonalist) karşı gösteri yaptı. ... Stokholm'da da ulusçularla karşı göstericiler arasında çatışma çıktı. Çoğu karşı göstericilerden olmak üzere 140-180 gösterici gözaltına alındı...

Karl XII'nin ölüm günü Göteborg'ta, ulusçular açısından çok ilgi çekici kutlanmadı.

(GT, 1 Aralık 1988)

TÜRKÇE SÖZCÜKLER

Demirbaş Şarl Türkiye'den ayrılmadan önce İsveç'e yol aldığı bir buyruksa, iki savaş gemisi yapılarak, bunlara "Yıldırım" ve "Yaramaz" adlarının verilmesini ve bu adların gemilere Türkçe olarak da (Arap abecesiyle) yazılmasını ister (Arapça abecedden İsveççeye, okunuşlarıyla "Jilderim" ya da "Yildyrym" ve "Jarramas"). Şarl, bu gemilerin biçimini gösteren kendi çizdiği resimleri de ekler buyruğuna.

1716'da birinci gemi yapılarak "Jilderim" olarak adlandırılır. Şarl ölünce barışın gelmesi ve ödenek yetersizliğinden 60 tonluk "Jarramas", planlanan zamandan çok sonra yapılabildi. 1754 ve 1756'da yapılan iki gemiye de Yıldırım ve Yaramaz adları verildi. Bundan sonra, Yıldırım ve Yaramaz eskidikçe, yerine yenilerinin yapılması gelenekselleşti.

Bugün Karlskrona'da kafeterya olarak kullanılan yaramaz (Jarramas) adlı gemi, 1900'de "gözcü gemisi" olarak yapıldı. 350 tonluktur. 1950'de emekliye ayrılarak "askeri müze gemisi" olarak yararlanılmaya başlanmıştı.

Şarl'la beraber Türkiye'de bulunmuş olan Dagström adındaki subay, 1740'ta "Yıldırım ve Yaramaz"ın (ikisi bir arada) "şimdi geliyorum" (nu kommer jag på stunden) anlamına geldiğini açıkladı. Dagström Türkiye'den ayrılmış 26 yıl olmuştu. Yıldırım ve Yaramaz'ın anlamı 1910'a dek öyle kaldı. 1910'da Yıldırım ve Yaramaz'ı da içeren tezinde (Prof) Zettersteen, bu sözcüklerin gerçek anlamını ortaya çıkardı(*). Günümüzün kimi İsveç sözlüklerinde "yıldırım"a rastlanır (Yilderim: Türk. blixten).

Bugün İsveççede kullanılan en yaygın Türkçe sözcük "kalabalık"tır. "Kalabaliken" olarak kullanılan bu sözcük, 1713'te Demirbaş Şarl'ın Bender'den zorla kaldırdığı günlerden kalmıştır ve "gürültü-patırtı yapan kişiler topluluğu, kartışıklık" anlamını içerir. İkinci yaygın sözcük "dolma"dır. İsveç'te özellikle lahana dolması (kaldolma) çok yapılır. Bu yemek Türklerden öğrenilmiştir. "Köşk" (kiosk) ve "paşa" (pascha) sözcükleri de yararlığını sürdürmektedir. Köşk, bir tür satış büfesi anlamında kullanılmaktadır. Kimi İsveç sözlüklerinde Türkçe kökenli olarak çarşaf (tjarjaf), saray (seralj), divan, yeniçeri (janitschär), müftü (mufti), sultan vb sözcükler gösterilmişse de, bu sözcükler yararlığını yitirmiştir.

Osmanlılarca, İsveçlilerin savaş ve denizcilik üzerine ileri bilgilerinden yararlandığı sanılmıyor. O yıllarda Osmanlılar kendilerini o denli yüksek görüyorlardı ki, bu "kâfir"lerden öğrenilecek bilgilere gerek yoktu(!). Sergilediğimiz ufak tarihli

*) İsveççeye yanlış çevrilmiş bir sözcüğe de ben rastladım: "Demirbaş." Bu sözcük "demirbaşlı" (demirden baş) olarak çevrilmiş (Järnhuvudet). Okuduğum İsveççe yapıtlarda, Türklerin XII. Karl'a "Demirbaşlı" dedikleri belirtiliyordu. İsveççede "demirbaş"la "demirbaşlı" sözcüklerinin kökleri ayrı olduğundan, bu iki sözcük arasında bir ilişki kuramıyordum. "Demirbaşlı"ya, kimbilir ellinci kez, bir gazete yazısında rastlayınca (Lars Vidding, Expressen, 16 Ağustos 1987), durumun ayrıntısına varabildim. "Demirbaşlı"yı yapıtlarında da kullanan tarihsel romanlar yazarı Lars Vidding'le Göteborg Kitap Sergisinde (fuar) konuyu görüşmek istedim. Zamanı yoktu! Kısaca açıklama yapabildim. Verdiği adrese yazdım, yanıt gelmedi. 1988 de, tarih yazarı Alf Åberg'e başvurdum. Ondan da yanıt çıkmadı. Uğraştığı sürdürüleceğim (HTY).

kesitinde görüldüğü gibi, o yıllarda Osmanlı Devletini yönetenler arasında, ülke çıkarlarını kişisel çıkarlardan üstün tutan kişilerin, ülke yönetiminde görev alma olasılığı yoktu.

ÖZGÜRLÜK ÇAĞI

Demirbaş Şarl evlenmediğinden, çocuğu da yoktu. Riksdag (parlamento) 1719'da yeni bir anayasa yaparak, tacı Karl'ın kızkardeşi Eleonora'ya (O da 1720'de kocası Fredrik'e) verdi. Yetkiler iyice kısılmıştı. Ülkeyi kralla beraber 16 kişilik konsey yönetiyordu. Gerçek güç konsey başkanındaydı. Kral, konseyin kararını onaylamaktan kaçmırsa, krallık kaşesi (mühür) kullanırdı. Riksdag yine dört sınıftı ve her sınıf ayrı ayrı (yapılarda) toplanırdı.

Soylular büyük ailelerden gelirdi. Büyük toprak ağaları, yüksek devlet görevlileri, kimi kez yüksek subaylar, bruk (işletme) patronları, kont-kontes, boron-borones, dük-düşüş soylular sınıfına girerlerdi. Sayıları 1.200'ü bulan soylular için seçim yapılmazdı.

Kentliler, İsveç ve (şimdiki) Finlandiya'nın 101 kentinden seçilirdi. Stokholm 10; Göteborg 3 üyeye temsil edilirdi. Öteki kentler, büyüklüklerine göre 1-2 ya da ortaklaşa tek üye yollardı. Sayıları 90'ı geçmezdi. Üyelerin üçte ikisini belediye başkanlarıyla danışmanları oluştururdu.

Papazların üye sayısı 50 kadardı. Piskoposlar seçimsiz; papazlar seçimle gelirdi.

Köylülerin temsilci sayısı da 150 kadardı. Topraksız köylüler, askerler ve kadınlar seçime katılamazlardı.

Riksdag üyeleri bölgelerinde oturur, toplantı zamanları Stokholm'e giderlerdi. Olağan toplantılara 1.200 soyludan ancak 300'ü katılırdı. Çoğunluk yöntemi uygulanırdı. Çalışmalar daha çok kurullarla olurdu. Bu kurulların en önemlisi savunma, maliye ve dış siyaseti da içine alan "gizli kurul"du. Bu kurula köylüler giremezdi.

PARTİLER DOĞUYOR

Riksdag'da 1730'larda partiler doğdu. Bu partilerin en önemlileri "Şapkalar" (Hattarna) ve "Kalpaklar" (Mössorna). Şapkalar Fransız; Kalpaklar İngiliz yanlısıydı. Şapkalar, Rusya'

ya karşı (olası bir savaşta) başarılı olabilmek için Fransız desteği arardı. Kalpaklar, çiftçileri ve en çok tecimsel ilişkide bulunan İngiltere'yi tutardı. Partiler daha çok soylular arasında yaygındı.

Şapkaların çoğunlukta olduğu devrelerde ülke iki kez savaşa girdi. 1741-43'teki savaş sonunda Finlandiya'nın doğusu Ruslara bırakıldı. 1757-63'te (Yedi Yıl Savaşları) Prusya'ya karşı yapılan savaşta toprak yitmedi.

1771'de, babasının ölümüyle başa geçen Gustav III, bir yıl sonra (1772) kansız bir "darbe"yle yeni bir anayasa yaparak, konseyin işlevine son verdi. Soyluların egemenliği kırıldı. Riksdag'ta yabancıların etkisi azaldı. Hükümete hem şapkalardan, hem de kalpaklardan üye alındı. Basın özgürlüğü kısıtlandı. Dış siyasa, anayasa ve kilise üzerine eleştiriler yasaklandı.

Gustav III döneminde reformlar da yapıldı:

- Herkesin kullanabileceği gümüş para (*) çıkarıldı.

- Devlet görevlilerine 70 yaşında emeklilik getirildi.

- İçkide devlet tekeli kuruldu.

- Okullar geliştirildi.

- Topraksız köylülerin, soylulardan toprak satın alması sağlandı.

- Orta sınıfın ekinsel çalışmaları desteklendi. Birçok dalda sanatçılar doğdu (**). Tiyatroya önem verildi. Kral, kendisi de oyunlar yazdı. İki oyunda da başoyuncu olarak oynadı.

1786'da Rusya'ya açılan savaş, Danimarka'nın batıdan saldırmasıyla başarısızlıkla sonuçlandı.

Fransız Devrimi (1789) ülkedeki özgürlük özlemlerini

*) İsveç'te ilk para, Kral Olof Skötkonug devrinde (995-1022) Sigtuna'da basıldı. Para birimi "mark", kuruşu "öre"ydi. O tarihlerden önce, çok az da olsa Romalıların, Arapların ve İngilizlerin paraları dolaşırdı.

1534'te "daler" de para birimi oldu. Uzun süre hem daler, hem de mark bir arada kullanıldı. Arada altın ve gümüş paralar da basılıyordu. 1608'de daler'in adı "riksdaler" oldu. Gümüş ve bakırın gerçek değerinde para çıkarıldı. 1644'te çıkarılan "10 daler"lik gümüş paranın ağırlığı 19,7 kg'dı (1 daler 1,97 kg). Ağır bakır paralar da çıkarılıyordu. 1873'te bugünkü birime (kron-öre) geçildi.

Kağıt parada İsveç, Avrupa'da öncüdür (1661). Avrupa'da ilk banka da İsveç'te kuruldu (1656).

**) Yontucu-çizimci Johan Tobias Sergel (1740-1814) ve ozan-müziyen Carl Michael Bellman (1740-95) bu devrin sanatçılarıdır.

geliştirdi. Öteden beri durumdan hoşnut olmayan soylular, 1792'de Kralı (bir maskeli baloda, tabancayla) öldürdüler.

İSVEÇ'İN SON SAVAŞLARI

Fransa'da Napolyon Bonapart ortaya çıkmış; İngiltere ve Rusya ile savaflara başlamıştı. Yeni İsveç Kralı Gustav IV Adolf, önce yansız kaldı, sonra Rusya'nın yanında (Fransa'ya karşı) savafla girdi (1805). İki yıl sonra Rusya, Fransa ile barışarak İsveç'e saldırdı. İsveç, Danimarka yüzünden kuzeyde yeterli kuvvet bulunduramadığından, Finlandiya ve Åland'ı (ada) Rusya'ya bıraktı (1808). Bu savaflarda İsveç, topraklarının üçte birini ve halkının dörtte birini yitirdi. Kralın siyasasını beğenmeyen yüksek subaylar, darbeyle Kralı ülke dışına sürerek, yeni bir anayasa yaptılar. Sürülen Kralın amcası XIII. Karl krallığa getirildi (1809). Kralla Riksdag yetkileri paylaştılar. Riksdag yine 500 yıl önceki gibi dört sınıftan oluşuyordu.

Yaşlı Karl XIII'ün çocuğu yoktu. Napolyon'un generallerinden Jean Baptiste Barnodotte (Karl XIV Johan olarak) Prens seçildi (bugünkü Kral, bu Fransız'ın soyundandır).

Prens Karl XIV Johan, Rusya'dan Finlandiya'yı geri alma savaşı yerine, Danimarka ile savaşmayı yeğledi. Danimarka'ya güneyden (Almanya üzerinden) saldırdı. Yenik duruma düşen Danimarka, Norveç'i İsveç'e bırakmak zorunda kaldı (1814). Bu, İsveç'in son savaşıdır (İsveç-Norveç birliği, 1905'te barışçı yollarla çözüldü).

YENİ SINIFLAR

1800'lü yıllarda tarıma ve endüstriye yeni makineler girdi. Topraksız köylülerin ve işsizlerin çoğalması, sorunları da çoğalttı. Avrupa'daki 1848 Devriminin(*) de etkisiyle, bu sınıflar,

*) 19. yy'da, Avrupa'da buharlı makinenin bulunuşu ve hızlı sanayileşmeye koşut olarak, çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu büyük kentler oluştu. Sanayi Devrimi olarak da adlandırılan bu oluşumla yeni bir sınıf ortaya çıktı: İşçi sınıfı. Bu yeni sınıfın hakları da savunulmaya başlandı. K Marx ve F Engels gibi düşünürler "sosyalizm" ve "komunizm" kavramlarına açıklık getirdiler. Fransa başta olmak üzere birçok ülkede karışıklıklar oldu. Fransa'da krallık devrilerle cumhuriyet kuruldu (1848). İtalya ve Prusya'da anayasalar yürürlüğe girdi. Avusturya'da toprak köleliği son buldu. Öteki Avrupa ülkeleri yurttaşları da çeşitli ödünler aldılar.

yüksek sesle Riksdag'ta temsil edilmeyi istediler. Riksdag'ta. beşinci bir sınıf oluşturulması gündeme geldi. Bu öneriyi köylülerle kentliler onaylarken, soylularla papazlar karşı çıkıyordu. Tartışmalı uzun yıllardan sonra "sınıf"lar kaldırılarak, biri "senato" olmak üzere çift Riksdag'a geçildi (1866). Yine de yalnızca varsıllar ve varsıllıkları oranında oy verebileceklerdi. Sosyal Demokrat Partinin kurulduğu 1889'da 4,8 milyon yurttaştan yalnızca 228 bini oy kullanabiliyordu.

İKİLİ PARLAMENTONUN YAPISI (1867)

		Soylular	Papazlar	Kentliler	Köylüler	Sınıflandırmaya Girmeyenler	TOPLAM
1. Parlamento	SAYILAR Sayısı	78	4	6	-	37	125
	Yüzdesi	62,4	3,2	4,8	-	29,6	100
2. Parlamento	SAYILAR Sayısı	20	8	22	75	65	190
	Yüzdesi	10,6	4,2	11,5	39,5	34,2	100

(Kaynak: S Carlsson, Ständsrnhälle och ständpersoner)

1909-11'de, vergi veren erkeklerden 24 yaşını dolduranlar oy kullanmaya başladı. Senato için varsıllar, yine varsıllıkları oranında (en çok 40 oy) oy veriyordu. Halkın seçime katılım oranı %19'a çıkmıştı. 1919'da birden çok oy ve vergi verme koşulu kaldırıldı. 1921'de kadınlar da oy vermeye başladı. Seçime ve seçilme yaşı 23 ve 27 olarak saptanmıştı.

Bugünkü Riksdag, 1967'den beri tek (senatosuz) ve 349 üyeli (1976'ya dek 350 üyeliydi). Parlamenterlerin 310'unu halk, 39'unu partiler seçer. Süre üç yıl, seçmen yaşı 18'dir. Göçmenlerin de oy kullanabildiği belediye ve il seçimleri de Riksdag seçimleriyle bir arada yapılır. Seçim gününden önce de

oy kullanılabilir(*). Valiler hükümetçe altı yıl için atanır.

Ülke 28 seçim bölgesine ayrılmıştır. Partilerin Riksdag'a üye yollayabilmeleri için genel oyların %4'ünü, ya da bir seçim bölgesindeki oyların %12'sini kazanmaları gerekir. Partiler, parlamenter oranında devlet yardımı alır.

OY'UNUN DEĞERİ 175 KRON

Oy'unun değerinin tam tamına kaç kron olduğu, oturduğın yere göre değişiyor. Belediyelerin partilere destek yardımını istedikleri gibi belirleme yetkisi var. Örneğin Umeå Belediyesi her üyelik (parlamenter) için partiye yıllık 20.800 kron yardım verirken, Sorsele Belediyesi yalnızca 1.500 kron verir.

...Her üyelik, partiye 239 bin kron kazandırır. (Arbetet, 13 Eylül 1988)

Belediyeler, 1862'den beri kendi kendilerini yönetir.

Her seçim yılında "kilise kurulları" (meclis) seçimleri de yapılır (genel seçimlerden ayrı olarak). Kurul üyeleri, partilerin gösterdikleri adaylar arasından, İsveç kilisesi üyelerince seçilir.

*) Dış ülkelerde (elçilikler) ve gemilerde, seçim gününden 24 gün önce oy verilmeye başlanır.

Seçimlerden 24 gün önce, postanelerde de seçim sandıkları kurulur. İsteyen oyunu önceden kullanabilir. Hastanelerde oy verme, seçimden bir hafta önce başlar. Seçim sandığına ulaşamayacak durumda hasta, sakat ya da yaşlı olanlar, kapalı oylarını eşleriyle, 18 yaşını doldurmuş yakınlarıyla ya da posta dağıtıcısıyla yollayabilirler.

Erken oy kullanan kişi, seçim günü de oy kullanırsa, önceki (erken) oyu geçersiz sayılır.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1814'ten beri savaşa girmeyen İsveç'in, tüm siyasal partilerce desteklenen dış politikası, "barış döneminde hiçbir ülkeyle askersel anlaşmaya girmemek ve savaş sırasında yansız kalmak"tır.

Ulusal gelirin %8'i savunmaya ayrılır. Savunma silahlarının %85'ini kendi yapar. "S" ve "STRF 90" tankları, "302" personel taşıyıcıları, 155 mm'lik zırhlı ve uçan top, tanklara karşı 90 ve 84 mm'lik top, yine tanklara karşı "Robot 70" ve "Hawk" mermileri İsveç yapısıdır.

Hava kuvvetlerindeki uçakları da (Draken, Viggen, Sidewinder, Falkon, The Saab 105 Twin Jet, JAS 39 Grippen) kendi yapar.

Savaş durumunda olan ve savaş olasılığı görülen ülkelere savaş donanımı satmaz. Son yıllarda, savaşan kimi ülkelerin ellerinde İsveç silah ve patlayıcılarının bulunduğu anlaşılması, İsveç'in siyasal ve yargısal yaşamıyla kamuoyunda büyük yankılar uyandırdı.

Tüm servislerdeki (kara, deniz, hava) araçlar için yeraltı sığınakları bulunur. Örneğin bir baskınla tüm savaş uçaklarını yoketme olasılığı yoktur. Ülke ormanlarla da kaplı olduğundan, sığınakların korunması kolaydır. Yeraltı sığınaklarının çoğu radyasyondan etkilenmez. Ayrıca 5,5 milyon kişinin sığınabileceği sivil sığınaklar bulunur. 1947'den beri, savaş amacı dışında, atom (nükleer) enerjisi çalışmaları da yapılır. Çalışmakta olan atom enerjisi santrallerinin, 2010 yılına dek durdurulması planlanmaktadır.

A S K E R S E L H A R C A M A L A R

(1977 ve 1987'de, Durağan Para Değeriyle, Milyar Dolar)

	1978	1988	Değişiklik Yüzdesi
ABD	189	275	45
B Almanya	21	22,5	7
İngiltere	21,4	27	26
Danimarka	1,6	1,7	6
Norveç	1,8	2,2	25
Finlandiya	0,985	1,5	49
S Birliği	?	?	20
İSVEÇ	26,9	26,5	-1,5

(Kaynak: Dagens Nyheter, 13 Kasım 1988)

Zorunlu askerlik yaşı, erkekler için 18-47'dir (gönüllü savunma örgütleri için 16-70). Askerlik eğitimi 7,5-15 aydır (bekleyenlerin sayısının azalması da amaçlanarak, 1990'da, kimi birimlerde deneme olarak 5 aylık askerlik uygulamasına başlanacaktır). Askerlikten sonra, her devresi 18-25 günlük olmak üzere, yeni savaş yöntemleri; araç-gereç eğitimi kapsayan beş devre eğitime çağırılır(*). Yarım milyondan çok İsveçli, gönüllü savunma örgütleri üyesidir.

İsveç Birinci Dünya Savaşına girmemiş ama bu savaşta 280 gemi ve 800 yurttaşını yitirmiştir. Rusya'daki "Ekim Dev-

*) Asker olanların evlerinin bakım giderleri (ev kirası, eş yardımı vb), cep harçlıkları karşılanır. Uzak yerlerde askerlik yapanlar, bir hafta uçakla, bir hafta yataklı vagonla (tren) olmak üzere (birkaç nöbet dışında) her hafta evlerine gidebilirler. Yol giderleri devletçe karşılanır.

rimi"nden (1917) sonra bağımsızlığı için savaşı Finlandiya'yı, (Rusya'ya karşı savaşında), savaş gereçleri ve gönüllü yollayarak destekleyebildi.

1930'ların Alman ve Rus tehlikesine karşı ırk, dil ve ekin; İsveç, Norveç ve Danimarka'yı beraber olmaya zorluyor; siyasa ve coğrafya koşulları ters yöne itiyordu. Avrupa'da "nazizm" in etkili olduğu 12 yıllık dönemde "demokrasi" sözcüğü İsveç'te de korkulu anlar yaşadı. Bir iki ad değiştiren "nasyonal sosyalist"ler, kimi kesimlerin desteğini sağladılarsa da başarılı olamadılar.

Finlandiya, Danimarka ve Norveç, İsveç için "tampon" ülkelerdi. 1937'de, Danimarka Başbakanı Stavning, ülkesinin "İskandinavya'nın bekçi köpeği" olamayacağını bir konuşmasında öfkeli olarak dile getirdi.

YABANCI YATIRIMLARIN KAYNAĞI

(1981-86 döneminde yüzde/değer olarak)

Norveç	21
ABD	20
Finlandiya	16
İngiltere	10
Hollanda	6
İsviçre	6
B Almanya	5
Danimarka	4
Fransa	4
Ötekiler	8
TOPLAM	100

Almanların Polonya'ya saldırısı (1939) üzerine İsveç, Norveç ve Danimarka Krallarıyla Finlandiya Cumhurbaşkanı, ülkelerinin yansızlığını duyursularsa da, bunun boşuna olduğu çabucak anlaşıldı. Rusya'nın Finlandiya'dan toprak istemesi üzerine savaş başladı. Birinci Dünya Savaşında yaptığından çoğunu yapamayan İsveç, İngiltere ve Fransa'nın yapmak istediği

yardımları da topraklarından geçirmeyeceğini bildirdi. Norveç'in de geçit vermemesi üzerine, kış süresince yiğitçe savaşan Finliler, İsveç'in araya girmesiyle Moskova Anlaşmasını evetlemek zorunda kaldı. (1940). O yıl Almanya da Danimarka ve Norveç'i topraklarına kattı.

İsveç yeniden yansızlığını duyurdu. Bu kez çevresinde, Rusya'nın gölgesinde bir Finlandiya; Almanya'nın denetiminde Danimarka ve Norveç vardı. 1930'larda yürürlüğe konan tarım siyasası nedeniyle, İkinci Dünya Savaşını daha az sıkıntılı geçiriyordu.

İSVEÇ KURULUŞLARININ DIŞARDAKİ YATIRIMLARI

(1981-86 döneminde yüzde/değer olarak)

ABD	31
İngiltere	11
Norveç	8
Fransa	6
B Almanya	5
Danimarka	4
Hollanda	4
İtalya	3
Finlandiya	3
Öteki gelişmiş ülkeler	12
Gelişen ülkeler	13
TOPLAM	100

İngiltere, çok değerli olan İsveç'in yataklı bilyalarının (rulman) Almanların eline geçmesini istemiyordu. Zamanın İngiltere Başbakanı Sir Winston Churchill, 1953'te yazın dalında Nobel ödülünü kazanınca yaptığı bir konuşmada, İsveç'in İkinci Dünya Savaşındaki durumu üzerine şunları söylüyordu: "Çok tehlikeli bir durumda olmanıza karşın, savaş dışında kalmayı başardınız. Ama hazırınız. Davranışlarınız doğruydü. Sizi baskı altında tutmadım. Bunu siz de istemiyordunuz. Durumunuzu anlıyordum.

"Demirperde"nin çekilişi, İsveç'in yansızlık siyasasını oldukça zorlaştırdı. 1946'da Rusya ile bir alışveriş anlaşması

yapıldı. 1947'de sunulan "Marşal Yardımı"nı uzun bir duraksamadan sonra almaya başladı. 1949'da Avrupa Konseyine girdi. Danimarka ve Norveç Kuzey Atlantik Paktına (NATO) girdilerse de İsveç, güneyde Avusturya ve Yugoslavya gibi yansız kaldı.

SKF'NİN
EN ÇOK ÇALIŞANI OLAN
ON ÜLKE
(1986'daki Çalışanları)

B Almanya	10.774
İtalya	6.885
İsveç	6.281
ABD	5.411
Fransa	4.445
İngiltere	2.487
Brezilya	2.271
Hindistan	1.812
Yugoslavya	1.645
İspanya	1.075

KUZEY KONSEYİ

1953'te İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda parlamenterlerinden oluşan 78 üyeli Kuzey Konseyi kuruldu. Konsey, dış siyasa ve savunma konuları dışında, Kuzey Ülkeleri arasında bir tür "ortak pazar" kurulmasını sağladı.

NORVEÇ'TE
WALLENBERG EN BÜYÜK
-SONRA VOLVO GELİYOR-

100 binden çok Norveçli, Norveç'teki İsveç kuruluşlarında çalışıyor. Norveç'teki en büyük özel kesim işvereni İsveçlidir ve adı Peter Wallenberg'tir.

25 bin Norveçli Wallenberg'in kuruluşlarında çalışır.

Wallenberg en büyüktür. Sonra Volvo gelir. Norveç'teki öteki büyük İsveç kuruluşları Procordia, Esselte, Saab Scania, Mölnlycke, Vingresor ve Atlasresor'dur.

Sgorta kuruluşu Skandia, 2.500 kişinin çalıştığı Norveç'in ikinci büyük sigorta kuruluşu Vesta'yı satın almak üzeredir...

(Aftonbladet, 6 Şubat 1989)

İÇERDE İŞÇİ BULAMAYAN SAAB'İ YABANCI İŞGÜCÜ KURTARIYOR

SAAB'ın dışardan işgücü sağlaması ilk değil. Sonuncusu, 1960'ların sonlarındaydı. Sorun şimdi de gündeme geldi.

Geçen yılın sonlarında SAAB, Trollhättan'daki işletmesine 129 Danimarkalı ile 90 Norveçli sağladı. Büyük konut bunalımı nedeniyle işçilerin çoğu 7 metrekarelik taşınabilir odalara yerleştirildi (...). Bu odalarda yaşam, çekişebilir gibi değil! Kişinin, ancak dönebileceği büyüklükte. Oturma odasının da iki büyük sedir, bir masa ve bir tv var...

(Göteborgs Posten, 27 Şubat 1989)

Kuzey Ülkeleri yurttaşları, diledikleri üye ülkeye pasaportsuz olarak girebilir; çalışma izinine gerek duymaksızın diledikleri sürece çalışabilirler. İsveç'teki yabancıların yarısı Kuzey Ülkeleri yurttaşlarıdır.

Kuzey'in örnek kuruluşlarından SAS (Scandinavian Airlines System) İsveç, Norveç ve Danimarka'nın ortaklığıyla 1950'de kuruldu.

"Nordel" İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya'da üretilen elektriği, sezonsal gereksinimlere göre, bu ülkeler arasında bölüştürür.

"Nordforsk", endüstriyel gelişme konusunda çalışır. 1958'de kurulan "Nordvision", tv yayınları düzenler. "Kuzey Yatırım Bankası": 1975'te kuruldu. "Kuzey Kültür Fonu", ekin sel etkinlikleri ödüllendirir.

DIŞALIM - DIŞSATIM

(1988'de Yüzde Olarak)

	Dışalım	Dışsatım
Ortak Pazar Ülkeleri	56	53
EFTA Ülkeleri	16	20
ABD	8	10
OPEC Ülkeleri	1	2
Öteki Endüstri Ülkeleri	7	3
Az gelişmiş Ülkeler	8	9
Alışverişin Devlet Eliyle Yapıldığı Ülkeler	4	3
TOPLAM	100	100

(Kaynak: Regeringens budgetforslag, 1989)

EFTA VE ORTAK PAZAR

İsveç 1960'ta "Altılar" (İngiltere, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsviçre ve Avusturya) olarak da bilinen EFTA'ya (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) girdi. Danimarka ve İngiltere Ortak Pazara (AET) girince, kuruluştan ayrıldılar. EFTA'ya sonradan İzlanda da girdi(*).

AVRUPA'DA BEYAZ EŞYA PAZARI
(1988'de En Çok Satan Kuruluşlar. Yüzde Olarak)

Elektrolux	27
Whirlpool/Philips	12
Bosch-Siemens	12
Mertoni	10
Thomsson	8
AEG	6
Candy	5
Miehle	5
Ötekiler	15
TOPLAM	100

(Kaynak: Affärsvärlden, 8 Mart 1989)

EFTA ile Ortak Pazarın, ayrıca İsveç'le Ortak Pazarın özel anlaşmaları vardır. Birçok alanda gümrük duvarları kaldırılmıştır. Kimileri bu duruma bakarak, İsveç'in Ortak Pazara "arka kapı"dan girdiğini söyler. Ekonomik gerçekler İsveç'i Avrupa'yı izlemeye zorluyor.

SIFO'nun 1988'de yaptığı bir araştırmaya göre, 200 ve daha çok işçi çalıştıran kuruluşların %91'i, İsveç'in Ortak Pazara girmesini istiyor.

İsveç'i dünya pazarlarında ayakta tutan güç, endüstrideki ileri bilgi ve yüksek nitelikten gelir. Dışsatımın yarısı Ortak Pazar ülkelerine yapılır. En büyük iki alıcısı B Almanya ve ABD'dir.

*) İsveç ayrıca IMF (Uluslararası Para Fonu), GATT (Genel Tarife ve Gümrük Anlaşması), OECD (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü), OCSC (Avrupa Kömür ve Çelik Birliği), UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı), IBRD (Uluslararası Kalkınma ve Geliştirme Bankası) gibi kuruluşların da üyesidir.

İsveç kuruluşlarının 124 ülkede temsilcilikleri bulunur. Bu kuruluşlarda 1988 başında 410 bin kişi çalışıyordu (bu sayının içinde, Brown Boveri ile birleşerek payı yarıdan aza düşen ASEA'nın çalışanları yok). İsveç kuruluşları, 1988'de ülke içinde 41 milyar kronluk yatırım yapmalarına karşın, ülke dışında 43 milyar kron yatırdılar. SKF, çokuluslu kuruluşların başında gelir. Bu kuruluş, dünya bilya gereksiniminin %20'sini (Avrupa'nın %35) karşılar. "Beyaz eşya"da Elektrolux, Avrupa'da en çok satar.

EN BÜYÜK BEYAZ EŞYA ÜRETİCİLERİ (1987'de Parça Olarak, Milyon)

Whirlpool/Philips	13,0
Elektrolux	12,0
General Electric	6,5
Bosch/Siemens	4,0
Maytag	3,5
Mertoni	3,0

(Kaynak: Affärsvärlden, 8 Mart 1989)

B A R I Ş   G Ü C Ü

İsveç, Birleşmiş Milletlerin sorumluluğuna inanmış; güvenini kazanmıştır. 1948'den beri, Birleşmiş Milletler Barış Gücünde (1987'ye dek) toplam 53.858 kişiyle görev almıştır (1987'de 1.090 kişi bu görevdeydi). Dag Hammarskjöld Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olmuş; Gunnar Jarring Ortadoğu savaşlarında arabuluculuğa atanmıştır.

G Ü Ç S Ü Z   Ü L K E L E R E   Y A R D I M

İsveç her zaman, bağımsızlık savaşını veren ulusların yanında oldu. Ezen durumunda olan "süper güç"lere karşı hoşnutsuzluğunu sık sık dile getirdi. Vietnam halkının bağımsızlığını (ABD'yle ilişkilerin bozulmasını da göze alarak) destekledi. Bir İsveç Başbakanı (Ingvar Carlsson), 26 yıl sonra (1988) Beyaz Saray'a konuk olabildi.

Azınlıktaki Güney Afrika yönetimini yıkmak amacıyla, bu ülkeye ekonomik kuşatım uygulanması çalışmalarında başı çektik. Sovyetler'in Afganistan'a girmesini kınadı. Şili'de, Polon-

ya'da ve dünyanın her yerindeki buyurgan yönetimlere karşı gösteriler yapıldı. Bu gösteriler yönetimce de desteklendi.

O L O F P A L M E

Dünyada ne olup bittiğine büyük ilgi duymuş olan Olof Palme'nin, İsveç ölçülerine göre alışılmamış, renkli bir kişiliği vardı.

1927'de, orta sınıfın yukarı katlatından bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Yoksulluk görmedi. Özel okullarda okudu. Hukuk öğrenimi yaptı. ABD'nde siyasal bilim okudu.

1955'te Başbakan Tage Erlander'ın yardımcısı; 1963'te bakan; 1969'da başbakan oldu (gençliğinde öğrenci derneği başkanıydı).

1972'de Palme'nin ünü, "üçüncü dünya ülkeleri"nde iyice biliniyordu. Vietnam Savaşında ABD'ni karşısına almıştı, İsveç, dünyanın her yerindeki ulusal bağımsızlık savaşımalarını destekliyordu. Daha 1962'de, ayakta durabilmelerine katkı olarak, bağımsız-yoksul ülkelere yardım başlatılmıştı.

1986'da, olağan bir yurttaş gibi, sinema dönüşünde (eşiyle yaya giderken) öldürüldü: Bir taksi sürücüsü, bir yurttaşın tabancayla vurulduğunu telsiziyle polise duyurmuştu. Gelen polisler, yaralı adamın İsveç Başbakanı olduğunu anladılar.

Bir barış güvercini vurulmuştu.

İsveç, geri kalmış 70'ten çok ülkeye kaynaklarının gelişmesi, ekonomik ve sosyal eşitlik, demokratik gelişim, kadın hakları ve çevre temizliği amaçlarıyla yardım eder.

Birleşmiş Milletlerin, "gelişmiş ülkelerin, ulusal gelirlerinin en az %0,7'sini geri kalmış ülkelere yardım olarak vermesi" önerisini aşabilen (Hollanda, Norveç ve Danimarka ile beraber) dört ülkeden biridir ve İsveç bu oranı %1'e çıkarmıştır.

Yardımların bir bölümü, yardım yapılan ülkelerin bireysel örgütlerince; bir bölümü uluslararası yardım örgütlerince(*) ve bir bölümü de İsveç yardım örgütünce (SIDA) kullanılır.

Devlet ayrıca, geri kalmış ülkelerle alışveriş yapan İsveç kuruluşlarının parasal alacaklarına güvence verir.

*) Uluslararası yardım örgütlerine 1988-89 yılı yardımları (milyon kron olarak): Uluslararası Geliştirme Fonu (IDA) 811; BM Geliştirme Fonu (UNDF) 730; Çevresel geliştirme organları (banka vb) 361; Uluslararası Yiyecek Yardımı (WFP) 280; BM Çocuk Fonu (UNICEF) 260; BM Sığınma Komiserliği (UNHCR) ve Uluslararası Aile Planlaması (IPPF) 202; Öteki organlar 128; Öteki yardımlar 188 (kaynak: Regeringens budgetfor-slag, Stokholm 1988)

1986'da yapılan bir araştırmaya göre, kadınların %89'u ve erkeklerin de %85'i, yardımların artırılmasından yanadır.

DOĞRUDAN YARDIM ALAN ÜLKELER

(1989-90 Bütçe Yılı, Milyon Kron)

Tanzanya	540
Mozambik	395
Vietnam	300
Zambiya	240
Nikaragua	230
Zimbabve	180
Angola	170
Etiyopya	145
Kenya	140
Bangladeş	135
Botswana	95
Laos	85
Gine	80
Sri Lanka	70
Kap Verde	65
Lesotho	35

(Kaynak: Riksdag & Departement, 19 Ocak 1989)

İSVEÇ'E GÖÇ

İkinci Dünya Savaşı sonunda (1945), İsveç'e sığınmış 300 bin kişi bulunuyordu. Bunlar daha çok Finli, Norveçli ve Baltık ülkelerindendi. Alman kırımından kaçan Yahudiler de İsveç'e sığınuyordu. Yaşamı bir Amerikan filmine konu olan Diplomat Raol Wallenberg, Macaristandaki Yahudileri kurtarma başarısını verdi.

1600 ve 1700'lü yıllarda da Doğu Avrupa'dan yoksul Yahudiler İsveç'e göç etti. 1775'te Yahudilere kendi dinlerinde tapınma özgürlüğü verildi. Bugün İsveç'te 14 bin Yahudi bulunuyor.

1500 ve 1600'lerde Çingenelere (tüm dünyada) iyi gözle bakılmıyordu. 1637'de çıkarılan bir yasayla, çingenelerin erkekleri asılır; kadınları yurt dışına sürülürdü. O yıllarda Çingeneler Finlandiya'ya sürülürdü. İsveç, 1914'te (1954'e dek) sınırlarını

ÜLKEDEKİ YABANCILARIN SAYISI
(1980 ve 1985'te 1.000 olarak)

	1980	1985
Finlandiya	186	139
Yugoslavya	40	38
Norveç	26	26
Danimarka	31	25
TÜRKİYE	16	22
Polonya	10	16
B Almanya	15	12
Şili	6	9
Yunanistan	17	9
İngiltere	9	9
Ötekiler	68	84
TOPLAM	424	389

(Kaynak: Statistiska årsbok, 1988)

Çingenele kapattı. Bugün İsveç'te, Finlandiya'dan gelen 1.400 ve Kuzey Ülkeleri dışından (Doğu Almanya, Fransa, İspanya) gelen 1.700 Çingene bulunur.

1100 yıllarında İsveç'e gelmeye başlayan Almanlar, 1700 yıllarına dek toplumda ağırlıklarını duyurdu. O tarihten sonra (dilde ve ekinde) Fransız etkisi de görülür(*).

GENÇLİK MARŞI

Gençlik Marşı (Dağ Başını Duman Almış), Türkçe sözlerini Ali Ulvi Elöve'nin yazdığı bir İsveç ezgisidir. Türkiye denli yaygın olmamakla beraber, İsveç'te ezgiyi herkes biliyor. Marş olarak çalınmıyor.

Sözlerini Gustav Frodig'in yazıp Felix Körting'in ezgilediği ve adını "Üç Şakrak Kız" olarak çevirebileceğimiz parçanın ilk dördlüğü şöyle:

Güneşli bir günde üç kız
Lindane Le yoluna düştü.
Yerleri süpürüyordu etekleri
Ve üçü de şakraklı.

*) 1. Dünya Savaşıyla İsveç, İngiliz etkisi alanına da girdi. 2. Dünya Savaşı. Amerikan etkisini getirdi. 1945'ten 1950'ye dek, ikinci dil olan Almanın yerini İngilizce aldı.

Finliler, 1330'lardan 1500'lere dek bugünkü İsveç'e geldiler (Finlandiya İsveç egemenliğindeydi). 1500'lerde Finliler, Kuzey İsveç'te oturanların %5'ini oluşturuyordu. 1570'lerde de ormanları yakıp, yeni tarım alanları açmak amacıyla Doğu Finlandiya'dan Finliler getirildi. Bunlar ilk altı yıl vergi vermezlerdi. 1600'lerde (1800'lere dek) orman yakılması yasaklandı. Demirin işlenmesinde odun ve kömür gerekiyordu.

İSVEÇ'TEKİ TÜRK TEMSİLCİLİKLERİ

TC Büyükelçiliği
Strandvägen 84
115 27 Stokholm
Telefon: (08) 23 08 40

TC Başkonsolosluğu
Nobelgatan 19
115 27 Stokholm
Telefon: (08) 67 29 60

TC Ticaret Ateşeliği
Karlavägen 56
114 49 Stokholm
Telefon: (08) 61 64 83

TC Çalışma Ateşeliği
Kungsgatan 55
111 22 Stokholm
Telefon: (08) 21 09 19

TC Kültür ve Tanıtma Bürosu
Kungsgatan 3
111 43 Stokholm
Telefon: (08) 21 86 30 - 21 86 20

İŞLEM YAPMAYAN ONURSAL KONSOLOSLUKLAR

TC Başkonsolosluğu
Kyrkogatan 26
411 15 Göteborg
Telefon: (031) 11 88 02

TC Başkonsolosluğu
Storgatan 13
211 22 Malmö
Telefon: (040) 11 48 11

1600'lerde bugünkü Belçika'dan binlerce Valon geldi. İşlerinde varsıllar da vardı. İsveç'in hem paraya, hem de demiri işlenmesini bilenlere gereksinimi vardı. Bugün İsveç'te Valon soyundan 30 bin kişi yaşıyor.

1960'ların endüstri patlamasıyla, başka ülkelerden İsveç'e işçi akını başladı. En çok Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'den işçi geldi.

1970'lerde göç, karakter değiştirdi. Özellikle Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve Güney Amerika'daki yaşam koşullarından kaçan on binlerce kişi İsveç'e sığındı.

Bugün İsveç'te oturan 8,4 milyon kişiden 755 bini (%9) İsveç kökenli değildir. Bunlardan 169 bini Avrupa dışından gelmiştir. Mavi gözlü İsveçliler azınlıktadır.

TÜRKİYE'DEKİ İSVEÇ TEMSİLCİLİKLERİ

İsveç Büyükelçiliği (Svenska Ambassaden)

Kâtipçebebi Sokağı, 7

(PK 3)

Çankaya / ANKARA

İsveç Konsolosluğu (Svenska Konsulatet)

İstiklal Caddesi, 497

(PK 125)

Beyoğlu / İSTANBUL

İŞLEM YAPMAYAN ONURSAL KONSOLOSLUKLAR

İsveç Konsolosluğu (Svenska Konsulatet)

1379. Sokak, 57/A (Efes İş Hanı)

İZMİR

Telefon: 11 56 02

İsveç Konsolosluğu (Svenska Konsulatet)

İnönü Bulvarı, Nakkaş Apt 5, D 10

MERSİN

Telefon: 118 38 - 187 42

LAPONLAR

İskandinavya'nın kuzeyinde (İsveç, Norveç, Finlandiya, biraz da Sovyetler Birliği) yaşayan Laponların sayısı 40-50 binedir. İsveç'te yaşayan 15-17 bin Lapon'dan 2.500 kadarı (600-700 aile) rengеyiğiyile geçinir. Laponların, Hıristiyanlıktan önce doğudan geldikleri sanılıyor.

Devlet, Laponların ekin ve dillerini güvence altına almıştır. Kuzeyde ve sınıf oluşturabildikleri yörelerdeki temel okullarda kendi dillerinde öğrenim görürler. 1942'de, Lap yaşlıları için de yüksek okul açıldı. 1974'te, Kuzey Norveç'teki Kautokeino'da "Kuzey Lap Enstitüsü" açıldı.

İsveç Radyoları, Kuzey İsveç'te Laponca yayınlar da yapar. Laponların kendi radyoları da vardır.

DIŞALIM - DIŞSATIM
(1987'de Yüzde Olarak)

	Dışalım	Dışsatım
Metal	6	8
Makine	12	16
Kimyasal Yapım	12	8
Elektrik Gereçleri ve Bilgisayar	13	11
Taşıma Araç ve Gereçleri	11	17
Öteki Donanım Gereçleri	7	7
Akaryakıt	10	--
Yiyecek, İçecek, Tütün	7	--
Tekstil, Giysi, Ayakkabı	8	--
Tekstil, Giysi, Yiyecek, Mobilya	--	6
Kâğıt ve Kâğıt Hamuru	--	7
Kereste ve Öteki Orman Ürünleri	--	10
ÖTEKİLER	14	10
TOPLAM	100	100

(Kaynak: Data About Sweden, Stokholm, 1988)

İSVEÇ YURTTAŞLIĞI

İsveç'te beş yıl çalışan yabancılar, İsveç yurttaşlığına geçebiliyor. İsveç yurttaşıyla evli olanlar (kimi durumlarda evlenmeden beraber oturanlar) için bu süre üç yıldır.

Sığınmalar ve yurtsuzlar beş yıl bekler.

A

- Açık satın alma: 106
Açık iş: 15
Ağaç kabuklarından ekmek: 30, 32, 33
Aile içinde zor kullanımı: 136
Akaryakıt bunalımı: 14, 45, 54, 59, 141, 160
Akaryakıt tüketimi: 14
Alacaklı Türkler: 197
Alkolist: 133
Altın devri: 15
Amerikan etkisi: 215
Amerika'ya göç: 39, 140
Ana-babalık kursu: 24
Ana-babalık sigortası: 68
Anadili dersi: 152
Anadili öğretimi: 152
Analık parası: 68
Arabanın kütüğü: 162
Araba soygunu: 139

- Araba üzerinde av: 11
Araştırma üssü: 166
Askerlik eğitimi: 206
Aşırı alkol: 12
Atom enerjisi: 62
ATP (Genel Ek Emekliliği): 16, 18, 19,
Avlanma izni: 115 66
Avrupa'da ilk banka: 201
Avrupa'nın en sıcak ülkesi: 116
Ayak banyosu: 38
Ayaklanmalar: 176, 180, 197
Azık parası: 186, 187, 192

B

- Babalık ödencesi: 24
Bağımsızlık savaşımı: 13, 212
Bahar temizliği: 116
Banka soygunu: 139
Barış dönemi: 97
Barış Gücü: 212
Barış güvercini: 213

Barişçil amaçlı: 167
 Basın Konseyi: 158
 Basına özgürlük (basın özgürlüğü): 158, 201
 Baş bitleri: 39
 Bayrak Günü: 125
 Beyaz eşya: 212
 Beyaz yakalı işçi: 50, 102
 Bilgisayar: 161, 164
 Bilim özgürlüğü: 152
 1 mayıs çiçeği: 113
 Bitpazarı: 14
 Bolluk Ülkesi: 12, 49, 52, 86, 94, 101, 143
 Boru-tel: 164
 Bunalımlı yıllar: 14
 Burjuva partileri: 53, 56
 Burjuva sınıfı: 71
 Buyurgan yönetimler: 152, 213
 Büyü salgını: 125
 Bruk ağaları: 55, 79, 80, 200

C

Cadı avı: 125
 Cuma alayı: 192

Ç

Çalışma Süresi Yasası: 51
 Çalışma Yargılığı: 58
 Çiftlik güvencesi: 180
 Çocuk aldırma güvencesi: 68
 Çocuk eki: 16
 Çocuk emekliliği: 18
 Çocuk evi: 12
 Çocuk parası: 10, 24
 Çocuk yuvası: 24, 142
 Çocuklu aile: 12
 Çoktanrı: 173
 Çokuluslu kuruluşlar: 212

D

Danıştay: 12
 Darbe: 65, 201, 202
 Dayanıklı besin: 29
 Değişirme güvencesi: 106
 Demirperde: 208
 Denizaltı avı: 64
 Derebeylik: 27, 173
 Devlet Holdingi: 54
 Devlet kesimi: 100
 Dil okulu: 22
 Dinlence: 14, 46, 51, 70, 102, 113, 114,
 117, 118, 124, 125, 130, 149
 Dinlence ayları: 15
 Dinlence parası: 14, 114
 Dinlence yılı: 114
 Diş bakımı: 25
 Doğum kontrolü: 68

Doktor raporu: 19, 21, 74
 Dulluk emekliliği: 18, 41
 Dünya'nın en eski gazetesi: 159
 Düşünce özgürlüğü: 159

E

Edinme çocuk: 24
 Eğitim giderleri: 150
 Ek emeklilik: 16, 21, 66, 68, 75
 Ekim Devrimi: 206
 Ekinse dergiler: 159
 Ekmeklik ağaç: 30, 32
 Ekonomik bunalım: 49
 Ekonomik büyüme: 14
 El değirmeni: 30
 Emekçi: 49, 50, 70, 71
 Emeklilere özel konut: 16
 En alttakiler: 70
 En güçlü soylu: 174
 Endüstri bunalımı: 101
 Endüstri devrimi: 57, 100
 Endüstri patlaması: 217
 Enerji üretimi: 54
 Enfiye: 130
 Erken emeklilik: 18, 21, 67, 128
 Erken oy: 204
 Eroin: 134
 Eş yardımı: 206
 Eşit eğitim: 53
 Eşitlik kurulu: 69
 Et dağları: 92
 Et tabağında reçel: 94

F

Fırsat Eşitliği Anlaşması: 68
 Fiyat göstergesi: 106
 Fransız etkisi: 215

G

Gece yarısı güneşi: 112
 Geç emeklilik: 18
 Geleneksel köy: 97
 Geleneksel yapı: 97
 Gelir Dengesi: 101
 Gençlik evleri: 151
 Gençlik Marşı: 215
 Gençlik örgütleri: 168
 Gizli kurul: 200
 Golfstrim: 92
 Göçmen dilleri: 169
 Göçmen işçiler: 153
 Gömülmemiş ölüler: 31
 Gönüllü Savunma Örgütleri: 206
 Görmezler için ses bandı: 158
 Gül banyosu: 36
 Gümrük duvarı: 211
 Güney Kutbunda Us: 165

H

- Haftalık çalışma: 51
 Halk emekliliği: 16, 18, 21, 66
 Halk yüksekokulları: 153
 Halkevi: 152
 Halkın partisi: 50
 Hamam: 36, 37, 39
 Hammadde patlaması: 43
 Hamsin Yortusu: 148
 Hastalık kasası: 21, 25, 74
 Hastalık parası (ödençe): 19, 21, 23, 24
 Hastalık sigortası: 66, 75
 Hastanelerdeki kuyruklar: 143
 Hayvan hastanesi: 12
 Hayvanların dokunulmazlığı: 115
 Hazır yiyecekler: 90
 Hazine desteği: 101
 Hıristiyan: 27, 125, 145, 146, 173, 191,
 196, 217
 Hırsızlık payı: 137

İ

- İçki arıtma düzeni: 132
 İçki denetimi: 132
 İçki dışsatımı: 133
 İçki tüketimi: 132
 İçkide devlet tekeli: 201
 İçkiye karşı örgütler: 132, 167
 İlaç parası: 19
 İlk devlet istatistiği: 161
 İlk yazılı yasa: 174
 İncil: 82, 176
 İngiliz etkisi: 215
 İnsancıl ekonomi: 10
 İnsanlararası eşitlik: 50
 İskandinavya'nın bekçi köpeği: 207
 İslam: 186, 191, 192
 İsveç kapitalizmi: 53
 İsveç modeli: 59
 İsveç rejimi: 50
 İsveç Yardım Örgütü (SIDA): 213
 İsveç yurttaşlığı: 218
 İsveççe-Türkçe sözlük: 157
 İsveç'in Şikagosu: 131
 İş eğitimi: 151
 İş kazası: 21, 22, 23, 66
 İş Pazarı Okulu: 7, 8, 23
 İş Yargılığı: 59
 İşbirlik kurucuları: 58
 İşbirlik: 57, 58, 59, 67
 İşkapatımı: 58, 59, 67
 İşçi Yatırım Fonu: 54

- İşgücü açığı: 14
 İşgücü kırtığı: 176
 İşsizler ordusu: 40
 İşsizlik Kasası: 53, 57
 İşsizlik sigortası: 62
 İsveç kapitalizmi: 53
 İzin parası: 75

K

- Kadastro: 161
 Kahverengi İsveç ayları: 122
 Kalabalık (kalabakiken): 195, 199
 Kalpaklar: 200, 201
 Kalorifer düzeni: 114
 Kamp yeri: 118
 Kamu kesimi: 46, 68
 Kapitülasyon: 46, 174
 Kara liste: 35, 131
 Karacahil: 154
 Karakafa: 137
 Karı eki yardımı: 16
 Katolik: 177, 178, 180
 KDV: 60, 65, 99
 Kedinizi gözetiniz: 124
 Kendi çocuğunun bakımı: 18, 23
 Kendi eliyle yaşama son: 135
 Kilit parti: 56
 Kilise baskısı: 40
 Kira denetimi: 53
 Kiralık ev kuyruğu: 18, 142
 Kişisel sayı: 104, 161
 Kitap kulüpleri: 155
 Kitaplıklar: 155, 156, 157
 Kırtık yılları: 29, 30, 31, 33
 Komşudan yana geçen dal: 120
 Konaklama kuruluşları: 122
 Konuk öğrenci: 152
 Konuşma arkadaşı: 143
 Konut bulamayan parlamenter: 144
 Konut bunalımı: 210
 Konut kiralari: 144
 Konut kuyruğu: 142
 Köy birimi: 9, 61
 Kralın savurganlığı: 64
 Kredi kartı: 105
 Kredi merkezi: 104
 Kurutulmuş ekmek: 88, 96
 Kurutulmuş göl balığı: 29
 Kuşlara sölen: 115
 Kuvvetler dengesi: 198
 Kuzey Kutup Dairesi: 93, 112
 Kuzey'in Aslanı: 178
 Küf ayı: 31

L

- Lâğım çukuru: 38
 Londra Bir Mahmutpaşa: 78
 Lucia Kızı: 125

M

Mal değişimi: 96
 Mavi gözlü İsveçli: 217
 Mavi yakalı işçi: 50
 Mayıs direği: 113
 Merkez krallığı: 27
 Meryem Ana Yortusu: 35
 Muhtarlık görevi: 161
 Müslüman: 185
 Müzik topluluğu: 169

N

NATO: 209
 Nobel Ödülü: 163, 208
 Noel: 7, 35, 36, 112, 124, 146, 147, 148
 Noel Baba: 124
 Norveç guldürüleri: 126
 Nöbetçi Büro: 12
 Nüfus kütüğü: 177

O

Ödacı: 160
 Okul öncesi eğitimi: 149
 Okullara yaz dinlencesi: 121
 Olanak eşitliği: 70, 71
 Olimpiyat oyunları: 169
 Ombudsman: 167
 Orman ağaçları: 49
 Orman artığı: 46
 Orta sınıf: 42, 213
 Ortaçağ: 29, 30, 95, 96, 99, 125, 174
 Ortadoks: 180
 Ortak Pazar (AET): 209, 210, 211
 Ortalama yaşam: 9, 140
 Otomatik trafik kavşakları: 22
 Oturma izni: 152
 Oyun okulu: 24, 151

Ö

Öğrenim yardımı: 25
 Öğrenim yaşı: 153
 Öksüzlük emekliliği: 19
 Ölüm yardımı: 99
 Öpüşme yeri: 150
 Örnek ülke: 12, 13, 99, 143
 Özel araba: 69
 Özel eğitim: 20
 Özel kesim: 54, 67, 100
 Özel mülkiyet: 50
 Özel okul: 213

P

Paskalya: 125, 148, 149
 Patates Kralı: 84
 Patates Savaşları: 85
 Pazarlık Anlaşması: 58

Peksimet: 88, 89
 Pistlikarkı: 38
 Pislilik çağı: 37
 Pislilik dönemi: 36, 37
 Polis karakolu: 131
 Polis telsizi: 158
 Protestan: 145, 176, 177, 178, 180

R

Radyasyon: 62, 63, 206

S

Sağ blok: 56
 Sağ kanat partileri: 53
 Sağcı hükümetler: 10
 Sağcı partiler: 14
 Sağlık gideri: 25
 Sakatlık ödencesi: 21, 23
 Sanayi Devrimi: 202
 Sanayiciler Birliği: 53
 Sandviç: 88
 Sauna: 37
 Savaş atı: 27
 Savaş oyunları: 194
 Savunma silahları: 205
 Sayıştay: 12
 Seks: 88
 Self servis: 103
 Sendika giderleri: 57
 Serbest kesim: 114
 Sermaye oyunları: 63
 Sevilen örgütler: 100, 167
 Sigara içme yeri: 150
 Sığınma evi: 12
 Sınıf ayrımı: 41, 42, 70, 71
 Sınıflararası denge: 50
 Soğukkanlılık: 128
 Sol blok: 56
 Sosyal Büro: 7, 8, 9, 10, 11, 12, 20
 Sosyal destek: 9
 Sosyal Görev Yasası: 11
 Sosyal güvence: 12
 Sosyal otel: 12
 Sosyal reform: 50
 Sosyal sorunlar: 40
 Sosyal yardım: 9, 10, 11, 12, 20, 55
 Sosyalist blok: 56
 Sosyete bayanları: 40
 Sömürge yağması: 178
 Spor dinlencesi: 130, 149, 169
 Spor toto: 164
 Su kıtlığı: 38
 Subaylara toprak: 180
 Sürücülük belgesi: 8, 22, 37, 119

Ş

Şapkalar: 200, 201
 Şekerli ekmek: 87

T

- Tahıl artışı: 92
 Tanrı: 34, 83, 125, 146, 173, 192
 Tarım ağaları: 49
 Tarım kesimi: 91
 Tarım siyasası: 208
 Tarımda çalışanlar: 97
 Tarımda işgücü: 93, 98
 Tatil köyü: 113
 Tatil yılı: 114
 Tekelci kapitalizm: 53
 Telefonla ısıtıcı açma düzeni: 118
 Temel değer: 16, 19, 21
 Tereyağı dışatımı: 28
 Ting: 173
 Toplumcu düşünce: 49
 Toplumsal yapı: 100
 Toprak ağası: 40
 Toprak dengesi: 96, 97
 Toprak işleyenin: 92
 Toprak köleliği: 202
 Toprak reformu: 97
 Trafik düzeni: 22
 Trafik kazaları: 123
 Trafik lambası: 22
 Turizm gelirleri: 117
 Tuz dışatımı: 28
 Tüberküloz (verem) salgını: 37
 Türk hamamı: 39
 Türk yulafı: 82

U

- Ucuz ev kredisi: 18
 Ulusal bağımsızlık: 213
 Ulusal bayrak: 176
 Ulusal gün: 125
 Ulusal içki: 133
 Ulusal marş: 125, 126
 Ulusal park: 116
 Ulusal tarım siyasası: 101
 Ulusallaştırma: 53
 Uluslararası kartel: 53
 Uyuşturucu: 129, 133, 134, 143
 Uzlaşma ülkesi: 67, 143

Ü

- Ücret eşitliği: 68
 Ücret güvencesi: 66
 Ücret kesintisi: 54
 Üçüncü kesim: 100
 3. dünya ülkeleri: 213
 Üniversite özerkliği: 152

V

- Vaftiz: 146, 161
 Vardiya: 8
 Yasaloppen (Vasa Yarışı): 175
 Veba salgını: 28
 Vergi bağımsızlığı: 27
 Vergi reformu: 15

Y

- Yabancı etkisi: 46
 Yabancı yatırımların kaynağı: 207
 Yalancı belge: 143
 Yansızlık siyasası: 208
 Yapım yanlış: 22
 Yararlılaştırma: 53
 Yargı organları: 177
 Yarım emekli: 21, 66
 Yasal evli: 19, 69, 141
 Yaşam parası: 23
 Yaşlı kuşağın eğitimi: 155
 Yaşlılar eğitimi: 66, 154
 Yaşlılar yurdu: 16
 Yaz Ortası: 36, 113, 116, 117, 148
 Yaz paketi: 14
 Yazarlar fonu: 156
 Yazlık ev: 38, 114, 118
 Yazlık kulübe: 119
 Yeni buluşlar: 48, 160
 Yeni İsvaç: 178
 Yeni yetiştirme yöntemleri: 97
 Yeni yoksulluk: 14
 Yer fotoğrafları: 165
 Yercaltı sığınakları: 206
 70 yaşında emeklilik: 201
 Yıkanma dolabı: 38
 Yılm bulucusu: 160
 Yılım içadamı: 47
 Yıllık ısı ortalaması: 112
 Yıllık orman kesimi: 45, 46
 Yiyecek kıtlığı: 33
 Yolcu taşımacılığı: 120
 Yoksulların İsvaç'ı: 34
 Yoksulluk yılları: 85
 Yukarı sınıflar: 42
 Yük taşımacılığı: 120
 Yüksek vergi: 60, 61
 Yüzyılım İskenderi: 186

Z

- Zam öncrisi: 62
 Zam paketi: 62

YARARLANILAN KİMİ KAYNAKLAR

Dipnot ve sayfa içi notlarında gösterilen kaynakları burada göstermiyoruz. Tüklenen "Bolluk Ülkesi İSVEÇ" yapıtımızdan (özellikle "Demirbaş Şar'a ilişkin) turnak içine almadan alıntılar yaptığımızı da belirtiriz (HTY).

- Åberg, Alf. Karolinerne och Österlandet, Stokholm, 1967
Abrahamsson, Hans. Jordbrukets i Sverige, Lund, 1970
Arne, T. J. Svenskarna och Österlandet, Stokholm, 1952
Beijbom, Alf. Amerika, Amerika, Stokholm, 1977
Carlsson, Sten. Bonde - präst - ämbetsman, Stokholm, 1962
Ekstrand, Gudrun. Tre Karlar, Stokholm, 1984
Heidenstam, Verner von. Karolinerne, Stokholm, 1964
Kurat, Akdes Nimet. İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve
Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu
Larsson, Ono. Bördernas Organisationer, Stokholm, 1984
Mattson, Robert. Jordbrukets utveckling i Sverige, Uppsala, 1978
Radetzki, Marian. Sverige och tredje Världen, Stokholm, 1980
Scobbie, Irene. Sveden, Londra, 1972
Stafsig, Ivar. Kalabaliken vid Bender, Stokholm, 1960

“İsveç'te yardıma gerek duyan (geçinemeyen) kişi, belediyelerdeki ‘sosyal büro’ya başvurarak, geçimi için gerekli parayı sağlayabilir. (...) Yardımın kapsamı belirtiliyor: Her tür yiyecek. Temizlik ve kişisel bakım. Her tür giysi (spor ve dinlenme giysileri de). Günlük gazete. Elektrik, telefon, ve tv giderleri. Belediye içinde geçerli yolculuk bileti”.

“Kıştan bahara dek açlıktan ölenler sayılamayacak çoklukta. Gömülmemiş ölümler her yerde görülebilirdi: İçerde ve dışarda. Ahırlarda, barakalarda, ambarlarda, yemliklerde, yollarda ve geçitlerde. Dışardaki ölümler, başıboş aç köpeklere yem olurdu. Öyle ölümlere rastlanırdı ki, ağızlarında ot topaçları bulunurdu”.